

Coperta : NICOLAE SIRBU

NICOLAE STOICA DE HAȚEG

SCRIERI

CRONICA MEHADIEI
ȘI A BĂILOR HERCULANE

POVEȘTI MOȘĂȘTI
SCOLARILOR RUMĂNEȘTI

VARIA

Ediție întocmită
de
DAMASCHIN MIOC și COSTIN FENEȘAN

EDITURA FACLA
Timișoara, 1984

Biblioteca	
Cota	A 54633
Inventar	150026

INTRODUCERE

Cronicarul bănăţean Nicolae Stoica de Haţeg s-a născut la Mehadia, în noaptea de 23 spre 24 februarie 1751, şi s-a stins din viaţă în aceeaşi localitate, în vîrstă de 82 de ani, la 6 ianuarie 1833. Mediul de continuare prefaceri social-politice, economice şi culturale pe care îl oferea Banatul în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea şi la începutul celui următor i-a influenţat puternic personalitatea şi modul de gîndire.

A învăţat în satul natal, în limba română, vreme de cinci ani; apoi, alţi şapte-opt ani — între 1763 şi 1770 — a urmat la trei şcoli din Timişoara: sîrbească, germană şi iezuită, ultima de limbă latină, reuşind să-şi însuşească bine germana, sîrba şi puţin latina. Instrucţia şi-a împlinit-o după anii de şcoală, prin lecturi asidue şi variate, izvorîte dintr-o puşin obişnuită sete de cunoaştere, şi prin contactul cu unii dintre învăţaţii vremii sale, români şi străini.

Retras cam în grabă de la şcoala iezuită de către tatăl său, de teama de a nu fi convertit la catolicism, serveşte ca tâlmaci împăratului Iosif al II-lea, cu prilejul vizitelor acestuia în Banat, precum şi generalului Papilla; cel din urmă îl cere părinţilor pentru armată, ca să devină ofiţer, dar aceştia se opun.

Între 1773 şi 1775 îl aflăm în slujba episcopului de Timişoara, Vichentie Ioanovici Vidac. Se întoarce apoi acasă, încercînd să ocupe altă slujbă, dar nu reuşeşte, din cauza opoziţiei lui Papilla, care, date fiind isteţimea şi cunoştinţele de limbi străine ale tinărului Nicolae, îl vrea ofiţer de grăniceri cu orice preţ.

În ianuarie 1776 se căsătoreşte cu Natalia, fiica protopopului de Caransebeş, Gheorghe Ilinescu. Toată iarna 1776/1777 munceşte, alături de alţi consăteni, la scoaterea lemnului din pădurile Mehadiiei. Ajunge să solicite chiar şi un post de pădurar, dar şi acesta îi este refuzat de către Papilla.

În primăvara anului 1777 este chemat ca învăţător la Corni, urmînd a fi plătit de săteni în natură, dar şi cu ceva bani. Aici se şi hirotoniseşte diacon, apoi preot.

Între 1777 și 1788, Nicolae Stoica ia parte la sfințirea unor steaguri ale regimentului grăniceresc valaho-ilir, unde ține cuvântări, participă la înfrînarea unor biserici din Banatul de sud, obține iertare pentru cete de haiduci, pe care-i vizitează în munți, trece de mai multe ori pe la superiorii săi din Virșeț și Carlovățul Sremului. În cele din urmă face cunoștință cu doi dintre învățații luminiști sârbi, istoricul Iovan Raici și literatul Dositei Obradovici. În 1778/1779 și în 1785 este înrolat ca preot militar în batalionul, respectiv regimentul româno-sirb de grăniceri, mobilizat pentru campaniile din Prusia și Țările de Jos; dar cel mai însemnat eveniment din viața lui Nicolae Stoica îl constituie participarea sa la războiul austro-turc din anii 1788—1791, tot ca preot militar, precum și ca tălmăci. Vreme de aproape trei ani, luând parte la întreaga campanie din Banat și din Craina Timocului, el împărtășește întocmai soarta ostașilor. Faptele de război trăite le descrie în cele trei cronici ale sale: Cronica de la Corni¹, Cronica Banatului² și Cronica Mehădiei³. În afara slujbei de preot și de tălmăci de limbile română, sîrbă și germană, Stoica a lucrat câteva luni la un spital militar din Bozovici, în toiuł unei epidemii de tifos exantematic și de holeră.

În 1792 a fost numit director al școlilor românești din regiunea graniței bănățene și protopop de Mehădia. Cu rîvnă deosebită s-a apucat îndată de lucru, interesîndu-se îndeaproape de toate cele ce intrau în competența sa: școli sătești, biserici, dascăli, simbrii, cărți de școală și de cult, protocoale etc. Deși situația rămasă în urma războiului nu era deloc ușoară, reușește în scurt timp să îndrepte lucrurile.

În 1795 se mută de la Corni la Mehădia, reședința protoprezbiteratului. Aci citorește școala și biserica, apoi biserica de la Băile Herculane. Comandă cărți de școală și pentru biserici la Viena, Buda, Blaj și Rîmnic. Vizitează adesea școlile și bisericile din protopopiatul său și dă numeroase circulare, a căror însemnătate o vom releva mai jos.

Trăind într-o regiune în care urmele vieții materiale romane se întîlnesc la tot pasul, Nicolae Stoica va căuta să adune cît mai multe obiecte ce puteau evoca trecutul Banatului: monumente funerare, statui, pietre cu inscripții, monede, documente. A cercetat și terenul, făcînd însemnate descoperiri arheologice, antice sau medievale, la Svinița, Plugova, Petnic, Băile Herculane și în alte locuri. Din numeroasele rămășițe istorice adunate, mărturiile grăitoare ale traiului strămoșilor pe aceste meleaguri,

¹ Vezi N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 105—112.

² Editată de Damaschin Mioc: ediția I, Editura Academiei, București, 1969; ediția a II-a, Editura Facla, Timișoara, 1981.

³ *Mehădier Chronik*, editată de Damaschin Mioc și Adolf Armbruster, Editura Kriterion, București, 1980.

inițiază un muzeu la Herculanee. A strâns și o bogată colecție numismatică. S-a interesat totodată de etnografie, folclor⁴ și poezie⁵.

Setos de cunoștințe noi și variate, s-a instruit continuu, atît cît posibilitățile i-au permis, în condițiile în care și-a dus viața și activitatea într-un sat din marginea Banatului. Biblioteca lui număra, în 1821, nu mai puțin de 263 volume, în limbile română, germană, sîrbă, latină, franceză și italiană. Cele mai multe erau de istorie, dar nu lipsesc nici cele de beletristică, didactice, religioase, de economie, dicționare etc.

Adept al luminismului de tip germanic, cu înclinări mai mult spre rezolvarea problemelor culturale decît a celor de ordin social, credea cu tărie în binefacerile culturii, în rosturile ei de temelie pentru ridicarea neamului său obidit, rămas în urma altora din cauza unor vicisitudini aparte. Prin întreaga lui activitate, a căutat să trezească în cei al căror îndrumător firesc era — românii din regiunea graniței bănățene — interesul pentru cultură, dragostea pentru școală și gustul pentru lectură. Spre acestea se îndreaptă numeroase îndemnuri ale sale, ca și aproape întreaga-i operă.

Nicolae Stoica a fost în contact direct sau în corespondență cu multe personalități de seamă ale epocii, precum generalii imperiali Papilla și Petru Duca, învățații sîrbi Teodor Iancovici, Iovan Raici și Dositei Obradovici, ca și conașionalii săi Petru Maior, Dimitrie Eustatievici, Damaschin Bojincă și mai ales Tudor Vladimirescu, de toți aceștia fiind prețuit, iar de unii și elogiati în scris. În Banatul natal, el s-a impus ca o figură populară, iubit de românii săi și stimat de șvabi și de sîrbi, despre care vorbește cu simpatie și considerație.

Viața cronicarului n-a decurs lin, dar toate greutățile pe care le-a avut de suportat, unele profund personale — și-a înmormîntat frații, soția și pe toți cei 14 copii — nu l-au doborît și nici nu i-au schimbat firea optimistă și încrederea în oameni, în viitorul poporenilor săi, cărora îndelungă vreme le-a fost îndrumător și exemplu.

Nicolae Stoica a scris mult și variat; în total 11 lucrări (manuale didactice, cronici, povestiri, povești, cîntece), în limba română pentru ai săi, în germană și în sîrbă pentru alții, cu dorința manifestă de a face cunoscute faptele memorabile din istoria poporului român, ca și obirșia lui aleasă. Dar, cu excepția contribuției sale la cele două manuale, nici una nu a fost

⁴ Damaschin Mioc, *Elemente de etnografie și folclor la cronicarul Nicolae Stoica de Hașeg*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, t. 18 (1973), nr. 4, p. 299—309.

⁵ Vezi: Nicolae Bocean, *Manuscrise bănățene din secolul al XVIII-lea*, în „Studii de limbă, literatură și folclor”, IV (1978), Reșița, p. 421—431; Damaschin Mioc, *Cîntece religioase compuse sau adunate de cronicarul bănățean Nicolae Stoica de Hașeg*, în „Mitropolia Banatului”, XXXIII (1983), nr. 3—4, p. 219—232.

tipărită în timpul vieții, fapt pentru care cronicarul bănățean a rămas pînă în vremea din urmă prea puțin cunoscut.

Lucrările sale, în ordinea scrierii, sînt următoarele :

1. Catehismul Mic, alcătuit în urma sinodului de la Carlovăț din 1774 și tipărit la Viena în ediție trilingvă, sîrbă-română-germană în 1776—1777. Partea ultimă a fost tradusă de Stoica din sîrbă în română.

2. Cartea de mină a dascălilor, o metodică felbigeriană, tradusă din germană în română de Stoica și de arhimandritul Földvári de la Virșeț, în 1776—1777 ; a cunoscut mai multe ediții.

3. Cîntece. O culegere alcătuită între anii 1778 și 1795, cuprinzînd texte laice și religioase, proprii sau adunate după alții. (Vezi mai jos).

4. Scurtă cronică a războiului din 1788—1791 sau Cronica de la Corni, scrisă probabil paralel cu evenimentele.

5. Scurtă istorie a Banatului (în limba germană). Redactată în 1815, la solicitarea comandantului regimentului valaho-ilir, urmînd să servească unui învățat străin, care alcătuiă atunci o istorie a Ungariei⁶.

6. Sîrbii în Banat (în limba sîrbă). Datată 1816, ca răspuns la un chestionar amănunțit al episcopului de Virșeț-Caransebeș.

7. Faptele lui Hercule (1817). O prelucrare a unor cunoscute legende în legătură cu eroul grec.

8. Viața lui Alexandru cel Mare (1825). Traducere din germană și prelucrare a operei lui Curtius, pentru uzul școlărilor români.

9. Cronica Banatului. Principala operă a lui Stoica, la care a lucrat mai bine de doi ani, între 1825 și 1827⁷.

10. Cronica Mehadiiei și a Băilor Herculane (în limba germană). Scrisă în anul 1829, cu caractere gotice⁸.

11. Povești moșăști, școlărilor rumânești (1830). (Vezi mai jos)⁹.

Așadar, opt lucrări în limba română, două în germană și una în sîrbă. La acestea se pot adăuga numeroasele circulare adresate preoților din subordine, în calitatea sa de protopop, însemnările pe diferite cărți vechi și manuscrise, catalogul bibliotecii sale (1821), catalogul monedelor care-i alcătuiău colecția (1830) și diferite scrisori către superiori. Ansamblul acestora ne redau figura complexă a cronicarului.

Volumul de față cuprinde cîteva dintre lucrările lui Nicolae Stoica, pe care le-am găsit în ultima vreme, precum și unele mostre din opera sa minoră.

⁶ Este, probabil, vorba de Ignaz Aurelius Fessler și de a sa *Istorie a Ungariei* (*Geschichte der Ungarn* . . .) în zece părți, Leipzig, 1812—1825.

⁷ Vezi nota 2.

⁸ Vezi nota 3.

⁹ Date mai amănunțite despre viața și opera lui Nicolae Stoica de Hațeg — în introducerile la *Cronica Banatului*, ed. a II-a, p. 5—46, și *Mehadier Chronik*, p. 7—43.

CRONICA MEHADIEI ȘI A BĂILOR HERCULANE*

* Traducere din limba germană și note de Costin Feneșan. Prefață de Danaschin Mioc.

PREFAȚĂ

Ca majoritatea lucrărilor lui Nicolae Stoica, nici cea de față nu are un titlu dat de el. L-am atribuit noi, întrucît cel mai larg spațiu a fost acordat istoriei Mehadiiei și Băilor Herculane. În cuprins, cronicarul îi zice uneori : Povestiri sau ciudățeniile ale districtului Mehadiiei (*Erzählungen oder Merkwürdigkeiten des Mehadier Districts*).

1. **Manuscrisul.** Autograf al cronicarului, cu excepția foi de titlu, originalul *Cronicii Mehadiiei și a Băilor Herculane* cuprinde 106 pagini, în numerotarea autorului, format 29,5×23 cm. Se păstrează la Muzeul Național din Vîrșeț (Narodni Muzej — Vršac) din R.S.F. Iugoslavia, sub nr. I—364. Pînă să ajungă în muzeu, manuscrisul a trecut prin mai multe mîini, o vreme fiind considerat pierdut. După moartea cronicarului, împreună cu alte manuscrise, s-a păstrat în familie, la un nepot al său, Isaia Stoica de Hațeg, unde l-a consultat istoricul bănățean Patriciu Drăgălina. O vreme a fost apoi în posesia omului de cultură orăvițean Simion Manguica, de unde trece în mîinile istoricului german Leonhard Böhm din Biserica Albă (Bela Crkva, R. S. F. Iugoslavia), care l-a folosit drept izvor pentru lucrarea sa de istorie a Banatului¹. În august 1867, manuscrisul se afla la Böhm ; acesta îi dă și un titlu, scris cu caractere latine, apropiat de felul cum numește lucrarea chiar cronicarul, în cursul povestirii. Pînă în 1945 nu s-a mai știut nimic de el ; atunci a fost recuperat din deșeuri de hîrtie, la Biserica Albă, de către directorul muzeului din Vîrșeț, Rastko Rašajski, care ne-a pus la dispoziție un microfilm și căruia îi mulțumim și pe această cale. Scrisul cronicarului, cu caractere gotice, este frumos, clar și îndeajuns de citeț ; face excepție unele pagini cu ștersături, intercalări înghesuite între rînduri, ca și unele adăugiri marginale.

2. **Structura cronicii. Concepția și metoda.** După cum mărturisește autorul, lucrarea a fost scrisă la rugămintea unor prieteni ai săi, germani, dar și din însărcinarea autorităților grănicerești. Poate că și de aceea, *Cronica Mehadiiei* este mai bine organizată decît *Cronica Banatului*. Ea se structurează în nouă secțiuni, purtînd titluri date de autor, fiecare cu mai multe paragrafe. Secțiunea I, cu patru paragrafe, cuprinde cauzele care l-au îndemnat la scris ; secțiunea a II-a, tot în patru paragrafe, se ocupă de războaiele romanilor cu geto-dacii ; secțiunea a III-a, cu cinci paragrafe, este consacrată populațiilor migratoare ; secțiunea a IV-a, cu două paragrafe, are drept subiect pătrunderea otomanilor în Europa și înaintarea lor în Pe-

¹ L. Böhm, *Geschichte des Temeser Banats*, Leipzig, 1861, I—II.

ninsula Balcanică ; secțiunea a V-a, cu nouă paragrafe, cuprinde relatarea a tot felul de legende, corelate cu urmele arheologice, numismatice și cu toponimia regiunii Mehadii ; secțiunea a VI-a, cu zece paragrafe, se ocupă de războiul austro-turc din 1788—1791, cuprinzând mai ales memoriile autorului, participant la ostilități, și constituind partea cea mai plină de originalitate din întreaga cronică ; secțiunea a VII-a, cu 15 paragrafe, consemnează o istorie a Băilor Herculane ; secțiunea a VIII-a, cu două paragrafe, este o revenire la unele legende legate de regiune ; secțiunea a IX-a, cu 11 paragrafe și o anexă, se ocupă de stațiunea balneară Herculane, așa cum se prezenta în vremea sa, ca și unele evenimente din tinerețea autorului, legate de haiducii din Almăj și, de asemenea, unele vindecări „miraculoase“, înfăptuite de el. În anexă, o prețioasă autobiografie, cu multe date care nu se află decât aci. Manuscrisul se încheie cu un cuprins.

Deși s-ar părea, după mulțimea și varietatea subiectelor abordate, că lucrarea ar fi lipsită de unitate, totuși, întreaga expunere și toate evenimentele narate converg spre același subiect : Mehadia, Băile Herculane și regiunea din jur. Pornind de la așezarea geografică, de la ruinele existente în regiune, de la bogatele rămășițe arheologice și numismatice, ca și de la unele legende, cronicarul prezintă sintetic trecutul regiunii natale, vreme de mai bine de un mileniu. Pentru a nu fi acuzat de fantezii, precizează de la început că va scrie atât întâmplări reale, cât și închipuiri și anecdote, toate însă legate de Mehadia și Herculane.

În modul de gândire al cronicarului se descifrează cu ușurință influența mai multor factori, printre care, îndeosebi, instrucțiunea primită, lecturile și mediul social în care a trăit.

Școala germană, la care și-a făcut parțial educația, creație a despotismului luminat habsburgic, i-a inspirat autorului cronicii unele din ideile și țelurile sale. Principalele elemente din gândirea luministă — umanitarismul, toleranța religioasă, instrucțiunea pentru popor — se găsesc răspândite în tot cuprinsul cronicii de față, ca de altfel, și în *Cronica Banatului*.

Lecturile l-au înrăurit mai ales în privința marilor probleme ce-i frământau atunci pe protagoniștii Școlii Ardelene : originea latină a poporului român și continuitatea sa la nordul Dunării.

O influență mai adâncă asupra mentalității, a concepțiilor cronicarului, a avut-o mediul social în care a trăit și și-a desfășurat activitatea. Viața petrecută în mijlocul țăranilor a lăsat urme puternice în felul său de a gândi și acționa ; la nici un alt cronicar român nu-și găsesc atât de firesc expresia sfătoșenia, bunul-simț și demnitatea țăranului român.

Cucerirea și romanizarea Daciei sînt redată în ambele cronici — cea a Banatului și cea a Mehadii și Băilor Herculane — cu multe amănunte, după izvoarele pe care le-a utilizat ; în problema continuității însă, pe lângă argumente mai vechi, ale înaintașilor, pe care le împărtășește, Stoica se străduiește să aducă și altele. Plecînd de la situații din vremea sa ori petrecute nu cu multă vreme înainte (în special războaiele cu turcii), el ajunge la constatarea uneia din permanențele istorice ale poporului român : adăpostirea în munți și în păduri în vremurile de grea restriște, ori de cîte ori năvălitorilor nu li se putea opune o forță locală în stare să

le reziste. Admite o retragere a armatei și oficialităților romane în sudul Dunării, așa explicându-se și existența românilor în Peninsula Balcanică, dar cea mai mare parte a populației romanizate a rămas pe loc, retrasă în munți și păduri, unde a cultivat pământul și s-a ocupat de creșterea viteilor. Urmele arheologice din munții Banatului, pe care el le cunoaște bine, îi servesc drept argumente pentru susținerea tezei continuității. Astfel de urme, spune el, se află nu numai în Banat, ci și în Ardeal, Țara Românească și Moldova. Și se străduiește să le aducă la cunoștința germanilor, îndeosebi a ofițerilor de graniță, mulți dintre ei fiindu-i prieteni, scriindu-le în limba lor.

Din păcate, Nicolae Stoica n-a avut nici formația unui istoric și nici posibilitatea de a cunoaște scrieri fundamentale despre istoria veche europeană. Numeroasele erori – prezente mai cu seamă în părțile din **Cronica Mehădiei** referitoare la evenimentele ce se petrec în antichitate și la începuturile evului mediu – sînt explicabile, dacă ținem seama că și-a scris cronica într-o epocă de început, „romantică” a cercetării istorice moderne, epocă în care confuziile de geografie și interpretare erau numeroase. Între acestea se încadrează – avînd în același timp un substrat naționalist, politic – și „teoriile” neștiințifice privind cucerirea succesivă a Daciei de către alte popoare și cele privind pendulările slavilor, germanilor și ungarilor peste aceste zone².

Și aici, ca de altfel în toate scrierile sale, cronicarul se dovedește un profund iubitor de neam. Glorificarea trecutului, a faptelor de arme ale românilor, mîndria apartenenței etnice, aversiunea față de coteropirile străine și față de războaiele aducătoare de mizerie sînt tot atîtea forme de manifestare a atașamentului față de poporul său. Este încrezător în viitorul poporului român și mîndru de originea lui nobilă, ca și de darurile sale naturale. Cu satisfacție, atrage atenția asupra faptului că cei mai iscusiți comandanți de oaste ai Ungariei medievale, ca Iancu de Hunedoara, Matiaș Corvinul și Paul Chinezul, au fost români de origine.

Stăpînirea otomană în Banat este socotită ca una dintre cele mai mari năpaste pe care provincia le-a avut de îndurat.

Cronicarul privește relațiile sociale prin prismă umanitară. Față de mișcările cu caracter social din trecut sau din vremea sa are o atitudine de înțelegere în ce privește revendicările, însă dezaprobă mijloacele violente. Arată o mare simpatie față de forma acută a luptei de clasă în Banatul vremii sale, haiducia sau, cu numele ei bănățean, lotria, pe care caută să o și explice.

În general, cauzelor evenimentelor li se dau explicații naturale, intervenția divinității fiind ignorată de cronicar, cu toate că era slujitor al bisericii.

Spre deosebire de istoricii Școlii Ardelene, Nicolae Stoica nu-și citează sursele de informare, procedînd ca majoritatea cronicarilor, fapt pentru care îl și considerăm cronicar și nu istoric. Pentru scopul urmărit, de a prezenta, pe scurt, străinilor istoria locurilor sale natale, citarea izvoarelor este socotită ca lipsită de sens și îngreunînd în mod inutil lectura.

² Pentru istoricul problemei, vezi, N. Stoicescu, *Continuitatea românilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

Cît privește scrierile adresate conaționalilor săi, în speță celor localnici, avînd în vedere și nivelul lor de cultură, cronicarul își dă seama că numai datele seci ale istoriei, redată în mod erudit, devin neatractive. De aceea se apleacă și spre istoria fabulată, spre faptul divers, sentimental sau amuzant, inserînd în lucrare și multe povestiri, legende și chiar anecdote; precizate ca atare, ele nu afectează cîtuși de puțin sinceritatea și obiectivitatea cu care povestește evenimentele.

3. **Valoarea istorică.** Pentru cea mai mare parte a cronicii de față, Nicolae Stoica se vîdește tributar surselor germane și sudslave, îndeosebi sîrbești, pe care le folosește. Asemenea surse erau tributare la rîndul lor unor concepții ce căutau să explice, de multe ori fantezist, istoria respectivelor popoare și să justifice cuceririle sau pretențiile teritoriale ale marilor imperii³. Partea cu adevărat originală este cea memorialistică, din secțiunea a VI-a, cuprinzînd relatarea războiului austro-turc din 1788—1791. Prin ineditul multor informații, ea constituie un izvor de primă importanță atît pentru istoria regională românească, cît și pentru istoria războiului însuși. Informațiile cu caracter militar, despre unitățile austriece participante la război, comandanți, luptele purtate, despre voluntarii români din Țara Românească în armata imperială, despre unele misiuni diplomatice sporesc valoarea cronicii. Cu multe amănunte sînt redată rezistența grănicerilor la „Peștera lui Veterani“, cucerirea ei de către otomani, date care nu știm să se mai afle și în alt izvor contemporan. Cruzimile față de populația civilă românească și față de prizonieri, luările masive în robie și masacrarea copiilor și femeilor sînt descrise cu multă veridicitate, dar și cu aversiunea omului care nu poate concepe așa ceva.

Originală este și secțiunea a VII-a, cuprinzînd descrierea băilor de la Herculane, a amenajărilor ce s-au făcut în vremea sa, a importanței și faimei pe care stațiunea a dobîndit-o în toată Europa.

Socotim importante și datele numismatice ale cronicarului, unele cu legendele monedelor, așa cum le-a citit el; de asemenea, autobiografia de la sfîrșitul lucrării.

4. **Izvoarele.** Deși nu-și indică sursele de informare, din investigațiile întreprinse reiese că principalele lucrări care au stat la baza celor scrise referitor la istoria mai veche a românilor, a altor neamuri, ca și a regiunii natale aparțineau lui Schröck, *Welt-Geschichte* . . ., lui Griselini, *Versuch einer natürlichen und politischen Geschichte des Temeswarer Banats* . . ., și lui Iovan Raici, *Istorija raznih slavianskih naroda* . . . (Istoria diferitelor popoare slave). De asemenea, a folosit izvoarele arheologice, numismatice și epigrafice, pe măsura descoperirilor proprii sau ale altora.

5. **Limba și stilul.** Germana folosită de cronicar este cea vorbită în Austria, varianta din administrație și armată, cu destul de mulți termeni preluați din latină și adaptați nevoilor. Stilul concis, adesea eliptic îngreuiază uneori înțelegerea corectă a sensurilor. În cuprinsul cronicii întrebuintează uneori și cuvînte sau expresii românești, atunci cînd simte nevoia unei precizări.

³ Pentru discuțiile istoriografice din acea epocă și implicațiile lor politice și naționale, vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, în special p. 23—41, cu bibliografia.

Simple povestiri (cronografie)

sau

curiozitățile memorabile ale districtului Mehadieii, în Banatul Timișoarei, scrise astfel în nemțește, în 1829, de către bătrînul protopop din Mehadia, Nicolae Stoica de Hațeg, pentru amatori și pentru a sa proprie distracție, acum în al 79-lea an al său, fără ochelari.

Că această copie a fost găsită
conformă cu originalul,
adeverește
Leonhard Böhm
Biserica Albă, 12 august 1867

CUVÎNT ÎNAINTE

Către binevoitorul cititor !

În vremea cînd Moise, cel mai vechi istoriograf, a prezentat și a povestit cea mai mare operă de creație a lui Dumnezeu cel Prea Înalt, cum Dumnezeu a lăsat să fie și să se facă lumină, cer și pămînt (Geneză, cap. I, vers. 12), nevinovații israeliți nu numai că n-au contrazis nimic, ci au primit ca pe o sfințenie dumnezeiască și au ținut la mare cinste tot ceea ce scrisese profetul, încît însuși Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a spus despre Natanail : „Iată un israelit adevărat, în care nu este nici o înșelăciune“ (Ioan, cap. I, vers. 47). După înfricoșătorul potop Dumnezeu i-a hărăzit lui Noe noi griji (Geneză, cap. VIII, vers. 22).

Între alte daruri dumnezeiești, precum existența în toate timpurile a unor bărbați însuflețiți de muncă asiduă și rugăciune sinceră, Părintele a dat aceluia (care l-au rugat pentru acest lucru) gânduri bune spre meditație și înțelepciune, pentru ca ceea ce au aflat nou și au auzit să le transmită prin viu grai copiilor și urmașilor lor ; unele dintre acestea le-a lăsat și în scris.

Har și slavă Domnului, că astfel de scrieri există și în limba noastră românească, și cu cît va trece mai mult timp, cu atît vor ieși mai multe la lumină. Nu este în intenția mea să-i învinuiesc aici pe istoricii luminați, că ar fi omis în lucrările lor evenimente însemnate și memorabile din istoria lumii și că le-ar fi trecut sub tăcere ; unele nu le-au cunoscut, iar altele le-au nesocotit, și astfel au rămas îngropate în veșnica uitare. Nu ! Doar ca urmare a rugămintților prietenești ori din însărcinarea autorităților a trebuit să meditez și să scriu despre aceste meleaguri, pornind de la lucruri cunoscute, dar și de la unele întîmplări memorabile, aflate pe alte căi, și ale căror plăsmuire și anecdote sînt îndoielnice, așa cum ar fi localizarea cetății Mehadia, legată de războaiele cu turcii din aceste părți, descoperirea Băilor Heroulane și situația ruinelor sau a resturilor unor vechi turnuri și cetăți romane de aici, peșterile naturale și descoperirea de monede și antichități romane și grecești, tot de aici, care, toate, merită atenție.

Cu acestea toate nu cred că am făcut vreun pas în istorie, ci am scris numai o nouă operă, fără a dezvolta originea lucrurilor, pe care să o ofer apoi amatorilor, în speranța că le fac plăcere. Iar ca să nu fiu batjocorit ca un bătrîn popă valah, am repetat unele probleme de mai multe ori, pentru a-mi întări gândurile și povestirile.

Semnat în Mehadia, la 4 octombrie 1829,

Nicolae Stoica de Hațeg m.p.
protopop

N. B. Ozael, oracolul delfic al lui Amon, răspunde cu greutate. De cele mai multe ori presupuneri și anumite lucruri cu dublu înțeles. Alții pot mai bine, eu însă nu. Pe cât de caraghioase ar părea aceste gânduri ale mele pe atât merită totuși să nu fie tratate cu o simplă batjocură.

DESPRE CAUZELE CARE M-AU INDEMNAT LA SCRIS

I

Mehadia, prima localitate de graniță a onorabilului regiment chesaro-crăiesc româno-iliric, care a jurat credință încă în anul 1772, este așezată pe malul unui pîrîu și întărită de munți mari, abrupti și stîncosi; prin mijlocul ei trece drumul comercial spre Danzig și Cipru. Ea și-a tras faima nu de la negoț și nici de la Băile Herculane, vizitate de înalte personalități, ci de la trecătoarea lungă și foarte strîmtă, în care vechii greci¹ și romani se apărau cu puțini oșteni împotriva unor forțe mari. De aceea a fost numită Umia. Ultimele ei turnuri și castele au fost cucerite de slavi, care au numit locul Meedja, adică *hotar*².

Tot aici, în vremea ultimului război cu turcii, din anul 1788, oastea imperială de 12 000 de oameni a respins timp de trei săptămîni mai multe atacuri ale armatei turcești de 150 000 de oșteni; abia după retragere turcii au intrat în Mehădia, unde s-au comportat în mod barbar.

II

Toți oaspeții de la Băi, chiar și călătorii de vază, și-au exprimat dorința să vadă ori să audă ceva legat de lucrurile memorabile de aici, ba m-au și rugat și a trebuit să le explic totul. Acum însă, de vreo 20 de ani

¹ Cronicarul afirmă, în repetate rânduri, că la Mehădia s-ar fi ridicat, în antichitatea preromană, faimoasa cetate—polis și centru de regat Pergam (lăsat de regele Attalos III, prin testament, Republicii Roma, la 133 î.e.n.) — susținere lipsită de temei; vechii greci nu au stăpînit nicicînd ținuturile Mehădiei.

² Și afirmația privind așa-zisa cucerire slavă a zonei Mehădiei în dauna românilor este eronată, încît și etimologia toponimului devine fantezistă. Pentru o mai bună informare, vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, și I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.

încoace, sublimele Băi Herculane, odinioară romane, cunoscute în toată lumea, au fost reconstruite. Cele mai fastuoase și noi clădiri chesaro-crăiești, avînd două etaje, sînt susținute de coloane și împodobite cu frumoase tribune și balcoane, așa încît asigură tot confortul, meritînd să fie admirate. Ei (oaspeții — n.n.) urcă pe muntele Băilor, Domogledul sau Häuserschauer (perspectiva spre casă), înspre Țara Românească. La Mehadia vin să vadă cascada Bobot, cu păstrăvi jucăuși, precum și turnul grecesc de pe munte, Pergamul³. La mine vin să privească pietrele funerare cu inscripții romane, monedele rare și antichitățile romane. Se duc apoi la Orșova Veche, să mănince pește de Dunăre, să-i vadă fumînd pe turcii din cetatea de pe insula Orșova Nouă și din fortul de dincolo, de unde se zăresc ruinele a patru castele romane. Urcă apoi în susul apei, pentru a vedea „Peștera lui Veterani“, unde Maiestatea Sa, împăratul Francisc I, împreună cu împărăteasa, a ajutat la scoaterea unui morun mare, precum și *Tabula lui Traian* cu inscripția.

Astfel de oaspeți ai băilor și călători vor să știe cine a construit atît de multe castele, acum în ruină, pe ambele maluri ale Dunării, precum și cine a descoperit aceste băi, cine a construit aici și cum de s-au ivit la români atîtea denumiri sîrbești⁴ de locuri, munți și rîuri. Sînt întrebări la care chiar și bărbații învățați și înțelepți doar cu greu pot să răspundă și să argumenteze temeinic, dar cu atît mai puțin un biet localnic, un român sălbăticit, de la care este cu totul îndestulător că încă mai poate povesti cite ceva.

III

La 10 septembrie 1815 am fost solicitat de către onorabilul comandant al regimentului chesaro-crăiesc româno-iliric de graniță, colonelul Földváry, să-i fac cunoscute pentru o nouă istorie a Ungariei, cum îmi va sta în putință, lucrurile memorabile de aici, legate de vechile monumente : orașele, cetățile, bisericile, șoselele pietruite, turnurile, altarele, pietrele funerare, tezaurile monetare ș.a., anume : din prima epocă, de la Herodot pînă în timpul împăratului roman Augustus ; din a doua epocă, de la Augustus pînă la împăratul Theodosius ; din a treia epocă, de la Atila pînă la împăratul Carol cel Mare ; din a patra epocă, de la Carol cel Mare pînă la începutul regatului de astăzi al Ungariei ; din a cincea epocă, de la Sfîntul Ștefan pînă în secolul al XIII-lea ; din a șasea epocă, de la regele Andrei al II-lea pînă la Vladislav, sau din secolul al XIII-lea pînă în secolul al XVI-lea ; din epoca a șaptea, de la Vladislav pînă la pacea de la Carloviț, sau din secolul al XVI-lea pînă în secolul al XVII-lea ; din epoca a opta, de la încheierea păcii de la Carloviț pînă la sfîrșitul secolului al

³ Fortificația la care se referă cronicarul a fost ridicată în secolul al XIV-lea. Vezi St. Matei, *Aspecte ale evoluției arhitecturii de fortificații în Banat în perioada feudalismului timpuriu*, în „Studii de istorie a artei“, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 110—113.

⁴ Pentru înțelegerea problemei, vezi, de pildă, I. I. Russu, *op. cit.*, cu bibliografia.

XVIII-lea. Pe lângă aceasta, am primit recomandarea să le trimit cât mai grabnic. Am înțeles că este un ordin și, cum despre unele aveam asemenea cunoștințe, iar despre altele diferite însemnări, le-am așternut pe câteva coale de hîrtie.

Apoi, la 16 decembrie 1816, am primit ordin de la episcopul meu, Petru Vidac, să răspund la unele întrebări, între care : dacă în acest district sînt sate în care locuitorii străvechi să fi fost cunoscuți drept iliri, care să se fi transformat în românii de astăzi, fapt care să-l explic cât mai curînd. Am fost deci silit să ouget și am răspuns astfel : că înainte, la Mehadia și în regiunea înconjurătoare, vreme de mai multe secole au locuit și iliri, cunoscuți ca sirbi⁵, și tot așa au plecat de aici în Croația, iar acolo — și nu aici — s-au dat drept vlahi, valahi, pe semne că din cauza religiei valahe de aici, la Gradișca, devenită Valahia Mică ; ei sînt iliri⁶. Aicea sînt cîteva sate de rusnaci, amestecați cu români, precum cocorevții de la Carașova⁷ și Svinița, care și-au păstrat limba și numele, dovadă că acest regiment se numește româno-iliric. Rar se întîmplă însă încuscriri între ei. Am rezolvat și alte asemenea lucruri.

IV

Monedele romane de la Mehadia fac epocă în istorie. Orașele, ridicate asemenea Romei, dovedesc că aici au fost romanii. Înaintea lor, regele grecilor, Pergamos, a stăpînit-o vreme de 47 de ani, fiind dănuită apoi romanilor cu 210 ani înainte de Augustus și devenind *Moșie*, adică bun ereditar⁸.

Iată monedele : un rege bătrîn, doi băieți cu lupoaica într-un rîu ; pare să fie Numitor, cu un chip și trup înfiorător, o pasăre, monede satirice : par să fie Amulius Urbs ; un tînăr dintre cei doi băieți cu lupoaica ar fi Romulus. Un rege, Numa Pompilius, Roma Molo, pare să fi introdus jertfele în timpul slujbei închinată zeilor. Și nu se mai află monede pînă la consulul Camillus și pînă la Julbursus : DIVUS VERUS CONSUL GRATIO ; ROMA T. DEID ; SCIP. AR. AFR. GRAC. L. AES ROMA ; B. PIETAS M. HERENNI ; WLL. ROMA ; P. R. CE. MC. CARI ROMA ; L. PIETAS ALBINUS BRUT ; M. AU. SCAVR. ROMA ; MARIUS ; THERMMAE ; X. AL. SATURN ; CAESAR DIVI F ; monede ale regelui greco-macedonean Filip Alexandru, ale unor criminali executați ; Parmenon, Philotas, Andron etc., ale regilor traci sau transilvăneni, Lysimachus și

⁵ Deduce această identitate după modelul oferit de realitățile vremii : sirbii din monarhia habsburgică erau numiți cel mai adesea *Illyrer* sau *illyrische Nation* (după localizarea lor în anticul Illyricum).

⁶ E un fapt cert că între cei colonizați în Slavonia, mai ales, erau și mulți români, de unde și denumirea de Vlahia, dată unei regiuni dintre Sava și Drava, așa cum arată și cronicarul.

⁷ Vezi, de pildă, T. Simu, *Originea Crașovenilor. Studiu istoric și etnografic*, Lugoj, 1939, și Silviu Dragomir, *Le Banat roumain*, Sibiu, 1944. Pătrunderea populației sud-slave în Banat se petrece în evul mediu dezvoltat. Vezi Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979. Legătura între această populație și microtoponimia zonci nu poate fi acceptată. Vezi I. I. Russu, *op. cit.*

⁸ Vezi nota 1. Iar stăpînirea romană, la Mehadia, a durat un veac și jumătate.

Cosol⁹, ale consulilor romani, cum ar fi : Q. PHILIPUS NUMA ; IU RC NORBANUS ; CN. L. POMP. ROMA ; X M. BALBIAM ROMA ; X C. CATO M SI ROMA ; ST. RA. I. CAESAR ; L. CAES. I. R. III VIR ROMA ; monede satirice la adresa lui CAESAR M. AGRIPPA L. P. ; DIVUS AUGUSTUS PATER ROMA.

În lumina acestor monede romane, macedonene și tracice ar exista așadar temei să se creadă că regele trac Attalus și-ar fi dăruit regatul său, Pergamon, din aceste părți, Republicii Romane și că romanii au stăpinit Mehadia cu multe veacuri înainte de Traian și că, întrucit turnul de pe dealul Mehadiei se numește Pergam, și Banatul ar fi fost deci în Moșia Mare¹⁰. Monedele împăraților și cezarilor romani sînt interesante, mai ales că și cîteva împărătese și-au avut propriile monede. Iată cum urmează acestea, anume : cele ale lui Augustus, primul dintre împărații romani, cele ale lui Nero, Claudius, Vespasianus, Titus, Fl. Domitianus, Nerva Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius și cele ale soției sale Crispina Augusta, cele ale lui Marcus Aurelius Antoninus și cele ale soției sale Diva Faustina Augusta, cele ale lui Antoninus Armeniacus, L. Aelius Caesar, L. Verus, Aurelius Commodus, Antoninus Pius cel Tânăr, Severus Pius, Septimius Severus și cele ale soției sale Iulia Mamaea Augusta și ale fiilor ei vitregi, M. Aurelius Antoninus, numit Britannicus, și P. Septimius Geta Caesar și P. Septimius Geta Pius Aug. Brit., C. Jul. Macrinus, Antoninus Pius Germ., Antonin. Pius Britan., Sever Alexander Pius Aug., în grecește ΑΑΕΞΑΝΔΡΕΥ , cele ale lui Maximinus, Gordianus, în grecește ΓΟΡΔΙΑΝΟΥΣ , și ale soției sale Sabina Augusta, cele ale lui M. Jul. Philippus Aug., Provincia Dacia, C.M.O. Traianus Decius Pannonia, C. Vibius Treb. Gallus, C. Vibius Volusianus, Heretrus Gilla, Lic. Galienus, H. Claudius, C. M. Aur. Florianus, C. M. Aur. Probus, C. M. A. Maximianus, Imp. Constantinus, P. Licinius, Val. Host. Novintus, G.P.M. Provincia Dacia, P. M. Constantinus Jun., Constantius, Theodosius II, Leones Basileus Romae.

După aceasta, timp de 600 de ani, n-au mai existat bani¹¹. Sînt dubii dacă împărătesele au emis monedele lor în timpul vieții împăraților sau mai tîrziu, lucru care n-a fost explicat de istorie, ci doar faptul că împăratul Septimius Severus a numit înaintea morții sale ca împărat pe primul său fiu, M. A. Antoninus, iar pe celălalt fiu, Geta, ca caesar și că primul și-a ucis fratele, pe Geta, în poala mamei lor, Iulia, cu care s-a căsătorit și de la care a avut un fiu, pe care l-a crescut aici și căruia i-a supraviețuit ca împărat. Abia la bătrînețe l-a încoronat pe primul ei fiu, pe Alexandru, ca împărat, a împodobit Roma cu el și tot împreună cu el a fost ucisă în cort de proprii soldați în timpul unei campanii împotriva germanilor. Din monede reicse însă altfel, deoarece Antoninus e reprezentat cu o barbă

⁹ Cronicarul face referire la monedele din aur de tip „KOSON“ din secolul I î.e.n. Pentru problematica acestora, vezi Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor*, Editura Academiei R.S.R., București, 1973, p. 353—361.

¹⁰ Vezi nota 8. Termenul „Moșia“, pe care cronicarul îl derivă forțat din numele provinciei romane sud-dunărene Moesia, indică nivelul scăzut de cunoaștere a geografiei antice, frecvent la istoriografii epocii.

¹¹ Afirmație contrazisă, în ultimul secol, de descoperirile numismatice cuprinzînd piese și chiar tezaure monetare, romane, postromane și bizantine din sec. V—XI.

mică, după cum și fratele său Geta este înfățișat asemănător, cu o bărbie-șoară și avînd aceeași fizionomie, încît doar numele îi deosebește pe acești doi împărați. Iar acești frați și-au numit mama vitregă, pe Iulia Mamaea, „mamă“, *mamma*, *mama lui*, *domna*, *doamna* ¹². Pe o frumoasă monedă de aur, precum și pe o placă de piatră, ea este reprezentată avînd în poală o imagine cu doi prinți, purtînd titlul : *Aeternitas Augusta*. Ea i-a crescut deci pe prinți și de aceea e numită *mamaea*, *maesa*, iar de către alții *Vesta*, *Sfînta*, *Sanctitas*, *Sfînta*, ca femeie sfîntă. Pe una din monedele ei era... ¹³ *sora* lui *Varus*, *Caelestis*, expresie de-a ei împotriva celorlalți.

Potrivit monedelor romane găsite în ruinele de la castel se poate presupune că Banatul s-a apărut împotriva invaziilor migratorilor pînă spre anul 400, că apoi Mehadia a fost pustiită ¹⁴ și că în continuare nu mai sînt monede pînă spre anul 1000 ¹⁵, la Ștefan, regele Ungariei, și iarăși nu mai sînt pînă la 1519, la *Ludovicus rex Hungariae*. Mai multe monede poloneze și turcești au fost găsite izolat, la fel ca și cea din 1612, *Mathias Rom. Imp. Germ. Hung. Rex*. Celelalte monede sînt mai ales turcești ¹⁶.

SECȚIUNEA A DOUA

DESPRE CEA DINTII MIGRAȚIUNE A SLAVILOR ASIATICI ÎN EUROPA

I

Istoriile povestesc că geții de mijloc au venit împreună cu regele lor *Atheus* din Media asiatică, iar popoarele slave prin Scandinavia, în Sarmatia europeană, fiind cunoscuți sub numele de geți ¹⁷.

¹² Cronicarul crede că Iulia Domna și Iulia Mamaea ar fi una și aceeași persoană. Este știut însă că cea dintii a fost mama împăraților romani *Caracalla* (211—214) și *Geta* (212), moartă în anul 217, iar cea de a doua a împăratului *Alexander Severus* (222—235), ucisă de soldați în anul 235, împreună cu fiul ei. Totuși, cu excepția unor apropieri forțate (*Pergam-Percan* ; *Moesia-moșie*) și cu mici deosebiri la cuvintele prescurtate sau la unele inițiale, confruntarea lecturii sale cu cea făcută ulterior de numismați de reputație confirmă descrierea monedelor și lectura legendelor, atît cît s-a putut citi în starea în care se aflau și cu mijloacele vremii.

¹³ Cuvînt șters, ilizibil.

¹⁴ Pentru descoperirile arheologice de la Mehadia, atestînd continuitatea dacoromană de după secolul III e.n., vezi, de pildă, *M. Macrea, Viața în Dacia Romană*, Editura Științifică, București, 1969, p. 466—467.

¹⁵ Vezi nota 11.

¹⁶ *Idem*. Afirmații bazate doar pe monedele existente în propria colecție ; acestea însă nu oferă un temel real pentru emiterea unor judecăți cu valoare generală.

¹⁷ Precum confuzia dintre geți și goți — provenită de la istorici din veacurile IV—VI, ca *Orosius*, *Jordanes* ș.a., trecută la alți cronicari medievali, apoi în Si-

Philippus, regele Macedoniei, împreună cu fiul său Alexandru, în vîrstă de 16 ani, i-au înfrînt și alungat pe acești barbari scitici. Mai tîrziu însă, atunci cînd Alexandru — aflat în Asia — a crescut, el a primit vestea că guvernatorul său din Tracia, Soporion, și-a găsit sfîrșitul împreună cu o puternică oaste de 30 000 de oameni din cauza geților. El trimise oaste să-i înfrîngă¹⁸, dar în Tracia aceștia erau deja supuși romanilor, dînd tribut, ca *dați*¹⁹. Cu timpul s-au înmulțit și împreună cu al lor conducător, Cotiso, au pus stăpînire atît pe *Moșia*, cît și pe *Mehadia*.

După ce prin generalii săi i-a înfrînt pe germani și după ce în același timp, prin al său Tiberius, i-a bătut pe geți — care numiseră deja *Banatul* de astăzi *Pannucska* și *Paniceva* — împăratul Augustus i-a respins, pentru a-i putea supune mai bine, iar Pannonia și-a luat numele de la *Pannucska* și s-a unit cu *Moșia* și *Iliricul*²⁰. În Sirmium au fost trimiși coloniști, atît pentru a ocupa cetatea, cît și pentru a popula țara.

II

Deși blînd și modest, împăratul Augustus l-a exilat pe poetul roman Ovidius la Tomis, în mizerie, din cauza scrierii unor poezii neconvincioase. De asemenea, din cauza comportamentului rușinos a exilat-o de la Roma și pe fiica sa Iulia, anume într-o insulă, împreună cu printesele și prinții ei.

Praesidia, adică trupele de război, au fost mutate în Pannonia, la *Segeste*, totul fiind organizat și dus la îndeplinire de către soțul Iuliei, Tiberius, care a urmat împăratului Augustus. Acestora le-a urmat în anul 37 împăratul Caius Caligula, despre care se povestește că ar fi risipit 160 de

nopsis-uri, de unde a fost preluată și de cronicarul nostru — cam la fel și cea dintre geți și slavi; cronicarii ai sîrbilor (ex. Orbini) îi identifică pe strămoșii lor, slavii, cu geto-dacii; prin intermediarii din secolele XVII—XVIII, confuzia este preluată necritic și de Nicolae Stoica. Corect, între geți și slavi nu poate fi făcută vreo apropiere de acest gen. Geto-dacii se formează, în spațiul carpato-danubiano-pontic, ca popor și civilizație, printr-un îndelungat proces evolutiv început din a doua jumătate a mileniului III î.e.n. Grupuri de slavi pătrund pe teritoriul de naștere al poporului român în veacul al VII-lea e.n.; și treptat vor fi asimilați, pînă prin veacul al X-lea e.n. Atheus al cronicarului era căpetenia scitică Ateas, care, ajutat de macedoneni, pătrunde pe teritoriul stăpînit de geți, reușind, temporar, să-și lixeze o formațiune statală, dar în anul 339 este alungat din Dobrogea în nordul Dunării de către regele Macedoniei, Filip al II-lea. Pentru istoria dacilor, vezi, de pildă, H. Daicovicu, *Dacii*, Editura Științifică, București, 1965; vezi și I. I. Russu, *op. cit.*

¹⁸ Campania lui Alexandru împotriva geto-dacilor din cîmpia română a avut loc în anul 335 î.e.n.

¹⁹ De fapt, *daci*. Etimologia cronicarului (*dați*) este, evident, fantezistă; ca și cea de mai jos — *Pannucska*. Pentru originea numelui dacilor, vezi I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, Editura Științifică, București, 1967.

²⁰ În anul 9 e.n., în urma răscoalei populației din Pannonia și Dalmația, precum și a incursiunilor neîntrerupte ale geto-dacilor la sud de Dunăre (6—15 e.n.), trupele romane au fost nevoite să intervină. Rezultatul acțiunilor militare a dus la întărirea stăpînirii imperiale asupra provinciilor constituite cu puțin timp înainte (*Moesia* — 14 î.e.n.; *Pannonia* — 9 î.e.n.).

milioane la Baiae și Puteoli ; așa se chemau aceste băi de lângă Mehadia²¹. Au urmat apoi împărații Vespasianus și Titus, iar în anul 81 împăratul Fl. Domitianus. Geto-dacii s-au înmulțit în acești mulți ani așa de tare, încît se puteau gândi la eliberarea lor de sub jugul roman. În frunte cu regele lor Darporeus s-au înarmat cu curaj și, pentru a-și întemeia un regat, au pătruns în *Moșia* și Pannonia, au ars băile, i-au înfrînt nu numai pe romani, ci și armata împăratului Domitianus²². Acesta nu numai că a răscumpărat scump pacea, dar, pentru ca geții cu al lor Darporeus să rămînă în granițele lor, împăratul a trebuit să-i plătească un tribut anual.

III

În anul 98²³ împăratul Traian, pentru a răzbuna rușinea romanilor, a întreprins prima sa campanie împotriva regelui dac Decebal, pe care l-a înfrînt. Decebal a fost silit — mai întîi de fratele său, dar apoi el însuși — să vină la Traian și să-i ceară îndurare nu numai pentru a i se îngădui să fie credincios romanilor, ca *dați*, dar și cu o *dație* sau un tribut dublu²⁴. La făgăduiala lui s-a încheiat pacea și i s-a acordat iertarea, mai ales că Traian avea de luptat cu germanii, care făceau incursiuni pe Dunăre, înspre Pannonia, și care i-au dat de lucru vreme de doi ani, dar i-a înfrînt și a fost numit Germanicus.

Între timp Decebal și daco-geții săi, bine înarmați și pregătiți, și-a încercat din nou norocul cu Traian cel slăbit și i-a atacat pe romani în *Moșia*²⁵ și Pannonia. În anul 101, în urma știrilor despre Decebal primite pe apă și pe uscat, Traian a dat mai multe bătălii sîngeroase (la Becej, Belgrad, Lipova, Caransebeș și Orșova), în *Moșia* și Pannonia, pe Dunăre, dar și la Orșova Veche și în strîmtorile Dunării, la Marga, în apropiere de muntele de marmură dinspre Poarta de Fier, la Făget și Lipova²⁶. Cum Decebal a tot pierdut, vreme de doi ani, iar Traian a înaintat, cel dintîi a poruncit ca familiile să fie mutate în interiorul țării. Traian a pus ca în *Moșia* să fie reparate și ocupate castelele ; la fel și în Pannonia. De la Palanca-Nouă în jos, pe malul stîng al Dunării urma să se amenajeze un drum de pînă în Țara Românească, pe care să fie trase corăbiile în sus, în pofida munților stîncoși, care să nu fie o piedică. În multe locuri s-a și

²¹ Autorul pune adesea în legătură cu Mehadia elemente de istorie romană, preluate mai cu seamă din *Istoria Universală* a lui J. M. Schröck, lucrare aflată în biblioteca sa. Apropierea dintre băile Mehadiiei și localitățile italiene menționate este forțată, iar permanentizarea prezenței romane în Dacia este ulterioară anului 101 e.n.

²² Domitian a fost înfrînt de oștile conduse de Decebal, urmașul la tron al lui Diurpaneus, în cursul războiului din 85—88 e.n. Vezi H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Editura Dacia, Cluj, 1972.

²³ Corect : 101 e.n.

²⁴ În realitate, Decebal nu s-a dus la Traian. Vezi H. Daicoviciu, *Dacii*, p. 227—228 Etimologia *daci-dati-dația* este lipsită de teme (vezi supra).

²⁵ Citește : Moesia, provincie romană sud-dunăreană unde, de altfel, Decebal a și întreprins atacul.

²⁶ Cronicarul procedează, ca și în alte cazuri, la „adaptarea” evenimentelor sau a locului de desfășurare la nevoile expunerii sale.

făcut²⁷. Dar Ieșelnița și Mala, piraie de lângă Dunăre, au format iazuri adinci încît nu s-a mai putut stabili malul adevărat al Dunării. S-a încercat totul, însă degeaba ! A fost nevoie să fie săpat celălalt mal, în vreme ce luptele cu Decebal au continuat tot timpul. Traian i-a luat fortărețele Orșova și Lipova. La Marga sau Caransebeș Decebal a fost înfrînt cu totul, fiind nevoit să se refugieze peste muntele de marmură de la Porțile de Fier (*Porta Ferrea*), dincolo de munți, în reședința sa, Sarmizegethusa. Aici Traian l-a prins viu în castelul său²⁸ după o bătălie deosebit de sîngeroasă, dar Decebal și-a luat viața. Geto-dacii săi, înfrînți peste tot, au părăsit Țara Românească și Ardealul și s-au refugiat în Carpați și spre Basarabia²⁹ ; primii slavi³⁰.

IV

Împăratul Traian a pus să fie ocupate în lung și în lat hotarele tuturor țărilor și să fie populate cu coloniști romani. Ardealul s-a numit *Dacia Mediterranea*, Țara Românească și Moldova *Dacia Transalpina*³¹, iar Banatul de astăzi *Dacia Riparia* sau *Ripensis* <numele> cel din urmă din motive care Dumnezeuoastră vă sînt deja cunoscute. Între timp constructorul Apollodor din Damasc și coloniștii au terminat drumul săpat în stîncă, *Via Traiana*, precum și inscripția de acolo. De asemenea, a fost construit minunatul pod de piatră de peste Dunăre, *Podul lui Traian*.

După ce a ridicat mai întîi orașe și fortificații și după ce a construit și amenajat drumuri, după ce a ridicat băile de la Mehadia și a deschis spre interior drumuri de care pentru boi, Traian a părăsit această regiune pentru totdeauna. Istoria ne relatează că urmașul său, împăratul Hadrian, mînat de ură și pizmă împotriva lui Traian, n-a vroit numai să dărîme podul peste Dunăre, ci și să părăsească Dacia Traiană, deoarece monedele sale, cele ale fiului, glăsuiesc : Traianus Hadrianus Restitutor Daciae³².

²⁷ Este vorba de *Via Traiana*, săpată în stîncile de pe malul drept al Dunării.

²⁸ Afirmăție eronată. Așa cum ni se înfățișează pe Columna Traiana și cum ne-o spun mărturiile antice, Decebal nu a fost prins viu. Revelatoare este descoperirea, lângă Thessalonica, a pietrei funerare de pe mormîntul ofițerului roman care a dus capul regelui dac lui Traian, în localitatea dacică Ranisstorum. Vezi M. Speidel, *Ranisstorum, ultimul punct de sprijin al lui Decebal*, în „Acta Musei Napocensis”, VII, Cluj, 1970, p. 511—516.

²⁹ Este vorba de dacii liberi ; e un fapt istoric, însă, că majoritatea dacilor învinși au rămas pe loc.

³⁰ Eroare. Primele grupuri de slavi pătrund pe teritoriul dacic în sec. VII e.n.

³¹ Împărțirea teritorială, așa cum o prezintă Nicolae Stoica, nu este contemporană cu Traian, ci datează din veacul al treilea, după anul 271 e.n. Provincia romană Dacia Ripensis, care se întindea între Dunăre și Balcani, cu capitala la Ratiaria (Arçar) — R. P. Bulgaria), cuprindea și părți din nordul Dunării, în Banat, anume regiunea numită Clisura. Dacia Mediterranea se întindea mai la sud-vest, în Serbia de mai tîrziu, avîndu-și capitala la Naissus (Niș — R.S.F. Iugoslavia). Dacia Transalpina este denumirea dată de cronicarii din secolul al XVII-lea Țării Românești.

³² Aserțiunea cronicarului este greșită. În vremea împăratului Hadrian, provincia Dacia a cunoscut o perioadă de dezvoltare deosebită pe toate planurile ; amintirea cezarului ca *restitutor* se referă la glorificarea lui în urma înăbușirii răscoalei populației dacice.

Băile de la Mehadia au luat un asemenea avînt, încît chiar oameni din provincii îndepărtate s-au stabilit aici. Au fost cantonate în permanență trupe, încît marcomanii și quazii învecinați au fost învinși. Dacia Ripensis a avut prefecti proprii.

SECȚIUNEA A TREIA

DESPRE MAI MULȚI MIGRATORI SLAVI ȘI ALȚI MIGRATORI ASIATICI ÎN EUROPA

I

Încă pe vremea împăraților Antoninus Pius și Antoninus Philo-
phus³³ s-a auzit de barbarii și sciții care locuiau în jurul Mării Negre, al
Mării Meotice și altor părți ale Asiei, pînă spre muntele Caucaz, de unde
au pătruns în Europa mai multe neamuri asiatice cu prilejul mai multor
războaie persice sau al unor războaie duse între ele.

Se spune că împăratul Commodus i-a bătut pe sarmați, împăratul
Philippus pe carpi și sarmați, iar împăratul Decius i-a înfrînt pe toți bar-
barii din *Moșia* (Moesia — n.n.). Istoria mai relatează însă că numele goți-
lor a fost cel mai cunoscut. Aceștia au migrat din Asia în Scandinavia³⁴.
În timpul stăpînirii Gordienilor, a lui Philippus, a lui Decius, a fost necesară o grijă deosebită pentru a-i ține departe. În vremea împăraților Hosti-
lian, Volusian, Valerian și Gallienus, cînd puterea romană scăzuse, migra-
torii s-au apropiat deja de *Moșia* și curînd după aceea au pătruns în
Dacia. Mai tirziu, cînd atîția mici tirani s-au erijat în împărați, incursiunile
barbarilor au devenit tot mai dese, pînă ce împăratul Claudiu al II-lea, în
anul 268 d.Hs., i-a înfrînt nimicitor și înfricoșător³⁵. În trei bătălii date
în Moesia, el a nimicit 320 de mii dintre ei, iar restul l-a împrăștiat.

În anul 275, împăratul Aurelianus ar fi mutat apoi Dacia dincolo de
Dunăre, pînă în mijlocul Moesiei, dărîmînd podul lui Traian³⁶.

³³ De fapt, împăratul Marcus Aurelius (161—180 e.n.).

³⁴ Aserțiune greșită.

³⁵ Este vorba de bătălia de la Naissus (Niș) din anul 269 e.n., în care Claudiu II a înfrînt coaliția goților, gepizilor, herulilor și bastarnilor.

³⁶ După cum se știe, provincia imperială Dacia a fost părăsită doar de către armată, administrație și unele elemente ale clasei dominante.

Dacia a trecut de la un stăpîn la altul, căci goții, numiți în cele mai diferite chipuri, anume vizigoți, ostrogoți, gepizi și vandali, au pustiit pe rînd aceste țări, așa încît împăratul Galerius, un bun soldat, născut aici, în Dacia Ripensis, a avut durerea să nu-și poată salva patria; aici și-a găsit mormîntul. Dimpotrivă, alții spun că împăratul Aurelianus ar fi dus din Dacia Ripensis peste Dunăre o legiune latină din coloniști nou sosiți, pentru a o întări pe cea macedoneană, scitică de acolo, dar și pentru a popula țara, și că ar fi întemeiat în acele locuri o a doua Dacia Riparia. Cu ocazia acestor schimbări multe familii bănățene ar fi trecut Dunărea de pe un mal pe celălalt, dar și înapoi, plecînd prin Iliria spre Venetia³⁷.

II

Dacia Traiană a rămas mereu într-o situație bună, avînd prezuli și legiuni proprii chiar și după Aurelian și sub alți împărați romani, pînă la Constantin cel Mare și împăratul Licinius, care, pe la anul 315, nu numai că l-a numit pe Valens caesar aici în Dacia, ba însăși fiica sa, Irina, și-a avut reședința, cu mai multe sute de fete, în localitatea Turnu de lingă Caransebeș³⁸, în apropiere de Sarmizegethusa, fiind lăsată în grija caesarului Valens. Potrivit istoriei, împăratul Licinius l-a făcut caesar pe Valens, dar acesta a fost curînd ucis. Monedele sale glăsuiesc : CAES. VAL. HOST. NOVINTUS. PROVINCIA DACIA. P.M.S. COL. VIII. AN VI, precum și AN. XII. Poate că aceasta însemna că în vremea stăpînirii lui Constantin, pe la anul 326, să fi avut 12 ani³⁹.

Constantin cel Mare a pricinuit sarmaților, care pătrunseseră în Pannonia, două înfricoșătoare înfrîngerii; i-a alungat pe goții care jefuiau în Tracia și Moesia. Goții și vandalii, care au fost siliți să se supună Imperiului roman după bătălia de la Nicopol, au fost înfrînți în anul 364 de tînărul Theodosius, care i-a învins pe sarmați și pe moesi și i-a izgonit la Adrianopol în anul 378.

În anul 396 au pătruns pentru prima dată în Europa hunii și tătarii⁴⁰, anume în Dacia, unde și-au supus curînd toate semînțiile locuind aici, silindu-le să ia parte la incursiunile lor, pe care le-au întreprins pînă în Italia, Craina și Carintia.

Dacia a fost supusă, iar romanii⁴¹ siliți să se retragă în păduri și în munți, să lucreze și să se hrănească acolo.

³⁷ Majoritatea populației daco-romane a rămas pe loc în Dacia continuîndu-și viața economică, socială și politico-militară, devenind, printr-un complex proces etno-lingvistic ce se încheie prin veacul VII e.n., poporul român. Vezi I. I. Russu, *op. cit.* și idem, *Etnogeneza Românilor*.

³⁸ Vezi nota 26. Este vorba de donjonul ale cărei ruine se ridică lingă localitatea Turnu Ruieni din județul Caraș-Severin, fortificație construită în evul mediu timpuriu. Vezi Șt. Matei, *op. cit.*

³⁹ Interpretarea legendei de pe monedă este fantezistă.

⁴⁰ Hunii pătrund în Europa în anul 375 (și nu 396), iar tătarii ajung pe teritoriul românesc abia în sec. XIII.

⁴¹ Populația daco-romană, străromâni.

Pe la anul 454, după ce hunii fuseseră slăbiți, vizigoții, ostrogoții și gepizii au luat în stăpînire vechea Dacie, iar vizigoții au ocupat și Moesia. Ostrogoții au migrat în Pannonia, iar gepizii s-au așezat în Dacia. Hunii au fost siliți să plece îndărăt, în Moldova sau Basarabia, unde au primit religia romanică⁴², în vremea pe cînd romanii (populația daco-romană, străromânii — n.n.) stăpîneau încă Dacia lor sau Boiaria⁴³. Din sus au venit apoi longobarzii, trecînd spre Pannonia și înlăturîndu-i pe ostrogoti.

În anul 553 avarii au purces de la gurile Dunării, au cucerit Dacia noastră și Pannonia, stăpînind aceste țări peste 200 de ani. În 586 împăratul Mauriciu a vrut să le cumpere forța militară, dar a fost ucis.

Între timp au apărut din păduri slavii în Iliria de astăzi, în Bulgaria și Serbia, și s-au alăturat avarilor. Avarii și perșii au vrut să asedieze Constantinopolul și s-au încumetat spre Boiaria⁴⁴, stăpînită pe atunci de Carol cel Mare. În anul 790 acest împărat i-a înfrînt, iar Pipin al său le-a distrus locurile întărite cu șanțuri, i-a prădat și resturile lor le-a respins în sus, unde a fost creată a doua Pannonie. Astfel a fost cucerită această țară, Pannonia, de către eroul francilor.

În anul 814, după moartea lui Carol cel Mare, cuceririle sale din aceste părți i-au revenit lui Ludovic cel Pios, iar de la acesta lui Ludovic Germanicul; pe la anul 884 aceste ținuturi au căzut în mîinile moravilor slavi.

Pe la anul 896, cînd ungerii sub conducerea ducelui Almus (*Almas*)⁴⁵ au venit în aceste regiuni, slavii se înmulțiseră deja în așa măsură, încît în fața lor dispăreau toate celelalte seminții. Moravii împreună, cu alții s-au mutat apoi în Pannonia de sus. Se spune că de la moravi se trag terminațiile: viť, vic, vih, vici, care înseamnă *veșnic* sau pe timpul vieții, fiind purtate de rege.

Prin episcopii lor, Chiril și Metodiu, a fost tradus alfabetul grecesc și i s-au adăugat multe litere slave, atunci cînd și-au redactat descrierea călătoriei în dialect slav, alfabet care a fost acceptat de toate națiunile slave.

IV

Hunii, ungerii din Ethel, urmărind un cerb, au descoperit Pannonia, trecînd prin Moldova, unii prin Țara Românească, *Moșia*, alții prin Transilvania, în vreme ce moravii au schimbat toate provinciile de aici cu altele

⁴² Afirmație eronată.

⁴³ Confuzie geografică, autorul amplasînd Boiaria, vechea țară a Boilor (Boemia de mai tîrziu), în Dacia. Vezi I. I. Russu, *op. cit.*

⁴⁴ Vezi nota precedentă. De această dată, este însă posibil ca Nicolae Stoica să fi făcut referire la Boemia, vechiul ținut locuit în a doua vîrstă a fierului de către triburile celților boi, pe care i-a înfrînt Burebista. Cu sens de Dacia, Boiaria n-a fost cuprinsă în imperiul carolingian. Pentru Boi — Boemia, vezi, de pildă, Jan Filip, *Die keltische Zivilisation und ihr Erbe*, Praga, 1961.

⁴⁵ Apropiere forțată.

mai bune⁴⁶. Toate celelalte națiuni s-au pornit să coboare în acele țări, pînă la români.

În anul 896, ungurii au devenit puternici, s-au extins împreună cu ducii lor, au obținut supremația asupra altor neamuri, care, împreună cu noile seminții asiatice care înaintau, pecenegii-paținați și cumanii⁴⁷, au fost bătuti de către unguri pe râul Timiș și au înaintat cu mare greutate spre țara iazigilor.

În vremea acestor mari tulburări, în anul 1073, pe timpul regelui Coloman, au sosit aici cruciații⁴⁸, armata papală destinată Palestinei. Această armată sfîntă și-a căutat în fața furiei ungarilor refugiul în munți și păduri, la români⁴⁹, romani și ei; aici au găsit adăpost și au fost mulțumiți cu hrana. Unii dintre ei au rămas mai mult timp. De la hainele lor, împobodite cu multe cruci, femeile au luat model și le-au cusut copiilor lor pe cămăși. De la ei a rămas nu numai zeu, deo, Dumnuzeu, Sfîntă Maria, Sîn-Petru, Sîn-Gheorghe, Sînt-Ion, Sîn-Medru, ci și cuvîntul „*cruciatule*”⁵⁰, pe care femeile îl mai spun copiilor lor. Printre acești cruciați au fost și cunoscători de carte, poate și preoți, datorită cărora slovenii și-au părăsit pădurile, așezîndu-se în diferite țări, adică ultimii: toții, croații, bulgarii, sîrbii și rușii sau rusnaccii, cu dalmății etc.⁵¹.

V

Cînd Ștefan al II-lea, regele Ungariei, a pătruns în anul 1124 cu o armată prin Țara Românească și Serbia în Macedonia cu scopul de a cuceri Constantinopolul, el a trimis soli pentru a-l insulta pe împărat cu vorbe grosolane. Din această cauză împăratul Manuel Comnenul a fost atît de revoltat, încît la scurt timp, trecînd prin Belgrad, a împinzip cu armata grecească întreg Banatul, pe care l-a ars și l-a pustiit cu cruzime. În bătălia înverșunată de pe apa Carașovei armata maghiară a fost atît de greu înfrîntă, încît ungurii nu și-au putut reveni multă vreme. După aceea, tocmai pe cînd oamenii au părăsit din nou munții și au ieșit, începînd să-și

⁴⁶ Primele cronici ungurești afirmă și ele, eronat, că ungurii își trag originea direct din huni. Pătrunderea ungarilor în Cîmpia Pannonică (sec. IX) se face nu prin Transilvania și Țara Românească — teorie lansată de adversarii continuității românilor pentru a susține existența unui „vid” de populație în aceste ținuturi — ci prin pasurile nordice ale Carpaților Păduroși, la vest de teritoriul de azi al R.S. României. Vezi Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I, Editura Dacia, Cluj, 1971.

⁴⁷ Populația migratoare cumană apare în spațiul carpato-danubiano-pontic mai ales începînd cu secolul XII e.n. Cît privește prezența pecenegilor, în secolul al IX-lea, în zona râului Timiș, ea nu este confirmată din punct de vedere istoric și arheologic. Cele două populații menționate au sfîrșit prin a fi rapid asimilate. Vezi Petre Diaconu, *Les Coumans au Bas-Danube aux XIe et XIIe siècles*, Editura Academiei R.S.R., București, 1978.

⁴⁸ Prima cruciadă a început nu în anul 1073, ci 1096; rege al Ungariei era pe atunci Coloman (1095—1116).

⁴⁹ Afirmatii fanteziste, ca de altfel și altele referitoare la cruciați.

⁵⁰ Așa în textul german.

⁵¹ Explicație lipsită de suport științific, preluată în cronică sub influența unor lucrări contemporane din literatura sud-slavă.

ridice case, atunci au intrat în țară și cei dinții tătari sălbatici, jefuind și arzînd nu numai Banatul, ci și Ungaria, luînd cu ei mulți robi. Banatul ar fi fost atunci într-atît de depopulat, încît, cum se povestește, timp de 30 de ani aici n-ar mai fi cîntat nici un cocoș⁵².

Deoarece Banatul a fost vreme de mai multe secole teatru de război, ogoarele sale au rămas, bineînțeles, necultivate. Pădurile erau pline cu vînat; toate riurile și pîraiele aveau pești din belșug; populațiile însă, împreună cu familiile lor, s-au retras în munții înalți și în pădurile dese, unde se hrăneau și se mulțumeau de cele mai multe ori cu raci mici. Deoarece în jurul Timișoarei tot pămîntul era, ca să zic așa, o mlaștină, locul a fost numit Samabara. Aici, cu ocazia săpării șanțurilor, la fel ca și la Titel, Carlovăț, Petrovaradin, s-au scos bucăți mari ale unor trupuri, oseminte și dinți. La Virșeț s-a găsit în anul 1798, cu ocazia săpării unei fîntini, un întreg cap de elefant, care poate fi văzut la episcopul sîrb. Aceste oseminte merită, în orice caz, toată atenția, pentru că provin probabil din vremurile în care Banatul se afla înoă sub apă și se numea *Pontus Euxinus*.

Astfel, după ce tătarii pustiiră Banatul, ungurii s-au întărit în Pannonia de sus, pe care au populat-o cu toții. În acest timp, dincolo de Dunăre, *Moșia*, adică Serbia și Bulgaria, s-a populat, constituindu-se regate, deoarece locuitorii din Craina și morlachii se mutaseră mai în sus. Atunci cînd au apărut, ungurii au ocupat toate hotarele Banatului, Țării Românești și ale Transilvaniei etc., cerînd tuturor slavilor fugiți, toților, croaților, rusnacilor și dalmaților să-și părăsească munții, să vină și să muncească în localitățile părăsite. Așa au început să fie iarăși populate țările. S-au adăugat și românii din Țara Românească, Moldova și Transilvania, cu boierii lor, fără a se îndepărta însă prea mult de păduri. Deși amestecați cu popoare slave, ei au avut un cler românesc propriu, pentru care s-au construit mici biserici. Românii au păstrat însă pînă astăzi atît de numiri slave de safe, ținuturi, rîuri și munți, cît și alte denumiri. În vreme ce Țara Românească și Ardealul (ungurește : *Erdöli*), Transilvania, își sporiseră deja populația, singur Banatul a mai rămas un ouib de sălbăticie⁵³. Pentru a-l popula, un anume Laurentiu, *magister pincernarum*, a chemat în anul 1273 noi coloniști romani din italianescul Pincerranus în calitate de *fratuor*, adică aliați⁵⁴. Românii aduși și mutați aici în Banatul Timișan, din Dalmația, Rascia, Staro-Vlah, au fost numiți *hoinari*. Drept răsplată magistrul Laurentiu a fost numit de regele Ungariei conte și ban al așa-numitului Banat de Severin. Ardelenii sau transilvănenii își aveau voievodul lor; de asemenea, și românii, bulgarii și servienii, aveau în afară de voievozii lor împărați, regi și țari, cuvînt derivat din *caesar*.

În Transilvania, Țara Românească și Serbia s-au clădit multe biserici și mănăstiri și au fost instalați episcopi. Este foarte probabil că servienii de dincoace de Dunăre, din Clisură, de la Ogradena pînă la Mudava (Mol-

⁵² Exagerare preluată, probabil, de la Griselini.

⁵³ Afirmatie cronată, preluată de la același Griselini.

⁵⁴ Este vorba, probabil, de aducerea unor coloniști de la Raguza (Dubrovnik). Cu timpul, în unele orașe din Banatul medieval (de ex. Timișoara, Lipova) s-au constituit adevărate cartiere („colonii“) raguzane, alcătuite mai ales din negustori.

dova Nouă), au întemeiat nu numai localități, ci și mănăstirea Mrăcunea. Fiindcă românii bănățeni n-au prea voit să ridice mănăstiri, au fost numiți ungureni, unguri și disprețuiți de ceilalți ⁵⁵.

Regele Carol Robert I și-a construit o reședință la Timișoara și a întemeiat localități românești în jurul ei ; de asemenea copiii români au fost primiți în școli ⁵⁶.

SECȚIUNEA A PATRA

DESPRE VENIREA TURCILOR ÎN EUROPA ȘI SPAIMA PE CARE AU RĂSPÎNDIT-O

I

Împăratul de la Constantinopol, Andronic al III-lea Paleologul, s-a înspăimîntat strașnic cînd, în jurul anului 1340, s-au stabilit primii turci la Adrianopol și în împrejurimile sale, iar grecii, locuind în apropierea turcilor, au acceptat pașale de la sultanul acelora. Un prinț grec, pe nume Andronic, i-a ajutat să treacă Hellespontul pe la Gallipoli, în Macedonia, Albania și Bosnia. În Asia sultanul Murad numise ca urmaș pe fiul său Baiazid ; el [Murad] trebuia să cucerească aici totul ; în anul 1389, atunci cînd cneazul sîrb Lazăr i s-a opus și a ieșit împotriva-i cu oastea, au fost masacrați cu toții, iar regatul a fost pierdut. Drept urmare, sîrbii părăsiți fugiră în număr mare în Banat și mai departe, așa încît în pădurile sîrbești au rămas ascunși doar puțini oameni. Bosniicii însă luară credința mahomedană.

După bătălia nenorocită de la Varna din anul 1444 sîrbii și dalmatinii au părăsit Țara Românească și au emigrat ; de asemenea toții și rusnaci, care mai rămăseseră în număr mic în Transilvania, au trecut în Ungaria. În același timp toții, croații bănățeni și sîrbii au părăsit această provincie [Banatul], cu excepția a puține localități ; ei au emigrat în Bacica. Srem și în Slavonia și au populat pînă la urmă Croația. Pentru a-i readuce în țară pe sîrbii fugiți, sultanul Baiazid a îngăduit Serbiei să aibă un despot propriu, cu dreptul de a bate monedă proprie : DESPOT. GIORG. L. (Lazăr).

⁵⁵ Afirmație exagerată.

⁵⁶ În afară de construirea castelului (viitorul castel Huniade) de la Timișoara, afirmațiilor lui Stoica le lipsește temelul documentar.

La patru ani după bătălia de la Varna generalul și guvernatorul Ungariei, contele Ioan Huniade, a strîns o nouă armată, pentru a apăra cu ea Belgradul și Serbia. Dar, pe cînd era în drum spre Kossovo împotriva dușmanului, sultanul ajunsese deja la muntele Goleș și îl ocupase temeinic. Nerăbdător, Huniade îi atacă încă de două zile pe turci; în a treia zi ungerii fură înfrinți și împrăștiati, cu care ocazie se pierdu tot bagajul ș.a. Huniade, scăpînd ou noroc din învălmășeală, se îndreptă călare cu cîțiva din tovarășii săi spre Cladova dar fu luat prizonier de către despotul sîrb, care l-a eliberat însă peste cîteva zile în schimbul unei răscumpărări mari, fiind lăsat să meargă la Belgrad.

În anul 1453 turcii au cucerit Constantinopolul și Grecia, două împărății, și au răspîdit teamă și groază în întreaga Europă.

SECȚIUNEA A CINCEA

INDOIELI ÎN PRIVINȚA GERMANILOR, GRECILOR, ROMANILOR ȘI A SLAVILOR ÎN GENERAL *

I

Atunci cînd Alexandru cel Mare a avut de-a face în Asia cu Hirnania slavă⁵⁷, cu Ecbatana, Bactria și Mesopotamia, i-a venit în întîmpinare cu dovezi de stimă solia germanică (nemțească) compusă din călăreți, urmați de alți oameni⁵⁸, ceea ce i s-a părut ca ceva foarte rar și demn de admirat, și i-a întîmpinat în cel mai măreț chip. Plin de mirare a trebuit să afle, prin tălmăciul lor, că ar fi stăpînitorii Dunării, dar unde ar fi imperiul

* Întreagă această secțiune este un amestec de adevăr și legendă, de evenimente reale și relatări fanteziste, unele preluate din sursele folosite, altele create de imaginația cronicarului. Nu întîmplător, autorul intitulează secțiunea: INDO-IELI..., iar pe parcursul cronicii, menționează că o parte din afirmațiile sale sînt „simple păreri” și „legende”.

⁵⁷ Afirmația nu corespunde adevărului istoric. Vezi, de pildă, P. Cloché, *Histoire de la Macédonie*, Paris, 1960.

⁵⁸ Confuzie; solia ajunsă, pe urmele lui Alexandru Macedon, la Babilon, în 324 î.e.n., era formată nu din germani, ci din celții stabiliți pe atunci în Italia de nord. Vezi H. Hubert, *Celții și civilizația celtică*, București, 1983, p. 292.

lor, cît de puternici ar fi și cît de departe s-ar întinde, n-a putut afla. El i-a ospătat cîteva zile, i-a asigurat de prietenia sa și le-a dat drumul. Acești germani trebuie că au călătorit pe apa Dunării pînă mai jos de Panciova sau Palanca nouă și abia dincolo de Dunăre, la Rama, au încălecat, străbătînd Macedonia, trecînd Hellespontul pe vase și apoi iarăși călărînd. Germanii trebuie să fi fost pe atunci un popor foarte curajos, puternic și bătaios, de imperiul lor ținînd nu numai Transilvania, ci și Ungaria de azi ⁵⁹. Istoria relatează despre dînșii că ar fi fost învinși adeseori de împăratul roman August și de alții. Pe mai multe monede imperiale se poate citi: TRAIANUS GERM.; ANTONIN. GERM.; MAXIM. GERM.; PROBUS GERM. Ei au fost deci învinși de către toți aceștia, dar nu și supuși, căci, după toate probabilitățile, tot germanii au fost aceia care, împreună cu goții sau fără ei, atunci cînd ostrogoții și vizigoții au cucerit Italia împreună cu Roma și au devenit împărați, au fost în fine înfrinți și împrăștiați, încît nu și-au mai putut reveni. Alți germani, din Germania, Olanda, Irlanda etc., s-au îndreptat spre Transilvania — numită de români Ardeal (*are deal*), iar de unguri Erdély (*pădure*) — la familiile lor, ascunse pe șapte munți. Au fost primiți cu prietenie de către unguri, căpătînd cele mai bune ținuturi și obținînd, sub numele de Siebenbürgeri (cei de pe șapte munți), înțietate față de români. Ca germani mîndri au reparat Rudera, pe care au numit-o Hermannstadt (Sibiu) ⁶⁰.

II

Tot din Istorie ne este cunoscut că — după Alexandru cel Mare — Bulgaria de azi a fost Sarmatia, iar Țara Românească și Ardealul s-au numit Tracia, aceasta fiind atacată din cînd în cînd de geți astfel că regii greco-traci, Lysimach și Attalus, au fost atît de îngrijorați ⁶¹, încît fiul celui din urmă, tot un Attalus, a închinat de bunăvoie regatul său Republicii romane. Romanii au învins <în Bulgaria>, pe care au numit-o *Moșia Mare* sau moștenire ⁶².

Deoarece aici, la Mehadia, pe un mic vîrf de munte, se văd ruinele unei cetăți și ale unui turn, care pînă astăzi se numesc în românește Pergan, există părerea că aici ar fi fost vechiul regat grec Pergam ⁶³, care fusese închinat de Attalus, pentru ca, bucurîndu-se de sprijinul și protecția romanilor, să poată fugi în siguranță pe Dunăre în jos de la Megara (azi Peștera Veterani), împreună cu marile comori moștenite de la înaintași

⁵⁹ În realitate celții, și nu germanii. Vezi, de pildă, D. Berciu, *Lumea celților*, București, 1970 ; I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1975.

⁶⁰ Explicare fantezistă a originii sașilor, prezenți în Transilvania începînd cu secolul al XII-lea. Vezi Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I.

⁶¹ Bulgaria de azi nu s-a numit Sarmatia, ci Tracia. Despre diadohul Lysimach și luptele acestuia cu geții conduși de regele Dromichaitea, vezi, de pildă, H. Daicovicu, *Dacii*, București, 1965.

⁶² În privința confuziilor și apropiierilor etimologice de acest fel, vezi mai sus.

⁶³ Vezi nota 1.

săi, Lysimach și Attalus etc., intenționând ca după aceea să-și ridice un nou regat în Asia.

Este de presupus că reședința principală a regilor traci a fost la Sarmizegethusa, aici, în Transilvania, actualmente un mic sat românesc numit Grădiște, mai cu seamă că în apropierea acestei localități un român a găsit întimplător, în 1810, în albia pârâsită a unui pîriu, o grămăjoară de monede mari de aur, pe care le-a adunat în ranița sa și s-a dus să le vîndă la tîrgul din Hațeg, la o jumătate de oră depărtare, însă n-a găsit nici un cumpărător, deoarece cîntăreau peste trei ocale. A vîndut mai multe piese izolate, pînă cînd stăpînirea a prins de veste de acest fapt, luîndu-i-le. Un mare latifundiar din împrejurimile Hațegului a oferit spre vînzare, aici la băile de la Mehadia, mai mulți astfel de ducați. Eu i-am avut în mîină și într-adevăr erau de la regii Lysimach și Kosoll, făcînd cîte doi ducați bucata; și nu erau scumpi, căci trăgeau foarte mult în greutate. În 1825 latifundiarul din amintitul sat Grădiște a pus să se sape între ruine și deîndată s-au descoperit bolți, pereți de camere și despărțituri frumos finisate, diferite inscripții interesante, grecești și romane, statuete și figurine care merită toată atenția. S-au găsit, de asemenea, și cioburi de vase, recipiente și alte piese de veselă⁶⁴.

Deși locul acesta a fost astupat mai tîrziu cu scinduri, totuși oamenii care călătoreau de aici la Caransebeș și la Hațeg, la tîrg, au intrat de repetate ori înăuntru; n-au reușit să citească în întuneric inscripțiile, dar povesteau că au văzut <scris> Sarmizegethusa, unde au rezidat mai mulți regi, unde a fost prins regele dac Decebal⁶⁵ și unde au locuit mai mulți împărați romani. Această fostă reședință este în prezent cunoscută numai din inscripții.

În anul 1808 s-au găsit imprăștiate și în protopopiatul meu, în apropiere de comuna grănicerească Gîrbovăț, de către cîțiva copii și tineri care-și pășteau oile pe culme, peste 300 de monede de argint de la Alexandru cel Mare, de la tatăl său Filip și de la Lysimach, toate fiind adunate și aduse acasă. Cînd s-a aflat însă la companie, toate le-au fost luate spre folosire ulterioară. Și, deoarece asemenea monede se găsesc izolat și aici pe ogoare, este de presupus că și la Mehadia au stăpînit grecii⁶⁶.

III

După ce moravii și-au schimbat regatul lor cu unul mai bun, ungurii s-au înstăpînit aici peste toate, devenind regi. În jurul anului 1000 toate aceste regiuni Bulgaria, Moesia, Țara Românească, Ardealul-Transilvania și Banatul au fost din nou călcate de neamurile slave. Aceste popoare au

⁶⁴ Aici, cronicarul confundă Sarmizegethusa Regia, capitala regilor daci, cu Colonia Ulpia Traiana Sarmizegethusa din Țara Hațegului, amestecînd descoperiri făcute în acea vreme în ambele localități. Monedele din aur de tip „KOSON” au fost descoperite la Grădiștea Muncelului (Sarmizegethusa Regia), în 1803. Vezi C. Preda, *op. cit.*, p. 353—354.

⁶⁵ Afirmatia eronată, vezi supra.

⁶⁶ Vezi nota 1. Tezaurul menționat cuprindea, foarte probabil, monede dacice.

fost probabil urmașe ale goților, gepizilor, vandalilor și sarmaților de odinioară și au fost înlăturate timp de mai multe secole de către huni, avari, franci, moravi și unguri, locuind în toată această vreme, împreună cu familiile lor, în păduri și munți; acum însă au reocupat teritoriile pe care le stăpîniseră cîndva. Dar, pentru că erau mereu agitați și se războiau, încăierîndu-se tot timpul între ei, mulți s-au străduit ca împreună cu ducele (voievodul) lor să plece în sus. Cei rămași aici au înființat, alături de vechile sate, altele noi, au dat nume unor localități, munți, riuri etc. în dialectul lor, adică în limba lor, și, pentru a se face cunoscuți, au făcut din voievozii și cnezii lor regi. Ei au intrat nu numai în Țara Românească, jefuind pe neașteptate pe boierii bogați, ci s-au întins și în provinciile grecești, așezînd chiar Constantinopolul și încercînd să-l ocucerească⁶⁷.

Cu timpul au devenit puternici, primind și religia creștină, preoți și episcopi, iar prin căsătoria țarului Uroș cu principesa domnului român, s-a încheiat o prietenie, însă nu de durată, deoarece bisericile și mănăstirile construite au fost curînd neglijate. Sîrbii însă, împreună cu resturi ale toților, croaților și rusnacilor, au trăit liniștiți în Țara Românească, Transilvania și Banat. De aceea s-au păstrat unele din denumirile lor slave și la români și la unguri. Totuși unele din ele au fost falsificate de scriitorii mai timpurii; așa, de pildă, din cuvîntul Diu, Widien (*văzut*), acum Vidin, din romanul Decius, în regimentul Petrovaradin, s-a format însă Döcs⁶⁸. Este lucru cunoscut că împăratul Decius, numit și Gothicus, i-a învins aici, în *Moșia*, pe goți și a clădit cetatea, pierînd însă pînă la urmă într-o mlaștină din apropiere. După moartea sa cetatea construită de dînsul a fost arsă și s-a ridicat o localitate numită Prahova (*prăfuit*), unde a fost omorît de către români sîrbul Marco Kralievici. Tot aici s-a ridicat un oraș lângă mlaștinile Negotin (*murdar*). Aceste mlaștini, care își au originea în revărsarea apelor riului Timoc, ale pîrfului Țarițina și ale Dunării, sînt încă și astăzi destul de întinse. În aceste smîrcuri au fost luați prizonieri în ultimul război cu turcii, în 1790, 35 de turci călări, împreună cu chihaiă, pașa lor, de către colonelul Liptay; un cal luat acolo l-am obținut și eu, cu bani.

Pentru a distruge o latură a ruinelor cetății de aici a lui Decius, regimentul româno-iliric a trebuit să lucreze două luni încheiate, ocazie cu care am primit foarte multe monede romane.

De aici, pe Dunăre în sus, se află Cladova, *stîncă-grămadă de lemne*, ruinele Kostol de la podul lui Traian, în dreapta, iar în stînga, pe malul românesc, ruinele orașului și ale cetății Severinului.

IV

La cetatea Orșova Nouă, dincolo de Dunăre, la picioarele stîncii abrupte numite Cozia, *ciută*, se află fortul Elisabeta. Acest turn puternic și înalt,

⁶⁷ Întreg pasajul cuprinde confuzii, infirmate de cercetarea istorică ulterioară.

⁶⁸ Elemente introduse de cronicar pentru a-și argumenta explicațiile de ordin lingvistic. Vezi I. I. Russu, *Etnogeneza Românilor* și bibliografia.

cu mai multe caturi, alcătuit din zidărie masivă, este admirat încă și azi de către slavi și comparat cu Vavilov sau Babilonul și numit Vilova, *zina*. Și ruinele de pe insula Dunării sînt numite Vila, *zina*; chiar și un sat aflător lângă fortăreața Tekija se numește Covilova, *de lângă zînă*⁶⁹.

Potrivit legendei, aici, unde e astăzi insula fortificată Orșova Nouă, o femeie ar fi avut o reședință minunată, cu 183 camere de locuit pentru 366 de fecioare și o grădină de distracții lungă de 1 000 de stînjeni, cu un apeduct artificial și o minunată fîntină arteziană. Această insulă ar fi fost o școală în care fetele, pe lângă educație, erau învățate să execute atît lucruri fine și artistice, cît și munci grele și aspre. Vara trecea cu rugăciuni, cîntare și citit, alternînd cu lucrul la grădină. Intemeietoarea acestei instituții pare să fi fost împărăteasa Julia Mamaea, mama împăratului Alexander Severus, iar ultima conducătoare, fecioara sfîntă Irina, fiica împăratului Licinius, care, potrivit istoriei bisericii, de la 54... * iniția un număr de fete în religia creștină, iar în timpul unei invazii a sciților s-a refugiat de aici prin Svinița și ar fi fost masacrată împreună cu toate fetele în turnul de munte numit Cristura sau La bei, între Oravița și Sasca.

Sîrbii au stăpînit și locuit cele două maluri ale Dunării și, după cum s-a spus, s-au creștinat, au primit popi și călugări, clădind de asemenea biserici și mănăstiri. În ruinele de la Covilova doi călugări (preoți) au descoperit o clădire mare, boltită, cu cîteva locuințe mici, în care au recunoscut și o biserică. Cele două sate învecinate, Vilova și Covilova, la care... * au primit mănăstiri, sate. Exemplul acesta bun l-au urmat și alții.

De această parte a Dunării, între Dubova și Ogradena, într-o vale plăcută și roditoare, cu apă de băut proaspătă, a fost clădită tot de către doi călugări o mănăstire numită Mrăcunea.

Apoi însă, cînd sîrbii l-au pierdut la Kossovo pe prințul lor, Lazăr, împreună cu regatul lor, iar turcii s-au purtat atît de barbar cu sîrbii, bulgarii ș.a. din cauza uciderii sultanului lor, dar mai cu seamă după nenorocita bătălie de la Varna, din 1444, și după cucerirea Constantinopolului, întîmplată la anul 1453, frica și groaza față de turci a fost într-atît de răspîndită de sîrbii și bulgarii fugari, încît s-a pustii totuși, mănăstiri și călugări, astfel că în Serbia — cu excepția celor puțini, care se refugiaseră și se ascuseseră în pădure — au fugit dincoace între alții și călugării de la Covilova, împreună cu locuitorii, refugiindu-se în sus, spre Ungaria. Tot atunci și călugării din valea Mrăcunea și-au părăsit mănăstirea, moșia și mina și s-au refugiat spre Oravița, pentru a clădi acolo o mănăstire și a exploata o mină, dar au fost îndepărtați de banul bănățean și trimiși în Ungaria, mai sus de Buda. Cînd ungurii au observat însă că o mulțime de slavi și sîrbi vor să se stabilească în mijlocul Ungariei, le-au ordonat acestora să se îndrepte spre Bacica, Srem și Slavonia. Multe familii sîrbești au greșit însă ținta călătoriei lor și, în loc să se îndrepte spre Srem, au luat-o înapoi, peste Dunăre, către Serbia, dar mai cu seamă fiindcă turcii îngăduiseră între timp sîrbilor să aibă un despot propriu. Cu toate

⁶⁹ Etimologie fantezistă, apropieri forțate.

* Cîteva cuvinte (3—5) șterse, ilizibile.

acestea, călugării de la Covilova nu mai doreau să se reîntoarcă în Serbia, ci se îndreptară spre comitatul Bacica, unde intenționau să înființeze o mănăstire în castelul pustiit de la Titel ; după ce au fost însă îndepărtați și de acolo, s-au așezat în imediata apropiere, unde au găsit din belșug atât pământ roditor cât și cantități mari de pește și au ridicat minunata mănăstire Covil — care mai există și astăzi —, în care au uitat-o curînd pe cea părăsită în patria lor. Și mănăstirea Podeni sau Bodiani din Țara Românească s-a mutat în Bacica.

V

Cînd cei dintîi turci sălbatici au ajuns la Dunăre, ei au cercetat tot malul Dunării. Pașa albanez a observat printre altele primul că la ruinele cetății Covilova încăperea mare, ornamentată cu picturi, ar fi fost o biserică mănăstirească. A strigat tare către turci : Tekia (*o mănăstire !*), deîndată cu toții înapoi, este o mănăstire și casă a Domnului. Ieși și el afară în fața aceluși loc, în cîmpul liber, s-au întins cu toții, împreună cu el, și au săvîrșit rugăciunile lor oucernice și s-a dat ordin ca această localitate, Tekija, să fie cruțată și să rămînă neocupată. 360 de ani au cruțat turcii această localitate ; totul a fost însă distrus în mai multe războaie de soldații imperiali și mai ales de către sirbi, prin construirea unor redute în anul 1809, nemairămînînd decît vechile ruine. Din anul 1813 la Tekija se află un voievod turc drept comandant, un chinez român al localității, o biserică proprie cu preot de care aparțin și cele două sate românești Covilova și Vilova. Bărbații slujesc parte la Orșova Nouă, ca panduri în solda turcilor, parte trăiesc din pescuitul foarte rentabil. Remarcabil pentru Tekija este de asemenea faptul că turcii din cetatea Orșova Nouă și fortul Kostol etc. fac de două ori pe an — de Sfîntul Gheorghe românesc și de Sfîntul Dumitru — cale de o oră, un pelerinaj la Tekija. Bărbații pe jos, femeile (*bule, cadine*) pe apă, înaintează pe Dunăre în sus, în mici ambarcațiuni, coboară la ruine, scot cele aduse cu ele și se așează separat de bărbați. Sub pomi se găsesc mîncărurile. Toată înaintea-de-masă trece cu cititul, cîntatul, rugatul — la Tekija se roagă oucernic timp de peste o oră —, după care femeile bogate împart turcilor săraci, fără deosebire, bucatele aduse de către slujitoarele lor române. Se servește șerbet și se bea cafea, se împarte tubun pentru fumat. După aceea fiecare se retrage cu familia sa într-un loc separat, unde se mîncă, se cîntă și se fumează. După spălarea miinilor și săvîrșirea unei rugăciuni, se ridică, intră în localitate, pentru a-i privi pe români dansînd, apoi, către seară, se reîntorc acasă.

VI

Mai în sus de Tekija, pe malul Dunării, de-a lungul așa-numitului drum al lui Traian (*via Traiana*), care este cioplît în stîncă, în apropierea *Tabulei Traiane* se găsește un sat unde se ridică un turn înalt ; satul se

numește Mala Golubina (porumbarul mic). Locuitorii sînt români și cocorevți (rusnaci) ; cei din urmă își au propria lor limbă, slavă. În ruinele de la Golubinje se pare că a fost un spital, în care Traian și-a deșirat hainele pentru a-i bandaja pe soldații răniți de Decebal. *Videten* este un turn de observație pe râul Reca. Acest râu împreună cu turnul mai formează și astăzi granița dintre Serbia și Craina. Reca, împreună cu districtul ei românesc, ține de Belgrad ; Craina, formată din două districte, îl are ca stăpîn pe beiful turc de la Cladova, care cîrmuiește mai mult asupra unor case turcești decît peste locuitorii turci, atît la reședința sa, cit și la Brza Palanca.

Demn de reținut despre această Craină ar mai fi că, după scurgerea vremurilor străvechi, un sultan a aflat că țărișoara ar avea în mijlocul ei un riu care se numește Țarișina (al împărătesei), așa că a dăruit acest ținut soției drept moșie (moștenire). Pe amintitul rîu Reca, la malul Dunării, lîngă ruinele unui oraș și ale unei cetăți, care se pare că ar fi fost Taurinum-ul roman, s-a ridicat satul Porecea (pe rîu), care a fost mutat mai tîrziu pe o insulă a Dunării sub numele de Poreci.

De aici mai în sus se găsesc mai multe ruine de cetăți grecești și romane, conservate doar prin repararea lor de către sîrbi, precum sînt ruinele Ribnița (pescărie), ruinele Gospodina (doamna), ruinele Dobra (binele), Maidanbec, trebuia să fie Medenpec (atelier de prelucrare a aramei), ruinele Golubaț (porumbar) cu 12 turnuri și o baie turcească, Gradiște, Gradeț sau Gradț (cetate), Rama, Hrama (o biserică) cu trei turnuri, Semendria (Smederevo), Grodsca, Gorodsca (castele), Belgrad, Beligrad (cetatea albă), Semlin, Zemlen (de pămînt), Srem, Zrem (ia privește!) Carlovit, Țarloveg (împăratul vînează), Vardain, V. Hradien (zidită) lîngă Ilok, Șarengrad sau Țarengrad (cetate imperială) și, mai în sus, Gradiștje și Gratz.

Ruinele care se află pe granița bănățeană, în lungul malului de dincoace al Dunării, se numesc : Panciova (a stăpînului), Patunca (mutare) pe Dunăre, mai în jos, Posog sau Pojog (în flăcări), Chirpovaț (castelul regelui) și zidul turnului Moldova, Muldava, Mutava (asaltatorul) . . . * (liniștea Dunării) și Babadei (bătrîna). La poalele muntelui Milog se află ruina unei cetăți, iar în interior o peșteră numită în românește Gaura. Se povestește că pe timpuri <de aici ieșeau multe> muște și musculițe . . . *, cărora nu li se putea face nimic și cu toate acestea ieșeau afară, o . . . * aveau însă posibilitatea unui dispozitiv ca un . . . * mai sînt încă și alte ruine . . . * (cîmpia) Drencova . . . *. Cea din urmă este un pătrat a cărui temelie, care se înalță mai bine de 3 stînjeni, se păstrează încă și se numește cherhana. Ruinele castelului Curvingrad (cetatea tîrfelor) ** sînt cu totul distruse și făcute una cu pămîntul. Aici trebuie că s-a apărut sfînta Irina, fiica împăratului Licinius, și de aici a scăpat, fiind masacrată lîngă Sasca, în locul numit La bei ; simple presupuneri ! Localitatea Berzasca . . . *, Gerdapul sau Izlazul (a ieșit afară) Dunării, deoarece aici se găsesc stînci, care sînt periculoase pentru navigație. Insula Poreci, rău fortificată, este sîrbească. În 1739, la pacea de la Belgrad, s-a hotărît ca cea din urmă să rămînă turci-

* Text șters, ilizibil.

** Etimologie fantezistă.

lor, însă cu condiția ca în interior să se stabilească împreună cu turcii și un funcționar chesaro-crăiesc, cu locuință și jurisdicție aparte, pentru siguranța navigatorilor. Dar, deoarece nici un neamț n-a vrut să primească slujba, ea a fost dată unui român din Svinița, pe nume Mirea, care a ocupat acel post timp de 50 de ani și a murit acasă, la Svinița.

VII

Districtul meu protoprezbiterial începe în Clisura de jos, pe malul de dincoace al Dunării, la satul Svinița (porcărie). Locuitorii de aici sînt corecți și vorbesc un dialect slav aparte, corupt și amestecat cu româna. Mai jos de această localitate se găsesc așa-numitele Tricule (trei turnuri), ruine avînd formă pătrată ; acestea sînt încă înalte de 5 stînjeni, lungi de 4 stînjeni și depărtate unele de altele la 3 stînjeni. Primul turn este construit în Dunăre, pe o stîncă mare, iar celelalte două stau în afară, la drum. Aici se pare că a fost Tricornesium-ul roman, unde romanii și-au avut flotila menită să servească atît siguranței navigatorilor de pe Dunăre ca urmare a răufăcătorilor de la Dunăre, a trecerilor periculoase, cit și pentru a ține sub observație orașul și cetatea de dincolo (probabil Taurinum). Mai în jos se află satul Tisovița (tisă). Localitatea Plavișevița (inundație) este așezată între doi pereți înalți de stîncă, care fac Dunărea foarte îngustă și adîncă ; în mijlocul fluviului se găsește colțul stîncos Calnica, numit Cazan, cu vârtejuri, care sînt atît de periculoase și se aseamănă cu un cazan clocotind de răchie. Astăzi însă trec pe acolo chiar și copiii, cu mici ambarcațiuni. Apoi se ajunge la muntele Megara, unde se află peștera Veterani.

VIII

Generalul chesaro-crăiesc Veterani, care și-a găsit moartea mai tirziu la Lugoj, a descris această peșteră în anul 1689 ; ea a fost ocupată și apărată din îndemnul său în anul 1691. Din acest motiv a fost botezată cu numele său. Românii de aici o numesc Mōgera (Măgura), probabil de la grecescul Megara⁷⁰. Sîrbii au numit-o Țercviște, din cauza ruinei de cetate ce se găsește aici, iar ultimul crai sîrb, Lazăr, căruia îi era cunoscută această peșteră, a voit să aibă <ca reședință> Țercviștea în loc de Kossovo. Alții nu l-au sfătuit însă la aceasta și astfel a pierdut regatul. Această

⁷⁰ Etimologie forțată. Cuvîntul *măgură* face parte din fondul dacic. Vezi I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*.

peșteră este la poalele muntelui Megara, avînd gura spre miazăzi, pe malul Dunării ; deschiderea este înaltă și largă de 2 stînjani, iar spațiul interior este lung de 60 de stînjani, lat de 30 de stînjani și înalt de 4 stînjani. Are o crăpătură înspre răsărit, iar sus o stîncă în formă de fereastră, pe unde lumina pătrunde foarte bine în interior. Această fereastră este atît de bine plasată de la natură, încît pe acolo plouă foarte rar înlăuntru. Peștera are la mijloc un bazin adînc de 2 stînjani, săpat în cea mai dură piatră, greu și foarte artistic lucrat, avînd apă foarte bună de băut. În fața gurii peșterii, spre dreapta, se află Gaura Turcului, iar lîngă această gaură își varsă apele în Dunăre pîriul Ponicoval. În stînga peșterii, chiar la malul piciorului de munte, sînt ruinele cetății și ale turnului Megara, construite cu multă iscusință lîngă un perete abrupt de stîncă, nu numai de vechii romani, ci și de greci. Aici ar fi început — nu numai pe vremea vechilor romani, dar și a grecilor — o potecă ce ducea peste munte, pînă în apropierea satului Dalboșeț, lîngă Mocerîș, pe Nera sau la riul Nera, lîngă Sasca și mina de la Moldova Nouă, mai în sus, și despre care încă se mai povestește. Cine ar fi descoperit însă peștera, cine ar fi curățat-o în interior, cine ar fi săpat fîntîna și cine ar fi construit lîngă peșteră cetatea și turnul pe cînd vechii greci își aveau aici Megara lor, acestea nu se știu. Și aici se povestește despre muștele columbace, care sînt foarte otrăvitoare și cărora această peșteră le servea de adăpost. Odinioară intrarea a fost zidită, dar, în ciuda acestui fapt, ele au pătruns prin zid, prin fereastra deschisă, iar în aprilie și mai au ieșit afară, producînd mare pagubă printre vite. Alții povestesc că în această peșteră s-ar păstra mari comori și că înlăuntru s-ar fi bătut monedă, apoi s-ar fi zidit deschizătura și postat înaintea ei o santinelă care a pătruns însă în timpul nopții în peșteră, luînd comorile. Aceasta s-ar fi întîmplat pe vremea bogatului rege grec Attalus.

IX

Peste dosul muntelui Megara (citește : Măgura — n.n.), prin valea și pîriul Ponicoval, trece un drum. Odinioară acest pîriu, neputîndu-se vărsa deoarece nu exista vreo scurgere, a fost atîta vreme blocat de munte, pînă cînd s-a umflat într-atîta, încît după 5000 de ani a transformat întreaga vale într-un lac adînc de 15 stînjani. În fine, apa și-a făcut totuși loc, erodînd în piatră un rezervor sau cazan cu o circumferință de peste 200 de stînjani și și-a croit prin stîncă, pînă la Dunăre, o gaură sau un canal mic, lung de 2000 de stînjani, fiind de aceea numit și Ponicoval (cel de jos). Astăzi drumul merge pe aici.

DESPRE RĂZBOIUL CU TURCII

I

După ce s-a declarat război turcilor, în luna ianuarie a anului 1788, brigadierul Paul Dimici, baron de Papilla, a dezarmat în februarie pe cei o sută de turci de la Orșova Veche și i-a lăsat să plece împreună cu familiile lor.

Demn de reținut e faptul că turcii, cucerind Orșova Veche în 1738 și ținând-o ocupată pînă în 1788, vreme de 50 de ani, au cruțat fosta mănăstire a minoriților de aici, împreună cu biserica; de asemenea biserica românească și alte reședințe ale funcționarilor chesaro-crăiești, cu acoperișurile, ușile, cercevelele, fără să le ardă, iar la zidul de la altarul bisericii a crescut un cireș mare.

În aceeași zi, în care Papilla a curățat Orșova Veche de turci, căpitanul Maovăț din regimentul de graniță româno-sîrb, aflat la Svinița, i-a scos pe turci de la Porecea și a ocupat-o. Conform ordinului primit, căpitanul Maovăț s-a instalat cu compania sa în peștera Veterani; mai tirziu a primit și șase tunuri, 30 de tiraliori; a amenajat peștera, s-a rostuit bine, interzicînd trecerea pe Dunăre. În spate, pe povirnișul de la Ponicovala, s-au construit două fortificații de lemn, cu palisade; una pe culme, lîngă drumul spre Ponicovala, pentru două companii, iar fortificația mai mare, sus pe platou, lîngă virful muntelui, pentru patru companii, pe care le avea maiorul von Stein din regimentul de infanterie von Brechainville, împreună cu un batalion; jos, lîngă drum, două companii, iar sus, cu el, patru companii, și putea să facă și instrucție. La Mehadia au venit feldmareșalul conte Wartensleben, generalii Pallavicini, Vécsey și Wenkheim, împreună cu armata; pentru avanposturi generalul Papilla a primit, pe direcția Orșovei, două batalioane din regimentul Reisky, al treilea batalion din regimentul de Vins, 200 de dragoni din regimentul Württemberg și o sută de husari.

Maiestatea Sa, împăratul Iosif al II-lea, după ce a luat cu asalt cetatea Șabac, a repartizat 700 de turci prizonieri în Ungaria, apoi a venit aici pentru a inspecta totul; l-am văzut pe prințul moștenitor Francisc. Au fost detașați generalul Papilla cu opt companii din regimentul româno-sîrb, al treilea batalion din regimentul de Vins, două batalioane din regimentul Reisky, tiraliorii de la Panciovala, 200 de dragoni, 100 de husari (dintre celelalte patru companii ale regimentului româno-sîrb, una era în peștera Veterani, două erau în Țara Românească, iar una postată pe muntele Alion). Avea deci cu sine în jur de 4 000 de oameni. Papilla, care de 18 ani era bine cunoscut aici, primea știri adevărate [din tabăra turcească], pe care

eu i le traduceam, dar toate au fost fals raportate comandantului-șef de către un spion grec. La ultimul raport, că va fi atacat de către turci, Papilla a primit ordin că dacă va fi într-adevăr atacat, să-și retragă corpul [de armată] și să se alătore, împreună cu compania a doua, comandantului de la peștera Veterani. Întru acestea, a luat imediat toate măsurile și i-a așteptat pe turci.

II

La 7 august, odată cu ivirea zorilor, de ambele părți a început să bată artileria. Papilla a urcat călare pe muntele Alion, pentru a-și forma o părere ; a retras avanposturile, precum și alte unități, pentru a le îngădui să se replieze în toată ordinea, avind din cei 5 000 de ostași ai săi de-abia 4 000. Turcii erau în număr de peste 30 000, jumătate călări, cea mai mare parte din ținuturile Asiei ; aveau la ei și opiu. Astfel avansară în șăici pe lângă muntele Alion, în sus, spre Tekija.

Papilla, atacat din toate părțile, a raportat comandantului că turcii erau amețiți de opiu și că procedează cu cruzime și barbarie ; au măcelărit companiile în retragere, masacrind la început totul, fără îndurare. Generalul, călare, întocmai ca un tânăr ofițer, s-ar fi mișcat încoace și încolo, împreună cu husarul său de ordonanță, fără a-i fi frică de tir, strigind : marș ! Din cele două companii ale sale au pierit căpitani și ofițerii, iar o sută de oameni și-au pierdut capetele. Generalul a fost înconjurat în două rinduri de către turci, care au tras asupra-i, dar el a scăpat. Cele două batalioane Reisky au pornit în marș, dar au pierdut plutoane întregi, iar celelalte companii româno-sirbe, cele din regimentul de Vins și tiraliorii germano-bănățeni s-au refugiat în munți. În această tristă împrejurare generalul Papilla a fost din nou atacat de turci și fără îndoială că ar fi fost luat prizonier sau ar fi fost ucis, dacă nu l-ar fi salvat bravul sergent-major Nószak cu husarii săi ; în loc de peștera Veterani, a trebuit să se retragă însă la Mehadia. Turcii au capturat cele 13 tunuri ale noastre. După o oră de retragere ne-am întâlnit cu generalul nostru comandant, contele Wartensleben, precum și cu generalul Wenkheim, călări, cu husarii lor de ordonanță. Și l-au întrebat pe Papilla :

— Ce s-a întâmplat cu cele 13 tunuri ale noastre ? Ce va spune împăratul ? La care Papilla a răspuns :

— La Schweinitz am cucerit 25 de tunuri ; acum am pierdut 13 dintre ele.

— Cit de mari sînt pierderile dumneavoastră ?

— Ele sînt, fără s-o știm sigur, cam de 800 de oameni.

— Să aveți grijă numai decît, să ajungeți prin Almăj, cu două companii, la peștera Veterani !

III

După întimplarea de la Jupalnic, paşa turc, numit Memiş, împreună cu corpul său de oaste de 12 000 de oameni, între care se zice că ar fi fost şi 1 000 de călăreţi şi 15 şaici, precum şi artilerie, a fost trimis asupra Belgradului. În 8 august după-amiază, acest paşa a atacat cu toate şaicile peştera lui Veterani. Şapte zile şi şapte nopţi a ţinut peştera blocată, pierzând o mulţime de oameni. Apoi turcii au atacat fortificaţia de la drumul Ponicovei, unde cele două companii au deschis focul de pe platou ; turcii au distrus palisadele, au pătruns şi au tăiat capetele soldaţilor de acolo. Trupurile lor au ars însă odată cu fortificaţia. Pentru fiecare cap tăiat paşa a dăruit aducătorului cîte un ducat şi o celeneă (cocardă de argint).

În această situaţie tristă maiorul Stein s-a refugiat cu cele patru companii sus, în peşteră, la căpitanul Maovăţ, pe un drum rău, de piatră. Sus, paşa a ocupat tabăra maiorului, găsind aici rufărie de pat, vesclă de gătit etc. etc. ; a blocat muntele în partea de jos, dar n-a putut trece peste apă cu şaicile, artilerie şi provizii. A fost nevoit să atace peştera zi şi noapte ; comanda de sus, cu steagul, dar era mereu respins cu mari pierderi. De cîte trei ori pe zi încerca [să atace], însă degeaba.

Generalul Papilla a pornit din Bozovici cu două companii, cu medicul aghiotant şi cu mine, pentru a ajunge la peştera Veterani ; am înnoptat pe culmea muntelui, pentru a coborî dimineţa. Mai sus de Ponicova şi Dubova, pe munte, am observat un foc puternic pe platou. Probabil era tocmai atacată fortificaţia. Cu toţii pedestri, ducîndu-ne cai de căpăstru, ne-am grăbit să coborim, generalul ou căpitanii în faţă. Deodată : stai ! O patrulă turcească de mai bine de 20 de oameni călări, care au luat-o imediat la vale. Am auzit : foc ! Atunci peste cincizeci de călăreţi şi pedestraşi au înaintat în sus, spre noi. Călăreţii s-au năpustit atît de rapid asupra generalului, încît era cît pe-acî să-l taie sau să-l ia prizonier de viu, în timp ce încăleca, el fiind prea în faţă. Şi-a pierdut chipiul, dar striga cu putere : răspundeţi cu foc ! La care, companiile au deschis focul. Au căzut doi turci şi un cal ; ceilalţi turci au descălecat, voind să stea locului. S-au retras pe cînd ai noştri trăgeau încă. Ne-am tras şi noi îndărăt şi ne-am întors la Bozovici. Capul generalului Papilla era bandajat cu faşe albe. Deîndată s-a prezentat sergentul-major Nószak, care l-a salvat de turci, solicitînd un atestat, care i-a şi fost înminat, astfel că a devenit locotenent, primind şi o sută de ducaţi de la el [de la Papilla].

Apoi Papilla s-a dus şi la împărat, la Biserica Albă, pentru a conduce procesul împotriva contelui Wartensleben. Maiestatea Sa, împăratul Iosif, l-a întrebat dacă n-ar fi mai bine să trăiască în linişte la Timişoara, cu 3 000 de florini (pensie).

— Maiestatea Voastră, da ! şi primi banii, pe cînd prezida congresul la care domnul de Stratimirovici a devenit arhiepiscop.

IV

După ce vreme de cinci zile Memiş paşa, pierzînd mulţi oameni, a mai încercat degeaba să ocupe peştera Veterani, el s-a răzgîndit. Avea cu sine doi turci de vază din Orşova Veche, care-l cunoşteau pe Maovăţ. Aceştia, stînd ascunşi, i-au strigat :

— Căpitane Adam Maovăţ, predă-ne peştera şi veţi fi liberi şi cinstiţi de către paşă.

După care, maiorul Stein, Maovăţ şi alţii au hotărît să trimită la paşă un ofiţer cu şase tiraliori ; acesta, plin de bucurie, a trimis deîndată patru paşale să preia peştera ; acestora le-a urmat apoi personal, împreună cu alţi turci. S-a uitat la toate şi a admirat totul. La 31 august i-a pus pe turcii săi să se așeze pe două rînduri în faţa peşterii, pe malul Dunării, cu săbiile scoase ; apoi au ieşit companiile, fără a avea vreun bolnav, şi, străjuite atît de frumos, au plecat în marş. Domnii au sărutat mîinile paşei ; la aceasta el a zis : „Peştera mi-a produs mare pagubă“. Dacă această peşteră ar mai fi fost păstrată de ai noştri încă vreo patru zile, turcii n-ar fi ars Panciova, Biserica Albă etc., n-ar fi distrus minele şi n-ar fi dus pe atît de mulţi în robie.

V

Marea armată turcească, condusă de patru paşale, anume : Avdi Hassan, Ali paşa, Rumeî Valisé şi Pazvan-Oglu, împreună cu alte paşale mai mărunte, a încercat de cîteva ori, timp de 18 zile, să înainteze împotriva căpitanului de la Mehadia, dar a fost respinsă de către artileria noastră şi de bombardamentul puternic din 17 august, așa încît feldmareşalul conte Wartensleben a raportat la Biserica Albă Maiestăţii Sale, împăratului Iosif, că i-a înfrînt pe turci cu desăvîrşire şi i-a pus pe fugă. Dar, cînd turcii au înaintat iarăşi şi au urcat pe înălţimile din apropiere pentru a face o recunoaştere, ei au luat cu asalt fortificaţia de pe înălţimea de la Pecenişca, unde maiorul Latterman se apără eroic împreună cu două companii de nemţi. Atacantii au pătruns şi au tălat capetele tuturor, iar trupurile, împreună cu cele ale turcilor, le-au ars în interiorul fortificaţiei. Nu departe de acolo, pe vîrfurile muntelui Stoghir, au urcat cu bivoliile şi cu braţele un tun mare, au tras asupra taberei principale şi în alte direcţii, fără a pricinui însă pagube, doar spaimă printre generali, așa încît generalul-comandant i-a raportat Maiestăţii Sale cele întimplite şi faptul că nu mai poate împiedica năvala a 200 000 de oameni, că toate pădurile şi toţi munţii ar fi plini de turci şi că vrea să părăsească Mehadia şi să se retragă spre Ilova, unde sosise dealtfel şi împăratul cu armata. Împăratul crezu că turcii ucîşi s-ar fi sculat a treia zi din morţi.

Armata de aici s-a retras la 28 august, seara şi în tot cursul nopţii, iar dis-de-dimineaţă turcii au intrat în Mehadia şi pe dată au dat foc cîtorva case. După două popasuri făcute în drum spre Teregova, armata imperială s-a oprit, iar faptul că locuitorii se înfăţişau doar rareori cu sutele, ci abia cite 20 sau 30, a supărat rău pe Maiestatea Sa.

VI

La Mehadia a rămas o mare mulțime de turci, mai multe mii dintre ei călare, aflați la dreapta și la stînga ; mulți dintre ei, avînd cîini de vînătoare, s-au împărțit și răspîndit deîndată prin văi, păduri și munți, în timp ce turcii mai cu stare, care aveau în jur de 500 sau 1 000 de oșteni, au rămas în Mehadia ca furnizori și cantinieri, astfel că aici erau peste 10 000 de corturi mari ale unor asemenea turci. Aceștia și-au trimis slujitorii și oștenii să prade, să jefuiască, să prindă robi, să aducă capetele unor soldați uciși, în loc să fie cu armata turcească pe cîmpul de luptă, așa încît toate văile și pădurile erau pline de asemenea adunătură. În scurt timp au fost aduși ca robi în jur de 100 de bărbați, femei, fete tinere și copii din Mehadia și închiși în biserica rom.-catolică, ținuți acolo vreme de patru zile și nopți, cu puțină pîine și apă. Slujitorii și ostașii turci, fiind la un loc cu femeile și fetele tinere, au profanat sacristia. Unii locuitori au fost vînduți aici, alții luați și închiși în alte case, apoi trimiși mai departe și vînduți. Familiile celor care se refugiaseră în păduri au fost dibuite de cîini și descoperite, sau rătăceau împreună cu copiii în susul și în josul munților, suferind zile întregi de foame și fiind urmărite de turci. Nu rareori s-a întîmplat ca mamele, din lipsă de apă, să le dea copiilor să-și bea propria urină. Mulți copii au fost îngropați de vii de către propriii lor părinți, ba chiar uciși ori numai părăsiți, pentru a putea scăpa cu ceilalți. Unii dintre acești părinți dezumanizați, care se credeau scăpați, au dat adesea de turci și, fiind vlăguiti și infometati, pe jumătate morți, s-au lăsat legați și scoși din pădure. Pana mi se poticnește în a descrie cruzimile tiranice și nespusele nerușinări comise cu această ocazie. Fapt este că o femeie sau o fată, care le cădea în mîini, era mai întîi violată cîinește de 20 și mai mulți turci, iar apoi i se tăia capul, care era dus pașei în locul capetelor de soldați nemți, fapt pentru care aceste bestii primeau un ducat și o celencă de argint (cocardă).

Acest blestem greu a durat la Mehadia vreme de 10 zile pline, pînă ce oamenii au reușit în cele din urmă să se refugieze în Banatul de sus. Maiestatea Sa, împăratul Iosif, s-a îndurat de locuitorii Mehadiiei, i-a îndrumat spre comitatul Arad, unde au primit bani pentru hrană, pe lingă locuință gratuită și lemne, anume cîte trei crețari adulți, doi crețari copii, preoții cîte zece florini pe lună, iar protopopii cîte 20 florini.

La Mehadia, turcii bogați au început să facă negoț, trimițînd acasă, cu slujitorii lor, pe uscat sau pe Dunăre, grupuri de cîte 30—40 și chiar o sută de robi.

Cînd împăratul a aflat că turcii au aruncat la Orșova Veche un pod peste Dunăre pentru a se putea retrage și că au ars Panciova și Biserica Albă, el a poruncit armatei să se retragă de la Ilova la Lugoj. O ceată de o mie de turci a urmărit armata pînă la Sacu, unde, în cursul nopții, s-a năpustit asupra ariergardei imperiale, capturînd o mulțime de tunuri și muniție, precum și casieria regală. Pe drumul lor de întoarcere turcii s-au răspîndit prin satele din dreapta și din stînga drumului și au adus la Mehadia o mulțime de oameni și de vite, totul fiind vîndut aici.

VII

La Mehadia a venit seraschierul Iusuf pașa, trimis tocmai de la Poartă drept comandant-suprem al armatei turcești, și, împreună cu el, episcopul Ieremia al Vidinului; ei își aveau pe cîmp propriile corturi, în mijlocul gărzilor lor. La povața acestui bărbat din urmă, mulți robi prinși de turci — între ei și cîțiva preoți — au fost luați de la stăpîinii lor, fie cu binele, fie cu forța. Episcopul i-a întrebat pe prizonieri în limba română de numele lor, le-a dat apoi doi turci ca subași, iar vizirul le-a înmînat salvconducte (buiuruldiuri), i-a eliberat și i-a trimis înapoi, la locurile lor de baștină, ca să-i cheme la casele lor pe consătenii care se mai aflau poate refugiați prin păduri, luarea în robie fiind acum interzisă. Pentru Mehadia acest act de umanitate a venit din păcate prea tîrziu. Chiar și robii aduși ulterior de turci spre vînzare din districtul Pogănișului, comitatul Caraș, au fost eliberați și înzestrați cu subași și buiuruldiuri. Vitele rechiziționate, vacile, oile ș.a. au fost însă împărțite oamenilor săraci de aici, iar capetele tăiate au fost aruncate aducătorilor, poruncindu-li-se să aducă în locul lor soldați germani vii și în uniformă.

La porunca seraschierului biserica nemțească a fost bine curățită, în dosul ușii amenajîndu-se o despărțitură, în care să-și poată face rugăciunea. Ori de cîte ori episcopul îl vizita pe vizir, îi atîngea, în genunchi, cu buzele, marginea vestmîntului. Iusuf se așeza numai după ce-i oferea loc și episcopului.

Pentru a vedea tabăra împăratului Iosif, așezată în fața Lugoșului, și pentru a-și face o părere asupra oștirii turcești de acolo, tot acest amintit Iusuf pașa a călărit într-acolo împreună cu episcopul și cîțiva oameni de încredere. Pe drumul de întoarcere, însoțit fiind de garda sa, l-a acuzat pe pașa care rînduise oastea în cheile de la Teregova că a cheltuit prea mulți bani și că nu a înfrînt armatele germane. Acesta neputîndu-se dezvinovăți pe loc, seraschierul a smuls un pistol și în prezența mai multor pașale l-a doborît de pe cal pe cel invinuit. La întoarcere au mai fost descoperiți și eliberați robii care se ascunseseră.

La Orșova Veche a fost grăbită construirea podului, iar românilor care au lucrat la el li s-au dat, pe lîngă pîine și bani, și vaci, în semn de aducere aminte.

Între timp împăratul Iosif a trimis armata imperială de la Lugoș, prin Panciova, în taberele de iernat din Sirmium, el însuși plecînd la Viena. Iusuf pașa a ordonat și el armatei sale retragerea și a plecat împreună cu episcopul.

Atunci cînd s-au pus în marș ultimii turci, spre sfîrșitul lui octombrie, ei nu s-au putut abține să nu dea foc localității, ocazie cu care au fost distruse biserica românească (care servea drept depozit de făină și alte alimente), precum și cele mai multe clădiri de stat-major, astfel încît n-au mai rămas în picioare la Mehadia decît biserica nemțească împreună cu două case mai mici și șase căsuțe sărăcicioase, risipite pe ici, pe colo. Într-un asemenea loc a revenit din retragere, la 6 noiembrie, regimentului româno-iliric, care a fost nevoit să ierneze în pivnițele boltite și în bordeiele de pămînt.

În următorii doi ani de război turcii au fost înfrinți peste tot, încît au pierdut una după alta cetăți și provincii. Orșova Nouă a capitulat, la rîndul ei, la 12 aprilie 1790.

Totuși, prin pacea încheiată în anul 1791, turcii au primit totul îndărăt, în afară de Orșova Veche și de Unna.

VIII

De la Peștera Veterani în josul Dunării se află satul Dubova (Ghindăria). La Mrăcunea (Întuneric) se află ruinele unei mănăstiri sîrbești, ale cărei biserică și turn sînt solid construite și legate din piatră cubică. Cu 50 de ani în urmă se mai păstra destul de bine pictura din interior și mai stătea încă și pristolul. Acum totul e în ruină, doar zidurile se mai ridică și slujesc drept grajd pentru capre. Această mănăstire a fost părăsită în anul 1788, cu prilejul înaintării turcilor.

De la satul Ogradena (Împrejmuire), așezat la Dunăre și munți, pînă la satul Ieșelnița, numit altfel Iezernița (Iezer mare), se mai poate vedea și azi lacul format de Dunăre cu cele două pîraie, Ieșelnița și Mala. Împăratul Traian a început să construiască pe malul din această parte un drum în stîncă pentru trasul corăbiilor la edec, însă la Ieșelnița — așa se spune — a dat de obstacole, și anume: neputînd stabili malul propriu-zis al Dunării, a poruncit să fie făcute drumeaguri de la mine, atît peste munți, cît și pe apă, din *Moșia* și a pus să fie deviate cursul celor două pîraie, să se aducă piatră și să se umple locurile adînci cu grămezi de piatră, să se bage și fascine transportate cu carele și să se ridice stăvilare și diguri, așa cum mai poate fi văzut și azi un astfel de dig de piatră cu fascine de lemn, înalte de 4 stînjeși și cu o cuprindere de 30 de stînjeși, numit în românește glamei, și care stă drept mărturie a strădaniilor stăruitoare ale romanilor. Cînd și-a dat însă seama că planul său este de neînfăptuit, Traian a poruncit arhitectului său Apollodor din Damasc, care mai lucra încă la podul peste Dunăre, să construiască pe malul de dincolo al Dunării, unde erau de trecut mai puține obstacole, un drum de edec pentru a ajuta navigația, drum ce urma să se numească *Via Traiana* (drumul lui Traian). Acest meșter a fost mult solicitat; pe lîngă podul de piatră peste Dunăre (*Pons Traiani*), a mai avut de construit două fortărețe ale căror ruine se mai văd în dreapta podului, la Kostol, în apropiere de Cladova și pe malul stîng, la Turnu Severin. A mai trebuit să construiască, pe lîngă aceste clădiri gigantice, și drumul — lucrări într-adevăr dificile, mai ales că totul era cît se poate de urgent. Cînd a sosit, Traian a indicat un perete de stîncă, aflat aproximativ la mijlocul noului drum, pe care a dispus să fie așezată o inscripție drept aducere aminte. Arhitectul a îndeplinit această sarcină, punînd să fie dăltuit în stîncă, sub forma unei cupe, locul în care urma să fie pusă inscripția, precum o hartă a imperiului, pe pergament îndoit, înaltă de doi stînjeși și tot atît de lată. În partea de sus se zărește un vultur roman cu aripile întinse, care pare să țină harta în cioc, în dreapta și în stînga fiind apărat de doi delfini. Alături sînt reprezentate două giște în zbor. Titlul împăratului este scris cu litere foarte mari și are următorul

cuprins : IMP. CAE. D. NERVAE FILIUS NERVA TRAIANUS GERM. D. PONT. MAX... Celelalte rînduri ale inscripției au devenit ilizibile, pentru că, după cum am mai spus-o, acest monument a fost lucrat aproape sub înfățișarea unei cavități, precum o coajă de nucă, avînd sub el o podea sau drumeag cu lățimea de un stînjen, care servește nu numai edecarilor și pescarilor, ci și altor călători drept loc pentru odihnă, pentru făcutul focului, pentru gătit și pregătutul fripturilor. Fumul și funinginea au acoperit, înnegrit și au făcut de necitit celelalte patru rînduri. Sub acest drumeag sînt dăltuite găuri adînci de două picioare, în care se aflau, fără îndoială, drugi de lemn și suporturi, peste care erau fixate scînduri și o balustradă, cale de o jumătate de oră, deoarece aici Dunărea e adîncă. Prin spălare, inscripția ar putea totuși deveni lizibilă.

IX

Ruinele castelului Orșova Veche se află acolo unde se varsă Cerna în Dunăre. În apropiere e de asemenea un mic pîrîu, numit Gradsca. Orșova aceasta s-a numit cîndva și Raisova, Russiova, Reșava, Reșova, Rusava, Rusova. Iar pentru că pîrîiașul Gradsca este bogat în aur, nu este surprinzător că spălătorii de aur își petrec în cursul verii cea mai mare parte a timpului acolo, pentru că orșovenii au și ei nevoie de aur.

În istoria bisericească se poate citi că sfîntul apostol Petru, urmărind pe un mag oarecare ce-și zicea și Simion cel Sfînt, a făcut minuni și l-a doborît prin rugăciuni din înălțarea spre ceruri. De aceea Petru a și fost răstignit la Roma. Românii de aici povestesc întîmplarea altfel, adică sfîntul Petru s-ar fi aflat captiv la băile de aici, fiind trimis de stăpînul băilor la împăratul aflat la Orșova Veche, unde a fost executat și înmormîntat. Mai tîrziu trupul i-a fost dezgropat de negustori greci din Orșova, oferit spre vînzare și vîndut, tot unor negustori greci, pentru o corabie plină cu ducați. Cînd cumpărătorii au adus corabia cu ducați și au predat-o vînzătorilor, au preluat în schimb trupul sfînt și au pornit deîndată pe Dunăre în jos. Cum s-au mai mirat însă vînzătorii mai tîrziu, cînd au constatat că au fost înșelați, căci doar deasupra sclikeau ducații, în vreme ce restul încărcăturii era doar cărbune. Între timp cumpărătorii sfîntului Petru trecuseră cu corabia de locurile periculoase de la Demir Capu, Gerdap. Traian ar fi vrut să vadă trupul, dar acesta dispăruse. Deși aceasta e o legendă, totuși e surprinzător faptul că la băile Mehadiiei a fost găsită o tabulă cu o inscripție, încăstrată acum înaintea intrării în Baia Ludwig, și pe care se pot citi următoarele : HERCULI SANCTO SIMONIUS

V. C. PRAESES DACIARUM⁷¹. Aceștia formau deci pe atunci colonia a V-a, iar Simion este confirmat drept *praeses magnus*. Tot așa și faptul că la Orșova, pe ambele maluri ale Dunării, în Clisură, primii locuitori ar fi fost ruși sau rusnaci, care au plecat de aici în Ungaria și s-au așezat în Maramureș, în locul lor emigrând aici sîrbi.

X

De la Orșova Veche la Mehadia drumul duce pe lângă riul Cerna (Negru), care este foarte limpede; se numește astfel după pietrele sale negre. Drumul trece prin Jupalnic. Dincolo de Cerna sînt satele Tufări, Coramnic, Topleț, Birza și Pecenișca, precum și trecătorile Bratina, Vratina (drum îngust), Vrăteșco și Seracova sau Soracicovoselo. Toplețul (caldul) își are numele de la un mic izvor de pîriu, numit Bigler, care nu îngheață.

Aici, pe drumul de-a lungul Cernei, pot fi văzute pe unele stînci urmele găurilor făcute de potcoavele calului eroului Iorgovan, al lui Hercule sau al sfîntului Gheorghe, acolo unde a trecut Cerna herculeană, a omorît marele balaur și a salvat fecioara.

Tot aici poate fi văzut un apeduct, pe care turcii s-au obligat în anul 1739, la pacea de la Belgrad, să-l întrețină, pentru a putea păstra Orșova și pentru a înconjura Orșova Veche cu Cerna. Această conductă de apă a fost într-adevăr începută de către români din Țara Românească, cu ajutorul a doi ingineri francezi, urmînd să ducă apa pe un canal, pînă la Dunăre, pe o distanță de cam 5 mile, și trebuind să pună în mișcare, la vărsare, o moară cu ciutură. Munca a fost însă foarte anevoioasă, fiind necesară sfărîmarea stîncilor, construirea de poduri și canale peste pîriuri și văi, treabă la care Țara Românească, împreună cu boierii, era datoare cu supravegherea și ținerea socotelilor. Lucrarea, care trebuia executată în decurs de un an, a rămas neterminată.

Satul Birza (Repedea) își are numele de la un izvor, care nu îngheață și care acționează mai multe mori; munții sînt din piatră calcaroasă. Pecenișca sau Pecenița este ultimul sat înainte de localitatea Mehadia, cu ale cărei pămînturi este unit.

⁷¹ Pasajul este, evident, o legendă. Inscripția, găsită la Băile Herculane în 1736, a fost citită greșit, cronicarul omițînd semnul de punctuație care separă cuvintele SANCTO și SIMONIUS. Textul este:

*Herculi Sancto * Simonius
Iulianus v (ir) c (onsularis)
praeses Daciarum*

adică: „Lui Hercule cel sfînt, Simonius Iulianus, bărbat consular, guvernator al (celor trei) Dacii (a pus altarul). Inscripția datează din prima jumătate a secolului III e.n., dedicantul fiind D. Simonius Proculus Iulianus, și nu este creștină. Vezi I. I. Russu ș.a., *Inscripțiile Daciei Romane*, III/1, București, 1977, p. 89, nr. 66 (în continuare IDR).

DESPRE BĂILE DE LINGĂ MEHADIA ; DESCOPERIREA ȘI STAREA LOR

I

Aceste băi neobișnuite, divine, străvechi, calde, la o milă depărtare de Mehadia, avîndu-și originea la capătul lumii și în regiunile abisale ale străfundurilor, înfrățite cu Etna și Vezuviul, care, potrivit celor mai vechi și mai bune cronici, izvorăsc la o depărtare de 2789 mile englezești, fiind compuse din diferite substanțe minerale, mirodenii și aburi subterani, aduse aici prin canale de piatră spre folosul și îmbunătățirea de nespus a vieții oamenilor, fără deosebire, au fost cunoscute, fără îndoială, grecilor din Tracia, precum și bătrînului Hercule, Heraclizilor și Republicii Romane.

Consulul Marius le-a curățat, le-a folosit și le-a lăudat într-atîta, încît romanii au bătut în cinstca acestor băi monede deosebite, *Thermae*. Ele au fost construite acolo unde Cerna a dezgolit de păduri și pămînt munții stîncoși dimprejur, pentru a-și face un loc strîmt și o suprafață netedă. Erau cunoscute împăraților August și Tiberiu. De asemenea, se spune că împăratul roman Caius Caligula a cheltuit în jurul anului 39 d.Hr., în scurt timp, peste 160 de milioane de florini în banii noștri la Baiac și Puteoli, iar faptul că românii numesc băile din dreapta Cernei Baie, iar pe cele din stînga Puteoli, Pucioasc, este dovada că au fost construite de împăratul Caius; cele de mai sus nu sînt fără motiv, căci pentru construirea localităților, lărgirea clădirilor și a băilor stau mărturie importantele lor ruine și fundații⁷².

Existau 12 băi, iar cabinele de baie aveau un zid triplu, interiorul fiind șlefuit foarte neted, din mortar și gips și împodobit cu fărime de cărămidă. În afară de șase clădiri mari de baie și izvoare frumoase, restul nu era decît perete carstic, gros cam de un stîncen, de la Băile Herculane și fortăreață spre riul Cerna, pe lingă baia Ludwig, mai în jos de pod, pînă la baia de ochi de acum. Pînă în anul 1805 pe lingă Cerna mai puteau fi văzute încă multe urme de ruine, năpădite de tufe, mai apoi spălate de apa mare a Cernei. Pe jos se aflau risipite cărămizi romane, unele foarte mari, cu totul rotunde, de forma lunii, a semilunii, pătrate, alungite, ovale etc. Pe lingă acestea au fost găsite, de asemenea, monede consulare și imperiale, precum și alte antichități.

⁷² Nici grecii din orașele-colonii de pe țărmul Traciei, nici Republica Roma și cu atît mai mult Marius, Augustus, Tiberius sau Caligula nu au cunoscut Băile Herculane. Pentru istoria băilor, vezi și Ilie Cristescu, *Tezaurul Cernei*, București, 1978.

Se crede că aici ar fi viețuit Hercule și că, în timpul romanilor, tot aici, la băi, ar fi locuit doi stăpînitori, care ar fi avut palate de reședință separate, și că, dintre ultimii doi principii de aici, unul i-ar fi urmat lui Iorgovan și și-ar fi avut reședința la Băile Herculane, iar acesta ar fi deviat toată apa caldă a patru băi printr-un canal, pe lângă peretele carstic al Cernei, pînă mai în sus de baia Ludwig ; el avea aici pentru oștenii săi o moară care nu îngheța niciodată. Acest principe, numit de Baia, arunca asupra țării cel mai adesea dări în bani. Celălalt principe și-ar fi avut reședința dincolo de Cerna, la Puteoli sau Pucioasa, acolo unde se ridică azi biserica noastră națională, și el ar fi perceput dările de la supușii săi mai mult în grîne, pe care românii le aduceau la băi pe drumul de munte de la Prolaz ; și el a avut aici o moară, în apropiere de izvor. Acești doi principii cu ostașii lor ar fi apărut cu rîndul granița Dunării și toate celelalte treceri împotriva dușmanilor. După ce însă toată Dunărea a fost pierdută, s-ar fi ivit o asemenea lipsă de alimente, încît Hercule Pannonianul, ai cărui oșteni nu erau îndestulați doar cu vînat și pește, a fost silit să dea principelui Severinului o majă de bani pentru o majă de grîu ; după aceasta, Pannonianul a părăsit reședința herculeană și a ocupat peștera de sus ; s-a întărit și, stăpînind munții ocupați, s-a luptat neîntre-rupț cu dușmanii. Cînd Severineanul a părăsit însă, împreună cu oamenii săi, castelul Pucioasa și s-a retras cu familia sa în păduri, Pannonianul, după ce mai întii își îngropase comorile, ar fi părăsit peștera la rîndul său, dar nu printr-o ieșire pînă la Banița, cale de două ore, ci peste munți, de-a dreptul la Mehădia, la castelul de la Zidina, edificiu despre care se va povesti mai încolo.

În această peșteră părăsită, numită astăzi Peștera Hoților, doi oameni din Mehădia, preotul Samoilă Popovici și Ignatie Sanda, au găsit în anul 1778 frumoase cataramे galbene din alamă, diferite ca mărime și înfățișare. Erau piese de harnașament și șei, cîntărind la un loc 13 livre ; din ele popa mi-a dăruit două bucăți ; cînd maiorul de aici a aflat despre acestea, mi le-a cerut.

II

Faptul că Hercule ar fi fost aici, la aceste băi, cu prima expediție grecească, pe cînd căuta munții de aur, și faptul că i-ar fi găsit și folosit nu sînt cunoscute. Chipul său de pe stîncă de la Băi, bolta băii cu găurile și locul construcției sînt toate opere romane, închinat nu numai lui Hercule, ca divinitate, ci și vechilor doctori, lui Esculap și Hygieii ; acestora le-a fost ridicat întru cinstire, aici la Băi, un templu, și, pe lângă el, locuințe de preoți, pe înălțimea din apropiere de baia Francisc, acum devenită cimitir ; acești doctori preavestiți au închinat baia Francisc zeităților Venera și Mercur. După acestea s-au dat denumiri tuturor izvoarelor balneare și s-au lăsat în scris, pe scurt, pentru omenirea suferindă, următoarele :

1. Cele două băi Francisc au următoarele efecte : vindecă umflăturile, rîia, colicile, gălbinarea, patecea (?), negii, cancerul, viermii intestinali, iar sexului femeiesc îi grăbesc menstruația ; alungă ametețile și tremurăturile, sînt bune pentru sîinii inflamați și pentru inflamații mai mari și convulsii ale femeilor, ca și pentru gangrenă, pentru membrele obosite, pentru crize repetate de slăbiciune ; redau puterile avute înainte și vindecă toate bolile venerice. Tot aici, jos pe malul Cernei, se află ruinele unei băi și un izvor puternic, a cărui apă caldă este băută de vitele care umblă slobode, de cai, vaci și capre. Este un purgativ, care te face gras și sănătos. Aici a fost o excelentă baie pentru bolile venerice ; acum e desființată. Apa de izvor amestecată vara cu vin are calități excelente, deosebite.

2. Baia Sîn-Petru, contra frigurilor, alungă frigurile, dacă bei din ea ; apără de friguri. Pentru frigurile vechi se repetă băile timp de șapte zile ; dacă bei apă caldă de acolo, cu siguranță scapi de ele. Este și un mijloc pentru a scăpa de hemoroizi ; alungă tusea seacă, catarul și crampele stomacale ; ținută în gură, vindecă durerea de măsele, provocată de dinții cariati, și îi întărește pe cei sănătoși.

3. Baia, acum baia Ludwig, două izvoare calde, puternice, care dețin proprietăți deosebite ; este cea mai apropiată, de aceea este cea mai des recomandată și mai mult lăudată. Multe mii de oameni bogați și săraci, atînsi de boală, fac aici pelerinaj, pentru a se lecu. Se poate folosi cu succes împotriva durerilor de stomac, a indigestiei, a constipației, pentru cei loviți de apoplexie sau chiar paralizați. Vindecă și lecuiește integral răni vechi, nevinedecate. Mulți grav răniți s-au restabilit complet în scurt timp și și-au fortificat starea de slăbiciune a trupului. Dacă se folosește această baie doar trei zile așa cum trebuie, se capătă nu numai poftă de mîncare, dar chiar e îngăduit să se bea și vin.

4. Cele patru băi herculane, care conțin substanțe minerale deosebite, schimbul de temperatură, proprietăți care provin din două lumi diferite, sînt întru cîntea lui Hercule. Apa acestor băi, băută înainte de masă, este un leac pentru mai multe boli ; este remediu pentru răni, cicatrici și picioare reci ; prin îmbăieri sînt îndepărtați și distruși viermii intestinali și se vindecă mai multe boli ; ținută caldă în gură, îndepărtează respirația neplăcută ; băută, eliberează gazele intestinale. Este leac pentru durerile de picioare, pentru podagră, pentru dureri de gît și de stomac, scade orice febră, înlătură durerile, face să scadă tumorile ; în același timp vindecă de scorbut, anchilozare la bătrînețe și face poftă de mîncare și băutură. Este bine să fie prescrisă, căci dă apetit. Ruinele de aici dovedesc că romanii au avut în acest loc mai multe cabine de baie.

De-a lungul Cernei, pe unele pietre mari, ți se arată de către români cîteva găuri, care ar proveni de la copitele cailor lui Iorgovan, aduși aici la adăpat. Peștera de deasupra acestor băi, numită Peștera Hoșilor, are o altă, mai sus, în stîncă, care este însă rar vizitată. De aici, pe Cerna în sus, cale de peste un ceas, este Bănița, un mic izvor cald de îmbăiat, care curge într-o cadă naturală de forma unei alpii sau covate mari, lungi și late cam cît o persoană, fiind folosit de locuitorii satului apropiat, Valea Bolvașnița, dar de nimeni aflat la tratament, deoarece e prea departe.

5. Vechea baie neagră, pentru mădulare, cu izvoare foarte puternice și fierbinți. Romanii, cu zidul lor pe trei rânduri, n-au săpat orificiul sau rezervorul adânc în stîncă, ci l-au făcut larg și deschis, fiind construit pe 6 piloni și acoperit, ca să fie deschis și răcoros ; a fost mult folosită printre alte leacuri, la suferinzii de epilepsie, de care mai mulți au și scăpat. Baia a avut efecte excelente pentru reumatism, dureri de stomac și de picioare, pentru dureri de cap și de gît, pentru negi, gălbinare și mai multe boli.

6. Baia albă sau, cum e numită, de var, unde s-au vindecat mulți suferinzi de picioare, inflamații, răni, escare, hernie, rîie, abcese ; a ajutat și multor bolnavi de podagră, care suferiseră aproape doi ani, și de asemenea celor cu invalidități ale trupului. Leac foarte vestit pentru răni vechi, lepră, eczeme. Acum au fost ridicate și construite băi minunate, cu case de îmbăiat. Mai în sus, e gaura pentru nădușeală, iar la opt stînjeni în susul muntelui se află o peșteră și o deschizătură de unde emană vapori puternici de la izvoare termale aflate mai jos. Iar pentru ca deschizătura de sus să nu se mărească și să nu fie absorbită mai multă ploaie și zăpadă, care să dăuneze izvoarelor, i-am arătat în 1808 generalului-comandant baron de Duca orificiul de sus, care a și fost deîndată astupat cu birne și pămînt. Notabil la aceste izvoare balneare calde este faptul că stropii de apă s-au transformat în diferite figuri, albe ca marmura ori ca alabastrul, de mărime, lungime și lățime deosebite, nu numai în chip de luminări, țurțuri de ghiată, dar și ca bucăți de lemn, groase de o palmă sau de un picior, cu ramificații, de asemenea sub formă de migdale, pietrificate din apa balneară curgătoare.

7. Baia de ochi, un puternic izvor fierbinte de baie, unde romanii au avut două cabine de baie alăturate ; aici a rămas de la ei un cuptor mare ; este acoperită ; ruinele le-am mai văzut și eu. Potrivit unor relatări, aceste băi au fost intens folosite, fiind excelente pentru ochi și pentru durerile de ochi. Dacă seara și dimineața se spală capul și gîtul, folosind izvorul cum se cuvine, vreme de șapte zile, aceasta constituie un leac sigur. Îndepărtează inflamațiile, elimină durerile și lacrimile, fortifică fața, apără ochii de albeață. Dacă apa este băută dimineața, întărește stomacul ; de asemenea te scapă de colici, oricît ar fi de puternici, precum și de alte boli și neplăceri. Pentru a avea o legătură cu băile Francisc sau cele ale Venerei, precum și cu templul de pe munte, romanii au construit de aici un pod peste Cerna.

8. Baia nouă, pentru mădulare, este lângă actualul pod ; are un izvor cald foarte slab și un altul mai puternic cu apă rece, unde am observat de mai multe ori că românii, stînd în picioare, bagă doar talpa piciorului într-o gaură mică cu apă caldă și află astfel alinare pentru durerile de picioare.

În anul 1794, atunci cînd episcopul de Pécs, contele Eszterházy, a folosit aceste băi pentru picioarele sale, a pus să se sape o gaură adîncă de aproape un picior, de formă pătrată, și și-a ținut picioarele acolo, după care și comandantul nostru de regiment, generalul-maior Terzici, le-a folosit și a scăpat, la rîndul său, de mari dureri și a simțit alinare. Această gaură a fost apoi recomandată în mod deosebit generalului-comandant,

contele Soro. Astfel această baie a fost reconstruită, în anul 1803, din scinduri, împreună cu două cabine ; prin ea izvorul cald, mai slab, a fost depășit de cel rece, și-a pierdut din putere și a fost folosit doar rareori. Aici este acum baia Carolina.

III

Faptul că în Peștera lui Hercule sau a Hoților⁷³ ar fi locuit vreodată călugări este o legendă ; ba chiar și acela că sfântul Zosim s-ar fi întâlnit în vârful muntelui cu sfânta Maria Egipteanca și ar fi spovedit-o și împărtășit-o jos la Cerna, iar nu în riul Iordan, găsind-o mai târziu moartă, sus pe vârful muntelui, și că ar fi îngropat-o acolo, mai ales că toată partea muntelui dinspre Băile Herculane și pînă mai în jos de baia de ochi se numește muntele Zosimin. Faptul că în peșteră ar fi locuit lotri este posibil, căci vreme de atâtea secole, cît a durat migrația popoarelor, romanii fiind înfrinți, de la anul 400 pînă la anul 1300 alții, români și lotri, au dus o viață mai mult sălbătică, prin păduri, iar aceste băi au fost cercetate doar de români, de prin locurile sălbătice. De asemenea, sub turci, pînă în anul 1717, băile au fost folosite numai de români.

IV

Apoi, după ce Dumnezeu a binecuvîntat armele drepte ale bunului împărat creștin Carol al VI-lea, iar Banatul, Serbia și Țara Românească au fost recucerite de la turci, guvernatorul Banatului, contele Florimund Claudiu Mercy, a aprobat în anul 1728 construirea cetății Orșova Nouă, în 1733 construirea fortului Elisabeta, iar la Mehadia — trecătoarea-cheie a Banatului — construirea unei cazărmi pentru o mie de oșteni, a unui fort cu șanțuri și, în același timp, a acestor băi de lîngă Mehadia. În cetatea și fortul Orșova Nouă, împreună cu Oltenia, porunca generalului-comandant baronul Engelshofen. Succesorul lui, generalul-comandant Hamilton, a primit în anul 1736 preainaltul ordin de a grăbi toate lucrările. Locuitorii districtului Mehadiei au tăiat pădurea și au deschis un drum pentru cavalerie pe lîngă Cerna, prin Mehadia, pînă la băi. Iar atunci cînd generalul Hamilton a venit de la lucrările de construcție a cetății Orșova la izvoarele balneare, le-a găsit pe acestea într-adevăr calde, însă în starea cea mai jalnică, năpădite de pădurea mare și deasă și acoperite de pămînt, existînd din abundență cel mai bun lemn de construcție. Cabinele de baie erau acoperite de pămînt și atît de astupate, încît

⁷³ Urmele de locuire din Peștera Hoților datează mai cu seamă din paleolitic, epipaleolitic și din perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului. Răzlet, s-au descoperit fragmente ceramice dacice, romane și feudale. Pentru amplele cercetări arheologice întreprinse aici, vezi Fl. Mogoșanu, *Paleoliticul Banatului*, București, 1978, cu bibliografie.

izvoarele calde își puteau croi doar cu greu drum spre suprafață. I-a pus de îndată pe oameni să taie pădurea, să adune lemnele în grămezi și să construiască colibe provizorii de lemn. S-a construit și un mijloc pentru aducerea apei de băut.

Oamenii povestesc că doborîrea copacilor din pădure a mers ușor, dar scoaterea rădăcinilor a fost foarte anevoioasă.

Ce uimire și ce bucurie trebuie să fi avut generalul că zidurile s-au păstrat bine timp atât de îndelungat, mai ales la băile lui Hercule, unde boltile grecești și romane s-au menținut sub cerul liber peste 1300 de ani. Generalul a deschis un drum mic de care, de la băile lui Hercule spre alte băi, a construit peste Cerna un pod provizoriu, iar meșterii au fost adăpostiți în niște colibe, nu departe de cuptorul de ars var; cărămizile veneau de la Mehadia. În același timp, lucrările înaintau cu zor atât la Timișoara, cât și la Belgrad, Orșova Nouă, Mehadia și la băi. Când generalul a descoperit că bineziditele cabine romane de baie erau în stare foarte bună, fiind întreagă chiar și vechea pardoseală, a dat ordin ca acestea să fie reparate grabnic, doar cu cărămizi vechi, să fie acoperite băile, să fie tencuite în interior, iar lucrările de tâmplărie să fie terminate.

V

La curățirea cabinelor de baie, mai într-o parte, s-au găsit inscripții antice, iar între cele mai notabile lucruri, aflate sub o boltă puternică, spartă cu grele eforturi, s-au găsit întinse niște trupuri omenești, fără capete, pe care românii le-au sărutat, luîndu-le drept sfinți, trupuri pe care generalul le-a expediat pe Dunăre, de la Orșova Nouă la Viena; în loc să o ia însă pe Dunăre în sus, au luat-o în jos, spre Tartar, și s-au scufundat. Probabil că au fost nedemne — fiind de la împărați romani tiranici — să împodobească reședința împăratului romano-german. Când i-am auzit pe români povestind de aceste trupuri sfinte, n-am crezut, dar când am citit în Griselini și când au fost apoi descoperite și capetele, m-am încredințat că aceste trupuri pietrificate s-au păstrat peste 1300 de ani, că apa rece care a curs peste boltă a fost cauza acestui fenomen.

Generalul-comandant Andreas Hamilton a ordonat, așadar, ca mai întâi să se repare, tencuiască și acopere din nou cabinetele de la băile lui Hercule și să fie reparate de către tâmplari, lăcătuși și geamgii.

În al doilea rînd a fost acoperită baia principală, singura reparată în întregime, iar inscripțiile încastrate. Scările principale au rămas cele romane. În cea mai apropiată clădire mai mare, o cazarmă militară, au fost despărțite mai multe camere și două bucătării, iar dintr-o altă cazarmă mare, dar scundă, aflată lângă podul de acum al băilor, s-au amenajat pentru înaltele notabilități locuințe, bucătării, precum și încăperi pentru corpul de pază și pentru cei doisprezece plăieși ai băilor.

În al treilea rînd, baia neagră, pentru mădulare, baia albă de var, fiecare în parte, cu acoperiș deschis.

În al patrulea rînd, dincolo de pod, de cealaltă parte a Cernei, unde se află acum grajdul, în piață, s-a ridicat un han mare, despărțit în mai multe camere, bucătării, cu șemineuri și o cameră pentru preot, cu capelă, curte cu grajduri și șopron. Între timp, pe lângă Cerna, în dreapta ei, s-a deschis cu explozibil un drum de care.

În al cincilea rînd, dintre cele două băi romane, Venera și Mercur, numite și cele franceze, doar una a fost acoperită în întregime; ruinele băii de jos au fost lăsate să zacă în Cerna. Aceste băi, precum și Mehadia și cetatea de la Orșova Nouă, deși erau încă în construcție, au început totuși să fie în curînd vizitate de domni din societatea bănățeană. Meșterii își construiseră deja multe case proprii la Orșova Veche; în 1737, atunci cînd s-a declarat războiul cu turcii și cînd au început ostilitățile, mai era în funcțiune o mănăstire cu etaj, cu biserică și călugări. Atunci șvabii nou-veniți au părăsit nu numai Orșova Veche și Nouă, Sasca, Oravița, Biserica Albă, Panciova și Virșețul, ci și Timișoara și Banatul și s-au refugiat în Ungaria. Armata imperială a venit la Mehadia. Turcii au asediat Orșova Nouă, căci, retrăgîndu-se imperialii de la Vidin la Orșova Veche, turcii au putut să asedieze, așadar, în mai 1738, Orșova Nouă, apoi au cucerit Orșova Veche, Jupalnicul, împreună cu multe depozite și au ars și devastat totul la noile băi [Mehadia]. La Mehadia au înfrînt armata imperială și au cucerit Șanțurile. Forturile au capitulat, imperialii au fugit. Turcii au dus mulți robi din districtul Mehadiiei. În cele din urmă s-au predat și cei fugiți în păduri și s-au întors în sate cu scrisori și subași.

După pacea de la Belgrad, atît Orșova Nouă cît și Orșova Veche le-au rămas turcilor.

VI

În anul 1752, adică la aproximativ doisprezece ani după devastarea băilor, Administrația provincială a Banatului a dispus ca baia principală de la Mehadia să fie înzestrată cu acoperiș de șindrilă. Celelalte clădiri ale băii au rămas în ruină și, deoarece drumul de pe lângă Cerna, pe la poalele muntelui Zosimin, era stricat și năpădit de buruieni, Administrația a ordonat să se facă două poduri de lemn peste Cerna și un nou drum peste înălțimea de la Coramnic, deasupra actualei măierîști, iar băile au început să fie din nou vizitate. Baia cu șindrilă a devenit vestită, dar și celelalte locuri de baie și izvoare erau folosite, și anume nu numai de către domnii din Banat, ci și de către turcii de la Orșova, care veneau odată cu dimineața și se întorceau seara.

Pe vremea cînd podul de la băi nu era încă terminat, un turc din Orșova a adus chiar o barcă, pentru a se folosi vilegiaturîștii de ea, pe Cerna, la băi.

În anul 1757, atunci cînd episcopul de Virșeț, Ioan Georgevici, a aflat că la băi s-a făcut un drum de care și un pod peste Cerna, el s-a dus împreună cu protopopul de Caransebeș și cu preotul de Mehadia, tatăl meu, la băi și și-au căutat un loc potrivit pentru găzduire peste vară. Au

fixat un loc, iar episcopul a dat apoi poruncă să se ridice o casă din scânduri, acoperită cu șindrilă, lungă de 10 stinjeni și lată de 3 stinjeni, având cinci camere, un cerdac deschis pentru servirea mesei, o mică încăpere pentru păstrarea veselei, o bucătărie, o sufragerie și o cameră personală a episcopului, și pe lângă acestea un grajd pentru 10 cai și o grădină de zarzavat, cu ogradă îngrădită. În acest scop i s-a poruncit tatălui meu să folosească cei 300 de florini din banii episcopului, pe care urma să-i încaseze, cu condiția ca această clădire să fie gata peste un an. Într-adevăr, ea a și fost terminată, încît despotul a fost mulțumit; numai că toate acestea au costat 420 de florini. Această clădire, arsă de către turci în anul 1788, a servit vreme de 15 ani la cazarea nu numai a episcopului, ci și a multor altor persoane de vază, la recomandarea episcopicească adresată tatălui meu, pînă cînd Administrația camerală a construit un han. Astăzi pe locul acesta se ridică două clădiri mari, restaurantul și sediul administrației.

VII

În anul 1764, la preaînaltul ordin, Administrația provincială a Banatului a pus ca băile să fie reconstruite, de către iscusiți meșteri constructori germani. La un an după aceea, cînd președintele Administrației, contele Perlas, a fost aici, meșterii i s-au plîns de traiul greu, mai ales de faptul că nu s-ar găsi vin și rachiu, după care administratorul districtului Mehădiei a îngăduit deîndată, potrivit ordinului primit, ca un meșter curelar sărac din Mehădia, pe nume Anton Pollak, să vîndă fără plata vreunei taxe — în calitate de arendaș al vînzărilor de băutură la băi — nu numai vin și rachiu, ci și pîine de brutărie, carne și legume. Acest om sărac a cumpărat vreme de doi ani vin și rachiu de la Mehădia și Pecenișca și le-a cărat la băi singur, pe jos, în două ulcioare mari și în ploști de dovleac, și le-a vîndut lucrătorilor, cu pahamul. Se ducea și de trei ori pe zi după covrigi cu sare, făcînd drumul înapoi și încolo. Pe urmă a devenit arendaș pe timp de cinci ani, pentru o taxă de trei florini pe an, neîngăduînd nimănui să aducă la băi băuturi proprii, în caz contrar confiscîndu-le imediat.

Meșterii au început lucrul; toate băile au fost dotate cu cabine de lemn ș.a. Cele două băi ale lui Hercule au fost înzestrate la etaj cu cite o cameră, iar la parter s-au mărit cu o bucătărie. Marea baie cu șindrilă a dobîndit pe lingă scăldătorile din lemn și două mici cabinete de baie, pentru militari și persoane de vază. În această clădire-anexă au fost în același timp încastrate inscripțiile pe marmură ale lui Esculap și ale Hygieii, dezgropate pe înălțimea Comoriște de românii din Pecenișca, în căutare de comori ⁷⁴.

⁷⁴ Pentru inscripțiile romane dedicate lui Esculap și Hygeea descoperite la Băile Herculane, vezi *I.D.R.*, p. 77—79. Datele sumare oferite de cronicar nu ne-au permis să identificăm despre care anume inscripție este vorba.

Cazarma lungă a armatei a fost reparată, zidurile și pereții au fost înălțați și s-a adăugat un coridor lat sub același acoperiș cu scara, ducînd spre baia cu șindrila. Zidăria celei de a doua cazărmi, cea dinspre pod, a fost înălțată și acoperită.

Baia neagră pentru mădulare a fost amenajată cu o scaldătoare cu bănci tari, micșorată puțin, închisă cu scinduri și izolată; avînd însă un izvor puternic și degajînd o căldură insuportabilă, era puțin folosită. Baia albă pentru mădulare a fost acoperită separat. În fine, și baia Francisc sau franceză a fost mărită cu o bucătărie și o cameră, aflate sub același acoperiș, și înzestrată, ca și celelalte băi, cu scaldători din lemn.

Atunci cînd împăratul Iosif al II-lea a călătorit prin Banat — atît în 1768, cît și în 1773 —, vizitînd și Mehadia, s-au dispus mai multe lucruri. Între altele s-a poruncit construirea atît a unei mici capele rotunde, pentru slujba dumnezeiască, cît și a unui han cameral corespunzător, cu mai multe etaje, cu camere separate, șemineuri și bucătării, cu un șopron pentru căruțe și un grajd pentru 16—20 de cai. De asemenea, lîngă baia de șindrila urma să fie ridicat un zid de escarpă pentru siguranța băilor, iar lîngă cele două cabinete de baie urma să fie construită o cameră mortuară.

Aceste lucrări de la băi au fost terminate într-un răstimp de 24 de ani, iar apoi totul a fost arendat unui individ pentru 80 de florini.

În 1788 se mai lucra la șopronul pentru căruțe. Atunci cînd turcii au năvălit în Banat, la 29 august 1788, ei au ars și distrus toate clădirile de la băi, încît după șase ani totul era năpădit de tufărie.

VIII

În anul 1793, după restabilirea păcii, generalul-comandant, contele Soro, a pus să se dărîme un șopron din nuiele împletite, care servise drept spital de campanie la Teregova, și să fie ridicat din nou la băi și acoperit cu aceeași șindrila. Acest șopron a servit de acum înainte, timp de mai mulți ani, drept adăpost atît pentru militari cît și pentru civili, care erau însă nevoiți să se întindă de-a dreptul pe pămînt.

În anul 1794 Camera aulică ungară și Administrația camerală de la Timișoara au dat dispoziție — în urma unui preafînt ordin — să se refacă atît băile cît și toate căzărmiile, hanurile, capela, grajdurile, șoproanele, într-un cuvînt, tot ceea ce existase înainte de războiul cu turcii. Oficiul superior de tricesimă de la Mehadia a primit ordin să pună la dispoziție — pe bază de decontare — banii necesari, să supravegheze lucrările, să repare podul slăbit și drumul de care și să ridice o veche casă de lemn cu mici despărțituri, care fusese adusă acolo pentru cei trei plăieși ai băilor. Ea a adus plăieșilor multe sute de florini, deoarece au închiriat uneori părți ale acesteia oaspeților aflați la băi.

Lucrările au durat vreme de nouă ani încheiați, pînă cînd au fost refăcute toate clădirile și băile.

În 1803 a venit o dispoziție ca băile de la Mehadia să fie predate Comandamentului general chesaro-crăiesc de la Timișoara. Predarea defini-

tivă s-a putut face de-abia în 1807, după discuții îndelungate, și anume purtate de domnul asesor al Administrației camerale, Lovrencici, și de maiorul chesaro-crăiesc Weinzierl din regimentul de graniță româno-iliric. Acum, atît comandantul-general, contele Soro, cît și comandamentul regimentului de graniță au ordonat întocmirea unor noi planuri pentru băi, ca dealtfel și noul general-comandant, Duca, însă toate au fost respinse. Eu am cerut însă îngăduința să pot construi prin colectă o biserică națională la băi, ceea ce mi s-a și aprobat de către Maiestatea Sa prin comandantul regimentului. Construcția, ridicată la dorința episcopului în stil gotic, cu bolți, fără birne de susținere și acoperită cu țiglă, a putut fi sfințită și dată în folosință de către episcopul Șacabent încă la 15 august 1805. Apoi, în octombrie, cînd au fost niște ploii mari, Cerna a crescut atît de mult, încît plăieșii băilor au prins la baia cu șindrilă și la noua baie pentru mădulare, cea din scîndură, acum baia Carolina, peste o sută de ocale de păstrăvi dintre cei mai frumoși. Apa mare a luat în întregime partea din spate a hanului cameral nou-construit și totodată s-a prbușit bolta bisericii mele, împreună cu acoperișul gotic. De asemenea, a murit și episcopul meu, iar eu am fost nevoit să recurg din nou la colecte. Am pus să fie curățată biserica, să fie înălțată cu un stînjien, să i se adauge două ferestre, să fie prevăzută cu bolți și cu un pod, acoperit cu șindrilă. În trei ani a fost din nou gata.

IX

În anul 1808 Alteța Sa Imperială, arhiducele Ludwig, a vizitat granița militară, în calitate de inspector al granițelor militare. Suita sa era formată din generalul-comandant, baronul Duca, din generalul St. Julien, generalul Ioan Radivoevici și colonelul Ioan Branovațchi din regimentul germano-bănățean. Pornind de la Svinița, au vizitat peștera Veterani și Tabula Traiană. Înaintea Orșovei Noi au fost întîmpinați, după cum se cuvine, de către Regep aga, comandantul cetății. La Mehadia au fost inspectate toate băile, iar baronului Duca i s-a dat aprobarea să mărească baia Ludwig cu încă 12 cabine. În afară de cele două barăci militare, urmau să fie supra-etajate și vechea popotă militară și vechea clădire a administrației și cea a restaurantului. La biserica băilor, Alteța Sa m-a întrebat :

- Cum a fost construită biserica ?
- Prin milostenia oaspeților de la băi, i-am răspuns.
- Dar oaspeții îți dau milostenii ?
- Da !

La pod ne aștepta un miel fript, cu un vin bine răcit. La plecare, Alteța Sa Imperială a observat apelul meu cu invitația de a se da milostenii, scris în nemțește, la care mi-a spus :

— Domnul meu, noi sîntem călători, și ca atare nu putem face milostenii.

Cînd am îndrăznit apoi să-i fac rugămintea să mi se aprobe un iugăr de pămînt în jurul bisericii, generalul-comandant a zis că nu e nici un

pământ de dăruit. La care am răspuns că nu l-am rugat în această privință pe general, ci pe Alteța Sa Imperială, inspectorul graniței. La aceasta el a ris și s-a îndepărtat. Mai târziu însă am obținut într-adevăr acest pământ, dar cu observația de a-l îngrădi cu un zid puternic.

X

În anul 1815, când s-a construit grajdul actual și s-a săpat la temelie pentru a asigura zidul de sprijin de la malul Cernei, trei salahori și o calfă de zidar, cu toții români, au dat într-o băltoacă de un izvor mic de apă rece, în care au observat un fel de cuptor de copt. Crezând că aici trebuie să fie zidiți bani, au părăsit locul și au săpat în altă parte. Seara târziu au venit cu toții în mare taină, au secat băltoaca și, plini de bucurie, au început să izbească în cuptor. Abia după două ore de muncă au reușit să spargă o deschizătură în partea de sus. Înlăuntru au descoperit un butoiăș de lemn și și-au făcut cruce, pe deplin convinși că ar fi găsit o comoară din aur sau din argint. După ce au scos butoiășul afară, au observat că lemnul se întărise ca piatra și s-au chinuit pînă la miezul nopții să-i spargă fundul. După ce și-au făcut din nou cruce, primul a băgat mîna înlăuntru și a spus că ar fi gol; al doilea a spus că ar fi simțit ceva la fund; al treilea și-a băgat și el mîna pînă la fund și a scos un țipăt înfiorător. Tremurînd, le-a relatat ortacilor săi că înlăuntru ar fi patru capete de om pietrificate. Cînd și ceilalți s-au convins că înlăuntru nu ar fi nici aur, nici argint, ci doar patru capete de piatră, au distrus în întregime cuptorul, iar butoiășul cu capetele l-au așezat adînc într-o temelie și au aruncat deasupra bucăți de zid și pietre mari și s-au dus la odihnă. A doua zi, dis-de-dimineată, au turnat deasupra mortar și l-au zidit, așa că n-au povestit nimănui ceva despre această descoperire. Abia după două luni am aflat de această întîmplare. Prin urmare, trupurile au fost dezgropate în anul 1733, iar capetele în anul 1815; au aparținut probabil unor mari tirani, și de aceea n-au văzut lumina soarelui. Cînd i-am povestit mai târziu generalului-comandant, baronul Duca, această întîmplare și i-am înfățișat-o și în scris, a pus mai mulți români să sape în dreptul podului de la băi. La o adîncime de numai o jumătate de stîinjen s-a dat de zidurile unei camere adînci, mari, cu vatră, care a fost probabil atelierul unui olar, deoarece s-au găsit o mulțime de vase din lut, de diferite feluri, stivuite în rînduri ordonate; tot acolo s-a găsit și o conductă de apă, tot din lut ars, piese care arătau atît de proaspăt, încît au fost admirate chiar de către Majestatea Sa.

XI

În anul 1817 Majestatețile Lor, împăratul și împărăteasa, cu o înaltă suită, au făcut o călătorie din Polonia, prin Transilvania, pe la Hăteș și Caransebeș. La 29 septembrie au ajuns, prin Mehădia, la Băile Herculane, unde și-au stabilit reședința în clădirea hanului. La 30 septembrie au tre-

cut prin Jupalnic, au vizitat muntele Alion, au luat masa de prinz și au locuit la domnul Fota Popovici. După-amiază Maiestatea Sa a acordat audiențe pașei din Orșova Nouă, voievodului din Tekija și altor turci. Atunci cînd i-a înmînat cadourile, Derviș pașa a spus :

— Ziua de azi mi-e atît de sfîntă, de parcă tatăl meu s-ar fi sculat din morți.

Baronul Duca i-a înmînat turcului, drept răspuns, cadourile imperiale.

La întii octombrie Maiestatea Lor au făcut o excursie la Ogradena, unde toți cei prezenți s-au plimbat vreme de un ceas de-a lungul Dunării, ocazie în care împăratul s-a servit ca sprijin de un băț de tei. La Ogradena ambele Maiestateți au asistat la pescuit ; s-a scos din apă un morun neobișnuit de mare, la prinderea căruia au pus mîna atît împăratul, cît și împărăteasa, împreună cu întreaga suită. Împărăteasa a trimis acest pește tatălui ei, regele Bavariei, la München. După această excursie s-au urcat în trăsuri și au mers la masă, la Băile Herculane. Trecînd prin Orșova Veche, turcii le-au trimis un car plin de pepeni verzi, dintre care unii erau mai mari decît un butoiăș de jumătate de vadră, într-un cuvînt, de o asemenea mărime, cum nici înainte, nici după această întîmplare nu s-au mai văzut vreodată pe aici. Unii dintre ei au fost luați pentru călătorie.

După-masă, la ora 4, toate domniile s-au plimbat pe jos pînă la baia nouă pentru mădulare, la descoperirile lui Duca de la baia neagră pentru mădulare, pînă la baia de ochi și înapoi. Pe drumul de întoarcere, generalul Duca a arătat cu mîna grajdul, capela și cazarma și și-a exprimat părerea ca în locul lor să se ridice un han corespunzător. Maiestatea Sa a băgat mîna în buzunar și a făcut semnul banilor printr-un gest semnificativ.

Seara, cinci lovituri de tun au dat semnalul pentru iluminăție. Pe munții din jur s-au aprins 200 de focuri în semn de bucurie, iar la Băi s-au iluminat ferestrele, într-un cuvînt, era o asemenea lumină, ca la amiază. Fanfara regimentului a cîntat în fața reședinței, iar poporul a strigat de trei ori „Vivat împăratul !“, ceea ce a fost repetat de ecou de sute de ori. Maiestatea Lor, împreună cu suita, se găseau pe balcon și spuneau : „Bravo, bravo, e vesel, aceasta-i într-adevăr o iluminăție“. Iluminăția munților a durat o jumătate de ceas și a fost apoi stinsă.

XII

La 2 octombrie Maiestatea Lor au vizitat toate clădirile mai mari, anume : restaurantul-hotel, clădirea administrației, vechiul han cameral, noua popotă militară, băile Ludwig cu cabinele, cele două barăci militare, Aleea Duca, baia lui Hercule și Peștera Hoților, luminată cu o sută de lumînări din ceară. După aceea au fost conduse în Parcul lui Duca, nou-în-zestrat cu mese din piatră și bănci pentru odihnă, iar drept urmare, înaltele domnii au dobîndit poftă mare să bea răchie și să mănînce.

După-masă au fost vizitate grădina fermei, baia Francisc, baraca separată, izvoarele reci. Trecînd pe lîngă biserica mea, s-a pus întrebarea, dacă ar fi cineva înlăuntru. Am răspuns : nu ! La care Maiestatea Sa : bine, noapte bună !

Seara a fost audiență mare ; mai întâi generalul nostru de brigadă, von Mihailovici, a prezentat mai multe rugăminti ; apoi vameșul-șef de la Mehadia, câteva proiecte. Preotul catolic de la Jupalnic, nemulțumit cu salariul de 400 florini monedă convențională, a fost trimis la mănăstire. În timpul cât a durat audiența am fost la generalul-comandant, baronul Duca, spre a-mi lua rămas bun și a-i ura călătorie norocoasă, ocazie cu care mi-a oferit un pahar de vin și mi-a restituit ale mele „Simple povestiri“. A venit și ministrul Wrbna. Eu m-am recomandat, am urat la toată lumea o călătorie norocoasă și m-am dus la biserica mea, să mă culc. Dimineța m-am dus acasă, la Mehadia, iar înalții oaspeți m-au urmat curînd. Cu toate că trăsura Maiestății Sale era mică, o conducea baronul Duca, care mi-a făcut cu mîna din trăsură și mi-a strigat adio, astfel că Maiestatea Sa a devenit atent.

Generalul Mihailovici a luat micul dejun la mine și a plecat apoi la Panciova.

La 3 octombrie Maiestățile Lor au înnoptat la Bozovici. În ziua următoare, la 4 octombrie, ziua onomastică a Maiestății Sale, atunci cînd preotul catolic de la Mehadia, care plecase acolo cu o zi mai înainte, a vrut să citească slujba, s-a constatat că și-a uitat cartea de rugăciuni, la care împăratul i-a trimis propria-i carte de rugăciuni. După slujba religioasă călătoria a continuat peste muntele Stăncilova, Sasca, Oravița, Virșeț etc.

La Mehadia mi s-a spus că în noaptea aceea, cînd am dormit la biserica de la Băi, am fost căutat acasă de către căpitanul, acum maior, Ștefan baron Iovici, și de către plutonierul din Mehadia, acum stegar, G. Gogiltan, pentru a le da „Povestirile“ mele, pe care le aveam cu mine. Au copiat însă pînă înspre dimineată din manuscrisele mele și, deoarece au întîrziat cu recitirea lor, le-au predat abia la Bozovici doamnei de onoare a împărătesei, iar aceasta s-a grăbit să i le citească împărătesei. Li s-au povestit așadar destule despre băi.

De faptul că manuscrisul meu n-a ajuns în fața înaltelor domnii a fost vinovat numai baronul Duca, care mi l-a restituit, socotind totul doar ca niște presupuneri și enigme fără temeii.

XIII

Mehadia, Meșia, Medja, Meheniceani, în al doilea regiment banal ; Prosec = drum săpat în stîncă ; Preseka, lângă Zagreb, Prisička în regimentul Stein. Aici, pe un mic munte din apropiere, se află un turn și o ruină de fortăreață, numite în românește Pergan (Párkány), probabil după grecescul Pergamo. Acesta a fost numit de slavi grad, iar pîriul Gradșca. Acolo se află deopotrivă zidărie grecească, romană și ungurească, fiind o antichitate din vremea cînd nu se foloseau încă arama și fierul, ceea ce este confirmat de fragmentele de piatră și de cioburile de oale și căldări găsite aici ⁷⁵.

⁷⁵ Etimologie și apropieri forțate. De fapt, este vorba de o fortificație feudală care a funcționat în secolele XIV—XVII. Vezi Șt. Matei, *op. cit.*

În anul 1759, s-a amenajat prin administratorul de atunci, Ruderich, și prin Conta Csastovsky un mic canal de la pîriul Gradsca, pe lîngă șosea, pentru a pune localitatea în siguranță.

E posibil ca acest turn de munte să fi fost într-adevăr acel Pergamon, dăruit Republicii romane de către regele trac Attalus, împreună cu toate districtele care țineau de el (adică Țara Banatului) și care a fost apoi numit de romani *Moșia Mare* (moștenire). Romanii au înălțat turnul prin meșterul zidar Manoilia. Iar acesta, pentru că lucrarea nu-i reușea, ci era mereu dărîmată de furtună, a încastrat în zid umbra soției sale, atunci cînd, de prînz, i-a adus mîncarea de la Mehadia și l-a găsit la lucru. Ea s-a întors acasă și a murit, el însă și-a încheiat apoi lucrarea fără vreo altă piedică. Așa spune legenda ⁷⁶.

Cît despre Pirovacea, e îndoielnic dacă acolo sus, în pădure, ar fi fost un sat și o biserică sau doar o mănăstire.

Aici jos, deasupra caselor din Mehadia, la șosea, se află ruinele unui templu roman, din care se mai păstrează doar zidurile. Altarul e înspre răsărit, cu puternice pietre unghiulare, pe lîngă care s-a aflat și o sacristie sau locuință a preotului. Se pare că această biserică a fost reparată și folosită și de unguri ori de către slavi. Aceasta se numește în graiul poporului încă și acum „biserica ungrească“. În anul 1815 am pus să se sape în mijlocul acestei biserici la o adîncime de un stînjen, dar n-am găsit nimic. În anul 1822 cîțiva români au săpat în timpul nopții pe lîngă altar și au găsit o placă mare de piatră, lungă de un stînjen, lată de un stînjen și groasă de un picior, pe care au spart-o. În ziua următoare, cînd am alăturat fragmentele în fața casei mele, am putut citi următoarele : D. BAEBATIVS. HRISANTHUS. AVG. COL. ZERMIZEGETVSAE. VIX. AN. LXIV. OSE. POSTSCRIPTUS PER. BAEBATIAM. GAM. CEN. COL. ET. CO. COM. EDIBUS IV ⁷⁷. Placa e din marmură albă, fin șlefuită, foarte frumos scrisă. La GAM. lipsesc una sau două litere. Biserica, împreună cu altarul, a fost construită probabil după moartea lui (a celui de pe inscripție), deasupra mormîntului, iar mai apoi jefuită și devastată de numeroasele migrațiuni. Mai tîrziu, în jurul anului 1100, cînd ungurii au primit clerici romano-catolici, ei au reparat biserica și au ținut slujba divină. Masa altarului era astfel sprijinită pe piatra funerară încît o parte a plăcii servea preotului drept scaunel pentru picioare, după cum o dovedesc găurile făcute mai recent.

La această ruină s-au găsit adeseori monede grecoști, romane și bizantine, în formă de castron. Un văcar, umblînd pe acolo, a găsit pe acea înălțime, la 5 septembrie 1823, cinci vase de cult din argint, aurite în interior și în exterior, pe care le-am avut în mină și le-am cercetat la căpi-

⁷⁶ În prima parte a pasajului, cronicarul repetă confuzii pe care le-am semnalat deja în paginile precedente. Cea de a doua parte constituie probabil o variantă locală a legendei meșterului Manole.

⁷⁷ Transcrierea lui Nicolae Stoica nu este sigură. Specialiștii au stabilit ca posibilă următoarea traducere a inscripției : „Decimus (?) Baebatius Chrysantus, augustalis al coloniei Zermizegethusa (Sarmizegethusa), a trăit ani 66, aici (?) este așezat ; (acest epitaf) a fost scris (făcut ?) de către Baebatia Gamice soția și coliberta (?) și (cei) patru coherozi (?)“. Vezi *IDR*, p. 113—114, n. 89.

tanul Miloșevici. Cele două mai mari aveau forma unor străchini de supă, pentru a se putea închide ; în ele se aflau altele asemănătoare, ceva mai mici ; una din acestea din urmă avea pe fund un cerb din argint aurit, care se zbenguia. Al cincilea era un mic potir, cu un postament frumos, de asemenea aurit. Nu știu ce s-a întâmplat mai departe cu aceste vase.

Locul din jurul acestei ruine bisericești se cheamă Ulici sau Olici, de care ține și Goben și înălțimea Dragovăț.

XIV

Mehadia a fost numită de croați Meša-Medja numai pentru că locul este foarte strâns înconjurat de munți, fiind accesibil doar pe un drum deschis în stîncă⁷⁸. Cel mai apropiat munte, așezat chiar deasupra localității, se numește Strașovăț (Înspăimîntătorul), care oprește soarele să pătrundă în timpul verii pînă la 7, iarna pînă la 9. Spre apus sînt iarăși munți, Ielenaț și Răchita, care ascund, la rîndul lor, soarele, vara la 7, iarna la 2 ceasuri după amiază. Aici se cunosc doar două vînturi, de nord și de sud, cel de sus și cel de jos, care domină vremea. Cel de sus vine de la Caransebeș și slăbește la Mehadia, cel de jos, de la Orșova, încetînd la fel să sufle aici.

Munții noștri, Certog (locuință) și Iloca, Ieloca (pădure de brazi), așezați spre apus, trebuie considerați ca barometrele și termometrele noastre naturale, deoarece, dacă vîrfurile le sînt în ceață, se schimbă vremea. Casa mea e așezată la poalele Strașovățului și deseori e salutată prin rostogolirea unor pietre, care mă înspăimîntă, deoarece mă aflu cel mai aproape. Partea lui dinspre apus ne dă în schimb vara apă rece ca gheața, limpede ca cristalul, chiar și scoici pietrificate, iar versantul lui dinspre răsărit ne dă căldură, potolită cu apa.

La un sfert de ceas mai în sus de Mehadia, în stînga drumului, printre ogoare, se văd ruinele unui oraș și ale unei fortărețe, pe lîngă două piraie⁷⁹. Acest loc pare să fi fost odinioară foarte bine întărit, deoarece chiar și astăzi se mai văd ziduri și șanțuri pe o suprafață de aproape două iugăre pătrate, unde cei din Mehadia cultivă de obicei cucuruz. Șanțurile și gropile sînt năpădite în întregime de mărăcini și tufișuri și sînt numite de către ilirii de aici Zidina (ziduri). La acest șanț de fortăreață se află actualmente un izvor cu apă de băut minunată, despre care cei din Mehadia povestesc următoarea legendă : În vremurile vechi, pe cînd cei din Mehadia își pășteau oile la Cerna, unui tînăr cioban i-a scăpat fluierul din mînă în Cerna și, deși apa era tocmai pe-atunci mare și rece, a sărit în ea și, cu primejdia vieții, a înotat destulă vreme după el. Cînd l-a pierdut însă din vedere, a ieșit la mal foarte necăjit. Într-o frumoasă după-amiază, tocmai pe cînd acest cioban se întorcea cu brînză și alte lucruri către casă, a auzit un cîntec din fluier, al cărui sunet i-a atras deîndată atenția. A alergat într-acolo și a zărit, într-adevăr, la un tînăr

⁷⁸ Deducție forțată.

⁷⁹ Cronicarul se referă la ruinele castrului roman de la Mehadia. Vezi M. Marcu, *op. cit.*, s.v.

cioban instrumentul lui pierdut. I-a povestit cum l-a pierdut, l-a rugat să i-l înapoieze și i-a oferit chiar o oaie în loc, dar degeaba, pentru că celălalt susținea că n-ar fi găsit fluierul amintit în Cerna, ci în fântâna de la fortăreață. S-a iscat o încăierare, iar ei au ajuns în fața judecății. Au fost întrebați, unde l-a pierdut cel dintâi și unde l-a găsit celălalt. Judecătorii au chibzuit asupra celor ce aveau de făcut în acest caz, deoarece la dezbatere taina aducerii apei din Cerna prin munți în fortăreață ar fi fost pe deplin limpede și flăcăilor, iar aceștia ar fi putut-o trăda în orice clipă, fapt prin care s-ar fi putut pierde nu numai fântâna, ci și fortăreața însăși. De aceea la sfat s-a hotărât executarea în taină a celor doi ciobani, ceea ce s-a și întâmplat. Ei au fost închiși și strangulați în timpul nopții. Public s-a anunțat însă că aceștia au fost trimiși la o judecată mai înaltă.

Despre fortăreața de la Zidina se mai povestește că, atunci când numeroșii iligoni, probabil legiuni sau stațiuni (migratori), numiți în limba slavă și poiedja (mîncăcioși), au înaintat de la Orșova spre Mehădia și Zidina, locuitorii de aici au aprovizionat mai întii femeile, copiii, bătrînii și bolnavii din pădure cu cele trebuincioase și abia apoi s-au îndreptat spre această fortăreață, dar nu i-au mai putut opri pe iligoni. După ce au pierdut așa-numita Cheie a Mehădiei (o strîmtoare), s-au retras în cetate. Zi de zi au ieșit la atac, dar pierdeau mereu o mulțime de oameni, încît în curînd efectivul garnizoanei a scăzut cu mult. Într-o seară, pe cînd luptătorii înaintaseră, s-a dat foc orașului. Trupa a reușit totuși să se întoarcă, deși nu fără numeroase jertfe. Sălbaticii (migratorii sălbatici), probabil goți, gepizi și vandali, n-au renunțat însă și au atacat din nou cetatea. Deoarece garnizoana n-a mai putut rezista, ea a distrus castelul și puțul, a nimicit clădirile a ars armele de prisos și a potcovit toți caii, boii și vacile care mai rămăseseră cu potcoave întoarse pe dos. Seara, cînd iligoneții s-au retras pentru a-și îngriji bolnavii și răniții, garnizoana a părăsit cetatea, în jurul anului 454 d.Hs., mai întii pedestrașii, apoi cei călare, care i-au urmat pe ceilalți.

Faptul că pe ogoarele dinlăuntrul cetății și din jurul ei s-au aflat adeseori, și se află încă, atît monede grecești, de la Alexandru, cît și monede romane, consulare și imperiale, este dovada cea mai sigură că această informație este foarte veche. Eu însumi am din această cetate o placă de piatră, înaltă de 2 picioare, lată de 2 picioare, groasă de 3 țoli, cu chipul Iuliei Augusta, care ține în poală doi prinți. Am avut de asemenea un galben de la ea : AETERNITAS AVGVSTA.

În anul 1815, în această fortificație s-a descoperit un sarcofag mare de piatră cu inscripție, din care am putut vedea doar un capăt al capacului, deoarece a fost în întregime fărîmat în timpul dezgropării. După ce am pus să fie alăturate bucățile, am citit următoarele : IANI LEPIDVS VIXIT ANNIS XX LABASCVTVS CONIVGI PIENTISSIMAE POSVIT PVMIA⁶⁰. Cuvîntul din urmă ar fi fost numele orașului. Acest sarcofag

⁶⁰ Textul, reconstituit cu probabilitate, a fost tradus de specialiști astfel : „Aeliei (?) Lepida (?) (care) a trăit ani 20, Aelius Abascantus, soțici foarte cunoscute, a pus celci care a binemeritat”. Vezi *I.D.R.*, p. 114 nr. 93, unde se menționează lectura nesigură a lui Nicolae Stoica.

de piatră a fost lung de peste 6 picioare, lat de 3 picioare și, împreună cu capacul, înalt de 4 picioare ; a fost descoperit cam la un stînj en adîncime în pămînt.

XV

Pentru a putea trece pe drumul din stînga Mehădiei, prin Iablanîța la Petnic, pe Strajîța Mică, altă dată erau necesari șase boi în loc de patru cai. Cu încă treizeci de ani în urmă s-a chibzuit cum ar putea fi deschis un alt drum, prin prăpastia de la Globurău (rău, periculos). Pe atunci de această problemă s-a ocupat colonelul baron Papilla, împreună cu domnii maiori Hiebel și Prodanovici, laolaltă cu colonelul Strașînschi de la Timișoara, dar fără să se fi realizat atunci ceva.

Mai tîrziu, în anul 1803, această cale plină de primejdii a fost din nou inspectată, anume de către colonelul Oreșcovici și de mai mulți căpitani-ingineri. Au mers călare peste munte și le-am ieșit în întîmpinare peste apa de la Taina. Cînd m-a zărit, colonelul m-a întreat dacă s-ar putea deschide aici un drum. Unii dintre domni au încuviințat, alții au negat. Cînd a aflat însă că drumul ce urma să se amenajeze cu mai multe poduri ar costa 25 000 pînă la 30 000 de florini, a zis că vechiul drum Strajîța trebuie să rămînă și pe mai departe. Cînd i-am spus că s-ar putea face un drum nou, fără poduri, prin prăpastie, pe lîngă apă, toți au rîs de mine. Ne-am întors la Mehădia. Dimineata, colonelul a trimis după mine și m-a întreat cum s-ar putea face și cît ar costa drumul. I-am promis să-i fac un drum pentru un car tras de o pereche de boi, de la Mehădia, trecînd prin Globu, pînă la Iablanîța, fără vreun pod, pentru 2 000 de florini. Colonelul a fost foarte bucuros, m-a îmbrățișat și m-a sărutat și m-a însărcinat cu executarea [lucrării]. Deîndată am luat zece oameni cu sape și alte unelte și am lucrat toată ziua cu nădejde. Seara am dat fiecăruia o monedă de argînt de douăzeci de creițari și le-am spus să vină și a doua zi. A doua zi însă s-a înapoiat colonelul și a spus că atît căpitanii de la Mehădia și Petnic cît și localitățile în care erau companiile lor s-au oferit să facă acest drum de care mai bine ca mine și cu aceeași sumă (2 000 florini). I-am spus că îmi convine și i-am mulțumit. Dar cele 10 monede ale mele de douăzeci de creițari erau duse pe apa simbetei.

Astfel a început construcția drumului, și în timp de trei luni, adică pînă în ultima zi a lui ianuarie 1804, această muncă anevoioasă a fost încheiată, fără [a se construi] poduri ; acum sînt însă și poduri.

Tocmai în această vreme, pe cînd s-a deschis drumul prin cheile de la Globurău, a sosit aici domnul locotenent Andrei Merzici din regimentul de la Gradișca, avînd un spor de soldă de 1/3. El a regularizat localitatea Globurău și a construit biserica. După aceea căpitanul von Lannendoll a adus de la Timișoara cartofi, mazăre, fasole verde etc., care au fost împărțite coloniștilor.

La Cornereva lipseau pe atunci cireșele ; acum, acolo se găsește o pădure cu acești pomi fructiferi. La Plugova nu erau mori ; pînă acum s-au ridicat zece și s-au împărțit, de asemenea, terenuri pentru vie. Un singur lucru a rămas încă nerezolvat : continuarea drumului prin cheile Globului. Deoarece locotenentul n-a reușit să rezolve nimic cu cnezii, a intervenit la mine, să-i conving eu. La insistențele mele, au acceptat în cele din urmă să pună la dispoziție oameni din șase sate pe timp de 6 zile, așa încît în fine, s-a terminat, din octombrie pînă în decembrie 1807, și acest drum de care și pentru călăreți.

SECȚIUNEA A OPTA

DESPRE OVIDIU ȘI IULIA, FIICA ÎMPĂRATULUI AUGUST. CU SUITA LOR ÎN EXIL

I

De la Mehadia, peste drumul nou-construit în cheile Globului, la depărtare de o oră, se află satul Iablanîța (meri) ; această regiune se cheamă Sredo reți (între riuri). Are înspre răsărit un deal de nisip, Dielu (lucrează), cu mulți pereți abrupti de nisip, înalți de 3—5 stînjeni. În mijlocul satului se rostogolesc din munte diferite figuri de nisip, ca de exemplu bile rotunde, melci mari și în formă de covrigi etc.

La marginea localității, înspre răsărit, la poalele muntelui, lângă drumul de care, se găsește un perete abrupt, înalt și lat cam de 10 stînjeni, în care poate fi văzută de jos, la o înălțime de 48 de picioare, o peșteră neagră, înconjurată de 6 găuri mai mici, care se numește Recop.

De aici, la o depărtare de mai puțin de o oră, se află satul Petnic, sediu de companie. Tot înspre răsărit, pe un perete abrupt de gresie, înalt de 10 stînjeni, la o înălțime de 42 și 48 de picioare, sînt trei peșteri mici, negre, pe care le-am remarcat încă acum 70 de ani. Ca preot și protopop am avut de mai multe ori ocazia să discut despre aceste găuri, atît cu preoți și ofițeri, cît și cu români bătrîni, bărbați și femei, și am aflat următoarele : În vremurile vechi toată valea ar fi fost un lac, și peste el s-ar fi construit un pod de aramă. Iar fiindcă românii povestesc că meșterii acestei lucrări ar fi fost romanii, mi-a venit ideea dacă nu cumva în aceste peșteri ar fi locuit în timpul exilului poetul roman Ovidiu și Iulia, fiica împăratului August,

cu suita ei, ceea ce, firește n-ar corespunde cu istoria, care plasează locul lui Ovid la Pontul Euxin (Marea Neagră). Cea mai mare îndoială este : Cum de s-au păstrat vreme de 1800 de ani asemenea locuri de închisoare ? Au trecut ani mulți și de-abia în 1808, când un grănicer din Petnic a descoperit pe ogorul său, într-o groapă de lângă sat, trei plăci mari de piatră, cu imagini și inscripții, mi s-a întărit această convingere. M-am dus îndată acolo și am privit aceste pietre, care au aparținut probabil unui mic templu. Primele două plăci sînt înalte de 3 picioare, late de peste două picioare și groase de aproape o jumătate de picior. Pe una e portretul unei femei, pe cealaltă sînt reprezentate, sus, doi prinți, iar jos trei prințese. Cea de a treia avea o inscripție ; este lungă de 3 picioare, lată de 1½ și glăsuiește : IOM.ANTE.SEIVS.CAIVS.PRO.SALVTE.SVA.ET.SVORUM. VIL.P.⁸¹. Am comunicat această descoperire generalului-comandant, baronul Duca, și l-am îndemnat să vină la Petnic, ceea ce s-a și întimplat. După care a poruncit să se transporte aceste pietre la băile Mehadia, pentru a fi încastrate.

Apoi am pus să se lege la peșterile de la Petnic mai multe frînghii, fixîndu-le de niște suportți. Baronul Duca a fost primul care s-a urcat și a pătruns în peșteră, apoi l-am urmat eu, după aceea căpitanul Stoicovici, comandantul companiei și al sediului ei. Această peșteră era lungă de 8 picioare, dar trebuie să fi avut la început o lungime de 4 și ½ stînjeni, o lățime și o lungime de 7 picioare . . . * și celelalte . . . *, depărtate la trei stînjeni una de alta.

După ce am coborît, iar eu le-am înfățișat presupunerea mea, Duca a răspuns că acestea nu ar fi încă dovezi suficiente, deoarece doar pe baza imaginilor de pe piatră, a inscripției și a legendelor românești nu se poate presupune că Ovidiu ar fi fost trimis la Tomis, iar Iulia ar fi fost surghiunită la Iablanîța. La aceasta am făcut observația că împăratul August sau Tiberiu n-ar fi împărtășit desigur asemenea secrete vreunui istoriograf și că această regiune se numește Ripensis, de la pereții înalți și abruptți ai munților. Faptul că oamenii povestesc că slavii ar fi numit Petnicul (cuptoare) doar din cauza acestor găuri negre, precum și plăcile de piatră găsite aici ar fi dovezi îndestulătoare. Ovidiu și-ar fi suportat deci nenorocul pe lângă actualul sat Iablanîța, iar Iulia cu suita ei, în cele 3 peșteri de lângă Petnic, pentru a nu ști nimic unul de altul⁸².

⁸¹ Specialiștii consideră că monumentele respective vor fi ajuns de la Mehadia la Petnic, cîndva, în evul mediu. Inscripția, cu caracter votiv, e dedicată lui Jupiter de către Antestius Gaius, pentru sănătatea sa și a familiei. Vezi *I.D.R.*, p. 105—107, nr. 79. Este evident că amplasarea la Petnic și Iablanîța a așa-ziselor închisori romane pentru poetul Ovidiu și pentru Iulia, fiica lui Augustus, ține de imaginația cronicarului.

* Text șters, ilizibil.

⁸² Ovidiu a fost exilat de August la Tomis — unde își va petrece ultimii zece ani de viață — în toamna anului 8 e.n. Cauzele acestei măsuri drastice rămîn necunoscute, în pofida multor ipoteze, inclusiv cea fantezistă, prezentată de Nicolae Stoica. Iulia Maior (Senior), fiică a împăratului August (căsătorită de trei ori, ultima dată cu împăratul Tiberiu — 12 e.n.) a fost exilată încă de August pe insula Pandataria, apoi la Rhegium, din cauza moravurilor sale, iar după moartea tatălui, lăsată să moară de foame.

Această țară trebuie să fi fost cunoscută împăratului August, dar mai ales lui Tiberiu, deoarece i-a înfrînt aici pe geți, i-a izgonit și a pus să se amenajeze, clădească și pregătească grota, apoi i-a trimis aici și i-a închis. Sigur este că au fost deplasate presidii (oști) la Segeste, care aveau sarcina să apere atît colonia din Serbia cît și malurile Dunării și să slujească celor exilați, lucru de care nu prea mă îndoiesc, deoarece am amintit tocmai că :

Întîi românii povestesc că aceste peșteri au fost odinioară închisori, că toată valea a fost un lac, peste care ducea un pod de aramă.

În al doilea rînd, diferiții geți, slavi au avut în jurul anului 350 regate în aceste țări, ca Bulgaria, Serbia, Țara Românească, Transilvania și Banatul, fiind alungați de avari ori de ultimii iliri, care au avut aici, în jurul anului 900, cîteva regate, numind acest loc, din cauza peșterilor negre, Petnic, Peșnic (cupatoare de copt) *.

În al treilea rînd, cele trei pietre dezgropate reprezintă o femeie, celelalte cinci persoane mici și inscripția cu numele Caius, numit drept caesar de către August, dispărut de la Roma și, fără îndoială, adus tot aici, în straie proaste. Astfel au fost oricum aici, cu toții împreună ; au fost însoțiți peste pod, pînă la templu, de soldați necunoscuți, regiunea nefiindu-le cunoscută niciunuia. Unul i-a văzut pe ceilalți. De asemenea, în templu se putea citi numele de Caius, dar n-au știut-o. Așadar, mama nu și-a văzut proprii copii și nu i-a recunoscut, jucîndu-i-se o festă foarte tristă, mai ales cînd își făceau rugăciunea împreună și le era interzis să-și vorbească ⁸³.

În al patrulea rînd, faptul că Banatul a fost numit, de împăratul August, Ripensis ; de aceea și de către Traian, Dacia Ripensis ori Ripariensis (coastă munte abruptă), căruia i-a fost cunoscută taina ⁸⁴.

Astfel Ovidiu, fără să o știe, era doar la o oră depărtare de Iulia, avînd în fața peșterii sale o tindă deschisă, un balcon — ale cărui orificii pentru lemnele de susținere se vedeau pînă în 1820 — unde poetul Ovidiu și-a scris ultimele poezii de jale și a trăit în mizerie, fără să poată afla de la cineva cum se cheamă țara și ținutul, căci nici soldații nu-i puteau da vreo deslușire asupra acestui lucru. Din balconul casei sale putea vedea plîngînd și putea să descrie și să ne lase moștenire cel mult cerul cu bolta cerească, împrejurimile cu munții și pădurea, iar sub el, lacul și soldații necunoscuți. Soldații îi trimiteau foarte probabil, de sus, cu ajutorul unor frînghii lungi, apa, lemnele și alimentele necesare subzistenței, ceea ce a durat probabil pînă la noaptea sa ⁸⁵.

* Pentru confuzie, v. nota 17.

⁸³ Interpretare fantezistă.

⁸⁴ Nici Augustus și nici Traian nu au numit ținutul Banatului Ripensis, respectiv Dacia Ripensis ori Ripariensis. Pentru Dacia Ripensis, din sec. III—IV e.n., vezi Doina Benea, *Din istoria militară a Moesiei Superior și Daciei*, Cluj-Napoca, 1983.

⁸⁵ Pură invenție a cronicarului, care se pare că nu a citit scrierile din Pont ale lui Ovidius Naso.

II

Cele patru bordeie din peșteră s-au păstrat destul de bine pînă în anul 1780, ba chiar pînă în 1800, pentru că o pădure deasă, aflată mai sus, le-a ocrotit cu ramurile sale larg răsfirate, care făceau umbră, și cu rădăcinile sale groase, care consolidau pămîntul.

Între aceste peșteri se afla doar o singură localitate. În anul 1780, cînd cele două sate, Petnic și Iablanița, au fost regularizate, munții cu peșterile amintite au fost trecuți ca pășune comunală, pădurile au fost tăiate și rădăcinile s-au uscat. În locul unde au fost rădăcinile a pătruns apa, a înghețat și s-au format crăpături, peretele de gresie s-a prăbușit bucată cu bucată, și încetul cu încetul s-au format mari grămezi de pămînt, care au silit chiar pîriul Craiova să se depărteze de munte. Colibele de refugiu s-au năruit an de an, încît cea a lui Ovidiu, la care m-am urcat în anul 1808, mai avea doar lungimea de un stînjén, cele șase găuri pentru stîlpi de lemn fiind încă vizibile. Azi a dispărut orice urmă a lor. Îndoiala dacă nu cumva Caius ar fi fost exilat aici în locul lui Ovidiu, nu doresc să o cercetez. Dar faptul că la Petnic a locuit Iulia cu suita ei este neîndoielnic, anume, acolo unde muntele de gresie dinspre răsărit se numește Corbu, în slavă Corvu (la groapa), peste care se merge în satul Cuptoare, deci de la Petnic (cuptor) la Cuptoare (de la Pesta la Buda). Cuptoare se numește o peșteră naturală de munte, unde romanii au avut o moară, de la care s-a folosit piatră cubică foarte frumoasă la construcția bisericii din Cornea.

SECȚIUNEA A NOUA

DESPRE REFACEREA MEHADIEI ȘI DESPRE ÎNTIMPLĂTOARELE-MI POVESTIRI ALE UNOR LUCRURI MEMORABILE

I

Nu este deloc de mirare că românii grăniceri din Mehadia s-au întremat în așa măsură de pe urma asprelor nevoi îndurate în timpul războiului cu turcii din anul 1788, prin munca lor harnică, prin credința lor și postul repetat timp de 30 de ani, prin viile și livezile bune, printr-o

mai bună cultivare a pământului lor, încît începînd cu anul 1815 unii își construiesc, în locul micilor colibe de lemn de mai înainte, case mari de piatră din var și cărămidă, făcute chiar de ei, cu 2—3, chiar și 4 camere, cu pivnițe bine boltite, avînd curte și grajduri.

Și eu mi-am construit, în 1790 la Cornea și în 1793 aici, casă mare, deci am dat un exemplu. Dar eu, ca fiu sărac al popii din Mehadia, am fost în tinerețe cîțiva ani în cetatea Timișoarei, unde am frecventat școala ilirică, trebuînd să plătesc eu, flăcău sărac, și școala germană pe lingă cea ilirică, de care am profitat însă puțin. Apoi am intrat în slujba episcopului sîrbesc, iar mai tîrziu, la arhiepiscopul de la Carlovăț, pentru alți cîțiva ani, fără a mă pricepe la gospodăria casei; am fost totuși nevoit să slujesc și să îndeplinesc servicii de slugă, pînă cînd am fost, în cele din urmă, hirotonisit preot.

II

Încă de pe cînd eram în slujbă la Carlovăț, episcopul de Virșeț mi-a oferit, prin arhiepiscopul meu, parohia Globurău; m-am hotărît, am venit încoace și m-am însurat. Dar cînd baronul Papilla, colonel pe atunci, a aflat că voi fi numit preot, și-a exprimat rezerva, numai din motivul că voia să mă aibă plutonier. De aceea, în februarie 1777 am mers călare la Virșeț, însă episcopul era la Carlovăț, fiind bolnav. M-am dus la arhiepiscop, care mi-a spus că episcopul a fost părăsit de doctori și urma să moară în acea noapte. Eu să plec dis-de-dimineață la reședința dînsului și să spun că am o veste, o veste deosebit de îmbucurătoare, pentru arhimandritul Iosif Șacabent. Dimineața am mers acolo; un servitor m-a introdus, după care am ingenunchiat în fața episcopului, care se lupta cu moartea, și, cu lacrimi în ochi, i-am luat mîinile. La aceasta s-a trezit cu un țipăt puternic, și-a deschis ochii, pe care-i ținuse închiși de trei zile, dar curînd i-a închis din nou și a adormit, încît am crezut că e pe moarte. După scurt timp s-a trezit însă din nou, a deschis ochii, pe care i-a îndreptat asupra mea. Atunci m-a întrebat: „Ce faci aici? Tatăl tău trăiește?” Cînd i-am spus că am venit spre a-l sluji, a fost foarte mișcat. Deodată, ne-a poruncit să-l ajutăm să se scoale și să-i coborîm picioarele din pat. A cerut apă să se spele, o cămașă curată și a zis: „Îmbrăcați-mă, hangiul să-și înhame calul la teleagă și să pună fin în ea“. A trebuit să-i ducem afară și să-l ridicăm în teleagă, după care a plecat la arhiepiscop și a fost bine primit de către mitropolit. A spus, arătîndu-mă pe mine: „Acest pezevenghi m-a adus încoace; vrea să meargă într-o altă parohie“, lucru pe care amîndoi mi l-au dorit cît mai curînd. După o jumătate de ceas a plecat înapoi, într-o trăsură închisă, și s-a însănătoșit la scurt timp după aceea. Mîinile mele reci au făcut această minune.

În august 1777 [episcopul] m-a făcut diacon la Cornea, apoi, la 26 octombrie, a fost măltrat de țigoveți beți, în palatul său din Virșeț. Cînd am aflat aceasta, am călătorit într-acolo și l-am vizitat. L-am găsit încă la pat. Mi-a urat bun-venit și m-a însărcinat să-i fac publică nevinov-

văția în tot protopopiatul Mehadii, ceea ce am îndeplinit în decurs de 8 zile. Când a văzut, la reîntorcerea mea, iscăliturile ofițerilor și ale preoților, a zis : „Aceștia mai bine s-ar fi făcut ciobani !“. După ce m-a hirotonisit, a mai trăit încă 9 ani.

III

În mai 1778 mi s-a adus la cunoștință, la Cornea, că bunul meu prieten, stegarul Petru Momirovici, zace bolnav la Corncreva. M-am grăbit să trec muntele. Ajuns acolo, un caporal care stătea în fața ușii mi-a spus că stegarul ar fi în cameră, dar aproape de sfârșit, iar trei femei în vîrstă îi țin lumina. Am bătut zdravăn cu pumnul la ușă și am început să cînt melodia care-i plăcea mai mult. Apoi am intrat în cameră. M-a recunoscut cu vioiciune și m-a sărutat zîbind. Curînd s-a însănătoșit. Abia zece ani mai tîrziu a fost masacrat de către turci.

IV

În septembrie 1778 am fost chemat la Virșeț, pentru a completa formularele noilor matricole ale acestui protopopiat. În satul Prilipăț am găsit-o pe preteasă jelind și plîngînd. Mi-a povestit că pe la miezul nopții casa i-a fost atacată de 16 lotri, cu cei doi harambași ai lor ; l-au poftit afară, foarte prietenos, pe popa Mihai Drăgilă și l-au luat apoi în pădure împreună cu judele sătesc (chinezul). În munți l-au amenințat pe popă că va trebui să moară încă astăzi. Când chinezul satului a auzit aceasta, l-a apucat o asemenea teamă de moarte, încît lotrii i-au dat drumul acasă, unde ar zace încă bolnav. M-am dus la chinez, m-am interesat de toate și l-am întrebat dacă e de părere să mă duc la lotri și să-l scap pe popă, ceea ce m-a sfătuit categoric să nu fac, cu observația ca să-mi văd mai bine de treabă, altfel lotrii ar putea în cel mai fericit caz să mă bată pînă la schilodire. Eram tînăr, și nu m-am lăsat reținut de la hotărîrea mea.

După ce m-am interesat de drum, am încălecat pe calul meu și am suit muntele pieptiș. Pe drum am chibzuit ce aveam să le spun lotrilor, și curînd am ajuns în vîrfurile muntelui, unde, pe neașteptate, am primit în piept două lovituri cu țevile de pușcă, odată cu strigătul : „Predă-te !“. Am început să tremur din cap pînă-n tălpi, am descălecat, am dat binețe lotrilor, mi-am legat calul și am întrebat de căpitanul din fruntea lor. „E sus“. Pentru a nu fi bătut, le-am spus că le-aș aduce iertarea. Am suit deci muntele pe jos ; sus am întrebat care este jupînul căpitan Trăilă. M-am dus la el și i-am dat bună-ziua. M-a întrebat de unde vin ; de la Cornea ! A luat încă doi cu sine și s-a îndepărtat. Am rămas pe loc și l-am salutat pe preot ; după un timp s-a întors căpetenia. I-am zis : „Domnule căpitan, sînteți încă tînăr, ca și toți oamenii dumneavoastră ;

încă de câțiva ani am auzit numele dumneavoastră pomenindu-se în Banat și am crezut că ați fi cu mult mai în vîrstă. Pădurile au destule sălbăticiuni, oamenii trebuie să lucreze acasă, să slujească și să trăiască cu cinste“. La care mi-a răspuns că dacă o mamă ar vrea să-și blesteme fiul, atunci să nu-l blesteme altfel, decît să se facă lotru. Apoi, întors spre unul din oamenii săi, a zis : „Cînd sufletul meu va părăsi odată trupul, el nu va vedea fața lui Dumnezeu“. La aceasta i-am spus cu ceva mai multă îndrăzneală : „Ați auzit ceva de căpitanul Petru Vancea ? Și el a fost harambaș în acești munți ; a fost iertat și a primit o slujbă cu o leafă de 700 de florini. Și sus, în Croația, au fost mulți lotri, care au primit iertare, prin mijlocirea episcopului Daniel Jakšici, după care mulți s-au dus acasă și au devenit buni gospodari. Fiii lor au mers la școală și au ajuns chiar căpitani și colonei“. El m-a întrebat dacă doresc să mănînc ceva și să beau răchie. „Să mănînc, da !“. Mi s-a dat mălai (piine de cucuruz) și brînză. Am îngenunchiat și m-am rugat cu voce tare, mai întîi „Tatăl nostru“, apoi o rugăciune ca Dumnezeu și buna mamă, împărăteasa Maria Theresia, să le dea iertare. După aceea m-am așezat și am mîncat. Aveau vin de Oravița, din care mi-au turnat un pahar. Nimeni altul n-a mai băut. În timp ce mîncam, le-am înfățișat faptul că țara e continuu tulburată de către lotri și nu poate face nimic, că pe doctorul Hoffmann din Sasca nu numai că l-au jefuit, ci l-au și tăiat, că a fost un procedeu neomenos. Cum am văzut că și căpitanii Trăilă și Miclău erau afectați, le-am promis să mă duc la episcopul de la Virșeț și să-i spun că doresc iertarea. Cînd s-au declarat de acord cu aceasta, le-am strîns mîinile, ca să-i îmbrățișez pe amîndoi, iar ei, împreună cu caporalul Cuzma, mi-au sărutat mîna. Cînd i-am întrebat dacă să comunic aceasta deîndată căpitanului, pentru a le raporta colonelului, ei au zis : „Negreșit, da !“. Deși băusem cinci pahare mari de vin, mi-am dat totuși seama unde și la cine mă aflu, mi-am luat rămas bun, binecuvîntînd în toate părțile, și am strigat de două ori la preotul care ședea jos că e vremea să pornim. Căpitanul a repetat : „Lăsați-l la noi și mergeți în pace, fără grijă !“. Seara i-am povestit căpitanului toată istoria, fără să știu că îndată după plecarea mea preotul a fost legat și, după căderea nopții, împușcat în sat, în fața casei sale. Cînd i-am povestit episcopului, mi-a spus în glumă : „Păcat că n-ai fost și tu omorît ori măcar bătut de moarte“.

După un timp am primit poruncă să merg cu protopopul meu la Bozovici, unde episcopul Popovici, colonelul Papilla, doi maiori și un comisar îi așteptau pe lotri cu iertarea. Aceștia au ieșit din pădure foarte încet, temători și răzleți, adunîndu-se apoi la biserică. Colonelul le-a citit actul de iertare, care le-a fost acordat numai cu condiția de a participa la campania împotriva Prusiei, condiție cu care harambașa s-a declarat de acord, cerînd doar îngăduința de a merge cu 6 zile mai devreme în pădure, pentru a-și aduce lucrurile acasă. Această ceată de lotri a fost inclusă în corpul de voluntari al maiorului Secuiat, care l-a rugat în același timp pe episcop să-i fiu dat drept capelan de campanie. Colonelul i-a răspuns însă că sînt destinat batalionului său, la regiment.

Cînd am trecut prin Viena, împărăteasa Maria Theresia a poruncit să-i fie înfățișați „lotrii din Almăj“, cu care maiorul s-a și înfățișat. Maiestatea

Sa i-a calificat drept afurisiți, netrebnici, ucigași, ciini, neoameni, nevrednici să mănince pâine ; „marș cu ei la război, să crape !“, dar le-a dăruit patru ducați. Au plecat apoi în campanie, iar când s-a încheiat pacea, s-au întors sănătoși.

Cei care nu s-au folosit de iertare și au rămas în codru au fost prinși mai târziu și executați.

V

În anul 1789, în martie, în al doilea an al războiului cu turcii, regimentul nostru, împreună cu statul-major, a fost găzduit în cazarma de la Bozovici. Tot acolo se afla instalat și spitalul, unde au murit atît de mulți, încît uneori erau duși cu căruța și îngropați cîte doisprezece într-o singură zi. Într-una din zile, înainte de masă, colonelul nostru l-a vizitat printre alții și pe căpitanul de tiraliori Schmidt, care era bolnav, prilej cu care medicul a descris boala, pe care n-a mai întilnit-o vreodată. Spunea, anume : „Încă de 6 zile căpitanul zace întins, cu gura și ochii deschiși, și nu se mișcă ; cel mult într-o oră se va stinge din viață“. După aceea a fost părăsit de colonel și de către toți ceilalți, după o scurtă rugăciune și binecuvîntare. Eu m-am întors să-i închid gura și ochii, însă degeaba. Atunci am observat pe pervazul ferestrei o jumătate de lămîie, am luat-o și i-am picurat zeamă în gură, ochi și nas, iar după ce am repetat acest procedeu de cîteva ori, l-am luat de urechi și de nas, i-am ridicat capul, i-am ridicat și îndoit mîinile și picioarele și i-am picurat mereu zeamă de lămîie în gură, zeamă pe care a și înghițit-o. Apoi i-am turnat apă în gură, pe care a înghițit-o de asemenea, fapt pe care l-am socotit un semn bun. După ce l-am scuturat, l-am îndoit și l-am fricționat în toate chipurile, în cele din urmă au început să-i joace amîndoi ochii, chipul i s-a îmbujorat, m-a privit și mi s-a adresat zîmbind : O ! O ! Hoho !, în loc de popo !, aceasta fiindcă nu putea închide gura. După ce i-am dat cîteva lingurițe pline cu zeamă de prune fierte, sunetele au devenit mai inteligibile ; se bilbiia : Vovo !, iar în cele din urmă a zis chiar : popo ! și multe alte cuvinte. Mi-am trimis soția⁸⁶ la colonel după supă de vită pentru căpitanul Schmidt, fapt pe care acesta l-a luat drept o glumă, deoarece era incredințat că moartea îl luase deja pe căpitan. Soția mea i-a spus toate cîte s-au întimplat. Domnii, care tocmai luau masa, s-au sculat cu toții și au venit pentru a se convinge. Camera s-a umplut de oameni. Căpitanul a fost salutat și sărutat. A zîmbit și a mulțumit cu cuvinte șoptite. A rămas bolnav încă 4 săptămîni și a murit abia după 18 ani, din cauza unor răni, ca maior, în Italia.

⁸⁶ Se numea Natalia Iliescu și era din Caransebeș, localitate ce apare în cronică, mai peste tot, sub numele de Sebeș.

VI

La 29 august 1789, cînd generalul de artilerie Clerfait a bătut armata turcească aici, în fața Mehădiei, în afara mulțimii de morți a fost și cea a prizonierilor. Locotenentul nostru de tiraliori, Stoicovici, ducea cu tiraliorii săi șapte turci legați în urma oastei. L-am întregbat unde îi duce, că doar prizonierii sînt inchiși în cimitirul de la Mehădia. A răsputns că generalul a poruncit să fie împușcați toți turcii, iar el îi duce la pîriul Ierdăștița să-i împuște. La care i-am răsputns că prizonierii ar fi doar neînarmați. M-am uitat la prizonieri. Erau cu toții numai oameni tineri și i-am întregbat dacă vorbesc bosniaca sau romăna. „Amîndouă, bine. Sîntem în parte negustori, în parte slugi de prăvălie din Vidin“. L-am rugat atunci pe locotenent să nu-și facă păcat cu acești oameni, ci să-i ducă înapoi la ceilalți prizonieri. S-a oprit și i-a trimis înapoi.

În ziua următoare, pe la vremea amiezii, cînd treceam în grabă pe lingă cimitirul în care se găseau turcii prizonieri, m-a strigat un ofițer. M-am întors și am aflat că el și căpitanul Cantus sînt însărcinați cu paza turcilor prizonieri. La întregbarea mea dacă sînt mulți, m-a poftit să intru, și aici am văzut tineri și bătrîni. Doi dintre prizonieri au venit la mine, mi-au sărutat miinile și haina și mi-au mulțumit, în limba romăna, că ieri le-am salvat viața. S-au plîns că de 48 de ore n-au mîncat nici o îmbucătură. M-am dus în tabăra imperială, am luat de la mine și de la alții 40 de pîini în doi saci, am adăugat și sare și am pus să fie duse acolo și împărtite. Turcii, plini de bucurie, mi-au cerut o căldare ca să-și aducă apă. Căpitanul le-a dat trei căldări cu apă. I-am mulțumit căpitanului și am plecat.

VII

La 24 noiembrie 1789, pe cînd armatele noastre reveneau de la asediul cetății Orșova Nouă pentru a merge în taberele de iarnă, am purces încă de dimineată, deoarece aveam de făcut pînă la Mehădia cel puțin 6 ore. Drumul era mizerabil, devenit impracticabil și de nestrăbătut din cauza tunurilor mari. Plouase cîteva zile, apoi ninsese și înghețase deasupra, dar dedesubt totul era noroi. La acestea se adăuga un ger crîncen. După-amiază am călătorit împreună cu slujitorul meu spre Mehădia. La două ore de drum de Mehădia am găsit soldați morți, părășiți și înghețați. Unul, doi, chiar trei, împreună în noroi, acoperiți de zăpadă. Un furgon gol cu doi cai era de asemenea împotmolit în mocirlă. Vizitiul înghețase în șea. Eu, deși eram călare și noaptea urma să se lase curînd, iar Mehădia fiind încă la o oră de drum depărtare, de temut fiind și frigul și lupii, m-am îndepărtat călare, dar nu m-am putut totuși abține să nu-i scutur pe unii soldați care se văitau, dintre cei lăsați în urmă de batalionul lor, fără arme, în zăpadă și noroi. Slujitorul meu a tras cu pistolul pe deasupra lor. Eu

am început să-i croiesc cu bățul. Am strigat și câteva cuvinte turcești, le-am dat să bea răchie și vin și i-am minat cu forța înainte. În acest mod mi-a reușit să aduc șapte oameni și un caporal la locuința mea, la Mehadia. Le-am poruncit să-și bage picioarele în apă rece, le-am dat de mâncare, după care s-au culcat. Dimineța și-au cirpăcit încălțările și au plecat mai departe. În această zi au fost culeși morții. S-au găsit peste treizeci și au fost înmormîntați.

VIII

În anul 1790, în timpul celei de a treia campanii împotriva turcilor, au fost aduși captivi doi soldați dezertori din regimentul nostru. Unul era din Rusca, celălalt din Teregova. Urmau să fie împușcați, potrivit legii marțiale. La rugămintea mea au fost însă iertați. Alți doi români, amîndoi simpli soldați, și un caporal ungar din corpul de voluntari Bojâr urmau să fie executați prin ștreang pentru furt. Am fost chemat la români, care mi-au povestit toată treaba. Au fost scoși și duși sub spînzurătoare ; cei doi români au fost cu totul grațiați de către generalul de artilerie Clerfait, iar caporalul a fost condamnat la moarte prin împușcare.

IX

În anul 1792, după încheierea păcii, au fost schimbați prizonierii de ambele părți. Imperialii deținuți de sultanul Abdul Ahmed la Constantinopol au fost puși în libertate și s-a dat de asemenea poruncă să fie eliberați toți ceilalți prizonieri imperiali care s-ar afla ca robi la persoane particulare. În acest scop s-au trimis în secret chiar și comisari plenipotențieri în toate provinciile, spre a-i descoperi pe aceștia, pentru a-i lua de la turci și trimite acasă. Cînd turcii au aflat, unii au ascuns robii, alții i-au scos însă la piață spre a-i vinde. În toate duminicile și în alte zile de sărbătoare, în fața bisericilor grecilor și armenilor au fost vînduți cu zecile, ba chiar mai mulți, și eliberați. Alții au fost puși în libertate și au venit acasă.

Atunci cînd au trecut pe aici în marș de la Koșice cei 260 de turci făcuți prizonieri la Šabac, fiind însoțiți de doi ofițeri chesaro-crăiești și de 30 de soldați, am observat că aceștia strigau, la primirea pîinii și a soldei și la facerea apelului : „Aici“. După-amiază au venit la mine doi dintre turcii mai de vază și m-au rugat să le vînd două lumînări de ceară, deoarece miine ar avea o mare sărbătoare (ramazanul) și ar avea nevoie în astă seară de lumină la rugăciune, dar nu putuseră găsi nimica. Din fericire aveam în jur de zece bucăți, așa că le-am dăruit trei, pentru care

mi-au mulțumit plini de bucurie. Dimineăța, înainte de plecare, au venit din nou la mine zece turci să-mi mulțumească pentru aceasta. Le-am urat noroc.

X

În anul 1794, într-o seară târziu, am fost chemat la Cornea, la căpătîiul unui bolnav, căruia i se ținea deja lumina, după datină. I-am strigat de mai multe ori : Martine !, dar în zadar. I-am scuturat capul, dar încotro îl întorceam, acolo rămînea, cu ochii închiși, de parcă ar fi fost mort. În cele din urmă i-am strigat în ureche : „Martine, tu mori și ești prost îmbrăcat“ — strigăt pe care l-am repetat de trei ori — „deschide ochii, uită-te la trup și la picioare“. În cele din urmă a deschis ochii și s-a uitat împrejur.

— N-ai vreo haină mai bună ?

— Da !

— Acum dezbracă-te ! Apoi le-am întrebat pe femei :

— Aveți ouă și slănină ori untură ? Faceți-i de mincare ! A primit de la mine să mănince, s-a culcat în pat, s-a însănătoșit și a trăit apoi încă mulți ani.

XI

În anul 1796, Csermak, perceptorul vamei de pod, s-a îmbolnăvit de moarte. Am fost convins de vameș, de preot și de alții să mă duc să-l văd. Cînd am ajuns acolo, femeia și copiii se văitau ; i se ținea deja lumina. Toți cei de față, ofitieri cunoscuți și prieteni, îl jeleau sincer, făceau semnul crucii înspre el și plîngeau pierderea unui conviv atît de vesel. M-am apropiat de el, am consolat familia și l-am binecuvîntat. Apoi i-am ridicat capul, i-am scos mîinile, i le-am strîns și m-am dat înapoi. Bolnavul a început să miște o mîină, apoi pe cealaltă și a devenit îndată mai vii. Toți cei adunați nu credeau altceva decît că se află în agonie. El se străduia neîncetat să deschidă o mîină cu cealaltă. Deodată a deschis un ochi, apoi celălalt. Am suris tainic. Femeia s-a apropiat, l-a întrebat ce dorește și i-a ridicat capul. Se făcea tot mai bine și se uita la mîini, iar femeia îl ajută să-și împreuneze mîinile. Pumnul uneia era strîns. L-a ridicat puțin și, cînd l-a deschis, au găsit înăuntru un nasture mare și ruginit al unui măcelar. Cînd a observat aceasta, s-a uitat prin cameră și a început să ridă. Toți voiau să știe ce-i. Toți rîdeau. Și-a revenit, a ris înspre mine și a poruncit să se aducă vin, iar lui a pus să i se servească porto. Nasturele l-am găsit pe drum, pe cînd veneam la el, și i l-am pus în glumă în mîină și i-am strîns pumnul. Această glumă a avut însă efectul miraculos ca perceptorul să se însănătoșească și să mai trăiască alți șase ani.

SCURTĂ BIOGRAFIE CRONOLOGICĂ A AUTORULUI, DREPT ADAUS

— 1751, în februarie, m-am născut la Mehadia, ca fiu al preotului român Atanasie Stoica și al Varvarei. Moașă mi-a fost controlorul de vamă, care mi-a tăiat buricul cu sabia, urîndu-mi să devin cătană.

— 1757, am fost dus la școală la Mehadia.

— 1763, am fost dat la școala ilirică de copii, la Timișoara, apoi, ca primul român de aici, la o școală germană; am petrecut apoi câteva luni la iezuiți; în total am învățat 7 ani.

— 1770, am venit acasă. Colonelul baron Papilla m-a luat la mili-tărie la Mehadia, unde, la furierul său Gottlieb, a trebuit să copiez regu-lamente militare în românește și am fost folosit ca tâlmaci.

— 1772, în mai, au fugit locuitorii din Mehadia⁸⁷; nouă dintre ei au fost aduși înapoi în lanțuri, iar celorlalți li s-au citit de către colonel arti-colele codului militar.

— 1773, a venit la Mehadia Majestatea Sa, împăratul Iosif, a trecut în revistă cei 500 de recruți noi, le-a dăruit 100 de ducăți și a dat dispoziție colonelului să propună drept ofițeri doi români, pe tâlmaci și pe încă unul. Deoarece părinții mei n-au avut slugă și nu se puteau lipsi de mine, m-am dus deci să slujesc la episcop la Timișoara, ca fecior în casă. Cu el și cu secretarul său am văzut Viena și am călătorit prin tot Banatul.

— 1774, episcopul meu a devenit arhiepiscop la Carlovăț. Acolo s-a ținut un congres și am avut prilejul să-i cunosc pe toți episcopii.

— 1775, împreună cu generalul-comandant, baronul Mathesen, și cu Comisia aulică am vizitat și am făcut conscripția tuturor mănăstirilor. Epis-copul de la Virșeț a vrut să mă preotească la Globurău, iar stăpînul meu i-a promis să-l ajute la aceasta. M-am dus acasă și m-am însurat.

— 1776, colonelul Papilla a obiectat în privința Globurăului, pentru ca eu să devin plutonier aici. Un an întreg m-a împiedicat să devin învă-țător la o școală germană elementară; ar fi trebuit să mă fac romano-catolic.

— 1777, m-am dus la arhiepiscop, care mi-a spus că episcopul de Virșeț este bolnav și zace de patru zile pe patul de moarte, eu să-i aduc dimineata vești. M-am dus la dînsul și într-o jumătate de ceas mi-a reușit să-l readuc la viață cu miinile mele reci, pentru care, drept mulțumire, m-a numit preot și paroh la Cornea.

— 1778, în septembrie, pentru a salva viața preotului din Prilipăț, m-am dus la cei 16 lotri și cei doi harambași. I-am aflat în pădure, dar pe preot nu l-am putut salva, însă i-am convins pe lotri să apuce altă cale de viață, după care aceștia au fost iertați la Bozovici și trimiși pe cîmpul de luptă din Prusia. În același an am plecat cu colonelul și batalionul său împotriva Prusiei, fiind capelan militar.

— 1779, mi-am clădit o casă la Cornea și mi-am mărit via de la Mehadia.

⁸⁷ Fuga era o manifestare a românilor împotriva militarizării graniței.

- 1780, a început construirea drumului în cheile de la Globurău.
- 1784, am plecat în calitate de capelan militar cu corpul de voluntari Brentano împotriva Olandei.
- 1787, în septembrie, am devenit capelan militar pe timpul războiului cu turcii. Armata se îndrepta în jos, însă cei 5 000 de turci, favorizați de ceață, au blocat trecerea, încît abia în
- 1788, în februarie, a fost declarat războiul. A venit armata, iar via mea, care mă costase peste 200 de florini, a fost tăiată pentru nevoile taberei, iar eu am fost despăgubit pentru aceasta cu 28 de florini și 30 de creițari. Soldaților li s-a dat dispensă, de către arhiepiscop, pentru ca în zilele de post să mănînce carne. În ceea ce mă privește, eu l-am respectat. La aceasta se mai adaugă faptul că au venit turcii, iar casa mi-a fost arsă. Începînd cu 29 august locuitorii din întreg Banatul s-au refugiat în Ungaria⁸⁸. La 20 noiembrie ne-am reîntors acasă, deoarece turcii se retrăseseră în ultima zi a lui octombrie. La 7 noiembrie regimentul nostru se afla deja la Mehadia.
- 1789, cînd statul-major a fost transferat la Bozovici, unde zece camere ale cazarmii au fost folosite drept spital, deoarece uneori mureau cîte 12 oameni într-o singură zi, s-au întîmplat și următoarele : între cei bolnavi zăcea de șase zile, și un anumit căpitan Franz Schmidt, cu gura și ochii deschiși, complet întins, încît se credea că își va da duhul. Au venit colonelul, maiorii și alții, iar eu m-am înfățișat pentru a-mi îndeplini datoria creștinească față de muribund. A fost binecuvîntat printre lacrimi, apoi domniau au plecat. M-am reîntors și într-un ceas mi-a reușit să-l readuc pe bolnav la viață cu ajutorul unei lămîi.
- 1789, la 29 august, cînd generalul Clerfait i-a înfrînt pe turci aici, iar locotenentul nostru, Eftimie Stoicovici, ducea împreună cu tiraliorii șapte turci tineri legați pentru a-i împușca, la rugămîntea mea i-a dus înapoi, socotindu-i prizonieri.
- 1789, la 30 august, am săturat cu 40 de pîini cazone, cu sare și cu apă 150 de prizonieri turci înfometati.
- 1789, la 24 noiembrie, cînd oastea s-a retras de pe muntele Alion, în taberele de iarnă, în cursul retragerii am găsit șapte soldați încă în viață printre vreo 28 de soldați morți de ger ; prin măsuri de constrîngere, cu picioarele goale, i-am condus, avînd mulțumirea că și-au revenit.
- 1790, am avut fericirea să obțin de la generalul de artilerie Clerfait iertarea pentru doi soldați de-ai noștri, condamnați la moarte prin împușcare, ca dezertori. În acest război de trei ani au fost împușcați mai mulți soldați, după legea marțială ; la unul mi-a venit greu, căci a trebuit să-i îmbărbătez atît pe călăii săi, doi țigani, cît și pe bătrînul temnicer, care tremurau.
- 1790, în noiembrie, s-a făcut public în Turcia armistițiul. Toate unitățile de voluntari au fost dizolvate ; grănicerii s-au reîntors de asemenea acasă. Eu eram într-adevăr preot la Cornea, dar fără biserică, fără casă, și a trebuit să mă adăpostesc și să locuiesc peste iarnă într-o cameră cu alte cinci familii. Proviziiile mele de alimente au fost consumate, lucrurile mi

⁸⁸ De fapt, în regiunea Aradului.

s-au stricat și s-au împrăștiat. Cei cinci cai ai mei stăteau sub cerul liber, fără adăpost și la voia întâmplării.

— 1791, în martie, regimentul nostru a înaintat în Turcia. S-a făcut pace. Prizonierii urmau să fie schimbați. Am fost nevoit să-mi construiesc o casă la Cornea.

— 1792, turcii primesc înapoi Belgradul și Serbia, Orșova Nouă împreună cu Țara Românească etc. La poruncă a trebuit să reclădesc și să repun în funcțiune școlile naționale din tot cuprinsul regimentului, arse și distruse în războiul cu turcii, întrerupte vreme de cinci ani.

— 1792, ca protoprezbiter, a trebuit să mă îngrijesc de cărți, protocoale, odăjdii etc., să reintroduc serviciul divin în bisericile acum restaurate, să organizez adesea vizitațiuni. Tot atunci am dăruit celor 200 de turci prizonieri, care se reîntorceau de la Košice, trei luminări pentru sărbătoarea ramazanului.

— 1793, am vizitat satele pentru a-i îndemna pe soldații de graniță în vederea plecării în campanie și mi-am construit o casă la Mehadia.

— 1794, încă la Cornea, l-am trezit și l-am făcut sănătos pe muribun-
dul Martin Zăbuică, țipându-i în ureche.

— 1795, m-am mutat de la Cornea la Mehadia; am dobândit aici
vii ș.a.

— 1796, la rugămintele mele, preoții localnici au primit sesii de pământ, tăiate din hotarul satului. Tot atunci l-am trezit și l-am făcut sănătos cu un nasture de măcelar pe un controlor de vamă din Mehadia, Csermak, în prezența tuturor funcționarilor de la vamă și a mai multor ofițeri.

— 1797, am strâns contribuții de război în bani și pansamente pentru răniții din spitale.

— 1803, s-a construit, prin milostenii, biserica națională de la Băi. La sfârșitul lui 1805 era gata, sfințită de către episcop; apoi episcopul a murit și biserica s-a prăbușit.

— 1804, s-a terminat drumul Cheii, de la Globu pînă la Iablanița.

— 1806 pînă în 1808, a fost înălțată cu un stîmjen biserica de la Băi, acoperită, înzestrată cu bolți și reparată.

— 1808, am primit de la Alteța Sa Imperială, prințul Ludwig, inspector al granițelor, un teren pentru curtea bisericii.

— 1813, am donat Muzeului Național de la Pesta 24 monede romane, grecești și maghiare.

— 1815, mi-am scris istorioarele și anecdotele simple.

— 1815—1816 și în cei trei ani precedenți a fost foamete.

— 1817, Maiestatea Sa, împăratul Francisc, a vizitat granițele țărilor sale și a adus cu sine o toamnă binecuvîntată cu toate bucatele. Generalul-comandant, baronul Duca, a citit „Istoria“ mea. Maiestatea Sa împărăteasa l-a trimis după ea pe baronul Iovici. Împreună cu plutonierul Gogîltan, au copiat toată noaptea din manuscrisele mele, la mine, la Mehadia. Copia pe curat o avusesem la mine.

— 1820, am zugrăvit biserica de la Băi, prin donațiile unor boieri din Țara Românească.

— 1821, m-a părăsit într-al 70-lea an al vieții mele, soția mea, după ce am trăit împreună 46 de ani, am făcut 14 copii; a murit lăsîndu-mă

cu două fete mari ; de ziua cununiei noastre, la 12 februarie, a fost in-mormintată.

— 1822, am scris „Viața lui Alexandru cel Mare“, pe scurt, în românește⁸⁹.

— 1825 pînă în 1829, am redactat pe 20 de coli de hîrtie o scurtă istorie universală pentru tineretul școlar român.

— 1825, comisarul regal Sava de Thököly din Arad a adus pentru biserica națională de la Băi un clopot greu de trei centenari și a înălțat și înfrumusețat turnul bisericii.

— 1826, mi-am măritat cele două fiice ; pe ultimul dintre gineri l-am adus în casă, primindu-l ca ajutor de preot.

— 1829, am scris în nemțește aceste povestiri și fapte memorabile ale districtului Mehadiei, scriere la care am folosit multă hîrtie răbdătoare și nefolositoare. Și ca să nu-mi neglijez protopopiatul și serviciul la școala națională, am avut grijă să mă grăbesc și să pun capăt cît mai curînd povestirilor mele simple. Astfel, am scris și seara, la luminare, fără ochelari, în al 79-lea an al meu.

Semnat la Mehadia, în 4/16 octombrie 1829, seara la ora 7 fix ; iscălit,

Nicolae Stoica de Hațeg m.p.
protopop

⁸⁹ Traducerea lucrării lui Curtius.

POVEȘTI MOȘĂȘTI
SCOLARILOR RUMĂNEȘTI*

* Prefață, selecție și glosar de Damaschin Mior.

P R E F A Ț Ă

Povești moșăști, scolarilor rumânești este ultima lucrare de mai mari proporții a cronicarului bănățean Nicolae Stoica de Hațeg, purtând un titlu dat chiar de autor, spre deosebire de alte scrieri ale sale, cărora nu le-a atribuit titluri. Așa cum ni s-a păstrat, este un autograf al cronicarului, copiat între 6 mai și 17 iunie 1830, cu un adaus din 29 februarie 1832. Alcătuirea lucrării, ținând seama de întindere, de conținutul variat, de creațiile proprii și de traduceri efectuate, a durat, fără îndoială, o mai îndelungă vreme decît cele cca 40 de zile necesare copierii ; probabil de la sfîrșitul lunii octombrie 1829, dacã nu mai devreme, pînã în mai anul următor.

Manuscrisul se păstrează la Biblioteca Centrală de Stat, cota 34131, achiziționat de la un preot din Banat. Are 55 file, scrise pe ambele părți, de mărime inegală (24—25×20—22 cm), numerotate de autor. Scrisul este citeț, clar, hîrtia de calitate inferioară, groasă, de culoare albastruie, cu unele file gălbui.

Textul beneficiază de o prezentare sistematică, cu introducere și încheiere, iar capitolele, numerotate cu caractere romane, își au fiecare propriul titlu. După tematica lor, cele 19 titluri de capitole pot fi grupate astfel :

- a) Probleme didactice-instructive (cap. I—IV) ;
- b) Curiozitãți diverse (cap. V, VII, VIII și încheierea) ;
- c) Povestiri și povești (cap. VI, IX, X—XIV) ;
- d) Pamflete (cap. XV) ;
- e) Poezii (cap. XVI și XVII) ;
- f) Etnografie și folclor românesc bănățean (cap. XVIII și XIX).

Este greu de făcut o clasificare acestei lucrări a lui Nicolae Stoica : o carte de povești bătrînești și în același timp un manual de lectură pentru școlarii mai mari, cum o intitulează el ? Din sumara prezentare de mai sus reiese că avem în față o operă de conținut eterogen, un mozaic literar-științific, care merge de la cronologii fanteziste la realități istorice concreate, de la povești pline de miraculos la date științifice exacte din domeniul astronomiei și geografiei, de la versificări proprii și poezii originale sau traduse la relatări de etnografie și folclor din regiunea natală.

Scopul alcătuirii unei asemenea opere este cel lăsat să se înțeleagă din titlu : o carte pentru „școlarii“ români din regiunea graniței bănățene, cărora, e dovedit și prin alte acte ale sale, cronicarul le-a purtat un interes

deosebit. El le-a pus astfel la îndemână elemente noi de culturalizare și de desfățare a spiritului, în afara celor foarte cunoscute, care au circulat mult și în Banat, ca și în alte provincii românești (literatură populară orală, *Esopia, Alexandria* ș.a.). Conținutul lucrării — povești selectate din literatura germană populară, de circulație în epocă, curiozități desprinse din revistele sau calendarele vremii, poezii de conținut moral-filosofic, ca și materialul științific propriu-zis — indică destul de clar cititorii cărora li se adresează.

Este greu de știut cum a circulat manuscrisul octogenarului cronicar la cititori sau ascultători. Probabil că el însuși în Mehadia, iar alți învățători și preoți în localitățile grănicerești din jur, care aveau școli, citeau unele fragmente elevilor de la cursul de repetiție (13—17 ani). Despre unele poezii Stoica afirmă că se puteau „roști“, adică declama, sau chiar cînta. Cît despre povești, factura lor deosebită de cea a basmelor populare românești, numele proprii, greu de ținut minte, ne fac să avem îndoieli asupra putinței transmiterii lor orale curente, de la cei care le ascultau sau le citeau la alții. Chiar dacă au fost parțial difuzate și recepționate, unele impunându-se prin frumusețea lor, cercul celor care au luat cunoștință de ele a fost destul de restrîns. Cît privește partea științifică, în primul rînd cunoștințele de astronomie, Stoica le-a împărțit în trei părți distincte: a) noțiuni de măsurare a timpului; b) cunoștințe despre sistemul nostru planetar; c) prezentarea unor constelații. Această parte o putem considera ca prima încercare de a preda cunoștințe moderne de astronomie în școlile sătești ale românilor¹. La fel de interesante sînt și datele de geografie, pe care în parte le găsim și în *Cronica Banatului*.

Considerăm reușită înmănunchierea diferitelor genuri de materiale pentru lectură sau învățămînt, alternarea celor științifice cu basmele, a curiozităților, care puleau interesea pe unii, cu versurile, care plăceau altora, a obiceiurilor din regiune cu semnificațiile fanteziste ale unor pietre prețioase.

Alcătuirea unei cărți mai ales din traduceri se înscrie într-un curent general din cultura românească a primelor trei decenii ale secolului al XIX-lea, cînd se întreprind multiple traduceri din literaturile străine, mai cu seamă franceză și germană, care apar la București, Iași, Craiova, Brașov și Sibiu. Prin lumina tiparului, ele reușesc să se impună și să lase posterității nume ca Beldiman, Căpățineanu etc. Nu a fost, din păcate, cazul cu lucrările cronicarului nostru, nici cu cele istoriografice, nici cu cele literare, rămase toate în manuscris.

Părțile originale din *Povești moșăști* (introducerea, unele poezii, capitolele de etnografie și folclor, unele note) au calitățile literare pe care le-am remarcat și în cronicile sale, iar tălmăcirile sînt în majoritatea lor atît de prelucrate, de cizelate, încît rareori lasă impresia că sînt traduceri și nu creație proprie; doar denumirile străine ale personajelor și factura de basm apusean sau oriental a poveștilor și povestirilor le indică originea.

¹ Vezi Vasile Mioc, *Lecții de astronomie în opera cronicarului bănățean Nicolae Stoica de Hațeg*, în „Revista de Istorie“, t. 34 (1981), nr. 7, p. 1349—1358.

Limba folosită, de mare acuratețe, ca și în *Cronica Banatului*, este cursivă, cu puține neologisme și barbarisme; deși scrie în graiul său, bănățean, cu unele regionalisme, este departe de a nu putea fi înțeles de cititorii români de pretutindeni. Astfel încît, în reproducerea textului, am păstrat ortografia și limba povestitorului, graiul din regiunea Mehadiiei.

Povești moșăști începe cu o „hronologhie“ scurtă a unor evenimente din Vechiul Testament, pe care am omis-o din ediție, fiind în parte aceeași cu cea din *Cronica Banatului*².

Urmează titlul lucrării și cuprinsul, avînd la sfîrșit locul scrierii (Mehadia), data (17 iunie 1830) și semnătura (Nicolae Stoica protoprezviter).

Ca în mai toate lucrările cronicarului, găsim și aci o introducere originală, numită de el „Cuvînt întiiu“, în care sînt expuse pe scurt concepțiile sale luminate cu privire la rostul învățămîntului și însemnătatea culturii, opinii referitoare la originea poporului român, aprecieri la adresa unor oameni de cultură români și prinosul său de recunoștință față de ei, mîndria de a fi urmaș al unui neam vechi și vestit, ca și disprețul pentru renegați. Importanța lecturii este astfel subliniată și elogiată: „... prin cetirea cărților, cu mîntea vine însemnata înțelepciune, mîntea să luminează, inima să veselească, către fapte bune îndreaptă“.

Cu privire la dezvoltarea învățămîntului la românii săi, Stoica își arată nemulțumirea, deoarece — spune el — mulți fac biserici la care nu se duc, ridică cruci la care nu se închină, zugrăvesc morminte, toate cu mare cheltuială de bani; iar pentru cultura urmașilor, fii și nepoți, care să urmeze școli mai înalte, nu se învrednicesc: „... pentru vii, bunii fii, următorii, strănepoții noștri, de a-i învăța, de a-i coltivi, nebăgînd seamă, nu ne pase, fără grijă a fi, pe scoale și învățături bani nu dăm. Pruncii cu sila cinci ani învăță, scapă; în 5 luni, fără îndemn, tot zăuuită“. Românii ar trebui să se gîndească la faptul că „romanii, strămoșii noștri, după multe vărsări de sînge, cu cetăți, turnuri întăriți, învățături, scoale au pus, pămînte, industriei bărbătească au lucrat, cu armele împăratului și domnilor credincioși s-au purtat, pre toți craii pămîntului i-au biruit, ei în toată lumea au împărățit... și înțelepți au fost. Vedeti de unde, din cine ne tragem, ca vechi moșieani! Deci, să ne sînguim, să ne îndemnăm, scoale, învățători să ajutăm, mai virtos cei avuți să deă la învățatură“.

Trece apoi la învățații români din vremea sa, cu care de asemenea poporul român se mîndrește, între ei: Dimitrie Eustatievici, Samoil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Damaschin Bojincă. „Pilde de români, în multe limbi, cu scoale înalte, foarte învățați, afară de cei bătrîni, din vechime, afară de episcopii Țării Românești, care deodată patru tipografi au rădicat. Ce numai de la anii 1763, fiind eu în Timișoara, unde avurăm doi români, cu limbi și scoale învățați. Întiiul, fecior de preot din Brașou, sus-numitul Dimitrie Eustatievici, învățătorul clerului; să dusă la Ardeal secretar la episcopul Dionisie, apoi cu Sofronie veni la Sobor în Carlovăți, scrise Catihisu Mic cu mine, fu director scoalelor. El Sinodalnicele Prediche

² Vezi ed. II-a, Editura Facla, Timișoara, 1981, p. 62—63.

rumânească le-au făcut. Al doilea în Timișoara atunci veni, un fișcal tânăr, la episcopul secretar, Iliu Popovici, fecior protopopului din Sibii, apoi fu syndicus la magistratul cetății. Atunci veni la Timișoara popa Costan-
 aîn Rîmnicianu, tipografu, ca aci tipografie rumânească să deschidă, ci episcopul Vidac nu lăsă³. La tipografie în Buda, învățat rumân, părintele Samoil Clain, revizor a cărților, Biblia întreagă o tipări⁴. Jincai, revizoru, învățat istoric. Ioan de Molnar, crăesc doctor de ochi, Gramatica românească-nemfească făcu⁵, ceăle 12 luni cu Mineiu protipări⁶. Protopopu Petru Maior, revizoru cărților în Buda, alcătui Istoria Rumânilor⁷, de laudă, și Prediche preste tot anu, dumineci și sărbători, și morților⁸. Dar Nicola Nicolau din Brașau Gheografia rumânească⁹ cu Calendariu de o sută de ani¹⁰ făcu. Naum Petrovici, perceptoru școlii Preparandii făcu Pedagoghia¹¹. Tânărul crăesc advocat Damaschin Bojincă făcu Diregătoriul Bunei Crăștere¹² și alta¹³. Zaharia Carcalechi, cartulariu, dă Biblioteca Rumânească¹⁴. Care toți, ca patrioți, cu cărțile și învățăturile sule pentru cultivirea neamului românesc lucrară. Noi îi laudăm și mulțămim¹⁵.

Tot din introducerea sa merită relevate cîteva date autobiografice : anii de școală, modul de învățare, programa, școala de la Timișoara, directoratul său la școlile naționale românești din regiunea graniței bănățene, precum și scrierile pe care le socoate mai importante din propria-i operă : *Viața lui Alexandru cel Mare* (traducere și prelucrare după Curtius), *Cronica Banatului*, *Cronica Mehadiiei și Povești moșăști*. Despre cea din urmă, iată ce scrie : „Și acum, iată-vă Povești moșăști, iar scolarilor rumânești, la optzeci de ani ai bătrîneții, fără de ochelari seriu, pre toți ca și alții vă îndemn la învățatură, cu bună, cinstită purtare, cu scoale să vă sculați, ca luminatul nume a strămoșilor romani din buna purtare să-l arătăm, în-părăseștile porunci cu credință să le împlinim, moșiile bine să le lucrăm. Iară de-s vrunii rumâni și le rușine cu noi a să numi, aceia să se lepede pre voe-și. Iară neamu ne numesc români, în cărțile lumii laudat rămîne“.

³ Episodul este relatat cam în aceeași termenii și într-o însemnare a cronicarului, publicată de N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 99.

⁴ Este vorba de lucrarea *Biblia, adevăd dumnezeiasca scriptură a legii vechi și a celei noao...*, Blaj, 1795.

⁵ Titlul în original al lucrării : *Deutsch-Walachische Sprachlehre*, Viena, 1788 ; ed. II-a, Sibiu, 1810 ; ed. III-a, Sibiu, 1823.

⁶ E vorba, foarte probabil, de *Mineiu Mare*, Buda, 1804—1805 ; are variante pentru Transilvania și pentru Țara Românească. Nu se cunoaște contribuția lui Ioan Piuaru Molnar la retipărirea lui.

⁷ *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, Buda, 1812.

⁸ *Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului*, p. I—III, Buda, 1810—1811 și *Propovedanii la îngropătunea oamenilor morți*, Buda, 1809.

⁹ *Descoperirea Americii... alcătuită de Johann Heinrich Campe... cu toată cheltuiala lui Nicola Nicolau din Brașov dată în tipărie*, t. I, Buda, 1816.

¹⁰ *Calendariu ce slujește pre 100 de ani...*, Buda, 1814.

¹¹ *Pedagoghia și Metodica pentru învățării școalelor orășenești și sătești de Villom (Villaume), acum întiiu pre limba daco-românească tradusă și prefăcută de Naum Petrovici, al fundusurilor școalelor de legea grecească neunită, naționale în crămea Ungariei crăesc perceptor*, Buda, 1818.

¹² *Diregătoriul bunei-creștere...*, Buda, 1830.

¹³ *Respundere desgurzătoare la cîrtirea ceu în Hale în anul 1823*, Buda, 1828.

¹⁴ *Biblioteca românească întocmită în 12 părți...*, Buda, 1821.

Capitolul I (f. 5v—6) reproduce denumirile tuturor literelor din alfabetele ebraic, arab, grecesc, latinesc și chirilic. Arată că românii, care și-au uitat propriul alfabet, cel latin, l-au adoptat pe cel slavon, pe care însă l-au îmbogățit cu două litere : î (î, în) și ȳ (ge, gi). L-am omis din această lucrare, el aflându-se în mare parte în *Cronica Banatului* și în *Mehadier Chronik*.

Capitolul II (f. 6v—7v) înșiruie cronologic școlile înalte din diferite țări, cu anul înființării lor, apoi se reproduc date însemnate din istoria lumii, împletită cu cea a românilor ; cele din urmă impresionează prin conștientizarea și exactitatea lor.

Capitolul III (f. 7v—9) cuprinde o lecție de astronomie la nivelul anilor 1830. Cronicarul recunoaște că, după alte cărți, „... și eu scot. Și văd stețele în firmament, însă care, ce e aceia, nu știu“. Am omis și acest capitol, întrucît a fost publicat (vezi nota 1).

Capitolul IV (f. 9v—10) constituie o lecție de geografie. Se dau suprafețele continentelor în mile pătrate, apoi numele și neamurile din Europa, cu numărul lor, precum și numărul credincioșilor fiecărei religii. Neprezentînd interes decît cel mult pentru o istorie a pedagogiei, l-am omis.

Capitolul V (f. 10—11v), în mare, este tot o lecție de geografie, însă fizică, despre continente, împletită cu unele notițe conținînd prevestiri sumbre pentru omenire, dar și unele note personale. Întrucît partea întîi o regăsim în *Cronica Banatului*, iar notițele celelalte nu prezintă interes, l-am omis, reținînd doar aici, în prefață, notele de mai jos, una despre o calamitate naturală, cealaltă despre faptul că ziarurile din Bucovina au scris despre cronicar. „... într-acest an, 1816, nu numai că pe aicea foamete mare fu, ce și în sus ; încă în luna martie, după neao, vărsarea ploilor, creșterea apelor, Dunărea, Tisa, Murășu, în Țara Ungurească, în sus, vro 237 de sate, locuri, pămînte, moșii au inecat“. „În anul 1815, aicea pentru cetatea Ostrov, Nai-Orșova, bătînd turcii înpărătești pre cei moșteâni, viînd fraibatailonu Bucoviner, cu români, eu vin le-am dat, des me-au jucat, cît anul 1816 novelile numele me-au pomenit ; și de foame n-am pierit“.

Capitolul VI (f. 11v—14v) este traducerea din germană a unei povestiri moral-religioase, destul de anoste, fapt pentru care l-am omis din lucrare. Este de reținut doar frumoasa limbă folosită în nararea unor fapte sau în unele descrieri. Iată un scurt pasaj, pentru exemplificare : „Aceasta fu miercuri seara, după Rusalii. Iară dimineața, stînd aci, căutam împrejur, încoacea, încolo. Văzui un călugăr cu barba mare, albă și desculți stîndu-mi înainte. Cetea într-o carte mare și pre umăr avea o legătură mare, cu multe chei. Și-mi zise : de ți-i voia, tu vino după mine și-ți voi spune mari minuni și ți le voi arăta și de-ți va fi foame au seate, tu toate le vei avea ! Și după spaimă și frică, iar în fire îmi venii și după dînsul plecai. Și privind pre gaura peșterii cea întunecoasă, îmi arată scripturi deasupra, ales, curat. Apoi ajunserăm la un turn mare și un tron — jățu — ce strălucea luminos ca soarele ; de-acolo ajunserăm la o poartă de fier, pre un deal mare de peatră“.

Capitolul VII (f. 14v—16v) cuprinde un număr de 24 diferite curiozități, relative la prețuri de veșminte, cheltuieli la nunți și ospete, fără vreun interes deosebit.

Capitolul VIII (f. 17—17v) discută despre purtatul bărbii la diferite popoare și în diverse epoci ; de reținut ar fi doar mențiunea că și el purta barbă : „*iară eu, carele de la an. 1777, iară 53 de ani, o port, și de nu o laud, nici nu o defaim*“.

Capitolul IX (f. 18—20v) îl reprezintă o poveste despre fiul unui prinț, crescut de un pescar și ajutat de o scoică să ajungă, după multe peripeții, într-o țară fermecată, pe a cărei crăiasă să o ia de nevastă.

Capitolul X (f. 20v—26v) — tot o poveste, în care rolul de seamă îl joacă personajul mitologic Amor.

Capitolul XI (f. 26v—34v) este consacrat unci întinse povești despre o așa-numită Buna Doamnă și viața pe care o duce, retrasă de la curte într-o pădure. În încheierea basmului întâlnim și câteva versuri.

Capitolul XII (f. 34v—38v) este tot un basm, cu principii, cavaleri, crăiese, zine.

Capitolul XIII (f. 38v—41v) cuprinde o poveste scurtă, însă frumoasă, narată cu multă duiosie, pentru elevii și poporeni săi.

Capitolul XIV (f. 41v—45) înfățișează întâmplări pilduitoare cauzate de vrăjmășia dintre familiile nobile Bardi și Buondimonti din Florența, constituind în fapt o expresie a societății medievale din această cetate, cu rădăcini istorice reale (secularele certuri dintre guelfi și ghibelini, capii celor două mari facțiuni florentine — secolele XII—XV —, primii, partizani ai papilor, ceilalți, ai împăraților germani).

Capitolul XV (f. 45v—47) este un pamflet la adresa lui Napoleon, din multe care circulau în 1814—1815 în lumea coaliției antifranceze.

Capitolul XVI (f. 47—47v) cuprinde versificarea de către cronicar a fabulei esopiene „greerele și furnica“. Înainte, fabula mai fusese versificată de Barbu Paris Mumuleanu, în 1820, și publicată în volumul „Rost de poezii“, pe care cronicarul îl avea printre cărțile sale ; o altă versificare a apărut în 1829, în „Albina Românească“. Dar subiectul fi era cunoscut din „Fabulele“ lui Esop, pe care de asemenea le avea în biblioteca sa, în triplă ediție (germană, sîrbă și română). Versificarea lui Stoica vădește o amprentă personală, fără legătură cu celelalte ; prima are 34 de versuri, cea de-a doua 18, iar a cronicarului nostru, 86. Cursivitatea versului, vioiciunea ritmului și puritatea rimei fac ca versiunea bănățeană să fie plăcută la lectură. Iată câteva versuri de la sfîrșit :

„Grăurușu : *Plin sînt eu de supărare,
Plin de chîn, de năcaz mare,
Vremea ernii friguroase
Îmi pătrunsă-a meüle oase.
De frig nu pot meărge-afară,
Foamea cu tot mă omoară . . .*

Furnica : *Astă vară tu cîntai,
Acuma ce să mînci n-ai,
Joac-acum, dac-ai cîntat,
Cînd era timp de lucrat . . .*¹⁵.

¹⁵ Pentru o analiză a acestei fabule vezi : Damaschin Mioc, *Din poezia cronicarului bănățean Nicolae Stoica de Hașeg*, în „Semenicul“, nr. 10, 1981, p. 46—47.

Capitolul XVII (f. 48—49v) cuprinde un număr de șase poezii, închinată vremii, care se scurge nefînchipt de repede, valorii prieteniei sincere, dragostei adevărate din sînul familiei, spațiului nemărginit ș.a. Unele par a fi originale, altele sînt prelucrări ; variate în conținut, versificație și ritm. Cea mai scurtă dintre ele amintește de *Vremea* lui Mumuleanu sau de *Glossa* de mai tîrziu a lui Eminescu.

Capitolele XVIII (f. 50—53) și XIX (f. 53v—54) sînt consacrate unor manifestări de etnografie și folclor din regiunea Mehădiei¹⁶.

Lucrarea se încheie cu un scurt text, lipsit de interes, referitor la proprietățile „curative“ ale unor pietre prețioase¹⁷.

¹⁶ Vezi Damaschin Mioc, *Elemente de etnografie și folclor la cronicarul Nicolae Stoica de Hașeg*, în „Revista de Etnografie și Folclor“, t. 18 (1973), nr. 4, p. 299—309.

¹⁷ Pentru o prezentare mai amănunțită a lucrării, vezi : Damaschin Mioc, *O lucrare inedită a cronicarului bănățean Nicolae Stoica de Hașeg : Povești moșăști, școlărilor rumânești*, în „Mitropolia. Banatului“, XXX (1980), nr. 7—9, p. 558—577.

POVEȘTI MOȘĂȘTI, SCOLARILOR RUMĂNEȘTI
spre îndemnare la cetit, acum rumânește prin Nicolae Stoica
de Hațeg, protopresviterul Mehadii, ca director scoalelor sătești,
adunate, aicea în capete arătate, adecă :

Capete

La foaia

I. Despre buchi, slove sau lcterele mai întâi și altele în lume scoase	2
II. Pentru scoalele înalte în Europa, unde, în ce ani s-au rădicat	3
III. Despre timpi, cursul lunii, a planetelor, ce-s la ceriu aflate	4
IV. Despre părțile lumii, limbile, națioanele, relighii pe pământ	4
aflalte	6
V. Pentru 4 părți, de svîrșitul lumii, a doo venire, cîteva nove	
prorocii din Țeara Nemțească, Italia și la Silistria	7
VI. Despre scriitoriu istorii de la Untersperg, Saltburg, 9 iunie	
1701 pân 1777	8
VII. De nunți, țoale, ospeațe domnești, nemțești prețioase, cu	
bani striviți	11
VIII. Despre barbele bărbaților, cu creșterea și tonsura lor ...	14
VIII. Țeara îndestulărilor. Istorie cu o fărâncătoare	15
X. Poterea lui Amor. Istorie cu zînă fărâncătoare	17
XI. Buna doamnă. Istorie cu zina fărâncătoare	23
XII. Prințul Curioăzi. Istorie cu zina fărâncătoare	32
XIII. Persinete. Istoria cu striga fărâncătoare	35
XIV. Pentru cei doi tineri îndrăgiți din Florenția	38
XV. Zăii cu zînele pre muntele Olimf în Thesalia, anul 1814	
adunați	42
XVI. Vorbirea greerușu flămînd cu furnica, iarna întră posturi ...	44
XVII. Carmene spre îndemn și versuri de-a cînta	45
XVIII. De însurăciuni, cu nunțile rumânilor pri la Meedia	47
XIX. De la alte nunți, cu obiceaie rumânești, la nașterea pruncilor	
și la moarte ce fac	51

Semnat Meedia, la 17 iunie 1830.
 Nicolae Stoica protopresviter

CĂTRĂ IUBIȚII ȘI CUMINȚII FII

Aicea cu cinci feăluri de buchii, A, B, V, una dezvălită vă arăt adăogările următoare, despre începutul scoalelor înalte, academiilor în Europa, cursul lunelor cu a planetelor, câte națioane de oameni și limbi și religii în lume, cu fel de fel de pilde, povești și cilimituri lumesti, de care nici eu n-am învățat, decît ce știu sau am știut, nunți românești de pi la Meedia, la care și eu am nuntășit, iară ceălalte, toate de prin cărți și în scoale învățate, de mine adunate și prescoasă. Și măcar că-i știut că bucata cît de bună în scafă nu dă apetit ca din porțelan și cel mai bun vin în vas urît nu-i ca cel din păhar cristal; vasu dă gustu, însă, deacă nu e în oală, și rînza e goală. Apoi, fie cum ar fi, tot nu strică a se ceti și a le dreăge. Că prin cetirea cărților, cu mintea vine îndemnata înțelepciune, mintea să luminează, inima să veselească, cătră fapte bune îndreaptă.

Și aceasta este știut că măcar că din vechime preoții pre scoartă de tei, pre piei de miei și table de lemn au scris, au învățat, și mulți înțelepți au fost.

Acuma e 150 de ani de la rădicarea tipografiilor rumânești; cărți bisericești, preotești eșiră, în mare prețu, însă nici lor deajuns, cit multe beserici românești cu cărți slovenești de a lui Bojidar de la Veneția să ajuta, apoi sirbilor le-au vîndut.

Eu în pruncie vro cinci ani de la buchii pre panachidă de lemn am învățat, dascălu table din psalmi îmi scria, dacă o învățam o rădeam, cu ceară o ungeam, neătedă, de păr, și-mi scria altă tablă. Apoi hartie și Ceaslovu căpătai; acesta cu Psaltirea, Apostola, Evanghelia, Catihis Mare, vrun an. În Cetatea Timișorii șeasă ani implui, rînduiala bisericii o știui.

Acolo învățatoriul clericilor, Dimitrie Eustatievici, român, predică sirbească în beserică înaintea episcopului făcea; uneori proto-popu Ceacovii, Stefan Camenschi, muscalu, predica. Auscultam în bisericile nemțești tineri propoveduitori învățați, cu pilde morale și sfîntă înfocare, Acte, Tempe, ochii, mîinile sus, jos, în palme plesnind, ca cînd la muze în Parnas au învățat; 50 de ani în Athine, alții în Lațedemonia în public au dăscălit, republiche au rînduit. Care măcar că cu drag le ascultam, însă a acelora ai nostri îmi mai plăcea, că mai lin, blînd învâța, căutînd la oameni tilcuia, toate înțelegeam.

Și aceștia cu pilde morale pre rumâni și pre serbi înfruntau și cu alte națioane luminate îi muștra, căci cei ce pot nu dau pruncii la scoală să înveăte nemțească și altele, spuînd ei că lumea e grădina în careă Dumnezeu pre Adam și pre Eva i-au pus și le-au dat cu

f.5

poame, verdețuri a culeăge, iară lui Noe pește și carne a avea ; ca și românii așa să urmeăze, adică să se scoale pre-ncet, ca întâiul să înceăpem. Ceriul noo toate ne dă ca altora, într-un chip, să serguim a urma luminatelor noroade, să nu zăcem în pămînt, împilați în tămniți, pe rușine să fim, că zic că noi facem biserici, dar nu le cercețăm, rădicăm cruci, dar nu le rugăm, morminții pe din afară îi zugrăvim, închipuirile morților și numele noastre oltariului jărtvind fără colivă, bani rășchirăm dară la ceăle de lipse, adecă pentru vii, bunii fii, următorii, strănepoții noștri, de a-i învăța, de a-i coltivi nebăgînd seamă, nu ne pase, fără grijă a fi, pe scoale și învățături bani nu dăm. Pruncii cu sila cinci ani în scoală învață, scapă. În 5 luni, fără indemn, tot zăuită, negîndind noi că romanii, strămoșii nostri, după multe vărsări de sînge, cu cetăți, turnuri întăriți, învățături, scoale au pus, pămînte, industrii bărbăteăște au lucrat, cu armele, împăratului și domnilor credincioși s-au purtat, pre toți craii pămîntului i-au biruit, ei în toată lumea au împărățit și nume foarte strălucite ș-au făcut. Un împărat după altul pre toată lumea a o împărăți, a o înfrina, a o împăca. Și înțelepți au fost.

Vedeți de unde, din cine ne tragem, ca vechi moșteăni. Deci să ne sîrguim, să ne îndemnăm, scoale, învățatori să ajutăm, mai virtos cei avuți să deă la învățatură.

Pilde de români, în multe limbi, cu scoale înalte, foarte învățați, afară de cei bătrîni, din vechime, afară de episcopii Țării Românești, care deodată patru tipografii au rădicat. Ce numai de la anii 1763, fiind eu în Timișoara, unde avurăm doi români cu limbi și scoale învățați : 1-iul, fecior de preot din Brașou, susnumitul Dimitrie Eustatievici, învățătorul clerului ; să dusă la Ardeal, secretar la episcopul Dionisie, apoi cu Sofronie veni la sobor în Carlovăți, scrise Catihisu Mic, cu mine. Fu director scoalelor. El sinodalnicele prediche rumâneăște le-au făcut. Al 2-lea, în Timișoara atuncea veni, un fișcal tînăr, la episcopul secretar, Ilia Popovici, fecior protopopului din Sibii, apoi fu syndicus la magistratul cetății. Atuncea veni la Timișoara popa Costandin Rîmniceanu, tipografu, ca aci tipografie rumânească să deșchidă, ci episcopul Vidac nu lăsă.

La tipografie în Buda învățat rumân, părintele Samoil Clain, revizor a cărților, *Biblia* întregă o tipări. Jincai revizoru, învățat istoric. Ioan de Molnar, crăesc doctor de ochi, *Gramatica* rumânească-nemțească făcu, ceăle 12 luni cu *Mineiu* protipări. Protopopu Petru Maior, revizoru cărților în Buda, alcătui *Istoria Rumânilor*, de laudă, și *Prediche preste tot anu*, dumineci, sărbători și morților. Dar Nicola Nicolau din Brașău *Gheografia* rumânească, cu *Calendariu* de o sută de ani făcu. Naum Petrovici, perțeptoru scoli Preparandii făcu *Pedagoghia*. Tînărul crăesc advocat Damaschin Bojîncă făcu *Direcțoriul Bunei Creăștere*, și alta. Zaharia Carcalechi, *Cartulariu de Biblioteca Rumânească*. Care toți, ca patrioți, cu cărțile și învățăturile sale pentru cultivirea neamului rumânesc lucrară. Noi îi lăudăm și mulțămim.

Eu de la anul 1792, după înaltă poruncă, și a episcopului, în tot reghimentul valah-iliriș, toate scoalele naționale, care, după arsura turcilor, cinci ani, pierisă, să stinseăse, în doi ani, ca director, călătorend, scoale și învățători aflai, așezat. Acuma iară, pre porunca împărătească, ca director, avînd scoalele naționale, scriși nova *Istorie a marelui Alexandru*, altă *Istorie Rumânească*, ca univerzal adunături, altă *Istorie* nemțeăște o scriși, ca simple povești de Mehadia, cu împrejurul de aicea, a meăle. Și acum, iată-vă *Povești moșăști*, iar scolarilor rumânești, la optzeci de ani ai bătrîneții, făr de ochelari scriu, pre toți, ca și alții, vă îndemn la învățătură, cu bună, cinstită purtare, cu scoale, să vă sculați, ca luminatul nume a strămoșilor din buna purtare să-l arătăm, împărăteștile porunci cu credință să le împlinim, moșiile bine să le lucrăm. Iară de-s vrunii rumâni și le rușine cu noi a să numi, aceia să se leăpede pre voe-și ; iară neamu ne numesc români, în cărțile lumii lăudat rămîne.

Semnat Mehadia, 8 iunie 1830

Nicolae Stoica de Hațeg, manu propria, protopresviter

f.6v

CAPUL AL II-LEA

Pentru scoalele înalte, în ce ani, în ce loc în Europa s-au rădicat, adecă :

anii :

- 424 — Bononia, scoală înaltă = Italia
- 712 — Conimbria, scoală înaltă = Italia
- 791 — Pariz, scoală înaltă = Franția
- 830 — Lion, scoală înaltă = Franția
- 872 — Oksfurt, scoală înaltă = Gherman-neamțu
- 1222 — Padua = Italia
- 1237 — Vien-Beciu = Neămții
- 1271 — Salmantica = Italia
- 1312 — Orleans = Franția
- 1345 — Haidelberg = Neămții.
- 1348 — Anghira = Italia
- 1360 — Praga = Boemii, Cehii
- 1364 — Cracova = Leăhii, Poleăcii
- 1388 — Köln, la apa Rainii = Neămții
- 1409 — Virțburg = Neămții

- 1409 — Laipsig = Neămții
- 1411 — Sanct Andrei = Ungurii
- 1416 — Ingolstad = Neămții
- 1419 — Rostok = Neămții
- 1419 — Erfurt = Neămții
- 1426 — Leven = Neămții
- 1456 — Gripsvald = Neămții
- 1470 — Bazel = Neămții
- 1477 — Tibing = Neămții
- 1482 — Mainț = Neămții
- 1502 — Vitemberg = Neămții
- 1505 — Breslava = Leăhii, Poleăcii
- 1508 — Frankfurt = Neămții
- 1527 — Marburg = Neămții
- 1540 — Upsal = Neămții
- 1541 — Copenhagen = Neămții
- 1547 — Königsberg = Neămții
- 1552 — Dilingen = Neămții
- 1553 — Piza = Italia
- 1558 — Iena = Neămții
- 1572 — Tarak = Neămții
- 1572 — Laiden = Neămții
- 1575 — Altdorf = Neămții
- 1577 — Helmstad = Neămții
- 1586 — Franeker = Neămții
- 1607 — Tiesen = Neămții
- 1614 — Grening = Neămții
- 1621 — Strasburg = Neămții
- 1621 — Rinteln = Neămții
- 1634 — Utreht = Neămții
- 1641 — Bamberg = Neămții
- 1668 — Kizeln = Neămții
- 1702 — Halismagdeburg = Neămții
- 1724 — Peterburg = Moscalii
- 1738 — Geting = Neămții
- 1751 — Moscva = Moscalii.

Iată, 1400 de ani, scoale înalte, afară de ceăle nesocotite, în orașă, cetăți și în sate rădicate, den care mulți dascăli învățați cărți minunate și măestrii au aflat, istorii de lume au scris, însă de Meedia, măcar că au fost vestită, ci aicea intră munți fiind, nici unul n-au știut-o, acum o caută. //

f.7 *Anii în care oamenii cei învățați cite măestrii în lume au aflat, de folos au cum?*

1373 — S-au izăflat hartia sau cartea de scris.

1381 — S-au izăflat prau de pușcă.

1417 — Țigani, din oamenii lui Tamerlan, perși, întâi la apus s-or văzut.

- 1440 — S-au izăflat tipărirea cărților.
- 1444 — Turcii pre unguri la Varna bătură, craiul pieri.
- 1453 — În vremea lui Constantin al 8-lea, împăratul Răsăritului, Mahomet II, împăratul turcesc, luo Constantinopolu.
- 1520 — Soliman II luo Beligradu. Turcii prin Mehadia în Banat au intrat.
- 1526 — În batalia ungarilor cu turcii, la Muhaci, unde craiul unguresc Ludvig într-o baltă să înecă.
- 1541 — Turcii luară Buda prin necredinciosul fișt. Ioan Zapolia, ca să-l facă crai.
- 1683 — Turcii a doo ora încungiurără împărăteasca cetate Beciu, ci deșerți să dusără, fugiră.
- 1691 — Întră turci cu întră împărătești fu bataia la Slancamen. Turcii 25000 perdură.
- 1696 — În zilele lui Mustafa II, împăratul moscalilor, Petru, luo de la turci cetatea Azov.
- 1697 — În Ungaria, la Senta, lângă Tisa, în batae 22000 de turci bătuți, 10000 înecați, robiți.
- 1699 — Pacea cu turcii, încheiată în Carlovițul Sirmii.
- 1716 — În zilele lui Ahmet III, împărătescu feldmarșal ghenear, prinț Eughen, la Petrovaradin 200 de mii de turci bătu, apoi, într-acel an, toamna, de la turci luo Timișoara.
- 1717 — Tot acel ghenearal voevod, prinț Eughen, de la turci luo cetatea Beligradu, în Servia.
- 1718 — Pacea cu turcii se închee la Pojaroveț, în Servia, și împăratul Țara Muntenească o ținu.
- 1739 — În răzmiriță turcii luară Țara Românească și Belgradu îndărăt. Mahomet V împărat.
- 1789 — Întiiu ghenearalul Loudon luo Belgradu, însă, cu pacea, 1792, iară îndărăt turcilor le deăte.
- De la deșteptarea de a feărbe și a frige bucate de mîncare sînt ani . . . . . 3998.
- De la aflarea cusăturii și a cîrpitului sînt ani . . . . . 3897.
- De la aflarea oglindeleor și altor măestrii . . . . . 3598.
- De la aflarea ostașilor regulați de la Eghipet . . . . . 2798.
- De la începerea vinilor la franțozi . . . . . 2354.
- De la începerea banilor și zidirea Romii ; cu bani de argint, și cetatea Mehadiiei . . . . . 2390.
- De la nașterea domnului Iisus Hristos, pe vremea lui August, împăratul romanilor . . . . . 1830.
- De la împăratul Traian, ce cu romanii pre dații bătu, țările aicea romanilor supusă . . . . . 1725.
- De la începerea, aflarea uiegiei și ferestrii de sticlă . . . . . 1632.
- De la aflarea șăilor pe cai . . . . . 1459.
- De la aflarea și începutul clopotelor la beseărici . . . . . 1380.
- De la începutul morilor pre apă — dar rîjnițe tot au fost — și pive . . . . . 1291. //
- De cînd au luat turcii leăgea lui Mahomet sînt ani . . . . . 1215.

— De la începutul morilor de vînt	750.
— De la începutul ceasornicului cu roată	730.
— De la aflarea tipografiei de cărți	390.
— De cînd au luat turcii Țarigradu, cu împărăția grecilor	377.
— De cînd făcură cei învățați calendariul cel nou	130.
— De la începutul militării reghimentului nostru valah- iliriș, în graniță	56.
— De cînd sint eu paroh și reghimentspater și acu protopop	53.
— De cînd ni s-au dat milostiva legilor toleranții împără- tească	44.

CAPUL VIII

ȚEARA INDESTULĂRILOR. ISTORIE DE ZINĂ FARMĂCĂTOAREĂ

Un crai oricarele avea o fecioară, prințeze, foarte frumoasă, careă să îndrăgălui cu un fecior, bun cavalier, al căruia tatăl iară crai erea, însă neprietin cu tata feătii. Acum știind ia că el la plăcerea ei nu va învoi, așa ei făcură nuntă furișă, cu prințul, și în scurt după aceea, ia fu îngreoață. Ia să teamea de urgiia craiului, cit pentru a ei persoană, atita și pentru a pruncului. Prefăcîndu-se că e bolnavă, și adevărat că bași bine nu-i era, apoi și alte pricini află și tot în sobă-și sădea, ca nima să nu vadă, și numai cînd și cînd să proumba cu un încrezut al ei prin plăcuta ei grădină, pingă careă curea un rîu, apă frumoasă.

Prințesa se mira ce-o face cu pruncul, nevrînd a-l da cuiva ; și așa puse în gînd ca cereștii rîndueli a-l încredința. Ea născu un prinț așa de frumos, carele cu Cupido sămăna (adecă, pruncii din dragoste, mai mult cîte ceva, samănă cu dumnezeu dragostii). Ia îi udă fața lui cu lacrimi, îl culcă într-un leagăn frumos, după obiceiul hinezilor, la-chirt, în scutece scumpe înfășat și cu alte prețioase la el, în leagăn îl pusă și porunci încrezuților ca leagănu cu pruncul ei pre rîu să-i deă, care rîu meărge în mareă.

Pre noroc, leagănu să prinsă în mreaja unui pascariu. Săracu pascariu să miră de așa vînat. El luo pruncul cu toate ce avea la el și-l deăte muerii sale să-l crească și puse numele pruncului Mirachel. Și-l crescu binișor, după standul baurilor. El crescu și să făcu un fecior așa preste măsură frumos. Și avea multe, minunate științe, ce

să cădea altor stande vreădnice, iară nu dă păscariu. Prințul să sir-guia în vînarea peștelui cu mreăjea, alte dăți cu undița, însă ochii lui erau rînduiți inimi a prinde. Așa fu el pînă la 20 de ani. Și măcar că el de nimica alta nu știa, decît de păscărie, tot să simțea el a fi spre ceva mai mare rînduit.

Odată, într-o dimineată, ședea el pre malul, țărnișii mării, avîndu-și mrejele dinainte-și întinse și-i venise apetit să mînce scoice, de care prinsease în mreăje, și-s mai do aci de-a întreăce scoicile de la England. El mîncă una și alta, apoi luînd una ce era mai mare decît altele și puînd cuțitu s-o junghe, să o desfacă, dar ea singură o țiră să deșchisă și el să miră auzînd-o că-i zisă :

— Ah, mîndrul meu Mirachel, stăi, nu mă mînce, că vezi—mă cîtu-s de frumoasă. Prințul foarte spăimîntat, așa cît îi căzu scoica din mînă jos.

— Nu te spăimînta, fi zise ia lui, dăruiește-mi viața, lasă-mă slobodă, pune-te tu în luntrea tă și mînă, vezi colo la piatra mare, 200 de pași pînă acolo și acolo lăcuiesc eu. Du-mă pînă acolo și ție cu mari prețuri ție să va plăti. Mirachel nu numai că era suflet bun, ce și vru a cerca ce o să mai fie. Pentru aceia să pusă el cu scoica în orăniță și de la țărniș o împinsă.

— Scoico, fi zise el, dar cine te-au învățat să vorbești ? //

— O, fiul meu, îi zise ia, în dosu-mi sînt mari taine ascunse, însă acuma acelea nimica nu-ți ajută. Destul că eu din tine în scurtă vreme un june deplin voi să fac. Tu 14 zile vei fi în scoala mea ; tu ai persoană frumoasă, voinicească. Eu voi să te învăț în toate cele ce se cade unui prinț a le ști, că tu ești prinț adevărat, dar nu fecior a săracului păscariu, cum ai gîndit pînă acuma. Eu te voiu face vreădnic, ca odată să poți stăpîni, și tu vei ajunge la stăpînire, de vei asculta povăturile mele. Acuma lasă-mă jos, fi zise ea, deacă să apropiară de piatră, că aicea e palastul meu. Acuma fi sănătos, iară mîne să ne vedem.

Gîndiți-vă de Mirachel la așa minuni cum s-o fi spăimîntat. Într-acea noapte puțin sau nimic n-au dormit și dimineata, în razele zillii curînd, în gînd că scoica încă va dormi, mînă și trasă iară la piatră și strigă :

— Scoică, scoică, iată-mă ! Și îndată dintr-o gaură mică străluci o raze luminoasă, apoi și scoica eși.

În scurt, el 14 zile în scoala ei meârse și-l făcu cel mai învățat în purtare și prinț foarte galant, ce nu se mai afla, cît să rușina el de standul greu ce-l avuse și rugă pre scoică a-i arăta ocazioane la mari fapte.

— Fiul meu, îi răspunse ea, eu ție prin învățăturile mele îți voi ajuta la o împărăție, cu o mai frumoasă prințeze în lume, însă amîndoo prin un curios chip ție să pot căpăta. Ascultă ce-ți spun. Iaste în lume un pămînt, țeara îndestulărilor poffite numită. În planul care ție l-am arătat acea țară nu stă, că rămîne pentru cei mai mulți oameni lucru ascuns, macar că și caută toți într-însa a ajunge. Deci, tu poți de pe nume să-ți gîndești că-i acolo toată frumusețea

adunată. Înfrinează-ți puterea păreării cit ți voia ; tu nu poți mai mult a ghici ce să poate găsi acolo. Crăiasa țării aceia să chiamă Favăr și e o fecioară a unei deplinite părechi ce au trăit pre pământ. Acea crăie nu e tocma plină de om, însă lăcuiitorii țării sint asemenea dumnezeilor și crăiasa e dumnezeiască. Întră dînsa cu întră Pămîntul Avanteiei iaste numai un zid de lapte, care ajunge pân la ceriu. Și să cade a creăde că laptele pre ușor să poate străbate și a să vărșă, însă acel zid sau păreăte îi mai tare decît zidul de oțal și de fer, cît nici paserile nu pot dintr-o țară în ceăialaltă treăce. În Țara Avanților domneăște o prințeză care sprijoane pre cei ce caută în Țara Îndestulărilor a treăce ; și nu se poate într-acest chip, decît preste mareă a meărge acolo. Acea prințeze can samănă cu Favăr, așa cit mulți o țin că-i însași Favăra și pre sine cu ea să îndestuleăze. Pre marea care încungiură Pămîntul Îndestulărilor este mulțime de călători, carii caută într-aceia norocită țară a ajunge, însă este foarte cu greu acolo a veni. Și tocma numai celor ce li să dă voe acolo a veni și fără smintă, numai pe o vreăme scurtă într-însa a fi. Acuma, ia-ți acea țoală, îi zisă scoica, ce stă colo acățată, în creanga coralenului, careă nu e așa de frumoasă, însă e galant. Iată-ți undițe și mreje și colo, în vasul de piatra agat și merinde, bucate vei afla. Du-le toate în caica ta și dă-i să meargă încătrow vîntul va mîna-o, carele o va și duce-o la țara ce i se cade. Și după ce-ți vi afla norocul, și eu la tine voi veni. Fi sănătos, fiule ! // Și îndată scoica, după ce-i zise aceasta, iară să trase în sicrinu pietrii sale.

f 19

Mirachel cel frumos, luîndu-și țoale, lăduța sa cu uneăltele de pascărie în caiotă să pusă și într-un bun năroc îi deăte a meărge.

După cîteva zile, într-o dimineăte, cînd se deșteptă, îi veni și simți că trage în sine un luft, vînt cu mult mai curat decît pân aci și ochi el și pămînt dinainte-și. Și după ce văzu aceăia, el cu inima preste măsura să bucură, vîzînd acolo pre țarmuri pomi foarte nalți, în care erau paseri de tot falul, de a căroră cîntece și versuri tot aeru răsuna. Apoi, vîzînd ceva mai departe de sine, ce-i deăte o mare minune, adecă o flotă de multe corabii, cu careă era un poteărnic înpărat, despre carele el mai tîrziu au înțales că au umblat ca în Țara Îndestulărilor a intra, careă nici într-un chip a face n-au putut. Și mai văzu el încă și alte corabii, galii, călătorînd, căroră așijderea apropierea de margine li se opri ; în care erau multe feăliuri de dame (: doamne), care nu vrea să fie cunoscute, precum și feciori, juni tineri, frumoși, care toți tot acea întîmplare aveau. — O, oare cum se va întîmpla cu mine, ce mi-s sîngurel, zise prințul, cum voi afla întrare în acea țară, în care cu tot sufletul doresc a fi ?

Luntrea lui aci pe loc singură de sine să întoarsă și porni într-altă parte și încă o zi deplin așa meărse și puține corabii mai văzu. În urmă, luntrea lui la un loc frumos, desclînit să abātu și stătu.

Mirachel era în mare îndoială, oare îndrăzni-va a-și pune piciorul pe așa pămînt frumos ? Însă, tot luîndu-și uneăltele de pascărie, începă a vîna și-și gîndea ce-o să mai facă. Și numai cit începă, și îndată auzi el ceva, cumva sunînd. Și căutînd într-aceăia parte, văzu

o femeie tineră, frumoasă, minunat înfrumusețată, despre careă el în cugetu inimii socoti a fi Favăra, careă cu bună seamă și fu și singură ea să proumbla. Prințul îi grăi, zicînd :

— De nu ești domneata dumnezeițe, mai înalto doamnă, fără în-doială vei fi Favăra. Ea vesel răspunsă, zîmbind cu rîs, zise :

— Eu sînt tocma aceăia, dar, iubitul meu pascărel, prins-ai mult peăște ? Încă mai aruncă, să văd de ai năroc ! Miracâl făcu, însă nu mai știia ce face. Și trăgîndu-și mreăja din apă, văzu că-i plină tot cu pietri scumpe și toate erau lucrate, de a căroră rază Favăr mai do își perdu vederea. Mirachel să minună și toate le vărsă la picioa-rele ei, dar și el îngenunche înainte-i și zise :

— Eu nimica de acestea nu cer, că de cum te văzui pre dumncata, preafrumoaso, mă îndemn la alt fel de visterie, dar de aceștea nu-mi pase.

— Multe îmi fac de acestea, zise Favăra, însă inimea mea nu-mai unui credincios voiu cinsti-o. Bărbații numai în scurt credin-cioși sînt, pentru aceăia niminea dă tot nu mă are ; însă, iară e destul deaca ajunge omul în locul îndestulărilor. Păzește-te ca nu cumva, în scurtă vreme numai, înlontru să rămii. După care cuvinte ea plecă. Prințul mergînd după dînsa îi zicea să-l așteapte, ci ea îi grăi :

f.19v — Eu aicea mai mult nu pot rămînea. Prințul vrea să o oprească, însă ea îi lăsă o legătură în mînă-i. El tot vrea să mai meargă după dînsa, ce nici un pas mai mult nu putu face.

— O, nestatornică Favără, strigă el, prea curînd îmi scăpași. Numai cît te văzui și îndată și pieriși. După ce zise el acestea, să pomeni într-o luntre ; și tot mai căuta să iasă la pămînt afară, ci nu-i fu în putință. Și nu erea luntrea cu care venise, ci era coră-bioară desfătăată, ce avea cămăruță și pat și doi ficiori de lopată într-însa, carii ce-i lipsea, lui îi da. El în toate zilele tot în altă toală novă să înbrace, că aceasta-i mai mare, de-a plăcea frumoaselor femei. Prințul știind aceasta, pururea să înpodobeă, cum mai mîndru a fi.

Trecînd o vreme și Țara Îndestulărilor nu o vedea, iară dorul îl trăgea la preafrumoasa Favăr, ci nu o mai pootea ajunge, nici că pocea cumva a eși la pămînt, macar că cîteva ori cercă cu lopata a trage. Și era încă în Țara Avânții. Aci, în liman, țărmur (statia) tot-deauna să afla crăiasa fărăi aceia și lui din departe una, într-una i se părea că-i aceăia tocma înseși Favăra. El la dînsa alergă, neaș-teptînd ceva, de a o vedea bine. Ea fu cu el foarte îndestulată, cît îi fu lui de mirare. Însă cît de tare să supără după ce-și văzu smînta, cu păreărea și rătăcirea, cum să înșălă.

— O, zisă el, cu o fațe spăimîntată, că nu e dumnezeiasca Favără ! Spre aceasta, Avante fu simțitoare, însă n-avea fire asupra cuiva aspru a întîmpina, ci se arată cătră dînsul încă cu mai mare aplecăciune decît de a-i elinti inima, macar că el tot simți că-i el la dînsa în mai mare nebăgare de seamă. Aceasta avea la sine foarte indulcitoare maniere și plăceri, în multe faluri, iar într-ăltele nu, și în oameni cu bună purtare niciodată.

Miracâl mult nu întârzie la această frumoasă crăiasă, ci să pusă în corăbioara sa și să dusă. A doua zi, dimineate, îi trimisă această crăițe a Avanțelor un vînt frumos și, după acela, în toate zilele, cite altceva, cu care pre dînsul mai mult îl supăra, cit îl îndestula, căci el numai aceăia una căuta, în pămîntul îndestulărilor de-a întra. Și precum uneori să întimplă, el ce nu gîndea, făr de veăste ajunsă și în toate părțile văzu popoară frumoase, persoane tinereăle, înfrumșeate. Unele căuta veăsel, altele a fi triste, însă erau ceăle mai desfătate, după ce să cunoscură. Nu erau mulți supuși, țărani, ce și străini, ce veneau acolo numai pe o vreme scurtă de-a rămînea aci. Pămîntul din sine dă toate ceăle ce-s de lipse spre viața tuturor, așa cit într-acei pămînt nice bauri, nici lucrători de pămînt nu sînt, ci în toate părțile case mari, magazine spre păstrare, de toate feăliurile să vedeau, dar nici o cetate nu avea, ci numai casele lor, fiecarele palaste înfrumșeate și minunate grădini.

Miracâl nu putea întra la palastul Favării, căci înainte-i sta mulți străjuitori, și pentru cei ce erau dinaintea țimerului ei. Însă căpătă lăcaș frumos, de care putem socoti, însă pre Favăra numai din departe o putea vedea. Și băgînd el de seamă, să mira, să minuna, că într-a // cea mare țară îi tot primăvară. Ci îi spusără că cea mai bună iaste aci, căci de ar fi una, într-una într-un chip, s-ar putea urî omului și n-ar fi a-i plăcea, fiindcă naturii place schimb. Pentru aceăia sînt părți de pămînt din care una are căldură, altele au frig mare, unde dezmerdații în poftă să pot îndestula.

Miracâl cel mîndru, vrînd a cerca aceăle schimbări, și-i veni o căldură așa aprinzătoare, de-a arde, însă iar află pingă riuri copaci, arbori frumoși, cu umbre bunc și răcoreală, de-a se stîmpăra, și prin livezi înflorite corturi pre plăceăre pusă, unde căldura să stîmpăra și în răcoare să îndestula. Riuri cu ape bine mirositoare, aceleă dau poftă cătră scăldări. În scurt, toate ceăle ce-s preste puterea firii poftite, gîndite dulceți într-acei pămînt erau. În părțile răci, frigoasă, geroasă, să vedeau mari locuri, piațe largi, în care tot feăliul de jocuri în priveliște să făceau, frumoase baleste, baluri, în țimere frumoase, care cu leămne de aloe și alte feăliuri de leămne mirositoare să încălziau, prin care iale un nespus miros din sine da. Iară lumănrile ce ardeau din araviticesc gumî erau făcute. Și paturile să încălzia cu cărbuni de foc ușor, cu semînte de coriander preserați; dau miros, iară nicicît abur greu. Omul într-acei țiară nici o frică n-are, nici că de cineva să teăme, fiindcă de aceăle pricini aci nu sînt.

Miracâl cel frumos abea cîndva ajunsă a veni înaintea Favării. Ea îl incredință că-i va fi a lui de va putea el cu purtarea sa credința a și-o adeveri. Ea nu stătu mult cu el și lui îi căută iară în luntre și a se pune, latu, lungu mării a înprejura, cetăți făcînd în aer, la Favăr gîndînd.

Scoica cea bună, careă păn aicea i-au ajutat, și acuma fu apropiată. Ea, precum lesne să poate vedea, n-au fost ca alte scoice, că nașterea ei tocma într-acei chip și timp au fost cu a Venerii (: Ve-

nus). Scoica stăpînea marea, iară zîna Venus lumea stăpînea. Aceasta era cu soru-sa aceăia mai do asemenea atotputernice. Aceasta iubise pre Mirachel, pre carele ea ca pre fiiul apei îl ținea și-i fu voia norocit a-l face. Pentru aceăia ea toate greutățile din calea lui le rădică, apoi și aceasta : îl făcu de-a întra în Țara Îndestulărilor și tot după poftă i-au umblat.

Toți lăcuiitorii cununi de ruje înainte îi aduseră, pre cale-i flori presărau, în toate părțile mirodenii aprindea, așa ca vrodată unui Alexandru făcusă. Miracâl, măcar că n-au fost așa mare ca acela, dar în faptă fu el mai norocos. Deci, să auzi o muzică negrăită și după ce ochi el în mijlocul mulțimei de un popor frumos și căruța, hinteul Favării în paradie, cu pompă viind, pră rînduiala ei. Hinteul fu așa : cu tafot galbin cupțușit, înperinat și cu aromate înfrumseteat ; fireanghele hinteului erau de piei mirositoare, citurate, mrejuite, cu șnire galbine, cu argint înplite, de pe care farbe chiar să vedea că au fost prințesa oacheșă. Ușile, ferestile hinteului, în loc de uiagă, erau numai cîte un diamant lucrat. Iară dinainte-i nu avea, fiind acolo // Amor în loc de cociaș. Și fiindcă întră Amor cu întră Favăr despărțire nu poate fi, buneățile stau la Amor și în țoale de rob, că uneori o veăde ca roabă, macar că toate de la ea vin și le are. Opt cai mai aleși, foarte înfrumseteați, hinteu trăgea. Ceasul păcurarilor în loc de calauză era dindărăt și înaintea hinteului erau bucurii, veselii, cu risuri de glume. Favăra ședea în caruțe o țiră can răzîmată în Moderație și spre Stîmpărarea ce ședea cu dînsa. Grațiile i se vedeau în timpile feății ei, iară cea mai frumoasă ședea la Favăra în poală. Această paradie frumoasă, viind la Miracul, stătu. Modestia, Stîmpărarea îi făcu lui loc în hinteu și Favăra, pre poruncă-i, dragostei lui i se supuse. Și din înpreunarea lor prunci ca îngerii frumoși să rădicară.

Prințul în toată viața lui au fost norocos și fiindcă-l iubia poporul, cu măriri și cinste au fost încărcat. El au murit la înalte bătrîneățe și la moarte-i s-au părut că viața lui numai de un ceas au fost.

CAPUL X

POTEREA LUI AMOR. ISTORIA CU FERMĂCĂTOAREA

Era odată în Arabia îndestulată un fermecătoriu mare, al căruia fecior, prințul de la Sabba, să numea Papan. Meșteșugurile ceăle ascunse a tătîne-său lui spre nici un folos nu-i erau, fiindcă lui,

precum natura cu persoana, și cu toate însuflețirile deplin îl făcuse. Papan numai cît să rădicasă din pruncie, și și strălucea în lume. El era spre veselia tuturor celor ce-l vedea și toți îl avea cu drag, dar și el mult foc avea; apoi și într-o curte galantă viețuia. Întîi, în pruncia lui, fu el în mari, greăle fapte dedat. Inima lui să trăgea după gîndu-i; și avea mai do atîtea bule, ce le știa frumoase, căci că nici una nu-l lăsa mult a ofta.

Amor însă aicea nu-și putea băga coada. El căută ca inima lui într-un chip naturalnic lui-și să ș-o supună. Prințesa din Arabia norocoasă (: cea bogată), anume Latina, așijderea era născută ca pre dînsul în legătura îndrăgirii să-l aducă. Persoana ei așa de plăcută și bună de iubit era, cît niminea nu putea căuta la ea de-a nu simți oarecare aprindere, ce ea din sine da. Ea nu erea naltă de stat, însă statul ei atîta de iscusit, umbletul, jocurile ei, toate îi erau așa de îndrăgitoare, cît toate ale ei la toți plăcea. Ochii ei erau scamnu îndrăgirii; încă și aceasta, că fiecareă a ei căutătură pre toți îi trăgea să o îndrăgească, cu careă pofta și-o îndestula, ca cea mai tare din toate poftele ei, cu careă cochetă să făcu (: pre toți îi trăgea), tot ținutul o iubea și socoteau că o vor iubi. Prințul de Piatra Spăimii, și acesta era unul dintră candidații ce o îndrăgisă, dar era el și farmecătoriu și socotea pre ea cu meșteșuguri furișă a și-o sub-pune. Iară pentru ca mai ușor și curînd să-și îplinească gîndu, să vorbi cu fermecătoarea Absolute, care strigoae mult putea asupra printesei. El o trasă și au dus-o, și multă vreme ca în arest // o ținu. Însă blîndeățele ei, care le arăta, abea îl înduplecară, de iară o slobozi. Și viînd iară la norodul ei, așa trăia, cum făcuse și pîn aci, una, într-una în veselii și bucurii.

Intr-această vreme, ajunsă și prințul de la Sabea de văzu pre frumoasa Latina, carii cît să văzură, să și îndrăgiri. Aceasta era una toată a lui, iară alte schimbări nu-i venea în inima lui și zburdata inimă nu o avea mai mult. El îndată să schimbă, slăbiciunea lui cea mare și-o pierdu, așa ca cînd el în toată viața sa nici pre una, decît pre ea n-ar fi mai iubit. Însă aceasta încă nu făcea osebita măestrie a puterii lui Amor. Acesta făcea în inima Latinii așijderea scorbeltori, fiindcă ea căuta ca numai ea lui să-i placă, careă îndată și văzu ea că Papan au îndrăgit-o, dar și ea îl iubea și toată pofta ei era numai într-însul pusă. Acuma gîndul ei o asupra și îndată văzu că inima ei altuia au supus-o.

Ea avea obiceiul într-o zi a anului dațiile a aduna, care în tot anul ei mulțime de prinți le aducea, în țeremonii le priimea. Aceăia toți să adunară la tronul ei, într-o saală mare, unde erau toți cavalerii curții ei. Prințesa veni cu petrecașii ei și în tron să așeză, însă numai cîteva minute aci străluci, apoi iară lăsă greotățile înălțatei maiestăți jos și sîngură deosebi să dusă într-un cabinet înfrumusețat. Acolo la ea cîte un prinț după altul lăsa înăuntru a-i veni, căriia își arăta ei darurile sale, care erau de galanterii și prețioase, căroră asemenea altele nu s-au mai aflat. Prințul de la Sabba, ca-

rele păn aci așa nu o mai văzută, acu veni și vederea lui o aduse într-o mirare, în careă nu putea răbda. Persoana trupului lui frumoasă, fața lui așa de tot îndrăgitoare. Ea tot cugetul ei asupra-i îl aruncă și inima ei lui și-o plecă. El avea ceăle mai regularnice mișcări a feții, ochii mari, negri, fără asemănare, veăseli și drăgălași ; gura lui spre ris zimbitoare, dinții lui frumoși, păru plăviți, crețișor, ce-i era spre frunte moțat, careă da statului lui și feții un chip minunat. Și cu toate aceste preste măsură plăcut să făcea.

Papan acuma, văzind pre prințesa furis, o îndrăgi și cu stat slobod întră înainte-i. Însă întâia lui căutătură ce-o aruncă asupra ei, îi luo corajia lui. El voia ca încă odată să o mai vadă, însă mai mult nu îndrăznea. El își aplecă ochii în jos, căzu într-un genunchi înaintea ei și era foarte turburat și multă vreme nici un cuvînt nu putea grăi. Apoi pe un glas rar, ales, îi zisă :

— Preafrumoasă prințeso ! Eu nici un dar nu-ți aduc ; domnia ta ai inima mea, careă ți-o jertvesc ; aceăia vă o dăruiesc. Voo alții altele ce nu-s voo vreădnice, iară ce vă aduc eu, iaste cuvincios voo a vi se aduce.

— Aceasta o primesc eu, zise prințesa, iar altele nu le bag în seamă. Fii mie credincios !

Prințul eșind să duse, ca alții înlontru să între. El pre cît e în puțințe o îndrăgi, însă și prințesa iar nu mai puțin de atîta. Mîne-zi porunci prințesa ca toate darurile, prețioasele ceăle ce le căpătase, toate într-o grămadă să le aducă și toate așa, în chipul seămnelor de biruintă să le rînduiască a sta. Care toate fură cu brîne, brăciri de aur înfășurate, pre care următoarele cuvinte cu slove de diamant să cetea : //

f.21v

*Inima mea are prețul vostru cel trecătoriu ;
Nu cer scumpătăți, ce e un lucru pieritoriu.
Acuma zăceți ca niște biruite toate,
Fiindcă numai o foală a mă indestula poate.*

Această chiară adevărire, careă de cătră toți alți oameni taină au fost, făcu prințului o mai dulce nădejde și el cunoscă tot prețul lor. Drăgăstoasăle maniere a prințesii îi deăteră lui cîtăva vreme de a mirosi o întregă bună norocire, fiindcă era ea foarte mai bună de iubit, decît a lui bună norocire, ce nu căuta de-a să strica. Gîndul lui, a o teame de alții, începu a-l munci, avînd ea atîția rivali (: ibovnici), cîți bărbați vedea.

Fărmăcătoarea Absolute știa umbletele lui, de la care ea pre prințesa adeăseori o scotea, dezbătea. Prințul de Piatra Spaimei cu bună seamă pururea o ținea ca pre o cetate bine încungiurată și alții mulți, nănumărați pre dînsa adeăseori o supăra.

Papan bucuros vreă prințesii patîma inimii sale a o desoperi, ci nu află ocazion spre aceăia, căci el nici cît cunst de fărmăcătorie nu știa, fiindcă tată-său încă în pruncia lui murise, de careă și el

însuși se văita. Îndrăgirea lui îl amăra și în gânduri îl cufunda. El căuta numai singurătatea și ședea jos, supt pomi de pomeze, vrînd a ceti cîntările lui Anacreon, fiindcă nădărdia cum că pre dînsul așa fel de poet l-ar putea ceva odihni. Unde, prefirînd foile cărții, ici una, coela alta vedea ; apoi în al treilea (3-a) cîntec văzu și acesta îi arată o înțeleaptă prescriere despre venirea și peirea lui Cupido ; și să odihni. Și încă cetînd el, i să făcu o lumină înprejur-u-i, cît îi căzu cartea din mină ; ci iară viindu-și ceva în fire și iată veade pre Cupido în statul întreg dinainte-și, așa precum poezii îl și arată, adecă ca un prunc în peălea goală, cu o făclie, cu harcul și cu săgeți și în spate cu aripi.

— Ce văz eu, strigă Papan, oare ceti-voi mai încolo încă, sau văzu eu cu bună seamă ce cetesc acuma ?

— Iată-ți domnul tău înaintea ta, îi zisă Amor. Vezi pre domnul a tot natul, și natura. Nu te mai văita că n-ai tată, că de voiu fi eu patronul tău, tu toate le vei putea căpăta. Eu sînt tatăl tuturor zinelor, strîgelor și a fermecătoarelor întră ceriu cu întră pămînt, macăr că samăn unui prunc, însă am eu mari prunci și-s în cinstele ceăle mai mari, maistori ai fermecătoriei, care altul așa nu să mai află.

— Dar ce-mi ajută mie toate acestea, zise prințul, dacă nu vreăi nimica să-mi ajuți ? Mie-mi place Latina, aceăia poți tu bine a ști, și poate fi că și eu îi voiu plăcea ei. Așadar, fă ca să fiu cu ea păreăche.

— Ha, ha, ha, zise Amor. Aceasta nu se poate face așa îndată. Tu acuma întii numai ce începi romanu vieții tale și vreăi îndată a-l plini. Așa, așa ! Eu uneori pot face curînd lucrurile meăle, însă ce să atinge de cererile tale, la acelea țircumstanțiile timpilor îmi cam leagă mîinile. Eu ție încă nu ț-oi descoperi, ca să-ți pot cerca răbdarea ta.

Papan vru să-l roage ca să nu prea întîrzieze și tot studiruiă ceăle mai mari ocazii, doară l-ar îndupleca, iar deșchizîndu-și gura de a-l ruga, Amor să duseăse. Ce încă tot ceva să mai lumina și văzu la picioarele lui o săgeată de aur lăsată. El o luă și zise :

f.22

— O, tu, meșterul fărmeacătorilor, tu îmi fărmeacăși inima ; fă ce-ai fermecat a mea să fie și cu aceăia în bun noroc să ajung. Și așa să lăsă în ajutoriul lui Amor și slobod cu corajie plecă cătră palatul unde era frumoasa lui prințeză, supt strajă și bună paze puse. El săgeata de harc, ce i-o lăsase micul pricolici, o ducea în mină și-și gîndea, dacă văzu catane într-alt fal, de nov înprejurul palatului ei puse, precum un rînd de stîlpi de marmor cu statue, care toate aveau arcele încordate asupră-i, care el încă de departe le ochie și văzu că el fără mare primejdie, de moarte, nu să poate apropia. Așa, și stătu ; careă lesne să poate socoti că vreă să deă pe altă cale, însă săgețile din arce în toate părțile ajungea și lovea ori încătro el să întorcea. Supăratul de Papan, de aceasta spăimîntat, și cunoscu că-s toate din cunstu neăgrei fermecătorii a prințului de Piatra Spai-meî așa rînduite, care caută în nenoroc a-l băga. „Ce voiu să mai

incep, zise el, cu chip spăimintat. Eu nu gîndesc nici că am nădejde de-a putea această groaznică strajă a o birui“. Apoi îi deăte în gînd ca să facă o sfîntă rugăciune, careă cătră Amor să o trimită, careă o și făcu el cu următoarele cuvinte :

*Tu, meștere al farmecelor ce nu cad,
Cu care să biruesc și duhurile în iad,
O, Amore, ajută-mi acuma, în nevoie,
Biruește-mi pizmașul asuprelnic și-mi fă pre voe,
Pre Latîna el să nu o ia de la mine,
Și voiu cunoaște că-i poterea de la tine.*

Și încă nu do zise aceăstea cuvinte și îndată căpătă o corajie preste măsură și-i veni în gînd că are săgeata în mînă, că-i aceasta atîta sau mai mult de cită potere are vro nuia de a fărnicătorilor poate aceasta face, careă odată o aruncă spre cătanele ceăle de piatră. Săgeata dintr-unul într-altul sărea și-ntr-o clipă de ochi toți aceia jos într-un genuche căzură și-i făcuă loc spre intrare, cit să poată treăce pintră dînșii. El luîndu-și iarăși săgeata pintră ei trecu. Apoi meărsă printr-o grădină cu fieri și ochie palatul cel dorit, can aproape, înainte-i, însă îi creștea inaintea ochilor lui o pădurice din flori de bujor mare, violă, sămfiregi, hiaținte și flori de linte. „O, zisă el, acestea nu mă vor opri“. Și cînta el următoarea, la careă să rîdea :

*Tu, al fărnicătorilor maistor mai bun,
Aicea, pentru flori, ajutoriu nu te pun.
Acestea nu-s ca duhurile ceăle reăle,
Ci mi se viră pe subt piele,*

Apoi incepu el a călca florile cu picioru și a le rupe, însă cum să miră el văzînd că-s ca oțalu și ca feru de tari. „Ah, zise el, acesta-i meșteșugu fărnicătoarei Absolutei, careă pre mine de la preafrumoasa prințese vreă să mă oprească“. Apoi strigă cit putu :

*„Ah, fărnicătoriul inimilor, vino acuma, că te cer,
Că de așa flori, fără glumă, voiu să pier“.*

f.22v Apoi iară își luo săgeata de aur și o înfipse în pădurice. La aceasta, acel crîng să deșchise, cit // putu treăce. Prințul de Sabăa mai avea însă numai printr-un dărab veselitoriu a treăce, însă cum își puse piciorul său pre el, acela într-o baltă mare, făr de margini să făcu. Acuma el nu-și mai avea nici cit sfat și-și gîndea că pre Amor destul îl va fi rugat, ca nu cumva să se mînie și nu-i va mai ajuta. Și așa vru el săgeata spre baltă a o întrăbuința. Aceasta el nu să socoti bine ; că văzînd o luntre legată, careă vrînd a o dezlega, își lăsă săgeata jos și îndată, cum o pusă din mînă jos, iată fărnicătoarea îndată îi stătu inaintea și luund săgeata în mînă-și : „Tu, om nevrednic, îi zisă ea, dar au așa zăuți arma ta cea prea tare, așteaptă o țiră, eu spre răul tău o apucau și o voiu întrebunța-o“.

Apoi frînsă săgeata în dărăbeale și-i zisă : „Aruncîndu-l în baltă, arde și în apă, cum ți obiceiău a face“. Și îndată mare pară de foc să rădică, careă toată apa o mîncă. Para de foc să înălță pîn la ceriu și strălucea de să prevedea. Prințul preste măsură să supăra, să văeta că așa de negîndit și nesocotit au fost, căci săgeata lui, cea de mult preți, n-au știut mai bine a o păstra.

Așa fal de sminteăle ce să fac adeăseori, nebăgate în seamă pînă atunci, pînă nu să mai pot schimba. El însuși să lovea cu palmele preste cap, cînd văzu para cu flacăra focului și să întristă tocma mai la moarte. Apoi, zisă el : „Au doară că toată lumea va să arză ? Tu, răule tiran, nedumnezeule, dar au așa faci tu totdeauna ? Căci abea numai cît te arătasei cu voe bună spre mine, apoi iarăși prea greu mă chinuiești ! De aicea-ți cunosc eu gîndul tău cel mutătoriu, tocma firea ta ajunge spre neplăcerea noastră“.

Prințul tăcînd începu a să gîndi cum ar scăpa din nenorocirea sa. Apoi îi veni în gînd că totdeauna, de cînd au îndrăgit el pre Latina, tot în pară de foc au fost și cum că focul ce-l aprinde Amor nu poate fi ucigași. Poate că-și gîndea el că și flacăra ce să veăde așa înfricoșată ar putea fi ca și ceăia ce creăște la cei drăgăluți, care din-dărăt nu să pot adeveri. „Și eu așijderea puțin pierd ; iară de voiu și pieri, ce e ? Că tot îmi caută, fără de aceăia, curînd a muri, eu de nu voiu ceăre pre frumoasa mea Latina“. Și așa, numîndu-i numele ei, deodată sări în mijlocul văpăii și ajungînd într-însa i să păru că-i într-o iubită bae căldută. El să prăumbra prin para focului ca printr-o grădină veselitoare. El încă simțîndu-și bunele mișcări a minții și nici cîtă lipsă n-avea, decît prințeza, ca să fie de tot îndestulat. Și fiindcă prințul în mijlocul focului așa odihnit era, iară mîndra lui prințeze era într-un palast, foarte neodihnită, rău păția, fiindcă făr-măcătoarea Absolute și cu prințul Piatra Spaimei pre dînsa acolo, ca în arestă, supt prinsoare o avea, măcar că ea avea la sine damele curții sale și cu doamne cămărășe. care toate umblau în tot chipul de a o mîngîia și a o veseli, însă foarte rar potea iale așa departe a ajunge și a o aduce, căci liniștea firii și a voii ei adcăse o perdea și mai do că tot la iubitul ei prinț gîndea. Au doară că nu-i aceasta rău totdeauna, la aceăia a se sili, la care gîndeăște. Odată, într-o seară, ședea ea numai singură, la cămin în soba sa, cu un picior pe o buruiană, canțela, ce era frumoasă la vedeăre. Aci deodată să zgîndăriră o mare mulțime de scînteii din focul căminului, // care fluturau înprejuru ei, i se puneau pre țoale. Ea să temea să nu să aprinză. Ea le scutura de sine jos, însă și mai rău era, că scînteile mai mare bobotae cu flacăra pingă ea făceau. Ci după ce băgă seamă că ei scînteile nici un rău nu-i fac, așa ea, nebăgînd seamă, își căuta de jocul ce-l avea. În urmă îi era drag că i se puneau și pe obrazu, încă și în sinu-i i să vîrau și nici că le simția ea. Și cînd vreă să prîndă ea vreo scînteăe, aceăia ca fulgeru perea. Odată tot prînsă una, care așa o gîdălă în palmă, cît îi căută a o slobozi. Nu mult după aceăia, să strînsă para, să adunară toate flăcăurile în mijlocul sobii ei și ea nu știa ce să făcură. În locul acelora veni un bărbătuș bătrîn, ce-i erea barba cît și persoana de

1.23

lungă, însă deşteptat, deschis şi veşel să vedea a fi ; ochii îi erau luminoşi şi din gură zîmbind a rîde. Ea nici cîtă frică n-avu, ci mai vertos aproape la el să dusă şi zise :

— Tu, tată bătrîne a toată lumea, fără de-a gîndi că ea lui numele ceî adevărat i-au dat, ci de pe barbă socoti a fi vechiu, de unde vini şi ce cauţi tu ?

— Eu vin de la Papan şi vreău să ți-l fac bărbat, de vi face tu toate ce m-i voia. Tu n-ai smintit că mă numişi tată bătrîn a toată lumea. Eu toată lumea în leagăn am văzut-o ; cu un cuvînt, eu sînt Amor.

— Cum ? Ce ? Amor ?, zise ea, Amor cu așa fal de barbă, așa fal de moşneag bătrîn ca tine ? Eu socoteam că o fi el un tinerel frumoşel.

— Dacă mă voeşti într-asa stat a mă vedea, îngăduie-mi o clipă să mă vezi cum merg eu la Psiha. Şi îndată să făcu iubomnicul Psihii.

— Tu nici cît nu te minuna, că eu sînt ca un comediant, acu una, acu alta.

— Aşadar, tu poţi mai do mai mult decît fermăcătoarea a face, zise ea.

— Aşa e, zise el. Multe mii de mii de ori mai mult decît toate zîmile, strîgile şi fărîmătoarele din lume pot face, căci ce farmec eu să poate zice că-i fărîmăcat. Eu unul sînt al fărîmătoarelor maistor adevărat, dar alţii totî momeălnici pingă mine.

Apoi îi povesti el ei cu rînd pre rînd ce slujbe au făcut el lui Papan şi cum acuma pre dînsul sănătos, veşel, în mijlocul focului nears îl tine.

— De ți voia, poţi să-l vezi, a-l cerceta, o întrăbă.

— Pre mine aicea cu străji foarte tare mă păzesc. Cum aşi potea face accăia, răspunse ea, macar de-aşi şi vrea.

— Au doară că zăuitaşi tu, zisă el, că eu toate le pociu, pre mine nici fermăcătoarea Absolute, nici Piatra Spaimei nu mă pot opri, deacă aşi vrea să te duc în prăumblare.

— Însă aceasta ar fi înprotiva cuviinţei de a-l cerceta eu pre dînsul, au doară n-ar potea fi şi s-ar mai cuveni, de-a veni el mai bine ar fi, răspunsă.

— Porunceăşte femeilor casei ca frumos grijite să se înbrace şi tu aşijderea împodobeăşte-te, îi zisă, că în vro doo cease voiu veni şi te voiu lua. Eu fîi voiu rîndui o galantă petrecanie şi la Papan te voiu duce. // La aceasta, îndată fu nevăzut.

Prinţesa îndată-şi chieamă femeile şi le zise cum mai frumos a se înbrăca, cărora ea încă şi ineăle de-a ei, preţioase, le diete şi zise, îndată cum vor fi gata, aci la dînsa să vină. Latina să îmbracă în toală albă şi-şi frumsăţă capul cu flori, prin care nemeşteşugit port frum-seţea ei mai sus o înăltă. Ea fiind deănprenă cu femeile înbrăcată şi dorind cu poftă, aşteptă să vină Amor să o ia. Ci iată, într-a ei mai mare, negîndită supărare şi pedeapse, fermecătoarea Absolute şi Piatra Spaimei în sobă îi intrară.

— Domnia ta ești foarte frumoasă, cit toată lumea să te îndrăgească, zise Piatra Spaimei.

— Dară ce-s femeile tale așa iar înpodobite, întrăbă Absolute.

— Ca eu cu dînsele să-mi petrec, răspunsă Latina. Eu așa îmi fac cite ceva veselie în prinsoarea mea, așa de bine, cât mi se poate.

— Bine, zise domnul de Piatra Spaimei, eu voiu să vă fac o veselie mare, voo să vă dau un baal, fiindcă-ți place și ți drag a juca. Această voe bună pot să v-o opresc, de-ași fi eu însași pricina bunei voinței domnii tale.

— Eu am doreăre la un picior, zise prințesa, și astăzi n-am poțițe a juca.

— Bine, zise el, dar incailea o țiră, văzînd jocurile, să-ți faci voe bună.

După aceăia, luund el o nuia de fărnicătorie, cîteva cuvinte le mormoni și deăte mîna prințesii și o dusă într-o saală mare, unde mulți domni, dame sta și toate de bal gata rînduite erau.

Latina nu numai că nu se veselea, ci una, într-una ofta, suspina. „Ce fel de bal, zicea ea în sine, cită deschilinare e într-acesta cu întră aceăia ce o așteptam eu. Vremea i să făcea preste măsură lungă și balu numai ca de vrun ceas să începusă, însă ei i să părea ca cînd ar fi fost o zi deplin aci. Și din față supărarea ei i se vedea, careă mai întii fărnicătoarea Absolută băgă de seamă. Și vrînd ea să înceapă a o înfrunta, a o ocări, așa îi rămasă gura căscată, cit nici un graiu din ea nu mai potu scoate, nici nu o mai putu închide. Prințesa căuta la dînsa și să minuna.

Într-aceasta, prințul de Piatra Spaimei, după voia inimii sale, într-una tot juca. Dama lui deodată ostăni și săzu, dar el tot într-una juca și nici cit nu mai înceta, nici prorupea, cit toți să mira.

Latina bine pricepu că-i un fapt de Amor lucrat și în sine îi părea bine. Apoi balu atîta să întirzie, cit nu numai că toți oamenii în bobot mare să ridea, ce încă și prințesa. Muzicanții încetară de a zice și adormiră. Și oamenii așijderea, iară Piatra Spaimei una, într-una tot juca.

Latina cu femeile ei fu dusă într-un piaț de o saală mare, fără de-a ști ea cine-i ducătoriul ei. Și iată deodată veni un theater de la curte aci dezvălit și ea cu soațele ei înlontru întrară, carele în sus să rădică și prin aer să trasă pân la țârmuru unui rîu frumos, unde erau scamne de corale în fața căruii și perinile erau cu peăne de labude umplute. // Acel rîu era preste fire galant și frumos, cu un joc de foc înfrumusețat ; și să părea că de la fiecareă stea sînt funii de foc, în jos slobozite spînzurau, iară ceva mai în sus să vedeau prin foc multe feăliuri de figuri, care arătau puterile naturii a lui Amor. Dumnezeii risurilor și a glumelor ziceau fal de fal de instrumente și zînele blîndeățelor cînta balu.

Prințesa Latina la acesteia foarte să desfăta, însă neîndestulată ei căutătură chiar arăta că ea încă altceva mai așteaptă. Deodată fu Amor și Papan înainte-i, carii unul ca altul în frumseățe sămăna. Latina nu-și putu ascunde bucuria ei cea mare și zise lui Amor :

— Aceasta ți s-au căzut a-mi spune ce să rînduiască spre acest bal de a fi și va să fie ! Însă iarăși zise Amor :

— Un noroc mare, că eu nu fac toate cîte le făgăduesc ! După aceia trasă Papan pre prințeza în joc și alergau așa de reăpede pe deasupra apei, înprejur, cît era de minune că nu să cufunda ; însă marele, protomaistorul fărnicătorilor ce nu poate face ? !

Prințu spuse prințesii sale înainte ceale mai frumoase lucruri despre lume și ea iarăși i le răspunsă într-atîta toate, însă cu cuvioasă modestie, apoi să adusă un minunat colation (cină). Amor turnă vin prințului, iară prințesa băgă seamă că Papan cu cît beă mai mult, cu atîta mîntea mai tare și-o peărde. Apoi mitutelul, maistorul fermecătorilor, turnă vin și prințesii și o rugă ca și ea să beă, ci ea să mulțami și nu bău și fu cu mult mai cuminte decît de-ar fi voit de a-și băga cîntea ei în primejdie. Ea aruncă o căutătură la Amor și cîntă următoarele veărse :

*Cum e vinul primejdios, macar de-i lăudat,
O, Amore, că vîrîndu-ți faptu, l-ai fărnicat !
Stăi, înceată, tiran de inimă a te numi,
Că cu otrava ta nu e de-a se glumi !*

Amor să risă și zise prințesii că dintr-o mie de frumoase poate fi că nici una așa n-ar fi făcut ; că eu de acealea o nenumărată mulțime am înșelat. Apoi socoti el că ar fi vremea să o ducă acas. Ei toți înțară în theatru, ce-i aduseăse aci, și iarăși prin aer îndărăt călătoriră, la palatul fermecătoarei Absolute, unde o aflară pre ea așa acolo, cum o și lăsase, cu gura căscată și încă, preste aceia, adormită. Domnul de Piatra Spaimei încă tot juca și alții zăceau, în somn adînc cufundați. Lor foarte bine le păru că l-au lăsat atîta a juca. După aceia Amor porunci ca să-i ducă la paturi, careă așa să și făcu. El pohti prințesii noapte odihnitoare, iară pre prințul porunci la lăcasul lui a-l duce.

Mîne zi gîndea strîgoaia și fermecătoriu că ar fi fost acelea numai în vis, ce li s-au întîmplat. Fărnicătoriu au fost așa de ostănit, cît nu putea umbla și mari dureări // în picioare răbda. Vrăjitoarea veni dimineața, după cum avea obiceiiu, ca în palastul ei să facă vizitația fermecătoriei ei, din careă nu putu afla, nici nu i se descoperi patimile ce pățisă în noaptea trecută, fiindcă acuma aci un mai puteărnic îi venisă asupră-i. Iară o fetițe, neșită în cosițe, cărija Amor îi făcusă un rău, aceasta strîgii toate ceale ce s-au întîmplat îi povesti. Fărnicătoarea preste măsură să mînie, dar nu-i era de mirare, fiindcă ea pre Amor bine îl știia. Ea îndată să dusă la domnul Piatra Spaimei și-i povesti lui așa feăliu de novele frumoase. Acesta îndată să socoti la Amor să se ducă, pre el să-l roage ca pre dînsul mai mult să nu-l urgisească și lui Papan să-i ajute. Însă acuma cea mai greă pricină era a ști : oare unde va fi Amor ? Fiindcă-i el în toată clipa într-alt loc, fiindcă în lume el multe lucruri mari are de a face. Ci prin măestriile sale află unde-i, însă cu destul chin la el înțară.

— Mare stăpînitoriule al inimilor, îi zisă el, eu bine știu acuma ce feăliu de patimi astă noapte mi-ai dat și m-ai batjocurit. Au doară că așa vrei cu Latina, doară n-ai poruncit pentru însași a mea dragoste a se naște ea, au nu tu însuși cu dînsa inima mea me-ai aprins-o ? Amor să rîsă și lui toate i le adeveri. Piatra Spaimei cu mari blindeaște îl rugă, ca el prin atingerea săgeții sale să aducă pre Latina spre dragostea și binele lui sau macar să facă ca dragostea lui despre dînsa să piară, căci el într-alt chip îndestulat a fi nu poate.

Amor îi răspune că el de astedată din rînduiala ce-au făcut-o, el nimica nu va schimba, fiindcă i voia odată ca prințesa de la norocita Aravie să fie femeie prințului de la Sabăa. Deci el acuma să se ducă de aci și mai mult să nu-l supere. Vrăjitoriului așa fal de răspuns deșărt greu pă inimă îi căzu, însă năcazul în vedeare nu-și arătă, fiind întii că mînia lui asupra lui Amor era făr de puteare, apoi iară încă bine știia că el și altele mai multe are de a face și nu numai una, într-una la Latina și la Papan de a-și gîndi. Apoi, încă în gînd să socoti că cumva vrodată mai virtos la vrun zef cu voe bună s-ar putea, dar că uneori încă cel mai mic maistor de farnece de la cel mai puteărnic un rang poate slobozi.

Amor zîmbi în rîs, simțindu-i gîndurile lui, și porunci fermăcătorului să se ducă și-și puse în gînd cum că ar fi mai bine toate alte lucrurile lui pe o vreme la o parte a le lăsa, decît el la așa fal de istorii a îndrăgîrilor a nu să veseli.

f.25 Domnul de Piatra Spaimei îndată de aci la zîna Absolute să dusă, căriia îndată tot îi povesti, cît de urît pre el maistorul fermecătorilor cu rău l-au sprijonit și amîndoi nu știiau ce vor să // mai începă. Și așa, tot amîndoi să mai socotiră cum că cea mai ales adevărată mijlocire, cea mai bună va fi, careă pre toți oamenii, tocma și pre însuși Amor a înșela. Careă într-aceasta să cuprindea, ca ei iar îndărăt la cetatea lor cea de căpetenie să se întoarcă. Unde dinlăuntru aceleia, pre supt pămînt, erau boltituri frumoase, ca pimniți, care niminea altul nu le știia, fără decît fermăcătoarea cu vrăjitoriul. Și acelea bolte ca sobele ceăle mai frumoase erau înpodobite.

Așadar, acolo dusără ei pre prințesa, unde și el însuși, fărăcătorul, lăcașu își luo, tocma pingă soba ei, ca să poată priveghe și cum mai bine a o acera. Careă-i cu adevărat că cel ce-și muștră, își teăme frumoasa sa, acela mai bine o păzeăște ; aceaste numai cît ziși că mai bine, fiindcă vicleșugul celor frumoase foarte des înșală, tocma și pre cel ce-o mustreaze, o teăme.

Prințesa nu puțin să turbură și să supără, cum va să trăiască ea una într-așa reă petrecanie, și preste aceăia încă, supt stăpînirea vrăjmașului ei. Ea lui mai mult de-aici înainte veăselă, cu voe bună, nu i să va mai arăta ; și alta mai mult nu poțea, decît pre micul tatăl bătrîn, cu barba lungă mai curînd să-l poată vedea. Ea să închisă într-un cabinet singură, însă aici deodată cum să miră ea și să bucură aflînd aci înluntru pre prințul de la Sabăa.

— Preafrumoasa mea prințeso, îi zise el, eu mă socotesc foarte norocos pre dumneata aicea în soba mea a te vedea.

— Cum, ce e, zise ea, au doară că-i aceasta soba dumitale ? Eu sînt aicea la Absoluta, carea me-au rînduit-o, me-au lăsat-o.

— Amor, răspunsă el, mie me-au dat-o și până vei rămînea dumneata a mea, eu de-aicea nu mă voi duce.

— Ei, zise ea, dar cum ar putea fi aceasta, ca să voesc eu sîngură la dumneata a rămînea ?

— Au doară că dumitale nu ți-ar căuta iarăși, zisă el, la domnul Piatra Spaimei sîngură a fi ?

— Dar, zău așa, fu al ei răspuns, că una ca aceia cu mari puteri, sile s-ar face !

— Dar au doară că dumneata mie moarte îmi poștești, îi zisă prințul, căci de vi spune că-s eu aicea, eu sînt fiul morții.

Aceaste socotință siluiră pre prințesa și lăsă a fi, dacă nu putu ea într-alt chip a le schimba.

Ei deănpună îndestulați vremea își petrecură. Și după ce să dusă ea, iarăși să deate ea de o dusără femeile ei în pat. Așa trăcură cîteva zile, ca ei unul pre altul slobod să puteau vedea, însă așa fal de solobozenie prințul nu o putea răbda, fiindcă prințesa și într-asa sîngurătate înfrînarea și cinstea iubia. Iară prințul, (după obiceiul tuturor bărbaților), mai bucuros nesocotind tocma pre rînd toate, fiindcă într-asa socotință, precum că îndrăgitul poate toate // a le dezvino-

văți, ci prințesa așa nu gîndea ; și drept au făcut !
Prințul odinioară aflînd pre Amor în chef bun, cu aplecăciune îl rugă să nu-l țină mai mult așa, că să prăpădească, ci curînd norocos să-l facă. Amor nu numai că aceia îi făgădui, ce încă porunci ca și fermecătoarea Absolute așa îndată la el să vină și iarăși stiu pre loc într-alte gînduri a o aduce, cît ea a ei voe și slobozenie de-a se mărita prințesa după prințul diete.

Amor, precum el totdeauna înșelăciuni și cîrne face și pururea trebuie să aibă pre cineva carele într-acea vreme, cînd rînduiaște vrun furtunos lucru, să-i slujească, acuma să socoti ca Piatra Spaimei cu însuși ochii norocul prințului Papan să-l vază. Și așa fal de poruncă nerăbdătoare deate, ca ei pre el la acel loc unde înpreunarea a iubitei părechi să va face, cu sila să-l aducă.

Amor spre această țereonie o vale frumoasă aleasă, cu deălcute mici, verzi, înflorite încungiurată, o peșteră iar așa veselitoare, căriia asemenea în lume nu să află, pre careă însuși Amor aci o așezasă, să fie ca cămară de mirease. Și să rînduiră veselii, ospețe, tot spre plăceare a fi. Întră ceălălalte, o comedie, careă toate întimplările Venerii le arată. Tractamentul cel de seara așa de înfrumusetat au fost, ca și cel de la culcatul Thetisii. Și macar că aci mărul făcătoriu de minuni nu avură, însă tot să văzu aci ceva cu mult mai minunat și care lumii iar atîtea multe bunătați, pre cît aducea acela reale, va să aducă.

Într-această îndestulare de mîncări și băuturi, deodată, fără de veaste să auzi un treăznet, fulgere mari să văzură, ceriul să deschisă și o fetițe frumoase de vro 11 pîn la 12 ani, tinerică, jos să pogori ; asemenea ei așa de frumoasă, cît în lucrul de-a se afla sau de-a se gîndi nu se poate. O doamnă înaltă, într-un chip lin, blînd, o ducea ;

și era o priveăliște majestată, cît la soare putea căuta, iar la strălucirea razelor ei nu puteai căuta.

Amor sta aci ca înpetrit ; el aceștii cerești persoane, foarte mare, fricoasă cinstire arată și, după cum nu-i era obiceiul, cu sfiială, așa cît el cu toții cei ce urma din glume, din risuri și din altele toate care cum să zic, ești, să vîra, ca să între în peștera.

1.26 — Amore, Amore, strigă Latina, de ce fugi tu ? De ce așa curînd ? Eu ceva mai frumos // să-mi placă în viața mea n-am văzut, decît această frumoasă tinerică, precum și pre acea doamnă minunată ce o duce. Cine sînt aceaste doo ?

— Aceasta e fata ceriului, spuse Amor, și ducătoarea ei este Vertutea (: bunele fapte). Ceriul le dăruiaște pre iale pămîntului, spre a lui bună norocire.

— Apoi, că ci fugi tu așa de iale, îl întrăbă Latina, au doară că nu aveți voi armonie întră sine ?

— Eu mis un copil dezmerdat, zise Amor, și nu-s în stare la așa curate arătări să mă las a mă vedea.

*„Așa, așa mi se cade, a o ruga ca pre o domnișă cerească,
Fîndcă-s eu așa stricat, lacom de bani și făr de credință
Ca un desfrînat fug de ea, ca să nu mă prăpădească,
Imi caută de față-i a fugi cu mare sîrguință.*

*Ea cunoaște inima credincioșilor din pîlde bune și tăcînd
Și-i ascultă totdeauna, fără indoială,
Despre buna înțelepciune și înalte învățături dînd,
Macar și în aer dumnezeirea o laudă, făr de sfiială.*

*Ea n-are amestecare cu patimile laolaltă,
Că totdeauna mirosește și să veselește,
Nici e ea vrodată cu niscai reăle poste însărcinată.
Și pentru purtarea bunilor ea dîn zi în zi crește
Și în voe bună vremea își petreăce.*

— O, zise Latina, așa e ea, de tot dumnezeiască persoană ! Dar tu, Amore, cum ești tu acuma și cum totdeauna ai fost, să cade să-ți spunem că ești un mare înșălătoriu, amăgitoriu și-i o mare minune că tu pre noi în vreo nenorocire nu ne-ai băgat. Eu bine văd că cel ce să increăde ție, acela bagă mina în oala cu norocu. Macar că-s eu cu prințul meu în dreptate legătuită, însă iară cu bună seamă pre voia ta nu s-au lucrat, // de nu am fi căutat ca în urmă să nu ne rușinăm. Că de cum văzui eu, zisă ea, pre fata ceriului, alte cugete că-pătai, care nici odată nu le mai avusem. Eu pre tine spre povață ducătoriu nimăruia nu te voiu încredința.

*Cum acuma, după avutul nostru dedat,
Să lucră în lume cu iubită drăgostire,
Va arăta o îndestulareă careă s-au supărat,
Cu mare și neodîhnită pustiire.*

*Însă ceriul să ne-o deăce, cu tot alt bun dar,
Cu mai bună socotință spre norocire, și să-i dăm har
O, ceriule, apleacă-te spre a noastră rugăciune,
Și dă-ne îndreptări, cu nărave bune.*

CAPUL XI

BUNA DOAMNĂ. ISTORIA CU ZINA FĂRMĂCĂTOAREA

Au fost odată o bună doamnă, virtutnică, cucernică, careă toate întâmplările ce turbură viața omenească le petrecuse. Ea lăcuise la curte, unde sînt valurile încurcate. Eu socotesc : strîmbătăți, necredințe, pierderea averilor și a prieteniei le simțise. Apoi i se urî de-a fi mai mult la așa loc, unde înșelăciunea și prefăcutu au scamnul său și să socoti să-și lase țeara sa și atîta departe să se ducă, cît pre toți oamenii ei să-i zeuîte, unde să nu mai audă pre cineva de dînsa vorbind.

După ce se duse destul departe de curte, acolo, într-un ținut deoparte, îi plăcu un loc de-a să sălășlui și tot ce gîndisă a face, aceăia și făcu. Ea își cumpără o turmiță de oițe, al căriia laptele spre bucate, iară lîna spre înbrăcămînt îi erau. Aceasta nu fu lung și ea să află în stare bună, norocoasă. „Caută acum, își gîndea ea, că și aicea-i loc unde poate omul fi și îndestulat a petreăce ; eu așa mi-am ales, cît altele nu mă poftesc“.

Ea în toate zilele, cu furca la brîu, își mîna turmița. Ei îi veneau uneori poftede petrecanii, de adunări, // ci iarăși să ferea de vreo întâmplare, de unele ca acelea de pi la așa locuri, și pe-ncet s-au dedat ea în singurătate și în sine îndestulată a fi.

Odată, într-o seară, vrînd ea a-și aduce turmița, deodată toate oile care încătro, în toate părțile, departe de la ea să sprînjiră. Încă și mai mare minune, că nici una nu să mai văzu. „Au doară că-s eu lup, zise ea, ce va să fie aceasta acuma?“ Ea-și chieama oița, mieluseoa, oacheșa, băluța, drăguța, favorita ei, însă nici una de acelea mai mult nu ascultă, nu aude glasul ei și fugiră de ea. „Ah, zise ea, numai pre tine una de te-ași mai putea căpăta, de ceăialaltă turmă tocma mult nu me-ar păsa“. Ci tot în deșert fu.

Buna Doamnă de aceasta foarte să supără și să amări. „Acuma nimica n-am mai mult în lume, acuma poate fi încă că nici grădinuța, nici colibița mai mult nu le voi afla“. Așa vaitîndu-se să tînguia, cu inima turburată ; și încet să duse, că de atîta alergat rău ostănisă. Și vro vreme trăi cu poame, veărze, legumi, ceva brînze

ce-i mai rămăseăse. Și dacă văzu că și acea mică merinde a ei va să se sfirșască : „o, norocule, zise ea, tirănește-mă, pedepsește-mă cît și voia și-ntr-acest loc de liniște, însă tot nu mă vor opri porțile morții de-a nu le vedea ; după aceăia tot îți va căuta a-m da pace“. Ea n-avea nici de tors mai mult, nici de mîncare ; iară răsîmîndu-se pră boată-și, să dusă într-o pădure și-și căută acolo un loc unde să se odihnească sau măcar să și moară.

Deodată, într-o clipă de ochi, aci îi veniră trei mici pruncuți, preste măsură frumoșei, sîrînd, și toți trei deodată la dînsa alergară. Ea văzîndu-i, din toată inima să veseli ; ea să arătă cu o dragoste din toată inima și șezu jos, numai bine să-i sprijoană la sine. Unul își încolăci minile pingă grumazu-i, altul pe din dos o înbrătoșă, iar al treilea îi săruta minile și toți striga : mamîțe, o preaiubită mu-mițe ! Ea așteptă multă vreme, în gînd : dor o veni cineva din cei ce i-au adus aci să-i caute, ci nu veni nîma, și va să însăreăze. Așa, socoti să-i ducă cu sine acasă și-și gîndea : „De mi-ar da ceriul această mică turmițe în locul ceii perdute“. Și ereau doo fetițe, nu mult preste doi și trei ani și un pruncuț ca de 5 ani. Fieșetecarele de acei prunci avea la gît baere, la care aveau cîte o piatră scumpă, prețioase anînată. Una erea cireașă de aur, în vedeăre de carne emailată și sta pre dînsa : *Lireta*, de pe careă văzu că-i numele fetiții așa ; deci, așa o și numi pre ea. Ceăialaltă avea o măciiașe, cu cuvîntul : *Mirtis*. Și pruncul avea un simbure de mandălă (: mig-dală) vînată, emailirtă, pre careă era : *Fain-fain*. Buna doamnă deăte fiecărui prunc al său nume. Amîndoo fetițele avea cîte ceva scumpe iuvele (: clainod) pre capete, care atîta plătă, cît buna doamnă cu acelea să putu ajuta și îndestula, de-și cumpără curînd altă turmă de oi și toate cele ce-i lipsea, spre sațiu ei și a pruncilor avea.

1.27v Ea le făcu lor țoale de iarnă din scoarță, cu de teiu, iar de vară, țoale de bumbac. Și măcar că erau încă // micuți, dar tot își mînau oițele și acestea nu să mai făcură rebelașă, fugătoare, ci iale la un cuvînt le urma, mai mult decît după cîini. Apoi și aceasta făcea oopiilor, multe jucării. Ei așa creșteau, mai do de-a se vedea, și viața în nevinovăție își petrecea. Ei iubiau pră Buna Doamnă, precum și înșii întră sine dragoste pacinică aveau. Deci ei își păstorea turma, uneori vîna peăște sau cu lațu, cu mreajia prindeau paseri. Alte dăți lucrau în grădina, careă ei însăși și-o făcusă și frumoasă flori într-însa împlîntasă, care le lucra, le și plivia.

Mitutica Lareta avea un buciun de roze (: trandafir), ruje, însăși a ei, care foarte iubia și cum mai bine-l grijia ; și adevărat că ea nici o floare mai mult nu iubia, decît ruja ei. Odată vrînd ea un pup de rujă a desface, să-i caute inimioara înlontru, un spin de rug așa o împunsă, de-i, sîngeră deăgetu. Amar plîngea ; și micul Fain-fain, carele tot cu ea era, și el ca și ea plîngea. El îi lua degetu și încet îl storcea, să scură sîngele. Buna Doamnă dacă văzu acestea toate, că e cruntă, viînd, și zisă Liretii :

— Că ci ești așa isteate cercătoare ? Și că ci rupi tu așa floare, care tu tocma așa tare o iubești ?

— Eu poftcam numai inimușca a i-o vedea, zise Lireta.

— Așa feliu de cercări întotdeauna fără de noroc, Buna Doamnă îi răspunse.

— Însă iubită mamă, iar zisă Lireta, dar oare de ce are o floare așa frumoasă așa fel de spini răi ?

— De aci să te înveți, îi răspunse Buna Doamnă, ca noi nu numai că înșine în ce ne place să ne încreădem, ce încă și aceasta, că lucrurile și ceale mai frumoasă adevăseori tot vătămare a ne aduce.

— Cum, zise mica Lireta, au doară nu să cade tot a iubi ?

— Ce-i de iubit nu să cade, zisă Buna Doamnă, ci să cade bine a ne păzi. Însă iar zise Lireta :

— Dar mie îmi place frate-meu și din tot sufletul mi drag. El îi frumușel.

— Pre el îl poți tu și iubi, îi zise ei Buna Doamnă, însă de nu ț-ar fi el frate, atuncea nu ți s-ar cădea a face.

Lireta clătea din cap, că-i căzu acea regulă foarte greă. Într-a-ceasta, Fain-fain cu degetul ei tot își făcea de lucru. El îi stoarsă saft (:must) din flori de ruje și i-l învălui. Buna Doamnă îl întrebă :

— Că ci faci aceasta ?

— Eu gândesc, zise el, cum că ea și-ar putea căpăta leacul tocma de la acea întâmplare, careă au îndemnat-o și la sine au tras-o. Buna Doamnă risă la așa înțeleaptă încheiere.

— Iubitul meu fiu, zise ea, aceasta nu să loveăște la toate întâmplările.

— Însă eu socotesc, răspunse micul, că uneori, când can rar să uită Lireta la mine, atuncea eu simt în sine ca o supărare, dar alte dăți iarăși de-mi caută drept, atuncea atita mă înbucură, cât nu pot spune. Dacă să răstăște ea vrodată, eu mă turbur și mă supăr, iar după ce-mi vorbeăște mai blînduți, eu îndată foarte mă mîngîiu.

Buna Doamnă să miră de un așa gînd naturalnic a acestor prunci ; apoi încă nu știa nu cumva să fie ei frați, adevcă frate și soră, și le avea grijă ca nu cumva ei unul cu altul foarte de tot a să îndrăgi. Alte dăți îi venea ei mare grije că nu-i știa cine-s. Însă ea tot își mîngîia pre mărișorii ei tineri.

f.28

Fain-fain des mare grije // și cugete de Lireta avea, iar Mirtis nu-i erea lui foarte dragă. Odată cinsti el Liretii doi puișori de găinușă, care erau foarte semnați. Lireta crescu unul mare din ei și-l făcu învățat, negîndit aplecat în cucernicie. Și macar că-i era ei foarte drag, ea tot îl cinsti junelui Fain-fain ; și alerga după el în toate părțile. Și-l învăță multe feăliuri de cunste, științe, priceăperi ce erau frumoase de-a se vedea. Și odată, avînd el puiul cu sine la oi, găinușu îi fugi, fără de a-l simți el. Și-l căută prin toată smida pădurii, ci neaflîndu-l, de aceăia rău să supără. Mirtis căuta să-l mîngîie, însă în deșert să ostănea.

— Tu, iubită soru-mea, îi zisă el, eu numai de aceasta mă năcăjăsc, că acuma Lireta va să se minie, deci mîngîierile tale nimica nu-mi ajută. Apoi îi zisă Mirtis :

— Dimineata de noapte să ne sculăm și altă găinușă să căutăm; eu n-ași ști cum, pentru ceva așa, atita să mă pot supăra. Lireta ajunsă aci și toate auzindu-le, își zimbi de rîs și zisă :

— Pentru găinușu mie nimic nu-mi pase, ci pentru ce tu atita te superi, iubite frățioare, inima mă doare. Aceste cuvinte fură destul inima lui a o mîngîia și a-i veseli fața. „Pentru ce, dar își gîndi el însuși, în sine, de nu putu Mirtis, cu toate buneățele ei a mă mîngîia, iară Lireta numai cu un însuși cuvînt putu aceasta să-mi facă. Cu doo surori este prea mult; Lireta pentru mine destul ar fi“. Însă și Mirtis văzu cită deschilinire face frate-său întră dînsa cu întră Lireta. „Noi trei, își gîndea ea, sîntem aicea prea puțini; noi de-am mai avea încă un frate, care m-ar iubi pre mine ca Fain-fain pre Lireta“.

Lirete era de 12 ani, Mirtis 13 ani, iară Fain-fain era de 15 ani bătrîni. Șezînd ei într-o seară frumoasă, după cină, cu Buna Doamnă, dinăntea cășii, unde le da ea lor folositoare învățături, Fain-fain văzînd că Lirete cu cireașa de aur de la gîtu ei să joacă, el întrăbă pre buna lor mamă :

— De ce treabă ar fi așa lucru prețios? ea îi răspunsă :

— Voi toți trei ați avut de acelea la grumazi, cînd v-au adus ceriul la mine. Spre aceasta zise Lirete :

— De-ar face aceasta a mea ce i-ași zice-i, foarte tare m-ași bucura.

— Dară ce ți-ar fi voia să-ți facă? întrebă Fain-fain.

— Tu îndată ai vedea, zise Lirete. Apoi să apucă de baeru cu cireașa de la grumazi aninată și zisă : „Mică cireașe, eu bucuroase ași pofti să am aicea o casă de ruje frumoasă“. Și îndată, cit grăi aceasta, auzi dindărăt un sunet, Mirtis mai nainte căută într-acolo și cit putu strigă : Ce minune e?! Da și fu lucru vreednic de mirare, că în locul căsuții cei mici a Bunei Doamne să puse aci o casă frumoasă, careă nu să mai afla. Macar că nu era naltă, însă toată învălitoarea îi era rujă, careă vara și iarna tot proaspete erau. Ei să prăumblară îndată înlontru și văzură într-însa țimere, sobe foarte pră plăcere, care erau minunat înfrumusețate; în mijlocul fiecării sobe, un vas frumos cite cu un buciurn de ruje, ce una, într-una tot înfloriia. În tindă, înaintea cășii, la întrarea lor înlontru, găinușul cel pierdut întru întimpinare le alergă înainte și // vesel sărea; și mai mult la Fain-fain.

f.28v

— Hei, zisă Mirtis, acuma ce-ar mai trăbui alta, decit numai a pofti! Și îndată apucă salba, gherdanu grumazului ei, și-i zisă : „Iubita mia măciășe, dă-ne dară și o grădină mai mare și mai frumoase“. Și numa cit zise, îndată le crescu dinainte o grădină, în careă tot ce poate îndestula gîndul, preste fire să afla într-însa. Și îndată cei trei frumoși tineri alergară între alee, pintră flori și pi la adusăle fintîni săritoare înprejur.

— Iubite frate, zise Lireta, dar poșteăște-ți și tu ceva. El îi răspunsă ei :

— Eu mie alta nu me-ași pofti, decît să mă iubești tu pre mine așa cum te iubesc eu pre tine.

— O, zisă ea, aceăia însași inima mea o poate face și sîmburu mandalii tale n-are aci de a se amesteca.

— Bine, zise Fain-fain, tu, simbur de migdală, eu voiu ca să-mi crească aicea aproape o pădure mare, unde ficioru, prințul craiului într-însa la vînat să vină și să vadă el pre Mirtis și să o îndrăgească.

— Ah, zise Mirtis, cu o fațe supărată, dară ce ți-am făcut de-mi poștești unele de acelea, că eu voiu în starea nevinovăției noastre a vieții, careă aicea o avem, a nu o schimba.

— Tu ai drept, iubita mea fiică, zise Buna Doamnă. Așa fal de gînduri statornice ale tale mie îmi plac. Că, făr de aceia, aud că-i craiul om foarte rău, carele țări de la alții cu nedreptul zmulgînd, sie-și le-au luat, și cum că el pră craiul cel adevărat, deănpună cu toată familia l-au prăpădit și, făr de îndoială, nu o fi nici feciorul mai bun decît tată-său. Întru careă, mult să miră că acești tineri în poftele lor așa de norocoși sînt, cît nu mai știia despre aceăia ce să mai gîndească. Apoi înoptînd, și ei toți deănpună să dusără într-a lor casă de ruje.

Dimineața văzură aproape de casă o pădure mare. Frumșii noștri tineri să veselea într-însa, cu preumblări și în vînat. Fain-fain prindea cerbi, căprioare și alte vînate. Odată prinsă el un puiu de căprioară, alb ca neoa și-l cinsti buneii Liretii ; carele alerga după dînsa ori încătro mergea ea. Așijderea și găinușu după dînsul. Și vrodată, cînd nu erau ei vrun ceas amîndoi, atuncea își scriiau ei doi, unul altuia, cărticeăle, care căprioru și găinușu le duceau, că erau ceăle mai frumoase făpturi în lume.

Într-acest chip viețuia această mică familie, în liniște și-și petrecea așa, după cum să schimbă timpii anilor, acu într-un chip, acu într-altul, și ei tot își păstorea turma lor. Iară vara le era veselia lor cu mult mai dulce decît iarna, căci că ei înbla în vînat apoi cu mare poftă, uneori cu săgeți din arc, alte dăți cu alergatu în fugă, și apoi venea ei jumătate degerați în casa de ruje.

Buna Doamnă ținea pentru ei totdeauna foc mare gata și nu putea ști cît mai curînd să-i poată destul a-i încălzi.

f.29 — Lireti, i-au zis, dă-ți picioarele la foc ! Mirtis, buna mia fie, ia dă-mi mînele tale să ți le frec, ca să ți se încălzească ! Dar tu, fiul meu, și tu iară ia dă-te mai aproape, cătră // Lirete. Apoi îi așeză pe toți trei pre o canapee. Și era plină de bucurie că bine i-au grijit și pre poftă le-au făcut. Așa viețuia ei în liniștită îndestulare.

Buna Doamnă să miră de simpatia lui Fain-fain cu a Liretii. Mirtis iar era așa de frumoasă și drăgăstoasă ca și Lirete, însă Fain-fain tot n-avea cătră dînsa acea voce ce avea la Lireta. „Dar însă de vor fi ei frați, mama de multe ori își gîndea, cum într-alt chip nici nu putea fi, că de tot seamănă unul cu altul, Și ce primejdie mare dragostea lor întră sine ar face. Iară de n-ar fi frați buni, așa ași putea eu face îndrăgirea lor dreaptă a fi și pre ei unul cu altul a-i împreuna. Ei mă iubesc pre mine, unul ca altul, așa tare, cît acea

împreunare bucurie și ușurare zilelor meale ar face“. Acuma, fiindcă ea nu știa cum o fi lucru, așa ea porunci Liretii ca ea singură cu frate-său niciodată să nu fie, că erau crescuți. Și Mirtisii îi deăte ea poruncă ca ea totdeauna cu ei să fie. Și iale amîndoo așa o asculta, cum să cadă feătelor de omenie a face, afară de a o întreba pentru ce.

Și fiindcă Buna Doamnă auzise de vro fărnicătoare că ar lăcui undeva pe-aci aproape, ea se socoti ca pentru acești fii ai ei de la aceăia să ceară svat și să o întrăbe. Odată fiind Liretii ceva rău și Mirtis cu Fain-fain erau în vînat, Buna Doamnă avu ocazie, prilej de a se duce la doamna Dudu, așa să chiema fermăcătoarea. Deci ea lăasă pre Lirete în casa de ruje bolnavă. Și nu se depărtase tocma mult și veni căprioru în pădure, iară găinușu preste dînsa zbură cătră casă și la ea să întilniră. Ea văzu aceasta cu mirare, că amîndoo aveau la grumazu scrisoare legată. Ea strigă găinușu, carele îndată la dînsa zbură; apoi și căprioru veni, cum îi zise pre nume. Ea luu cartea ce era la gîtul găinușului aninată a o ceti și află într-însa următoarele veărse :

*Zboară mîndruși găinuș, vezi Lireta au tot zace,
Spune-i chiar că eu făr de ea nimica nu pociu face.
Cu gînduri, cu grijile ei, nu știu de ce să mă apuc,
Nici că știu încătro să mă duc.
Oare, ajunge-om de-a ne mai săruta ?*

„Ce feliu de cuvinte, strigă Buna Doamnă, aicea nu grăiaște în ea prietenie, cu așa înfocare!“ Iară căpriorașu la aceasta sta și-i lîngea mîna. Ea îi dezlegă și foiața lui, o desfăcu și ceti următoarea :

f.29v

*Steaôa de seară străluci și tu ești încă la vînat,
Vino iubite Fain-fain, vino, ce-ai întîrziat ? ||
Tu odată cu Aurora, în zori de aici te-ai dus
Și pre mine acuma așa în mari griji m-ai pus.
Au doară fi voia deodată să mă urgisăști
Și tu cit vi fi tot în pădure să te pedepsești.*

„Așa, așa, zisă ea, de acestea au fost și pe atuncea, încă fiind eu în lume. Ci cum învăță Lireta în pustietate de acestea? Cum ași putea eu acuma așa primejdioase lucruri a le înbunătăți“. Găinușu deodată deschisă gura și zise : „Hei, madamă, despre acestea făr de lipse îți faci griji, că sînt alții carii au grijă pentru așa oameni tineri, carii foarte bine știu cum e acel lucru“.

Buna Doamnă să spăimîntă cînd auzi de acelea, și bine văzu cum că găinușu din vro înaltă puteare grăiaște, căriia din așa cutr mur îi căzu scrisoarea din mîna jos, careă căprioru cu găinușu iar sus i-o rădicară și ei amîndoi curînd să dusără, unul în zburat, altul în sărit. Găinușu tot adeăsea striga : „Dudu“, cît Bunei Doamne îi deăte în gînd precum că doamna Dudu va să fie aci mesticată, careă ceva o țiră o mai mîngie. Ei nu-i fu cu putințe de-a călători până la zina fermecătoarea, ci iară să duse în casa de ruje.

Într-aceasta, Fain-fain și Mirtis, amândoi toată ziua vinasă și fiind foarte ostăniți, puindu-și vînatul jos pre pămînt, ei doi sub un arbor, copaciu, să culcară, unde și adormiră.

Cronprințul, ficioru craiului, și el atuncea venise aci în pădure la vînat și, ducîndu-se de la oamenii săi, rătăcise, unde după întîmplare veni la acel loc, ce erau aceăle doă tinere persoane culcate. El întii o vreme căută la ei cu mare mirare. Fain-fain era culcat cu capul pe cătrînta ei și Mirtis cu capul ei la dosul lui. Ea plăcu prințului preste măsura firii așa de bine, cît el nu putea destul de curînd să sară di pe cal jos. El căută la ei și-i prăfiră cu o mare mirare. El văzu di pe țoalele lor și de pe trăistele păstorești că-s păstori, de care suspină de păreăre reă, cum oftează oamenii cei ce să îndrăgesc. Și îndată despre acești doi tineri să viri într-însul un gînd ca o muștrare, ce ar teăme fata de fecior. Stantul a acestor tinere persoane îl adusă la gînd cum că trăbue să fie o păreăche de îndrăgiți. Această păreăre a lui atîta îl tulbură, cît el pre păcurariul nu-l lăsă să mai doarmă, ci cu sulița de vînat îl boldi. Acela în spaimă să deșteptă, deăte cu mîna în fața Mirtisii, de careă și ea să deșteptă, și o strigă : „Soro !“. Acest cuvînt fu spre mare mîngiere prințului. Mirtis spăimîntată sus sări. Ea în via // ța sa altă persoană bărbătească decît pre frate-său nu mai văzuse. Prințul era tocma în anii lor. Statul persoanei lui era așa de frumos, cît nu se putea gîndi și țoalele lui ceăle de vînat, ce-i erau tot bine lovite, și mai frumos îl făcea.

Cea dintii ce-i zisă el ei fu despre plăceri. Ea le asculta cu o nemai simțită voe bună și i le răspundea cu un mod naturalnic, al nevinovăției, și cu cea mai mare slobozenie.

Fain-fain era bucuros să meargă acas, fiindcă înoptase și căprio-rașu încă cartea îi aduseăse. Deci, zisă el cătră Mirtis : „Haideti acas !“. Acuma fiindcă Mirtisa gîndea că fiecare fecior frumos îi ei frate, pentru aceăia zise ea către prințul, luundu-l de mînă, în dragoste : „Frate, haida cu noi într-a noastră casă de rujă“. Prințul nemai așteptînd vro a doo îbiere, să învoi.

Fain-fain încărcă vînatul pre căprior și prințul ducea harcul și săgețile Mirtisii. Și așa ajunsără toți împreună în casa de ruje. Lirete le alergă înainte ; ea sprijoni pre prințul cu vedeăre veăselă, iară după aceăia să întoarsă cătră Mirtis și-i zise : „Mie îmi pare bine că tu un norocit vînat ai căpătat“. Ei toți împreună meărseră la Buna Doamnă și prințul fi spusă cine au fost el. Ea îi deșchisă lui cel mai bun țimer, sobă și-l ospătă pre el cît îi fu putința ei.

Prințul remase la ei păn a trea zi ; lui multă vreme nu-i trăbui de-a fi cel mai înplăcut pre pămînt și așa și poftele li se loveau, careă Fain-fain cu bobu migdalii o făcusă.

Într-aceasta, oamenii prințului, carii în toate părțile îl căutasă și nicidecum nu-l putusă afla, iară aflîndu-i calu făr de el, în cea mai mare frică erau, teămîndu-să că reă întîmplare va fi avut. Și-l căutasă pre toate călile și cărările. Și răul craiu era aprins în minie, unde nu-l află. Muma prințului și sora craiului celui omorit de acest

rău craiu, care era o foarte bună prințeasă, nu era de-a să mîngîia și socotea că pre iubitul ei fiiu îl pierde. Într-asa mare turburare trimisă ea furiș la zîna fermecătoare Dudu, care de demult îi era prietenă, pre careă de demult nu o văzuse, căci craiului îi era urîță și ei cu o persoană înlăcută o mare dureauă de inimă i-au pricinuit.

Doamna Dudu furiș la crăiasa veni și din toată inima să înbrățișară — (fiindcă întră zîna cu întră crăiasă nu e mari deschiliniri, fiind una mai do ca și alta puteărnică) — apoi îi zisă ei zîna cum că pre feciorul său iară îl va vedea, să nu se vaite, nici să gîndească că i să va fi întîmplat vrun rău, că ea îi făgăduiaște ei pe nenădăit o negîndită bucurie și cum că ea încă cea mai norocită persoană va fi.

Într-aceasta, slujitorii crăești pre prințul tot într-una îl căuta și abea în casa de ruje îl aflară. Ei îl dusără la craiul, carele îl înfruntă și cu mari sudalme îl ocări. Macar că era el bine învățat, f.30v tînr prinț în lume, el petrecea o jalnică viață // la tată-său, fiindcă el într-una tot la iubita sa Mirtis își gîndea, apoi tot într-una îi căuta depărtat de ea a fi. Dorul și focul lui îl invită ca pricina lui de mumă-sa mai mult să nu o ascunze, careă căuta pre el a-l mîngîia. „Ah, îi zisă el, de-ai vrea domniia ta odată să-ți încaleci calu de călărit și să mergi cu mine în casa de ruje, atuncea ai zice că mi-am văzut eu ceva frumos“. Deci crăiasa să încălecă și acolo cu el călări. Și prințul de bucurie nu știia de sine, că iară va să-și vază pre iubita sa. Crăița să minună de frumusețea ei, precum și de a Lireții și a lui Fain-fain. Ea pre toți trei cu dulce îi luo în brațe, tocma așa ca cînd i-ar fi fost fii din trupul ei. Ea de aci îndată și Bunei Doamne din inimă să făcu plăcută. Ea să miră de casă, de grădină și de toate ce văzu aci. Și întorcîndu-să îndărăt, pofti craiul ca el de toate ce-au văzut ea, și-i povesti întru adevăr. Lui îi cășună ca toate aceălea raritate a le vedea. Prințul se rugă de slobozenie, să poată a-l petreăce păn acolo, și se învoi, însă can cu chip neplăcut, căci el niciodată nu putea să facă ceva cu fațe veăsela, voioasă. Și cum văzu frumsețea casii de ruje, îndată o ceru să fie a lui. Și numai cît văzu pre frumoșii lăcuitorii ei, însuși în sine socoti cum ar putea face cu sila a le lua casa. Deci, ca să facă începutul de-a o stăpîni, zisă el că va să doarmă aici, într-însa.

Buna Doamnă de-așa cinste nici un pic de bucurie n-avea, ci de aceăia mai tare să supăra, că ei strigările, selbatecele umblete a slujitorilor, mai vîrtos sunetele alergărilor ce fac curteării îi erau urite și de dînsa nerăbdate. „Dar unde ești tu, își gîndi ea, fericită liniște careă mă îndestulai? Iată că te goneăște o mică părere de noroc, cu a sa puteare“.

Ea diete craiului pat bun, ales, iară ea să strînsă cu îngereasca sa familie într-un unghiu a cășii. Craiul se culcă în pat, socotind foarte bine a dormi, fiindcă doarme subt acoperemînt de roze, ci nu-i fu în potințe de-a dormi. El tot să întorcea și să tăvălea. Își deschisă ochii și văzu o muierușcă mică, bătrîna, ca vro doo palme naltă și iară atîta de lată, și avea la nas ochelari atîta de mari, cît îi era obrazu ei cel mic și gras abea din ei i să potea cunoaște, și

cătră craiul urit să strimba și să schimosia, ca o miță de marea minioasă. Apoi, fiindcă toți cei răi is fricoși, și el nespus să temea, încă spre aceasta că milioane de împunsuri, ca de nește ace, prin toate mădulările trupului simția. Întru așa patimă la trup și la suflet toată noaptea deșteptat o priveghie și făcu o larmă urită. El suduia și urit ocăra, așa // ca călărețu cel mai rău, macar că pe atuncea sudalmele la crai încă nu erau în mod.

— Dormi dară, dormi craiule, strigă găinușu, sau încailea lasă o țiră pră alți oameni să doarmă! Dacă e crăiasca mărire așa plină de neodihnă, așa cu mii de părți ași fi mai bucuros așa găinuș decit craiu a fi! Apoi încă să mai temea pătimașu crai și mai tare. Deci porunci găinușu a-l prinde și să-l omoară. Ahăla șădea sus într-un filgean (: șol) de porțelan și cînd veniră slujitorii, el zburînd lovi pre craiul cu aripile peste obraz. La toate acestea încă sta bătrina mureoaie una, într-una dinăinte-i și ceăle mai schimosite strîmbături îi făcea. Încă și împunsăturile de ace nu i se mai contenea. Craiul, de minie aprins, „ah, zisă el, acesta-i un lucru drăcesc al fărma-cătoarei ce-i zic Buna Doamnă! Aceăia să moară și tot neamu ei cu ea!“ El se sculă din pat, că nu-i fu cu puțință de-a mai zăcea. Cum să făcu zioa, porunci armașilor săi ca să prinză toată nevinovata familie și pre toți în temniți, areste întunecoasă să-i arunce. El porunci să-i aducă înainte-i, ca să se veselească și să se îndestuleăze, văzîndu-i într-așa frică. Îngereștile lor feațe frumoasă, care în lacrimi fnotau, de dînsul nici cît nu se atinseară; el avea mai mult o urită bucurie de a lor chinuri.

Prințului i se cruntasă inima, văzîndu-și pre iubita sa Mirtis într-așa patimă. Adevăratul îndrăgit la așa fal de întimplări el mai mult pate decit însași pătimitoarea persoană.

Armașii luară pre nevinovații tineri și pre iubita lor, hrănitorea mamă, cum prind hুলি pre golîmbi, și vrea să-i ducă. Fain-fain, ce n-avea arme, nici, cu bună seamă, cu puterea sa împotriva s-ar fi pus, apucînd baeru grumazului său îl scutură și zisă: „Sîmbur de mandelă, sîmbur de mandelă, migdală! Eu poftesc ca noi toți din puterea acestuia crai să scăpăm“. „Și ca noi zise Lireta, la al lui mai marele neprietin să meărgem, tu, mindruțe ciresuțe —“. „Și tu, dragă măciașă, zisă încă Mirtis, ca cu noi și pre prințul să-l putem lua“. Și îndată, cît poftiră, așa să și așezară ei patru, cu prințu, cu găinușu și cu capriorașu într-un carit frumos, care prin aer așa reăpede să duseră, cît lor craiul și casa de roje în cîteva clipe de ochi din vedeare le pieriră.

Mirtis, după ce-și făcu pofta sa, iar să căi, că văzu că ea un lucru negîndit au jucat și în toată călătoria prin aer ochii ei tot în jos aplecați i-au ținut, așa tare să rușină ea de fapta ei. Buna Doamnă cu un mod aspru îi zise ei :

— Fiica mea, tu foarte rău ai făcut, căci despărțiși fecioru de tată-său. Macar fie tată-său om greău asupreălnic, tot el de plecaciune îndărăt să nu fie tras.

— Prea iubită mamă, zise prințul, acesta nu e semn așa de rău, fiindcă mi voia să fiu eu la voi. Eu pre tată-meu cu adevărat îl cinstesc, ci de nu m-ar fi oprit bunetele și mîngîierile mini-mea, încă mai demult de la dînsul m-ași fi depărtat.

f.31v Curînd după aceia, ajunsă ei la un palast frumos și coborîndu-să jos, iată doamna Dudu înain // te le eși. Și era persoana cea mai aleasă din lume, tineră, voioasă, veăselă, deschisă, careă pre dînsii cum mai bine îi primi și le spuse precum că-i ea aceia căriia ei, pentru bunătățile ei, au de a-i mulțami și încă că cireșea, măciașă și bobu mandalii ea lor trei le-au dăruit; încă că acuma aceale prețioase petri scumpe nici o minune mai mult nu vor face, fiindcă-s ei acuma la dînsa.

După aceia zisă ea prințului că de multe ori au auzit că tată-său cu el aspru peste măsură pășaste și ea vrea prințului mai nainte a-i spune că el de ceale ce s-or întîmpla cu dînsul ei să nu-i bage vină, că el îi caută a mărturisi că ea lui cîteva reăle îi va face, apoi aceălea vor fi tot ce are el de la dînsa a păți, a să mai teăme. Apoi îi făcu încrezuți cum că ei toți de la dînsa norocoși vor fi. Ea le deăte lor oi de-a le paște, boate păstorești frumoase, cu numele și semnul lor, țoale galante, harcuri și săgeți și mreaje de păscărit, ca în tot chipul să-și facă petrecanie. Și încă în seara aceia schimbă prințul boata sa cu a Mirtisii.

Mîne zi de dimineate îi duse doamna Dudu în ceale mai frumoase părți și le arătă ceale mai bune pășuni, încă și un frumos revier, loc pentru vînat. „Voi puteți, le zise, pînă la acest țermur a meărge, însă păziți-vă despre ceialaltă margine și de ceia parte — încătro arătă ea cu mîna — faceți-vă voe bună, desfătați-vă, îndestulați-vă voi cu vînatul, dară nu meărgeți preste stăjări'e, colo în mijlocul pădurii, ce are un arbor cu rădăcinile de fier, și așa e el foarte bine cunoscut. Iară de vă veți duce mai departe încolo, așa nenorociri vă vor ajunge, din care eu pre voi nu vă știu a vă acoperi și unde iară eu pre voi poate fi că nu destul din vreăme tot doară vă voi putea scoate, fiindcă noi zînele avem mai multe de a face.

Tinereii păcurărași îi făgăduiră cum că înșii după data lor rînduială aceia așa cît mai bine o vor păzi. Și așa ei, toți patru, își mîna turmele sale la pășuni.

Doamna Dudu rămasă la Buna Doamnă și băgă seamă că-i aceia în sine neodihnită.

— Dar ce ți, mult iubită prietină, îi zise ea, căci ești așa tristă și mîhnită ?

— Aceia eu nu o pociu ascunde, cinstită zînă, îi deăte răs-puns, că mie nu me-ar fi voia pre acești oameni tineri a-i lăsa dinpreună a fi, că de mult am băgat seamă că Fain-fain cu Lireta, unul cu altul foarte să plac. Și acuma așijderea văd că prințul și Mirtis întră sine iar plăcute seămne arată. Deci, mi frică ca nu cumva tine-rețele lor mai tare după inimă decît după minte să le urmeăze. Doamna Dudu îi răspunse spre aceia :

— Domnia ta ai crescut, ai învățat aceste fetițe așa de bine, cât n-ai nimica de-a te teăme. Eu stau bună pentru mintea lor ; și preste aceăia, încă și mai mult te voi ușura și odihni dacă-ți voi descoperi întîmplarea cu aceste tinere persoane.

f.32

Apoi povesti ea cătră Buna Doamnă precum că Fain-fain iaste fecior a răului craiu și au // fost frate al prințului. Iară Mirtis și Lirete sînt surori bune și fiete a craiului celui ce l-au omorît acesta crai. Și au fost acela frate cu femeia acestuia. Mai departe, cum că răul craiu prin multe, nenumărate nedreptăți, asupriri și siluri pre tron s-au pus și că el pre aceste doă prințeăse au vrut să deă să le omoară și în ciuda crăesii. Iară ea, crăiasa, în urmă căută să ia pre zîna întru ajutoriu, care au răspuns crăesii că ea pre accști pruncuți vreă și-i poate scăpa, însă numai într-asa chip, ca să-i deă ea și pre pruncul ei cel mai mare cu iale. Ci iară tot cu bună încredințare cum că ea pre dînsul odată, într-o fericită, bună norocire iar îl va vedea. Cu această făgăduință, careă fu crăesii întii fără de voe, pre toți trei i-au dus și pre dînșii Bunei Doamne i-au închinat, fiindcă ea pre altă persoană mai cinstită decît pre dînsa cătră aceasta n-au știut. Apoi zîna o rugă pre dînsa să nu se teamă, să se mîngie și să nu se turbure cu așa griji și o încredință pre ea precum că prin înpreunarea acestor crăești prunci toată crăiia să va ușura și o vor îndrepta, încă și precum că Fain-fain și Lirete o vor stăpîni.

Buna Doamnă, pentru această poveăste în mare minune întră, încă și cîteva lacrimi vărsă. Doamna Dudu o întrebă de ce plînge.

— Ah, zise ea, eu cred cum că ei în vițtoarea lor mărire, ei nevinovăția lor o vor piiarde și cum că înaltul lor stand vertuți abșid va da.

— Nu te teăme domnia ta de vrun așa mare nenoroc, iubita mea priatină, îi diede ei zîna în răspuns, că domnia ta lor foarte minunate legi le-ai dat. Și este cu putință deodată și crai și om de cinste a fi. Eu adeăseori, cînd îmi va fi în putință, voi fi la domnia ta și fi încrezută că pre domnia ta de tot te voi mîngia.

Buna doamnă se lăsă pre sine în făgăduințele ei și în scurtă vreăme ajunsă ea într-o întregă mîngiare. Și tinerii oameni îndestulați cum să cade trăia, cît își poșteau ca pururea tot așa să poată trăi, într-a lor veselie, în tăceăreă, cu liniște. Încă aveau și ale sale îndestulări, că erau în toate zilele deănpreună, ci unul altuia nu pizmuia, zilele lor ca minutele le trăcea.

Răul craiu odată înțaleăsă cum că ar fi ei la doamna Dudu, ci poterea lui de a-i răpi de la dînsa îi era slabă, fiindcă știa el a ei poternica măestrie în fermăcătorie și bine știa că el pre dînșii niciodată cu puterea, decît poate fi numai cu vreo înșălăciune a-i căpăta. Fiindcă nu i-au fost cu potință în casa de ruje a lăcu, căci lui doamna Dudu într-însa multe, urite spaima îi juca. Pentru aceăia, el mîniia și urgia și-o îndoi asupra ei ; așa asupra Bunei Doamne, păn într-atîta, cît încă și pre fiiul său îl urî. El își cercă toate gîndurile de înșălăciuni, cum ar potea face încailea pre unii

sau pre alții să-i capete la mână, supt sine. Careă, în cîtă vreme fură ei în hotar, pre pămîntul zînei, el lor nimica nu le putu face.

f.32v Într-o zi făr de noroc — (: cum să zice, fiind netrecătoare întîmplări) — erau acei tineri păcurari și păcu // rărițele pe aproape de copaciu, stejăriu cu fieru. Lireta văzu ca la vro 20 de pași de acel arbor, gorun, încolo, o pasăre cu niște pene preste fire frumoasă. Ea o săgetă, negîndindu-și ce face, și fiindcă căzu jos moartă, ea alergă să o ridice. Însă, sāraca Liretă, deodată într-aceea clipă fu prinse și nu-i fu în putințe mai mult îndărăt de-a să întoarce. Ea își cunoscuse greșala, însă prea tîrziu ; tot încă ce mai putu face era că cu vaitece întinsă minile cătră frățiorii săi. Mirtis cu amar plîngea, iar Fain-fain la ea alergă.

— Eu voiu ei să-i ajut sau cu ea să pier, strigă el, și la ea ca zburind alergă. Mirtis iar vreă la ei, însă prințul îndărăt o opri.

— Mai bine, zisă el, să alergăm noi la doamna Dudu, că mai bine nu le putem noi lor a le ajuta. Însă îndată, cît îi zisă, iată ajunsără oamenii craiului, carii pre ceia îi dusără. Numai atîta regaz avură, cît strigară unii altora : fiți cu sănătate !

Răul crai prin iagării săi rînduisă ca acea pasere peștrițe să o pună acolo, ca se momească cătră aceăia pre mîndrii, frumosăii tineri și în cursă să-i bage. Care măistorească înșălăciune o căpătă. Pre Lireta cu pre Fain-fain înaintea lui îi adusără și după ce pusă pre ei sudalme, ocări și bajocuri, porunci în arestul cel întunecat a-i băga ; atuncea ei nu puțin să căia. Și prețioasele lor de la grumazi nici cîtă puteăre mai mult nu avea. Căprioru și găinușu veniră la ei a-i vedea, ci cea dintii, fiindcă nu putea să între la ei, vărsă cîteva lacrămi. Craiul porunci să-l prinză și să-l omoară, ci el cu săriturile scăpă și veni la Mirtis. Iară găinușu fu mai norocos, fiindcă el în toate zilele venea prin opritorile de fier la dînșii. Și norocu că nu dădeăse în gînd răului crai ca pre ei despărțiți în doo areste a-i arunca. Pentru îndrăgiți, fie ei cît poate fi de supărați, dacă sînt înpreună, la un loc, tot puteau zice că au noroc. Într-aceasta, petreceau ei întră sine înșii în liniște, cum să cade, ca frate cu sora. Găinușu în toate zilele zbură încolo și încoacea și ducea veăste la zîna Dudu, la Buna Doamnă și la Mirtis de la mișeii arestanți. Mirtis nu s-ar mai fi odihnit de n-ar fi fost prințul o țiră să o mîngiie. Ea scrisă celora prin mijlocirea găinușului și-i anină la gît o sticlute cu cerneală, cîteva petece de hartie și vro doo condeăe în bot, ca și aceăia iarăși să le scrie. Găinușu toate întregi, cum să cade le-au dus. Ei avură despre aceasta o bucurie negrăită.

Cărticica într-acest următoriu chip era :
Mirtis și cu prințul,

f.33

Liretii și lui Fain-fain //

*Creădeți că din suflet vă iubim, frățește,
Însă și dorul cu focul într-una ne creăște,
Căci sîntem în mare jale, despărțiți de voi,*

118

*De cînd vă răpiră vrăjmașii de la noi.
Noi sîntem într-una supărați spre moarte
Și nu ne mai țignește, macar că avem de toate,
Însă ne mîngie, într-a noastre nevoi,
Doamna Dudu, careă ne înbucură despre voi ;
Ea nădejde de întîlnire ne fîgăduiaște,
Cu scoaterea din patima voastră, pre noi ne veselește,
Că în bucurie ne va împreuna.*

Această iubită scrisoare făcu mare ușurare celor din prinsoare.
Spre careă ei în următoritul chip răspunsără :

Lireta cu Fain-fain,
Mirtisii și Prințului,

*Scrisoarea iubitelor voastre degețeale,
Macar că nu ne scoase dintr-a noastre patimi greale,
Însă tot că dorul vostru ceva ne-au mai alinat
Și cu nădejdea mult ne-au înbucurat.
Ceriul din aceaste patimi să ne scoată pre noi
Și iară vrodată să ne mai împreune cu voi,
Că el, după ruga noastră, iară ne va aduna împreună,
Ca toți să-i cîntăm și să mai fim cu voie bună.
Noi alcea supt aspră privegheare stăm,
Iară pre dînsul necurmat tot îl rugăm,
Macar că noi răbdăm pentru a noastră lăcomie,
Însă voi nu vă supărați, ci să petreceți cu veselie.*

Fain-fain o legă la gîtu găinușului și îndată să duse. Tinăra Mirtis și cu prințul de aceasta foarte se mîngîiară, iară Buna Doamnă nici cum nu vrea să se păciuiască, fiindcă iubiții, de ea crescuții tineri într-așa mare primejdie să afla.

— O, cum să schimbă norocirea mea, zise ea cătră zîna. Eu trăesc în lume, cum văd, numai cît totdeăuna de nov nenorocoasă să fiu. Eu socoteam cum că me-am ales un stand în carele să mă odihnesc, însă, ah, cum m-am înșălat !

— Hei, zisă zîna, au nu știi domnia ta că în lume nu e nici un stand care s-ar socoti că ar avea o nesupărată fericită norocire !

— Așa e, adevărat, diete Buna Doamnă răspuns. Și de nu are cineva acea bună norocire însuși, în sine, aceăia rar într-altă parte o poate afla. Însă, iubită zîna, ia mai vezi cum știi, mai cearcă ceva, cumva, despre întîmplarea pruncilor mei, că eu pentru patima lor, în așa greă jale, mai mult a răbda și a trăi nu pot. Zîna :

— Toată întîmplarea nenorocului lor de-acolo li se trage, că ei la porunca mea n-au știut mai bine a se ținea. Însă iară tot voiți căută vro mijlocire de a le ajuta, voi socoti și // am nădejde că cu bună seamă le voi ajuta.

Zîna îndată să duse cu Buna Doamnă în biblioteca sa, acolo ceti ea mai do toată noaptea în cărțile ei. Apoi luo o carte mare, cu table de aur legată, careă ea multă vreme nu o luasă în mîină și căută și

într-aceia, fiindcă într-altele puțină mîngîiere aflate. Într-aceasta ceti ea cu mare întristare și turburare. Dimineața, cînd vrea mai do să se facă zioa, văzu Buna Doamnă că varsă niște lacrimi pră carte și o întrăbă ce închipuesc acelea.

— Eu mă năcăjăsc, zise ea, pentru nepromutata, neschimbarea întîmplării a acestor prunci, careă eu acuma o cunoscui și de aceia eu mă spăimîntai și nu îndrăznesc dumitale a-ți descoperi.

— Au sînt morți, întrebă Buna Doamnă.

— Ba nu, răspunse zîna, însă nu e de a-i mîntui, pînă nu ne vom duce una din noi doo acolo și pre sine spre izbînda mîniei craiului a ne jertvui. Eu adeverez, ce să atinge de mine, precum că eu nu sînt în spițele prieteniei tocmă așa sus pentru acești prunci, încă nici așa corajie nu am pre mine pentru dînșii a mă jărtvui. Și mi se pare că foarte cu greu ar afla cineva de a se băga într-aceia.

— Iartă, bună zîna, zise Buna Doamnă, negîndindu-și mult, eu mă voi duce la răul craiu și, bucuroasă, cea mai din urmă picătură a sîngelui pentru acești copii voi vărso.

Zîna se minună de a ei corajie, cu așa bunătate ; ea i se făgădui cum că după puțințe va căuta a-i ajuta, însă iară tot încă îi spuse cum că i se pare că nu-i va putea ajuta. Buna Doamnă își luă ertăciuna de la zîna, însă nici Mirtisii, nice prințului de ducerea ei nimica nu le arătă, ca să nu-i mai supere, și în cale-și plecă. Găinușu tot pingă ea zbură și după ce sosiră la stăjăriu de fier, el cu ticu botului culeăse o țiră de mușchiu ce atîrna pre arbur în jos și-l deate Bunei Doamne și-i zise : „Cînd vei vedea că ești în cea mai mare, din urmă primejdie de-a cădea, atuncea aruncă acest mușchiu la picioarele craiului.

Buna Doamnă ținu minte aceaste cuvinte și nu trăcusă departe din stăjăriu încolo și fu de șpionii craiului, pre cari încă tot la acel loc îi avea, prinse. Ea fu adusă înaintea lui.

— Iată odată tot te căpătai, zisă el, tu muere blestemată, eu voi să-ți dau ție ceale mai mari munci !

— Eu cu alt gînd nici n-am venit aicea, ea îi răspunse. Tu-ți poți toate reălele tale vrăjmășii asupra mea a ție le vărso, numai să-mi cruți săracii pruncuți, că-s tineri și cu nimica nu te-au supărat. Viața mea o ai tu în puteărea ta, ia-o pentru a lor.

f.34 Toți cei ce auziră aceasta, cu jale le păru rău de ea, fiindcă cu așa mare corajie să arată, numai însuși craiul nici cîtă milă nu avu în sine. Crăiasa ce era aci, fățis multe lacrimi vărso, // cu careă craiul în așa mînie să aprinsă, cit vru pre dînsa a o înpunge de nu-l opric curtenii despre aceia. Ea în țipete vătîndu-să, cu fuga scăpă.

Craiul, ca barbar, deate pre Buna Doamnă să o închidă și ei bune bucate și băutură a-i da pentru ca să-i poată o mai greă și fricoase moarte a-i da. Apoi o groapă mare, ce era mîrvaloasă, apătóase, puse de o împlură cu șărpi, năpîrche și șopîrle, în careă vrea el pre dînsa a o arunca, ca el la a ei așa de groaznică moarte să-și facă voe bună. Slugile acestui rău crai și făr de voe îl asculta ; și după ce făcură aceste înfricoșate rînduiale, apoi să duse tiranul la acea fricoasă

groapă. Ea să rugă ca să nu-i lege minile, că ea așa, voioasă, merge la moarte. Fiind acum că să scurtasă și nu era de-a pierde vremea, așa pași ea cătră craiul aproape și-i aruncă mușchiul la picioare. El sta tocma pre marginea acelu gropan, căutînd la năpirci, vipere și la șărpi. Deodată îi alunecară picioarele și căzu înlontru. El numai citeva minute să apără, apoi aceăle groaznice fieri îl omorîră.

Acu Buna Doamnă veni, neștiind cum, de iară să întilni cu că-priorașu și cu găinușu în casa de roze.

Păn ce să întimplară acelea, mișei oameni tineri în arestă, de mareă frică, erau ca și morți și alta nimica, decit a lor curată dragoste ce o aveau întră sine, încă în viațe fi ținea, dar și ei cuvinte jalnice grăia. Și ușa de fer a temniții să deschise : așa veniră ai lor mai iubiți prietini, prințul, doamna Dudu și Mirtis, și să luară pre după cap și toți împreună deodată vorbea și cei din arestă acum înțaleăsară că ar fi craiul mort.

— Mîndrul meu Fain-fain, zise zîna, încă minunea cea mai mare este că el ți-au fost tată, cum au fost și al prințului, însă au fost rău tată, tiran, carele și pre crăiasa de vro sută de ori au vrut să o omoară. Acuma noi îndată curînd la dînsa să ne ducem. Careă făcură, fiindcă crăiasa mare omenie și bunătăți avea, ci era turburată despre fri-coasa moarte a bărbatu-său. Și precum Fain-fain, așa și prințul așij-derea sloboziră lacrimi a curge. Tatăl rămîne totdeauna tată ! Datoria fiiască niciodată de tot nu înceată, fie el cît o fi de rău.

Fain-fain, ca cel mai bătrîn prinț, să făcu crai și Mirtis și Lirete fură ca prințeăse cunoscute. După aceăia, călătoriră ei toți la Buna Doamnă, în casa rujelor ; careă, cînd veniră ei, de bucurie mai do moartă era. Cariii îi spusără că inșii pentru viața lor ei uniia au de a-i mulțami și, careă-i cea mai mare, că și pentru toată fericirea norocirii lor, fiindcă acuma cu bună scamă norociți să socoteau.

f.34v   Înșurăciunile a acestor doo înplăcute părechi cu mari frumseățe să făcură. După ce trecură // și se împliniră aceăle sărbători și tră-cuse, să rugă Buna Doamnă ca inșii întru a ei-și case de ruje să pof-tească a veni, ci ei, can și făr de voia lor să învoiră, căci de-a se le-păda iară nu puteau. Apoi și văduvita crăiasă însași cu ei acolo să dusără, ca zilile vieții sale la dînsa să și le petreacă. Și precum că-prioru, așa și găinușul, la ei rămasără, că pre marea lume li se su-părase și de nov începură în această singurită liniște foarte bine no-rociți a fi.

Doamna Dudu, precum și cea tinerică crăiască păreăche, prințul și femea sa bărbăteăște îi cerceta. Și așa petrecură ei toți pănă în ani tîrzii într-o mare, deplinită îndestulare.

*Fericit e carele cu însași a sa viațe,
Cu alese, bune pilde și pre alții îi învațe,
Atuncea să biruesc toate lumile ce sint,
Dacă ne plac faptele bune pre pămînt.
Mintea să căde la toate nainte să privească
Și ceăle de lipse spre ținerea noastră să-și agonisească.*

PRINȚUL CURIĂZII. ISTORIE CU ZIȚA FERMĂCĂTOAREA

În vremile cînd erau zînele încă în mare cinste, domnia în Țelusii a mare prințese, pre careă, pentru ale ei mari, slobode dăruiri subpușilor, Prodigă o numia. Ea era foarte frumoasă, în ceale mai bune ale ei tinereăte, învățată vestită și avea mari averi. Toți prințipii din vecinătatea ei erau bucuroși, poftind femeăe a o căpăta, careă curtea sa foarte galant în toată Azia o făcuse. Însă cea mai frumoasă podoabă în curtea ei era prințeza Modesta. Prodigă cu drag o înbia și totdeăuna la sine o avea ; ea n-avea odihnă nici cu ceva alta nu se îndestula, până nu împărțea cu ea, așa cît toți cei ce iubia pre stăpînitoarea prințese căuta prietenie cu Modesta a face. Iele rînduiau mai în toate zilile galante veselii a fi, la care Prodigă totdeăuna să făcea ca cînd nu i-ar păsa.

Odată, cînd prințul Ambițiosus un turnir, o priveăliște, luptă făcuse, așa șezînd toate damele în curtea mare a cetății, în foisoare, înfrumșetate, prinții și cavaleării, precum pe a lor vestmînte, pre arme, așa și pre caii săi, aur, argint, mărgăritare și diamante chel-tuisă, însă numai cît frînsără niște sulife și deodată să auzi întră norod o mare strigare, spaimă, și fiecarele își căutau apărătorile, ca să vază ce va să fie. Și acum să arătă un viteazu, ce era o persoană alease. Armele lui erau aur, ceva puțin ce să mai vedea din înbrăcămîntul armelor lui era vînat și cu mărgăritare cusut. Coiful lui era iar de aur și // întră peănele lui ceale albe să vazu chipul prințesii Modestii. Tot acel chip erea și pre pavăza lui și ereau cu mari diamante legate. Calul acestui mîndru heroi era alb ca neaoa. Și precum prințesa, așa curtianii toți bucuros pohtia a ști cine va să fie acel străin. Modesta mult să minuna de unde i-au venit chipul ei pre armele lui.

Prodigă porunci ofițirului de la turnieri ca să-l întrăbe cum îl chiamă și ce pohteăște. El deăte răspuns că-i el prințul Curiăzii și se roagă ca firștoaia să-l sloboadă și el frumșețea prințesii Modestii dîntără toți cavalerii să o capete. Judele turnerilor arătă de aceasta firștoaii și aceăia cerere a prințului o înbună. Turnieru (:întreăcerea) iară să începu și îndată după ce să deăte obicinuitul semn, toți prinții și cavalerii aci își arătară corajia și maistoria. Și fiindcă prințul Ambițiosus pre toți alții îi biruisă, așadar vru el acuma cu cel de nov venit, frumos fecior, un pas să ceărce. Toți să mira de statul lui cel voinicesc și cum sta cînd întră în opritoare și toți să socoteau că acesta pre biruitorul tuturor cavalerilor va să-l învingă ; careă a lor păreăre să și întîmplă. La întîia alergătură nu fu nimica ; iară după ce-și deăteră a do-oară, deăte prințul Curiăzii potrivnicu-său o lovitură așa de tare cu sulita pre supt coif, cît el cîțiva pași departe în țărînă căzu. Mai marii grajdiului său în sus îl rădicară și foarte rușinat din opri-

toare îl scoasă. Prințul Curiăzii încă mult rămasă, la marginea alergătoarei stînd, și aștepta au doară că încă vrun sumeți s-ar mai arăta, ci nici unul nu să mai ivi. Apoi așa veniră judii turnierilor și-l dusără pre dînsul ca pre un biruitoriu înaintea stăpînitoareii prințese, careă lui, pentru prețul biruinței, o brățare, pumnașă la mîină, de diamante îi diete și el cu afundă aplecăciune o luo. Apoi să întoarsă el cătră Modesta și zisă : „Fiindcă prealuminata souferană me-au îmbunat, m-au slobozit ca pre prințesa frumseăței să o aib, așijderea iarăși cu milă îmi va îngădui ca eu prețul biruinței meăle domneaei a i-l da“. Modesta roși și căută la firștoaia, ca cînd vrea să o întrăbe : cum, ce să facă despre aceăia ? Careă înțelegîndu-o, îi zise să priimească ; ea făcu, însă într-un chip can fără de voc.

f.35v Toată curtea să duse în cetățâl și alt nimica nu să vorbea decît tot de frumoasa persoană a prințului, de corajia lui și de rîndul lui cel galant și cu carele el darul ei îl diete. Tuturor învinșilor prinți le părea bine că ei asupra lui Ambițiosu își izbîndiră și mai vîrtos pentru aceăia că nici unul din rivalele sale n-au făcut, și nu mai înceta de a-l lăuda, pîn ce el, cu așa față mîndră întră în sală și ei toți adevieră că el în toate ce face, altul lui asemenea n-are. // Prințesa cea domnitoare îl luo de mîină, îl dusă la Modesta și-i zise :

— Eu te rog, prințese, primeăște pre acest cavalier. Eu îl țin că-i el unul vreađnic de a-ți sluji domniea-tale. Prințul răspunsă numai cu o adîncă aplecăciune ; după aceăia să pusă cu un genunche naintea Modestii și zise :

— Frumoase prințeze, au doar vreai așa reă să fii, a nu face aceăia ce mai luminata firștoaie cu așa mare milă pentru mine te-au rugat. Dă-mi slobozenie ca să pot și să îndrăznesc cavalier domnii tale a mă numi. Modesta îi răspunse, însă necăutîndu-i :

— Prințesa poate cu mine neoprit să poruncească și eu domniei în toate voile la un cuvînt o ascult. După aceasta îi deăte lui mîina și-l sculă în sus.

Ceălalte ceasuri a ziii să vorbeau pentru cei ce în turnier bine sau rău s-au ținut. După ce să dusă firștoaia în soba ei de dormit, zisă ea că i voia în zioa ce vine, următoare, un hurc de vînat a rîndui, la care toți să învoiră și făgăduiră. Dimineața, în vîrsatul zorilor, tot fu rînduit, grijit. Modesta fu prin trîmbițarea cornului pădurii deșteptată. Ea porunci curteănelor sale femeii să-i aducă ei cutareă țoală pentru hurc, care atunci, de curînd, își făcusă, însă acea țoală nu să află, ci în locul aceia aci era pusă alta, de samet (: urșinic), în fața focului, cu bumbi de diamant. Iale să spăimîntară de aceasta și înștiințară prințesăleor. Aceălea mult să minuna, cînd văzu ea această frumoasă țoală de vînat și nu știa oare înbrăca-va-o au nu. Ci sosind vremea de-a pleca la vînat, așa să înbracă, în careă așa îi sta de bine, cît toți să mira de dînsa. Firștul o lăuda pre ea foarte preste măsură, ci fiindcă Modesta circumstanțiile ce-i spuneau, ca nu le putea comrade, însă mult mai mare îi fu minunea văzînd Modesta în curtea cetății, unde vrea să încalece calu, că și prințul Curiăzii, ce sta aci, iar așijderea într-asa fel de țoale era înbrăcat, de careă

ii veni mirareă. Și Prodigă zise cătră Modestă : „Această trăbue să fie din fărâncătorie“. Spre aceasta, amîndoă prințesele să încălecară pre cai ; căroră prințul Ambițios Prodighii și Curiăz Modestii dedatele slugării făceau.

f.36 Fiind o zi de tot frumoasă, și sălbatecele să lăsa, cum să părea, numai decît de-a se vîna și numai atîta, cît ajungea damelor destul spre regreție. Ei să îndestulară pre sine negrăit la această vîna și abea veniră îndărăt după ce înoptă, mult despre felii țoalelor de vînat a Modestii și a prințului vorbind. Prințesa Prodigă, poftind foarte tare, vrea ceva adevărat de crezut despre acestea a înțăleage. Deci ea, oprind numai pre cei doi prinți la sine în sobă, le zise de șezură pingă dînsa și apoi zisă cătră // prințul Curiăzu :

— De cînd ești domnia ta aicea, prințul meu, eu văzui așa minunate lucruri de dumneata, cît nu mă pot mai mult opri de a nu te întrăba mai ales cine ești domnia ta și cum icoana feății Modestii o ai căpătat-o și cum cea frumoasă țoală de vînat, ce-i într-un chip cu a dumitale, în a prințesii cămară de țoale au venit? Descoperi-mi toate slobod, de care mă rog cu plecăciune. Prințul îi diede spre răspuns :

— Fiindcă domnia ta îmi poruncești, mult milostivă prințese, așa îți spun eu domnii tale, că-s eu feciorul craiului din Frighia. După ce au pornit mumă-mea groasă cu mine, primblîndu-să ea odată cu una din feătele curții sale în veselitoarea pădure, la fundul grădinii cetății sale, și după ce să duseăse mult, îi veni o doamnă cu un stat de majestate întru întîmpinare, i se închină cu dragoste și-i spusă că va aduce un fecior în lume, pre carele supușii sei îl vor cinsti și-l vor iubi, ci el prin îndrăgire foarte nenorocos va să fie, însă el tot voia sa își va ajunge-o, fiindcă ea pentru dînsul ceăle mai bune le va face. Ea mai adaoșe încă, spuind că-i ea crăiasa zînelor din Lichia, și pieri. La acestea, mumă-mea s-au spăimîntat foarte, cît ea multă vreme n-au putut îndărăt în cetățue-și a veni. La o vreme după aceasta mă scoasă în lume. Ei adeăseori într-ascuns îi striga strigoaia, zîna, ca ea făgăduința ei să o țină minte. Eu fui cum mai bine crescut și fiindcă eu o mare poftă așa toate de-a le ști din mine arătăm, așa îmi pusă numele Curiăzu. Eu îmi petrecui anii dintii a vieții meăle ca și alți prunci prinți. Părinții mei foarte mîngăios mă iubiau și aveam poftă de a stăpîni, de a vîna fiară selbatece. Odată căutînd eu un ver, porc selbatec, ce făcea mari pagubi, rătăcii prin păduri, așa cît mai mult nu mă putui desvolbi, înoptai, și eu pre niminea din oamenii mei mai mult nu-i aflai. Așa mă socotii acea noapte aci supt un arbor a o petreăce. Și numai cît descălecasem di pe cal, vrînd a-mi face un pătul din mușchiu, cu frunze, străluci ceva înprejuru-mi. Zîna ! De a căriia persoană adeăseori auzînd cumu-i ea, după spusă, deodată stătu înainte-mi și-mi zisă :

— Prinț Curiăzi ! Eu vin să-ți ajut. Vîno cu mine și de nimica nu te teăme !

Ea plecă pre cale întins la o cetățue, ce au fost departe de noi. Și eu nu-ți pociu domnii tale destul a povesti cît fu de minunată. Ceva

f.36v

ce vă pot spune este aceasta, că toate zidurile și păreții erau de aur și că eu de strălucirea iuvelilor (: scumpătăți), de care în toate părțile vedeam, mai do vederile îmi lua. Zîna mă băgă într-un țimer prețios, // unde noi o masă frumoasă aflarăm. Ea după mîncare să dusă și-mi zise să mă odihnesc, fiindu-mi de lipse. Eu așa și făcui și dormii în pace. Dimineața mă deșteptă o muzică așa de frumoasă, cît îmi părea că ar face-o Apolo cu ceale noo muze. Cînd vrui să mă înbrăc, era pusă pre masa mea o țoală foarte frumoasă pentru mine. Eu mă înbrăcai, fără de a ști de la cine-i; și numai cît mă înbrăcăsăm, iată zîna intră în soba mea. Eu vrui a-i da mulțămita mea, însă ea zise, fără de a mă asculta, că ea pre mine de la nașterea mia supt apărarea ei m-au luat și că eu mă pot lăsa în grija ei, de nu m-oiu face cumva nemulțămitoriu. Însă și eu așijderea bine o încrezui, cum că cunoștința mea cătră dînsa niciodată nu va înceta. Apoi mă dusă în veselitoarea ei grădină, ale căriia frumseturi ca și a caselor erau. Dintră toate ce văzui înlontru, mi să păru că nimica alta mai minunat decît o alee lungă de pomi, pomerance, care arbori-pomi chip, stat de om aveau. Eu nu mă putui opri pre zîna a nu o întreba ce închipuesc aceștea. Răspunsu ei fu că ar fi fost acești pomi toți ai ei iubovnici avuți, ci ea pre dînșii pentru aceăia i-au schimosit, căci ei n-au căutat așa să o iubească, precum ea pre dînșii și că înșii până atuncea într-asa stare rămîn, pîn ce-și va căpăta ea vrun bărbat așa de norocos, ca să-l îndrăgească. Mie în sine foarte rău îmi păru de acei nenorociți, însă nu îndrăznii a mă arăta de a mă cunoaște zîna, ca să nu o întărit. La capătul aceii grădine veselitoare ajunsărăm la casa grădinii. Aci îmi căută a mă așeza pre un pat de a odihni. Și zîna încue ușa după noi amîndoi.

f.37

— Prinț Curiăzi, zise ea, acuma ți vremea gîndu drăgostirei a-l înceăpe. Eu dumonii tale toate frumoasele de pre pămînt vreau a ți le arăta și grija domnii tale va fi dintră toate pre cea mai plăcută să ți-o alegi. Și îndată să învîrți ea de trei ori cu nuiaoa fermăcătorii prin sobă înprejur, la care și zicea niște cuvinte din carele eu nimica nu înțăleşi. Apoi îndată văzui eu în oglindele cu care erau păreții înfrumusețați persoanele femeesti ceăle mai frumoasă în lume. Eu te văzui pre domnia ta, prealuminată firștoae, și măcar că mi să păru că ești din toate cea mai frumoasă, însă tot nu putui tăgădui cum că inima mea de prințesa Modesta, careă după nălția ta venea, mai tare mă atînsă. Măriia ta știi gîndul inimilor. Zîinii aceasta nu-i prea plăcu și căuta a mă dezbate, ca inima mea ei a o jărtvui, însă acea inimă nu să mai înduplecă, nici să încovee. Apoi și zîinii fi căută aceasta a învoii, ci îmi proroci că eu ei nu-i voiu plăcea, pîn nu voiu fi de dînsa urît. Eu mă spăimîntai, mă supărai mai do pîn la moarte, deacă auzii acestea. Zîinii îi păru rău de mine // și-mi făgădui apărarea ei. După aceasta ne dusărăm din saala grădinii și după ce venirăm iarăși printră alee, să aplecară toți pomii cei fermăcați pîn la pămînt și sloboziră mulțime de flori și de poame a cădea, cît să acoperi pămîntul. Noi venirăm într-o saală mare a cetățuui, unde aflai aceălea arme, care eu în zioa turnirii învingerii le-am avut. Însă, o

ceriule, ce feliu de bucurie avui eu, cînd îmi deăte ea mie pāvaza pre careā fu fața cereștii meāle prințeze. Zise ea : „Du-te acolo, încātro dragostea ta te va trage, însă cîte de multe îți cautā în slugăritul Modestii a rābda, a pāti ! Călătorește, că eu vād bine că pre tine despre aceāia nu te pot opri ! Tu la poarta cetāții pre toți oamenii tăi iarā îi vei afla, carii pre tine te așteaptā. Și fiindcă eu nu pot călători cu tine, așa ia acest corn ce ți-l cinstesc ; cînd vi voi să ceri ceva de la mine, atuncea pune-l la gurā și ceāre ce poftesti“. Eu mulțāmii zîinii, cu cāderea piciorului, pentru ale ei faceri de bine. Luai acel corn minunat și mă încālecai pe cal. Oamenii mei avurā o nespuse bucurie, deacă iarā mă vāzurā. Eu luai calea mea la Lichia și cît puteam de curînd alergam, avînd cea mai mare poftā pre mult iubitā mea prințese curînd a o vedea. „Eu venii cu o zi naintea turnirei la domnia ta, precum însați știi, mareo firștoae, ce mie într-acea zi mi s-au întîmplat și mi se cade și de acelea să-ți spun. Cā atunci, pentru zioa vînătorii, despre țoale, cum pentru mine, așa și a prințesii Modestii a avea poftînd, eu cu mare mirare acelea care le-ați vāzut așa pre masa meā pusā o gāsii și ea pre a ei. Însā ce-mi ajutā mie toate, deacă eu inima prințesii meāle nu o pot căpāta“.

Aicea încheāe prințul povestea sa. Prințesa Prodigă zise spre aceāia : „Eu bine vāzui că cu o puteāre preste naturā să făcurā ceāle ce domnia ta la curtea meā ai lucrat, macar că zina domnii tale multe supārări, asupriri greāle ți-au prorocit, ci eu tot n-ași creāde că ar fi Modesti cu potîntā pre domnia ta nenorocit a te vedea“. Prodigă să dusā dupā aceāia și deāte unor soli streini audienție. Dintr-acest ceas, prințul Curiāzii nici cîtā ocazie nu lāsa a treāce ca Modesti a sa mare dragoste cu plăceāre cătrā dînsa a nu o arāta să o vazā. Însā abea acuma simți adevārul aceii ce-i prorocisā zîna. Ea primea slugăriile lui cu mare omenie, însă inima ei de nimica nu să atîngea. Toți oamenii de curte să mira de aceasta, și Prodigă, fiindcă ea // pre prințul foarte mult îl prețuia și adeāse cu prințesa vorbea despre a ei nebāgări de seamā. Odatā, fiind iele doo într-o veselitoare pādure de stājări, aproape de cetāțul, înpună mult să duseāse în proumblare. Apoi șāzurā la marginea unui rîu, ce cura prin acea pādurice, ca să rāsufle. Prodigă făcu semn femeilor sale ca să se depārteāze. Apoi zise ea :

— Iubitā meā Modestā, aicea să mai rămînem și prā plăcere, pingā acest rîu să ne rācorim și să ne desfātām. Ea ascultā, tādînd mult, precum linul sunet al apei și cîntecele paserilor. Apoi grāînd Prodigă, întîiu îi zise :

— Eu cu adevārat nu mă pot mai mult opri pre domnia ta, mult iubitā meā prietinā, a nu te întreba : apleacă-ți-se inima vro țirā a domnii tale cătrā supāratul prinț Curiāzu a-l cunoaște ?

— Înaltā prințese, zise Modesta spre aceāia, eu ca și toți alți oameni vāzu ceāle frumoasā vîrtuți ale acelu prinți. Eu cu mulțāmireā cunosc că și slugāreāște, însă alt mai mult de el nu simțu și inima meā în nepāsare de el rămîne. Eu de-ași potea domniei

voastre mai multe a spune. Prințeso, mai zise, de nu me-ar fi a mă teăme să nu rămîn de băjocură, eu socotesc că mi mie foarte înpo-trivă că pre el toți ca pre cel mai ales îl țin, fiindcă eu într-aceaste nici cît dezvinovăția nu-mi opresc, pentru careă eu lui mai mult drept nu-i poci da.

— Dar este cu puțințe, răspunsă firștoaia, că domnia ta așa fel de gînduri poți avea? Unde vei afla un prinți așa deplinit cumu-i acesta și care ar fi altul să te iubească mai mult decît acesta?

— Cu adevărat acesta să chiamă un gînd de mirare și mai do că așa vrea încă ceva mai mult a zice. Eu cu bună seamă mi-o caut, răspunsă Modesta, și eu mă vinuesc mult mai mult, prințeso, ci nu stă în puterea mea într-alt chip cătră dînsul a mă socoti.

Deodată în glasuri strigară vro mie de paseri de sus din pomi : „Ticăloase prințule, pre tine se cade a te văita, fiindcă-i dragostea ta cu nemulțămîță plătită ! Însă — auzi Modesta — va veni vremea cînd uriciunea ta ceastă mare cătră prințul în cea mai mare dragoste cătră dînsul vei schimba-o“ !

Amîndoo prințesele noastre negrăit foarte să mirară de așa seămne minunate.

f.38 — Cum, zise Modesta, tocma fierile să-mi urle, zbeăre pentru ceăia ce mie nu-mi pase? Cade-i-se lui ca mie în toată clipa de nov dragosteă a-mi arăta, careă mi urît a-i da. // Așa e, așa-i ! Eu acuma încep uriciunea cătră el a o simți și-mi pare cum că eu pre dînsul și dinaintea feății mele îl voiu scoate, de nu-m va da pace.

..Prodiga să rîdea pentru așa mînie a prietînii ei și-i zisă ea să se păzească, că prorociile paserilor, a zinei, vor să se plinească.

— Nicidecum, mare prințesă, zise Modesta, eu nici cît nu mă tem, macar că mi urît, și cu bună seamă știu că eu pre el niciodată nu-l voiu îndrăgi. Odată strigă un glas din apă :

— Modesto, numai tu nu te jura, că tu de rînduiala ta nu vei scăpa !

— O, aceasta e prea mult, zise măriata prințeze, haideti de la așa loc să fugim, că aicea-s prorocii înfricoșate. Prodiga, pentru omenie, să dusă cu ea și după ce veniră iară în grădină, așa aflareă iale pre amîndoi prinții, pre Ambițiosus și pre Curiăzu aci, carii căutasă prințeăsele. Ambițiosus luo pre Prodiga a mîna ; Curiăz să apropie cu o mai frumoasă, drăgăstoasă cînstire către Modesta, ci aceăia îi arătă lui o posomorită căutătură și plină mînie îi zisă :

— Au iară ești aicea, de nu mă lași în pace și-mi strici odihna? Ce ți voia? Ce cauți într-acest ceas aicea? Cum ai intrat înlăuntru? Și de mare iuțime nu putu mai mult a zice. Prințul își luo această asprime întîmplată în loc de bună plată și ca să se îndireapte cu răspuns îi zisă :

— Eu venisem înlontru ca domitale să-ți spun că eu foarte de parte de la ochii domnii tale, pentru domneata viața mia o voiu jărtvi-o, fiindcă domneata aceasta nu vreăi a o vedea !

— Taci, îi prorupse ea vorba, du-te așa departe de-aicea, ca eu cît voiu fi vie cuvînt de numele tău să nu-ți mai aud. Eu te opresc

de a-ți da moarte, că acea pedeapsă ar fi prea ușoară pentru tine de a-ți împăca uriciunea mea. Ci ți să cade încă mult fără de noroc a fi, mai cu seamă ți-am spus, mie niciodată mai mult naintea ochilor a nu-mi eși, că cu îndrăzneala ta m-ai făcut de mi scîrbă a te vedea. Modesta lasă să vorbească macar fie ce i-i voia, prințul spre toate nimica nu auzi, fiindcă el de aspra ei minie și sentenție în amuteală căzuse. Ea aceaste // cu o simțitoare neplăcere bagă seamă, fiindu-i frică ca nu cumva femeile ei să înțeleagă ce s-au întimplat la dînsa. Însă ceriul, carele cu bună seamă nevinovăția o apără și o acopere, iară îl ajută în viață și după ce-și veni iar în firea sa, să pusă jos cu un genunche înaintea prințeșii, căutîndu-i cu ochii lăcrămoși și-i zisă :

— Eu te ascult, prințese, și voesc cea nenorocită viață a petreăce, ca numai a voastră minie și iuțime să vă treacă. La aceasta își luo el inelul său iar în gură și pieri într-o clipă de ochi, fără de a-l ști ea unde au rămas. Despre careă ea așa să spăimîntă, cît toată noaptea nu-și putu închide ochii, neavînd odihnă, nici mîngîiare, căci el la dînsa turburat au căutat. Căci standul lui cu gîndul ei nici cît nu să lovea, de a-și căpăta pohta sa ; îi veni în sufletul ei o neodihnă, cît abea îi adusă cîteva ceasuri de odihnă.

Prințul petrecu acea noapte într-o negrăită muncă, căci el pre a sa prințeze, fără nădejde de a-l erta, au aprins-o asupra-și cît el mai do blăstăma pre zîna, careă i-au arătat-o mijlocitoarea pre dînsa într-o clipeală a o vedea și precum prin aceăia iarăși așijderea în veăci a o pierde. Și pre încet socotînd, îi veni în gînd cum că el, după căpătata încheiere, a nu cuteza el mai mult înainte ei a să ivi, însă de minuni făcătoriuul său inel încă îi da lui nădejde, fiindcă el, fără de a fi văzut, potu la curte a rămînea. Și după ce-și puse toate în socoteală, porunci oamenilor săi ca pre dînsul la granița de Telusia să-l așteapte și el își opri la sine numai un ștalmaister, în carele se încredea el. Apoi încă îi veni în gînd că zîna mai nainte i-au spus precum că el de ea nu va fi iubit până nu va fi mai nainte urît. Pentru aceăia, în bună nădejde era, cum că această întimplare începutul norocului poate fi, care cu bună seamă și fu. Apoi așa urmă, cea întregă, fericita norocire a amîndurora persoanelor.

CAPUL XIII

PERSINETE. ISTORIA CU ZÎNA, ADECĂ STRÎGA-FERMĂCĂTOAREA

O păreăche de doă tinere persoane, după ce ei multă vreme s-or iubit, apoi ajunsă bărbat și femeie, și așa mare dragoste unul cătră altul aveau, pre toți alții intrăcea, cît nima nu ar potea gîndi. Această bună păreăche, cum intră sine împreună, cu de toate îndes-

tulările foarte norocoasă, și cea mai mare era pacea cu îngăduirea unului și altuia. Și iată tinăra fâmeă fu încărcată, cărora numai aceea poftă încă le lipsea, cât de-a avea un pruncuți în casa sa, careă poftă a lor era în scurt de-a ș-o căpăta și cu drag aștepta.

f.39

Aci, nu departe, în vecinătate lă // cuia o zîna, ce avea o grădină frumoasă, în careă să vedeau foarte frumoși pomi, verdețuri și flori. Pe-atuncea într-aceleă părți petrozelea (: pătrînjiu) era de minune unde să afla. Zîna petrozelea tocma de la India căpătase, unde la niminea altul nu se afla, decit în grădina zîniei.

Tinerica fâmeăe, căpătînd apetit de a mînca petrozelea, încă iar știa că cu greu își va putea stîmpăra acel apetit, fiindcă în grădina zîniei nîma nu cutează intra. Și așa ea de aceăia tînjea și să storcea, slăbea, așa până nici bărbatu-său nu o cunoștea și una, într-una o ruga să-i spună ce să-i facă, de ce așa seacă, să pierde tînjînd și să urîțească. Și așa, abea odată, după atîtea rugăciuni a lui, pohta ei lui o descoperi, că i-au venit poftă de-a mînca pătrînjiu. Bărbatul ei oftă, știind că aceăia e un lucru greu, preste măsură, de a-i împlini pofta și de a-i stîmpăra acel apetit. Însă fiindcă unora bine îndrăgiți, nimica nu li cu neputință, el zioa, noaptea înprejura zidu grădinii zînei, ca doară ar afla cumva vrun prilazu sau gaură de-a intra. Însă zidurile erau fricos nalte, cît nici gînd de aceăia nu era a se putea. Apoi, într-o seară, văzu că-i o ușă a grădinii deșchisă; el înlăuntru să vîri și îndată un mănunchiu de pătrunjeiu luo și tot în fugă alergînd iubitei sale femeii leac îi duse, care ea cu mare poftă îl mînca. Apoi iară, după cîteva zile, și mai tare poftă de petrozelea îi veni. Bietul bărbat iară plecă pingă grădina zîniei, înprejur a acera, ci nicidecum loc nu afla. În urmă, iată iarăși deodată aflînd o ușă deșchisă, în ea intră, ci îndată așa să spăimîntă cînd văzu zîna stîndu-i dinainte-i. Ea îl cutrămură ocărîndu-l, măsurându-l, cum au îndrăznit el într-acel loc a intra, în carele niminea altul nu poate veni. Bunul om în picior ingenunchind, o rugă să-l iarte, spuindu-i chiar că femeia lui, ce-i greoaie, au pohtit petrojăi a mînca și ea pre el l-ar putea erta.

— Bine, zise zîna, eu voi slobozi ei atîta pătrunji a-i duce cît îi va fi pofta ei, însă și ea pruncul ce-l va naște mie să mi-l cinstească. Omul să can socoti și zîniei îi făgădui. După aceăia, luo el pătrunji cît vru a-i duce-i.

f.39v

Și sosînd vreămea nașterii acei femeii, iată și zîna la dînsa sosi. Ea născu o fiată în lume, pe careă zîna o numi Persineta. Zîna o făsie în scutece de aur și-i stropi fața ei cu ape de mult preț, ce avea ea într-un vas de cristal la sine; prin careă făcu de fu ea fata cea mai frumoasă din lume. Apoi, după aceăia, zîna au luat pre // mitutica Persineta la sine și cu mari griji și învățături o crescu și încă neajungînd la 12 ani să făcu fata o minune a frumseătelor. Și fiindcă știa zîna că pre această fată multe reăle vor să o ajungă și-și gindea cum ar putea să o scape și să o ferească, apere. Într-acel gînd, făcu ea cu fermăcătoriile ei ceăle ascunsă, în mijlocul unei păduri un turn tot de argînt, nalt, care turn fărmeacat nici o ușă nu avea, ce numai sus

o fereastă. Într-acel turn, înlăuntru, erau mari, frumoasă țimere, care erau așa de luminat vederoase, ca cînd strălucea soarele într-în-săle, căci păreții țimerelor erau tot cu petri scumpe, nestămate, *klar-funkel* numite, lucrăți. Toate cum să cuvine erau de a-și îndestula petrecerea și de toate ce-s în lume rare și prețioase aci să afla o mulțime adunate.

Persinete, numai cit își deschidea răstavnîța și lăduța, pe loc afla țoale, iuvelle, clainode, adecă aur, petri scumpe, prețioase, toate ce poftea, pe voe-și avea, și toate după ceăle mai nove mode, așa cît nici o crăiasă din Azia nu potea mai scump mai multe decît dînsa iuvelle prețioase a avea, căci de toate preste măsură multe avea și numai ce soție a avea îi lipsia ; careă în tot chipul era lipse. Și tocma aceăia pre toate avutele prețioase le întrecea.

Acuma, de a nu înșira cu aducerea aminte că ea în toate zilele mîncările ceăle mai aleăse le avea și măcar că ca pre nimenea altul decît pre zîna a vedea nu avea, tot nu-i erea vreămea lungă, fiindcă ea cetea cărți, ea zogrăvia, ea cîteva feăluri de instrumente jucătoare zicea, ea cînta. În scurt, ea cu de toate îndestulată să desfăta, așa ca o fată învățată la toate ce-i trebuia a ști și a să deda. Ei îi diete țimerul de dormit cel mai sus, în turn, care țimer avea zisa fereastră. Și cînd venea zîna a cerceta pre Persineta prin acea fereastă la dînsa venea și iară prin ea să ducea. Aci, din această fereastă avea ea cea mai frumoasă vedeare, privire afară, din lume aleasă : într-o parte i se vedea marea, într-alta pădurea, în careă era cetatea.

Persineta avea un glas de minune frumos și-i era drag a cînta și cu de-acelea vremea-și petrecea, mai virtos într-acelea cease, cînd venea zîna la ea ; și aceăia era adeăseori. Ceva preste fire, de minune, la ea era : părul ei, ce-i era 30 de coți de lung, cu carele ea nici cît nu să însărcina și nu-i era cu greu, că-i erea așa fain și galbin luminat ca aurul cel tors ; pre carele ea, după obicei, cu pantliche frumoasă îl înfășora. Apoi, cînd venea zîna de-a o cerceta, de jos pre ea din turn așa o striga : „Persinete, slobozi-mi părul tău // în jos, ca pre el să mă sui la tine“. Și așa totdeăuna la ea sus în turn să suia.

Odată, socotînd Persineta că curînd va veni zîna la dînsa, cău-tînd pe fereastră, însăși cînta cum îi plăcea. Aci să întîmplă că un prinț tînăr, fiind în vînat, de la oamenii săi, carele alergînd după un cerb, curînd departe să depărtase și rătăcise, aci la acel turn viind, auzi mult minunatul ei glas, ton cu frumoasă arie. El căută în sus și văzu o fațe frumoasă, îngerească. El de 20 de ori împlă înprejuru ace-lui turn și neaflînd nici o ușă, că numai acea fereastră naltă acolo sus erea. Acuma el ca spre moarte să supără, că de tot îi plăcu. El avea așa bună corajie, vrînd turnu cu șturm a-l lua, însă aceăia nu să potea face. Dar și Persineta la acea minune nu știia de sine ce-i și cum, cînd ochie aci jos așa figură de bărbat. Întîi mult căută ea la el, iar după aceăia, deodată să trasă de la fereastră, cuprînzînd-o frica, să nu fie el vro fiară ucigașe, fiindcă-i veni în gînd că au auzit că sînt de acelea, care numai cu ochii omoară și că ca bine simți că el arc ochi răi, prea ageri.

Printul, pierzînd-o din ochi, să turbură și mai do căzu la îndoială și așa, supărat, de aci să dusă. Și aflînd o colibă păcurărească și intrăbînd pentru ea, cine șade în cel turn și numai atîta află că o zîna acel turn l-au făcut și ea ține într-însul o fecioară tînără. Dintr-acest ceas, printul des, una într-una turnu încungiura.

Odată ocheă el că vine zîna; el îndată aci într-o smidă, tufă deasă, să ascunsă, de unde auzi el pre zîna că strigă ea așa: „Persineto, slobozi părul tău în jos, să mă sui pre el în sus“, careă el o și văzu cum tinereaoa mîndrul ei păr despletind, ei în jos îl slobozi și cum zîna pre el sus la dînsa să sui. Acest rar mod de-a cerceta pre cineva, cu acea cînstă, îi făcu lui o mirare.

A doă zi, socotînd el că o fi trecut ceasul ce obicinuiasle zîna a veni la ea, și cu greu abea așteptă el noaptea, și cum însăară, veni jos la turn supt fereastră. El can pre tonu, glasu zîinii strigă: „Persinete, slobozi-mi părul tău în jos, ca să mă sui pre el în sus“. Și așa buna Persinete să înșălă, că el cum să cade știu după glasul ceia de a-i striga. Și ea îndată viind, părul în jos își slobozi și printul curînd sus ajunsă. Cînd fu în fereastră și pre cea de minune, mîndra fecioară lîngă sine aproape o văzu, de-așa mirare mai do vru iară jos să cadă, însă iar bine să ținu. Și îndată înlontru sārînd, jos la picioare îi căzu, genunchii ei îi îmbrăță, tot cu mod și chip de cînstă, cît ea nu știia apăra-să-va de el au nu. Ea așa să spăimîntă, cît trāmura și cine știe ce-ar fi făcut ea, însă focul dragostii, // care ea în inima printului îl aprinsase, vai, același și la ea, sāraca, să vîrișă. El îi spusă ei lucruri pre plăcere și ea lui îi răspundea la toate, însă cu o neîndestulare, care printului cît mai bună nădejde îi da și mai îndrăzneți îl făcea. El o rugă ca ea acuma îndată pre dînsul de a-i fi ei bărbat să-l priimească. Persineta acu făcu aceăia, fără de a ști ce face; și așa, deloc, făcură deplin însurăciunea lor.

Printul să ținea preste măsură norocos și Persineta avea pre printul din zi în zi mai drag; dar și el în toate zilele venea. Ci aceăia nu ținu mult, că mișeo Persinete simțînd în sine ceva mișcare, careă o spăimîntă. Printul ghicea ce este aceăia, ci nu fu bucuroso acea taină a o spune, ca să nu o supere. Însă zîna în scurtă vreme pricepu și cumu-i lucru văzu.

— Ah, tu, blăstămată fată, îi zise, ce me-ai făcut? Avuta poruncă ai călcat-o, nu te-ai înfricoșat, pre mine cu mînie m-ai înfocat și pre tine în amară pedeapsă te-ai aruncat. Eu știam bine că-i un lucru neîncungiurătoriu și toate socotîndu-le gîndului meu nimica n-au ajutat! Apoi, cu un înfricoșat chip, îi porunci ca ei de toate drept cum au fost să-i povestească. Persineta aceăia făcu așa într-un chip de nevinovăție, vārșînd multe lacrămi, cît și mie însumi, cînd gîndesc, me-ar veni plînsul.

Zîna, strigoaia, nici cît nu să moae de-a o erta, ci în tot chipul Persineta era a fi pedepsită. Ea ei îndată păru îi tae și prin loc ascuns jos o coborî, unde și ea urmînd veni. Aci jos făcu ea un noor înprejuru lor, carele pre ele amîndoo le rădică și le dusă într-un loc pustietate singurită, însă loc plăcut, la țărmur de mareă. Zîna îi mai

deâte greăle ocări, muștrări, cu înfruntări, care pre ea mai tare decît nenorocu o ucidea. După aceăia, zîna să dusă și pre dînsa sîngură aci o lăsă, în care singurită pustietate, la o vreme, Persineta născu un prinț și o prințese. Ea le purta grija, scâlta, apleca, cum mai bine putea și nenorocul își plîngea.

Zîna, fermăcătoarea, amărît supărată, asprimea și urgia nu o lăsă și cu pedeapsele date nu să îndestulă, ce încă vru ca și pre prințul în puterea ei să-l prindă și să-l pedepsească. Și așa, cum ajunsă acasă, îndată să sui în turn și acolo cînta ea ca Persineta. Prințul iară veni și strigă : „Persineto, slobozi-mi păru în jos, să mă pociu sui sus“. Zîna păru cel tăiat îl legasă țiapăn și curînd îl slobozi în jos. Prințul îndată apucă de să sui. Căutînd din fereastră, să miră ce e, că nu veăde pre Persinete. Să coborî în sobă și iată dintr-un unghiu zîna la el, cu un chip veninat și înfricoșată căutătură, țipînd îi zisă : „Tu, om de perzare, vei fi pedepsit mai tare, ce-ai căutat, țî-ai aflat“ ! Prințul mai mult trâmura // pentru Persinete decît pentru sine și o întrăbă unde-i. „Pentru tine, zisă strigoaia-zîna, nu e mai mult Persineta“.

1.41

Prințul supărat, cu gîndul îndoit, așa di pe acea fereastă jos au sărit, de-și putea frînge toate coastăle, însă lui numai vederea îi peri, cît numai ochii își strică, dar altă stricăciune nu păți, nici că știu el cum i s-au întîmplat, decît simți că nu veăde și au orbît. După căderea lui jos, o țiră lat lîngă turn au zăcut și foarte mult, după ce strigase tot numele Persineta. Apoi, cu mîinile începu a pipăi și în picioare pornînd, cît putea să ducea, neafînd pre niminea de a-i ajuta sau de-a întreba calea să-i arate. Cînd flămînzia mîinca verdețuri și rădăcine, cînd ajungea la vro apă sau cînd era ca mai do să-și deă în ea, atuncea beă. Unde afla iarba groasă, acolo să culca și dormea ; careă cîțiva ani au pătimit.

Odată, viindu-i lui în gînd de mîndra sa Persinete și de nenorocirea sa, tare să turbură, mai mult decît păn aci. Și așa, tot pipăind, să dede subt un arbor mare și să culcă, vătîndu-și întîmplarea și socotindu-și pedepsitele sale gînduri. Deodată, făr de veăste, auzi el un nespus, foarte îndulcitoriu glas cîntîndu-se ; acest ton, glas, cu o arie minunată, întii pusă în inima lui ceva schimbare, cît dorul lui, jălea și amaru mai mare îi făcu. Și chiar într-acolo, cătră glas, asculta ca cînd i se părea că să mai apropie, păn cît bine simți, pricepu, apoi de tot bine cunoscă că e tonul cîntecelor ei. „O, ceriule, strigă el, acesta-i iehuglasul frumoasei meăle Persineta, cu bună seamă“. El nu să înșală și nesimțît în pustia ei ajunsă. Ea ședea în ușa colibii ei și-și cînta, vătîndu-și nenorocita dragoste. Copiii ei să jucau pingă ea și, depărtîndu-să o țiră de la ea, ei veniră la acel pom, arbor, unde era prințul culcat, și îndată, cum îl văzură, îi căzură pe după grumazu-i, îl strîngeau pe după cap, să rîdeau, îl mîngîia și îi ziceau „iubite taică“. Și așa ei alergară iar la mumă-sa, așijderea strigînd în bucurie, făcînd-o să se veselească, cît Persineta nu mai știia ce o se mai gîndească, fiindcă ea în toată acea vreme, ce petrecea aci în aceea pustietate, nici o profăcătură cumva, ceva nu i să întîmplase, dar acu, ca o mare minune, cu ce bucurie îi veni cînd își văzu mult iu-

bitul și doritul său bărbat. Ea în iehu, glas mare strigă, luându-l în brațe, multe lacrimi îi vărsă pre fațe, care-s fapte naturalnice, însă cea mai minunată fu că mult prețuitele ei lacrimi ochilor prințului iară vedearea îi deăteră și el curat, limpede văzu. Știind ce-au pățit atîta vreme, și el pre dînsa din toată inima și sufletul o mîngîia, careă niciodată nu mai făcuse. Așa își petrecură și ceăialaltă parte a zilei acestia, iară însărînd, vreă ceva a mîncea. Prințul luo // o fălie de țvibah din corfă, careă i să înpetri în mîncă. Săracii pruncuți plîngea ; ea vru să le deă cita apă să beă, ce și aceăia să profăcu în cristal. Așa înoptînd, o, ce supărată și pedepsitoare noapte ! Ei își gîndeă că în veăci tot așa va să le fie.

Dimineața culegîndu-și ei burueni, verdețuri, care cum o rupea, o lua, să făcea broaște și șopîrle.

— Acuma așa vom să murim, să perim, zise prințul amărit, au doarfă fu aceasta numai cît să te mai văd, mindra mea Persineta, și pre tine iară încă mai înfricoșat să te pierd ! Persineta cu dulceață luundu-și bărbatul în brațe, îi zicea :

— Ah, lase să murim în răbdări, ca vrăjmașii noștri de nenorocirea noastră să nu să mai bucure ! Pre săracii lor copilași îi țineau în poală, care erau de foame și de seăte a muri. Vaitecile aceștii sărace familii nu să poate spune. Însă lor iară spre bine să proîntoarsă. O, minune ! Că zinei viindu-i mila, îi păru rău de ei. Ea veni într-un rădvan (: hinteu), carele de mult aur cu pietri scumpe strălucea și lumina. Ea pusă pre cei doi oameni tineri însurați înlontru a ședea și le pusă și copilașii la picioarele lor și așa îi dusă la craiul, tatăl prințului.

Marea bucurie despre iarăși venirea lui nu să poate spune, fiindcă pre dînsul de atîția ani mort a fi îl ținuse. Craiul luo pre frumoasa Persineta și pre mîndruții lor pruncuți cu bucurie. Și acu abea mirosi prințul ce-i norocul în pace a vieții, după ce petrecuse în multă vreme nevoe și sărăcie. Apoi bine trăi el cu iubita sa femeăe mulți ani în bune norociri.

Scrisă-i în Mehadia, la 6 mai 1830

*Nicolae Stoica de Hațeg, manu propria,
protopresviter*

CAPUL XIII

CU CEI DOI TINERI ÎNDRĂGIȚI DE LA FLORENȚIA

Cînd Florenția în doo puternice părți, întră Gălsăni cu întră Ghibelini să împărțisă, atuncea stăpînînd într-acei oraș o mare înpărăcheare, vrăjmașie întră cășile Bardi și a Boundimonti, o coco-

niște tinerică din familia Bardilor, Dianora de Amerigo, cu un feciorași de ceăialaltă familie, Ipolito, să îndrăgiră.

142 Dianora era de 15 ani, în întreaga floare a frumuseții, Ipolito numai cu vro trei ani era mai bătrîn. O bună purtare, virtute și a lui adîncă, ageră căutătură în cîțiva ani arăta, să poteau pre buze-i a se ceti, că-i drept de-a să iubi și că de pe ochii lui știe ascunsăle a le apăra. Ei în purtări, umblete, unul ca altul asemenea erau; ei doi pre toți la mirare împunea. Ei să văzură într-o zi dă sărbătoare mai întii în beseărica de la Sfîntul Ghiovanu. După ce norodul beseărica // lăsă, Ipolito cu un cunoscut să vorbea; și perzînd pre frumoasa din ochi, el alergă la ușă și cînd văzu pre Dianora își schimbă fața și nimica alta nu vedea, decît la ea căuta. Însă măcar că o văzu și o pătrunsă, ca cînd ar vrea tot fiecare faptă în inima sa a-l stringe, ci după aceia îi era lui ca cînd numai în vis au văzut-o, ea ca cînd zbură mai sus de pămînt, despre dînsul fața cu sovonu acoperindu-și. Fiîndcă el n-avea atîta corajie cu dînsa a vorbi și mai puțin de-a o întreba de numele ei, din care neștiințe să lăsă.

„Dumnezău și sfîntul Ioannes să blagoslovească ceăle fericite feăte“, strigă un cerșitoriu de la ușă. Ea totdeauna dă încă atîta decît toate altele. „Ocăraște-o, strigă soțul lui Ipolit, ea e din Bardî“. Ipolito auzi amîndoo strigările, care făcură o neștearsă lovitură asupra lui. El era iubitori de poezie și de învățături, lovindu-se bine cu cei de multe gînduri dintră acelor doo părți, precum Dante și G. Cavalianti. Și macar că era părții lor credincios aplecat, însă tot să trăsese el de niște neajunse simțiri, care nește politicești vrăjmași scornisă, și el acuma tocma pre de-acelea urîia. Și-i adevărat că el la de acelea n-au gîndit, pre vreunul din bătrînii Bardî de-a erta, carele pre tată-său vătămasă și judecata despre toată osîndirea acei părți, încă și el însuși au fost iscălit-o; iară ce e despre lucruri femeesti, și pre această Dianoră a blăstăma, el pusă de aci înainte pre acel soți al său că el aceăle cuvinte le grăisă.

Ipolito simția dureăre că el pre domnitoarea lui nu o va potea în casa ei a o vedea. Părinții ei trăesc, ca și ai lui. Ea era cu neamuri încungiurată. Încă mai mare dureăre era că bine nu să știa cum îi el ei, patima sa a i-o descoperi. Cea mai greă era că gîndurile să grămădiau, cit îi erau despre plăceri neîmpărtășit de a se arăta, apoi ce vrea el să facă; deșărt era gîndul lui pre un fundament, ca să-i scrie ei. Ei muzică de noaptea, supt fereasta ei, să-i aducă ar fi cită primejdie, atîta făr de socotințe. Deci îi căută lui a se îndestula ferestrile lăcașului ei a le vedea, ei a-i urma cînd iase și a lua seama de simte ea ceva de dînsul și cum îi caută lui, de careă ei prin streină de o parte bună a-i arăta.

Bisericeștile zile erau ceăle mai bune. El nu-și perdeă nici o zi de post, de sărbătoare sau de duminică. „Purtarea, buneățele a acestui tînăr neameș, zise o văduvă, mătușă a Dianorii, care pre obiceiău o petrecea, sînt foarte frumoase și el e un bine înpodobit junelaș, carele toată dezmerdarea poftii, deșertăciunea cu blîndețea sa le poate învinge“. // Ei recomandăția mătușă-sa nu-i era de lipse; arătarea

lui Ipolito, adevăseori și purtarea lui, Dianora mai înainte bine le băgase seamă, cu toate naturalnicele lui virtuți. Unei italianche nu fură mult neștiute, că atîta o cinsteăște, din inimă o pohteăște, ca el să nu să ostănească după dînsa a meărge. Ea vrea să știe cine-i el, însă era ea iar așa îndărăt oprită, ca și Ipolito. „Băgași tu seamă, zise odată mătușa, după beserică, cum roși săracu ficior, cînd el căutătura mea o întîmpină? Întru adevăr, o rară înțelepciune întreacă“. Lauda tînrului om cura, mergea din buze de damă deodată; noi nu știm cîte multe fundamente să vor da, carc toate inima săracii Dianori de a îndrăgi pre Ipolito și-ar putea-o muia! Cînd intrară iale în casă-și, ea închee cuvintele sale de laudă și vaitatul june să despărți de la fața bunelor. Noi numim pre amîndoi îndrăgiții „săracii“, fiindcă ei s-or îndrăgit preste măsură, cît ne teămem acuma să nu auzim că ei în schimbări a fi vor rămînea.

O întîmplare de duminică erea să fie lor can primejdioase. Dianora iar de nov nu îndrăznea să caute la Ipolito, temîndu-se de îndrăgire și Ipolito iar credea că el pre ea cu ceva a supărat-o. Ea pre el cu cîteva zile mai înainte, cu inimă vesel săltătoare îl mînasă acasă; fiind aci, unde ingenuncheă el, doo plațe goale, unul aproape, altul mai departe de el, Dianora veni cu mătușale în urma lui. Dianora socoti prin o mișcare a săracului prin aceia a-i arăta ce-i era lui mai aproape. „Ce înpreunare în vreaștea dumnezeestii slujbe, întrăbă mătușa, întorcîndu-să, pentru ce Dianora nu cîntă după obiceiul?“ Dianora își plecă capul, apoi într-un minut auzi Ipolit cel frumos glas, ci can șoptit, însă lui tot auzit. El crezu (că) ea trîgneăște, dar și trîcni. Acea dîntii stare pre urmă nu mai fu. Din careă mai do îndojala luo corajie și ingenunche în zisa duminică, fără de-a știi ce face el, tocma lîngă ea, jos. O săgetătură îl umbri o țiră. El propti capul său de marmoru reăce și-și veni în fire. Dianora nu știa că-i el lîngă dînsa. Ea nu cînta, mătușă-sa tăcea. Ea nu-și schimbă standu și-și căută în cartea sa de rugăciuni. Ipolito credea că-i fac înprotivă și nu știa de sine. El căuta gîndurile sale la ceriu a-și rădica, iară cîndu-și încheșta mînile, așa lăcrămi ferbinți cura pre iale, care abea mătușa băgă seamă și, mirîndu-se, îl cunoscu. Foarte bucuroasă începu ea ascunsul a-l dezvălui, macar că știa ea cine au fost el; și uriciunea dintră familii o știa, ci tot să socotia pre îndrăgiți a-i veseli, poate fi din naturalnica bunavoință a tinerilor, poate fi că și pentru vro dejghinare ceva, careă în vrunii de familiile lor stăpînea. Fără multă socotintă și destul arătată, // ca Ipolito să o auză, pentru aceăia zise ea cătră Dianora, ca să lase ea pre fecioru dîngă ea în cartea ei a căuta, socotînd că el pre a lui au zăuitat-o. Dianora necăutînd în sus, nici băgînd seamă cine-i lîngă ea, ea împinsă cartea într-acea parte și cu smerenie capu își plecă spre semn, ca să ia el cartea. El făcu aceăia. El cu ea ținea cartea. Mîna lui trîcnea. Dianora nu băgasă seamă, fiindcă-și gîndea la unul acela pre carele nu și-l credea așa aproape, lîngă ea a-l avea. Apoi cartea așa îi trâmura în mîna lui, cît fi căuta ei a băga de seamă. Ea să întoarsă, crezînd că lui nu e bine. Curînd ochiul ei iară să aplecă în jos. Ea șopti mătușă-sa că ei nu e

bași bine. Damele să sculară, beserica lăsară. Denaintea beseăricii, Dianora ameițită căzu și fu dusă acas. Într-acea clipă să întâmplă că Ipolit în gânduri simțitoare tare, răzimat pre stîlpul de marmor, socotia că ea pre dînsul ca pre un niminea l-au lăsat. Afară de soțul lui, despre carele noi sus ziserăm și despre carele Ipolit pre sine de tot îndărăt să trăseăse, pre niminea în biserică nu avea, care l-ar fi mai cunoscut. Noi vom vedea că cel supărat mai tîrziu a-și izbîndi căută.

Ipolito să trasă acase și-și căută zăcătoare. Cîte schimburi în supărări și de îndrăgiri simția el, fiindcă el patima domnitoarei lui, careă nu era într-alt chip, decît ca și a lui, n-au știut-o ! Acuma mătușa ascunsul Dianorii îl dezvălui și n-avea odihnă, temîndu-să pentru viața Dianorii și-și gîndea fal de fal de mijlociri, ca să-i poată ajuta. Și iată, făr de veăste, o cercetare, vizită de o damă ei îi veni, pe careă ea mai tare decît toate altele de-a o vedea o poftisă : muma lui Ipolitos. Amîndoo damele curînd fură la o înțăleăgere și să despărțiră mîngiate și în nădejde, neîntrebuințind alte aleăgeri, decît că o mamă pofta fiiu-său o auzi. Încă și închipuirea bucuriei, careă îndrăgiților plăcea și după ce iale despre a celora unul cu altul îndrăgire să încrezură. Novă patimă ! Acuma Ipolito știind că el Dianorii place și apărarea mîni-sa o știia, erea din nerăbdarea sa pre iubită-sa a și-o vedea neodihnit, din boala sa la pat legat.

Dianora doria ca pre dînsul mai întîi de față a-l vedea. El birui pre mamă-sa, ca cu mătușa Dianorii ce trebue a lucra să se vorbească. Aceasta grăbind, întîi să dusă, fiindcă purtările lui Ipolit o văzută mirare făceau ; toate lucrurile lui îi vădeau cea dinlăuntru a lui greă patimă. Deci să dusă ea la o neămotenie a ei, depărtată, ce o chema Feronica. Această Feronică fiind în chiline stări de gânduri despre rinduelile celor doo familii, de Bardi cu de Boundelmonti, careă aci pe întâmplare de odată cu amîndoo neam de-aproape să făcu. Ea era măriață cu așa îndoit neam, însă nu să arăta nici uneia, nici altiia părți mari de-a o priceăpe, precum că ar fi văzut ea acuma ocazie ca pofta ei cătră înodarea unui lucru mic de drăgostire, despre orice înșălări, cu altele asemenea. Așadar, spre fiecă jărtvă gata să făcu. // Baze Feronica pre a Dianorei mătușe cu pre a lui Ipolitos maică prieteneăște le priimi și să bucura, amîndurora plăcută a fi, amînduror familiilor o cirtă a juca să poată, și învoi ca cei doi îndrăgiți la ea să se poată vedea. Ea erea avută și avea o foarte de îndrăzneală dătătoare grădină sau o cetățue la Montișeli, jumătate de stație de cetate.

Și așa, într-o zi de sărbătoare a lunii lui septemvrie, careă zi patrioțenii foarte cu bucurie o sârbează, veni Dianora cu mătușă-sa, în zisa grădină (: villa), Veronica, la vorbă. Și interesăția tînarului vințer (: învingătoriu), carii cu fecioara a damei pre picior prietenesc sta, nebăgînd în seamă, duce naintea aurorii pre tînarul Boundelmonte singură în casa ei. El văzu pre Dianora, făr a fi el văzut de dînsa. Pentru aceăia nici odinioară au văzut el soarele răsărînd mai frumos ; care bucurie, mai mare decît a fi cu ea într-o casă, dar înprotivă, care neîngăduire, ce năcazu, cu ea a nu vorbi și cuvîntul iubirii din buzăle ei a săruta să nu poată. Madona Veronica de câteva ori veni pre

f.43v

el cătră răbdare a-l întări și-i făgădui că el pre Dianora după prânzi va vedea-o, cum trec ceasurile. Apoi, abea după ce cercetătorii încoaci, încolo să răsfirară, ca obicinuita odihnă după prânzi să o întrebuințeze, să văzu Dianora de Veronica și de mătușă-sa petrecută, spre a ei mai mare mirare, și Ipolito cu iele împreună. Schimbătoare rușată în gălbînire pre amîndoi îi cuprinsă, dar bătrînele pieriră. Dianora în gînd acelora a urma. Ipolito șopti ceva, care ea nu înțeleasă. Ea rămasă ; să dusă la fereastră, statornică și fără fire, cît nici o clipeală spre el nu vru să arunce. Îmbulzirea și întîrzierea avu ceva dulce pentru amîndoi. Fericită acea clipeală de ochi, cerească oră, cealul dimineții, a simțirii. Îndoiale care nu-s îndoiale, a trage nădeăjde, careă e numai un vestitoriu de adevăr. Ipolito să apropie cătră Dianora ; ea încă tot căuta pre fereastră afară. Ochiul ei prăfira munții cei vînăți, depărtați, iară gîndurile ei țineau acea sobă. O mreață veârde deșchis, cu aur înpletită, ciuruită, de-a se prevedea ușor, de-a se rădica de preste cîrlonții-i, și să părea că-l ține în sus, cel de alb, ca celui ca marmoru alb grumazu, a să minuna. Ea simți că-i Ipolito aproape și rădică mîna ca cînd ar vrea să-și chitească mrejuitul sovon. El o înbrățișă. Norocoasă, bozomenită, roșită, vru ea îndărăt să se tragă. „Nu te teame de nimica, zisă Ipolito, eu, eu am numai de frumșetea ta a mă teame“. Cînd vru ea să-și rădice ochiul // spre el, fu ca cînd i-ar spînzura un sovon preste vederile ei. În ceale mai de grabi clipe, odihni capul ei pre umerii lui. El să aplecă și buzăle lui atînsără binevenind pre ale ei. Apoi îngenuncheară ei naintea unei icoane a sfîntei fecioare cu pruncul Hristos, jos, și-și jurară iubireă și vecinica credință. Dianora făgădui, împresurată de rugăciunile lui Ipolito, pre mirele ei încă în seara aceăia în casa ei a-l lăsa, despre care mijlociri așijderea erau vorbite. Și venind cea plină de grijă mătușă îndărăt, după prînzul, afară în cîmp l-au petrecut.

Oameni țărani cînta, juca, mîncău struguri de acei ce le spînzurau deasupra capetelor lor ; să juca și să răcorea veăseli supt acum înverzătorii pomi. O înfrumusețată fată de țăran abea sărută mîna Dianorii și-i cîntă ei cel frumos cîntecel toșcănesc : „Voi siete un belfiore“ la plecarea. Ipolito îl adăogă sute de ori, mergînd îndărăt cătră oraș.

Ipolito grijisă o scară de funie. El așteptă miezu nopții cu nerăbdare, apoi să slobozi pre fereastra sa în jos. Luo scara de funie supt căpeneag și grăbi într-o ulițe mică, întunecoasă, la careă casa Bardi lovea. O fereastră din a Dianorii sobă era la acea ulicioară, ceăialaltă, în grădină. Casa era într-o parte, depărtată de oraș. El deăte semn, scara de funie fu trasă în sus, întărită. Și tocmai cînd vrea să se sue în sus, iată o fațe mică, cu drag rîzîndu-i. De o lumină vederat, pre el îl spăimîntă. Lui de frică îi veni rîsu, că abea erau cîteva minute, că-i pârusică rău, acea lumină să nu o poată stînge, careă naintea unii mici icoane a Marii ardea. El își făcu cruce și ceru noroc la a sa credincioasă dragoste, apoi să sui pe scară în sus. Iară cînd era mîna lui tocma la fereastră ajunsă, crezu el străine pasuri a auzi. El căută jos. Doi bărbați sta în unghiul ulicioarei.

— Cu bună seamă, zisă unul, eu văzui umbra unuia de pe lămpaș. Cine-i aicea ? încă tare strigă și veni aproape. Ipolito curind să pogori jos, crezînd că necunoscut va șterge-o, însă piciorul lui rămasă la scară-i aninat și acei doi îl biruiră. Cinstea, omenia Dianorii era a lui cel mai mare gînd. El arată frică, ca un fur. El adeverea cum că-s toate întregi.

— Eu nici de una nu mă ating !

— Dară ce e întreg, întrăbară ceilalți.

— Iuvelile, scumpătățile, zise Ipolito, numai lăsați-mă. Aceasta au fost cea dintîi dată și din urmă ; încă vreău eu iarăși a proplăți.

— A proplăți, zisă al doilea ; acesta-i un bun vinat. Haidați la lumină, să-l căutăm. Ipolito de soartea, întimplarea sa nu potu scăpa.

— Pentru toți sfinții ce-s în calendariu, strigă întiul, după ce adusără pre Ipolitu la lumină, un Buondelmonte, și nu e altul, decît cel vreădnic, cinstit Ipolit Buondelmonte.

1.44v — Domnule, eu vă sărut minile. // Eu mis sluga și prinsul vostru !

— Pentru sfintul Filip, aceasta pre mîne frumoasă novină va să deă !

Și cu adevărat să făcu o zi greă pentru toți Buondelmonti și una iarăși de bucurie pentru Bardi, afară de săraca Dianora. Ea nu au știut ce au înpedecat pre Ipolit de nu ș-au putut face gîndul său ; multe mii de frice chinuiau pre drăguța făptură. Apoi mătușă-sa o scoasă din neștiință cu înștiințarea că pre Ipolitu de Buondelmonte l-au prins, vrînd el de pe o fereastră de margine a cășii pe o scară de funie să se coboară, o sabie mare, ascuțită în mîna dreaptă, cu o lăduță de iuvele în mîna stîngă. Dianora îndată toate le ghîci, să nădăi ; grija, mulțămirea, dragostea o biruiră. Ea amețită jos căzu, dar și mătușă-sa de adevăr să nădăi, însă nu îndrăzni a arăta, mai puțin în auzu a spune. De n-ar fi avut cu nepoată-sa, cu novelele și cu altele despre aceia scornitele scoasă atîta mult lucru, și ea însași bucură în amețea ar fi căzut, tocmă pentru așa supărare și sminteală. Uina Veronica era foarte îngrijată cînd auzi întimplarea ; și muma lui Ipolit așa înșirări bine le pricepu decît altii, căzu în mîhnire, uimire, careă spre fiecareă cercare în rîndul faptei înpedeca.

Să aflară într-acea vreme o prea mare mulțime de juni rătăciți, care în despreție toate alte reălele erau gata a le face, afară decît a lui Ipolito mărturisire de nedreaptă a o ținea și în vremea cea mai de pre urmă, il asupreau, că el jocuri, și tată-său, au fost ca un scump cunoscut și-și gîndea că el de iznov, grabnic și cu greăle gînduri înprejur să învirtea, să vîra. Cel părăsit, nebăgat în seamă prietin și alții din cei de Bardi înșelați, martori nu să sminteau, cînd Ipolito cu picioru în pămînt lovind în biseărică, destulă mărturie a-i aduce, că mari păcate pre sufletul lui s-ar fi însărcinat. Maghistratul (; din partea Bardilor) închee de aci ca cel tînăr bîrbat mai multe răspunderi trebue să aibă decît ce să știu de el. Ipolitos cu sufletească greotate înțarea pre ai săi înprejurări în credință că-i el vinovat. El nădăjdueste că judecata lui va fi din țară scos a fi. Cuvîntul „moartea“ il lovi

ca chilomul trăznetului. Pricina unei așa aspre sentenții zăcea aci arătată, iară Bardi erau acuma prea puteărnici. Orașul, prin multe chiline, părtașe bătăi slăbit, căuta odihnă.

Ipolito, despre patima drăguței sale gîndind, să aplecă, căzînd cu picioru naintea judecătorilor, pentru viața-și a-i ruga, căruia pas urmă că-i tuturor urît. Deci acuma închee el, de neamurile sale lăsat, pentru cinstea Dianorii, ca bărbat a muri.

f.45 Zioa veni, ceasu veni. Steagu dreptății flutura naintea porții tribunalului și trîmbița înștiință în oraș că un păcătos va să fie omorît. Dianora despre aceale întîmplări cite ceva înștiințare avea; ostănă-lile mătușă-~~sa~~ pe ea a o păciui și aceăia țineare în taină a lucrurilor a nu fi de upse înainte a-i pune; și să părea a-i folosi. Vinăteală morțescă i să puseăse în fațe cînd răsună glasul trîmbiței; în careă ea în gînduri sta. Adunarea cu peritoriul cătră locul perzării // porni.

Ipolito, lăsîndu-și aresta, mai mult în chip de tînăr mucenic decît de lotru, acum era el de tot în pace. Însuflețirile, cea de sine însuși cunoscută știință a jărtvirei sale, îi boise fața cu mare rusață. Cea de comun a adunatei grămezi gîndire după obiceiul era, ca o interezatie, însă puțini erau care de milă nu s-ar fi înplut. Multe dame, feme-i să întorcea, cu amar plîngînd, vâzînd cum îl apucară.

Țugu, petrecătorii, căuta pingă lăcașul Dianorii a treăce; Ipolito, apropiindu-să de casă, el îngălbini, buzăle îi trămurau, ochiul i să împlu da lacrămi. El credea că Dianora la fereastră va fi, cea din urmă ertăciune de la iubitul ei a-și lua, carele pentru dînsa moare. Așadar, el își plecă capul și cerca a rîde, în careă clipă sună trîmbița a cloara. Dianora sări din patul odihnii în sus văcîndu-să, întrăbînd ce să întîmplă. Bătrîna mătușă îi căzu, de nevoe minată, de spaima aceii de aci clipeale biruită, în brațe și strigă: „Du-te, du-te, fiul meu, în numele lui Dumnezeu, cerul să fie cu tine“.

Cu păru despletit, ochiul fără lacrămă, obrazu aprins, infocat, ajunsă ea, spre spaima tuturor neamurilor, în soba mare, în careă erau adunați. Ea pre unii de aceia, cu o preste natură mare puteăre, de la cea mai aproape fereastră îi împinsă și striga, cu mîinile întînsă, ca o însuflețită: „Stați, stați, că-i Ipolitul meu, al meu bărbat“. Ea făcu o mișcare, ca cînd ar fi vrut de pe fereastră în brațele lui a se arunca, cădea. Mirarea, eșirea din minte, cuprînsă mulțimea. Ipolito trămură, plîngea, rădicînd mîinili cătră fereastră în sus, ca cînd ar ruga el pre al său apărătoriu inger. Ea sări pre treăpte în jos la drum și striga: „Oamni, prietenilor, eu sînt una de Bardi, el e un Buondelmonte. El m-au îndrăgit și aceasta este toată vina lui“. Deci norodul (: poporul), îndată străbătînd străjile, o opriră a sta; adusă pre Ipolito cu pre Dianora înaintea scamului de maghistrat, descîlcînd cea reă înțăleăgere; trimeăsă după căpeteniile amîndurora familiilor, pace, prietenie, unire a fi să jurară. Și după o jumătate de ceas plecă Ipolito iară pe acel drum, care pre el odinioară la moarte îl ducea, acuma ca un cunoscut mire al frumoasei făpturi lingă sine, în partea sa. Toți aleargă la drum, calea cu smirnă și cu ruje, trandafiri o aștern, tonuri de bucurie, cîntece de bucurie răsuna din toate părțile. Celor

doi iubiți le venea aceasta toată ca un neodihnit, însă dulce vis. Ei nu-și căuta lor ; ei vedeau colo și mai încolo la ceale împrejururi, celor ce le poftea noroc mulțămînd ; cu care erau ei înbulziți, iară minile lor erau tare una într-alta încheștate. Erea ca cînd s-ar vedea un suflet într-un despărțit trup.

Zice apostolu, Efeseni, cap. 5, vers 30 : „Va lăsa omul pre tată-său, pre mumă-sa și să va lipi de muerea sa și vor fi un trup. Taina aceasta mare este ; eu zic, de Hristos și de beseărică“. Pavel.

*Nicolae Stoica, manu propria, protoprezviter.
Mehadia, în 17 mai 1830, seara.*

CAPUL XV

DZĂII CU DZINELE PRE MONTELE OLIMF, ÎN THESALIA, LA SOBOR, 1814, ADUNAȚI

Jupiter, Neptun, Pluto, Marți, Iuno, Venera, Diana, Minerva, Mercur, Themis.

Jupiter zice : Dar acu, Mercur, ce ți de nu poți răsufli alergînd, că tu nu ești dedat așa a te grăbi în slujbă. Poate fi că vro mare novină la așa fugă ți-au dat pinteni ?

Mercur : Cea prea mare, foarte norocoasă ! Bucură-te, tatăl dzăilor și al oamenilor, săltați toți olimfii, că lucrul cel mare, de carele cu cîteva luni mai nainte ne sfătuiam, va să să sfirșască.

Jupiter : Nu cumva usurpatorul au căzut ?

Mercur : Cei ce sint în locul tău pre pămînt și varse fulgere, Șvartenberg, Velington, Bliher, Ghiulai, Vîrtemberg și Vrede sint ingeri, ucigași acelui puteărnic. Prea bunii acestora firsti după pohta poporului au lăsat, ei Parizu au luat și Țara Franțozească cu toată inima s-au făgăduit ca pre cea veăche vițe de neam pe dreptate în stăpîn a o lua.

Jupiter : Bravisimo, bravissimo ! Acuma vor să se încinte, reăle și amară va să tae. Noi mai mult nu ne teămem că el Olimfu ar birui, că va avea pre lume destule a face păn s-o curăți de solzi și de pielea șârpească.

Mercur : Cuțitu îi stă tocma la grumazu ; el au scăpat cu o oaste mică, nu doară ca se mai biruiască, ci căderea lui de tot, ce-o fi cu putință, să o mai îndelunge.

Jupiter : Eu îți mulțămesc, Mercur, în numele a toată curtea dzeilor pentru solia ta cea înbucurătoare. Deci, mine vom da : „Te Deum, laudamus“ a se cînta și tu vei avea cîntea, ca un curier, a

ta veșelă intrare a-ți face. Caii de poște stau în Calea de Lapte (: pae, pre ceriu) gata înșălați. Însă, ca să nu să strice veăcinica constituție (: legi încheiate), ne vom pogori, fiindcă bași cei dintii mai buni dintră noi sintem adunați, ca despre întâmplările ceale viitoare cu socoteală să ne sfătuim. Fiecarele are drept cuvîntul său a-l arăta și numa glasul tuturoră mă va povățui ca pre un judecători, ziditoriu despre sfîrșit a judeca. Crăiasa ceriului, marea poruncitoare, doamna Juno, preaiubita mea femeae și soră, ei i se cade întiul cuvînt, ceialalți dzăi după rîndul rangului său să urmeaze.

Juno : Acest muritoriu pre dzei ca pre niște oameni i-au supărat, în leăgea părintească au slăbit, s-au apucat de-a lui Moysei, a lui Hristos și a lui Muhamet, după cum l-au tras politica lui. S-au imflat cum nu i s-au căzut și asemenea păunilor celor aleși, din slujba mea spre toate și supt el pușii n-au băgat seamă. El, ca un fiu al norocului, au zăuitat de moarte și să cade a-i aduce aminte că-i numai om slab. Eu arunc un plumb negru în oală.

f. 46 *Neptun* : Ce e atîtea vorbe ? Că fapta zice (: Goddam). Eu sint prietîn al englezilor și apără // toriu de ruda cailor celor buni, care sălbaticul biruitoriu cu armășiile sale ceale pustiitoare să laudă a-i prăpădi. Iată și plumbul meu cel negru !

Pluto : Eu tocma mai puțin mă pociu văita asupra-i prin cea lungă răzmiriță pe mări, carele o negrăită vistierie în fundul măriilor au îngropat, prin careă casa comorii meăle au orescut-o și mulțimea umbrelor, carii pintecele, coapsele sale în stăpînirea meă cea dedesupt o creștea, pre Caron și pre alte slugi a meăle de case avute de bine le-au grijit, cît eu simbrie nu le-am dat, însă fiindcă știu că el cu faptele sale puțin bine, iară multe reăle au făcut, voiui și eu, ca și ceialalți ai lui încrezuți să fac și de legătura cu el să mă las și la steagul juraților legătuiți să mă dau. Pentru aceăia, și eu dau un plumb negru.

Marti : Pre mine de tot m-au supărat că acest om, fiind el cu mulțime preste măsură de oameni, cîteva biruință au făcut și eu căpătat numele „cel Mare“ ; și măcar că eu toată oștirea lui Traian am făcut-o și mie nimenea așa predicat nu me-au dat. Încă pre mine Diomedes m-au plezeruit și așa de tare m-am văetat, cît zece mii de oameni m-au auzit, de carcă mă băjocurea, nu doară că un dzeu n-are mai bine aripi din splină, ci ca un mic vermuș, macar că eu n-am țipat așa de tare, ca cum au fost niște biletime, care nu zece mii, ci 60 de milioane de oameni au asurzit, cît nici un cuvînt n-au putut zice. Și fiindcă el încă mai reăle larme face decît mine, un dzeu, și la jocuri în Olimf, întiul voinic. Așadar, afară din ale lui vești ostășești, iaste el nevrednic apărării meăle. Și iată aicea și negrul meu plumb !

Venera sau *Venus* : Deși sint eu o damă frumoase și de natură unitoare bunelor voințe, însă aicea amara jele cu vaitecile să tacă, iară dreptatea să strige. Săracele părții meăle, cîte din iale fără de vreăme s-au vădovit sau, și mai rău, că au rămas în nevoita veăcinică fetie ; cîte de-a meăle frumoase și tinereăle surori au fost

nevoite după nestatornicul port de epee să aleargă, ca într-acele nevoite vremi, care numai uniform, iar nu bărbați de cununie a afla, numai cît să nu fie făr de iubit — libhabern. Ostașii lui Napoleon au spurcat slujba mea și pre mine întră muritori m-au bajocurit, după golimbii mei au slobozit el iuții lui vulturi și așa sărăcutăle păsăreale s-au vătămat, au una după alta s-au tras, pân ajunsă vremea a fi obicinuit zănat, mai nainte de pustiirea lumii și dzina de tot îndrăgiților numai în casarme în cvartir să se pună. Iată și al meu plumb negru !

Diana : Ca îndreptătoarea curățanii femești am mai mare pricină a mă văta și a mă plinge și amărită, înfocată asupra lui a fi, mai mult decît supărata mea soră Venus. Că eu cu mirare am văzut că cu neprocurmatele răzmiriți din lume nici fecioarele fetițe, cocoanele coale de neam, de înșălăciuni n-au scăpat. În loc de a-mi fi în slujbele mele, ca și Hercules și Nemrod, fieri veninate vinează, căci nu trimite el așa feăliu de vinători în lume adevăseori, cînd singuri, pe la miezul nopții, ca luna în sobă ce luminam, îi vedeam îmbrătoșați, tăvălindu-să în piiale și zdrobindu-să. Eu știu mai bine că și el atunci n-au fost norocos, macar că pre el pentru numele „Marele“ îl pizmuesc. Duhul lui cel neodihnit au zburat
r. 44 v preste înpărăția potinții și nici steălele ceriului nu să o // dihnesc. El grăbește să-și vadă căderea sa ; lumea să va bucura și dzăilor îi slobod pentru căderea ghigantului, spărgătoriul ceriului, a se bucura. Eu dau un plumb negru.

Minerva : Înțelepciunea oprește multe vorbe a face. Acest muritoriu credea că el își poate da făr de mine și strălucirea luminii în capul său să o aibă. Ce au făcut, cum au făcut ? El au căutat prin ai lui-și lăudători ca un prințipiun sau rezultat a toată înțelepciunea a le trîmbița. El au vrut a fi Minerva, că Jupiter s-au făcut. Pentru aceăia călcă zănate, măistoriile și științele, numai ce au ținut covacii, faurii pentru arme, fabricanții de novine, biletine și tipografi. Frate-meu, Apollo, ale căruia cimponii de urletu tobelor au amuțit, el cu mine deănpreamă la un gînd stă și me-au datu-mi *per procura* să pot în locul lui a grăi. Deci eu și în numele lui grăesc. Au doară că încă și tipografia să fie oprită, ca adevărul să nu-l grăiască ; au doară că eu pomul maslinului cel de pace de-a să călca cu potcoavle cailor oștești l-am presădit ? Fie toate bine ce-au fost pân acuma, ce au fost cu drag și cu minte și ce au zis toți, să fie așa, însă acuma deodată tăcură, căci ca o rînduială ori-careă răzmiriță de burgheri să ivească. Bureătele norocului arată ca mai departe să fie decît însași înțelepciunea ? Un plumb negru pentru mine, unul pentru Apollo și răzmirița spargerii de tot cu el !

Jupiter : Soborul au încheiat ! Acuma-i rîndul la tine, Mercur, gîndul tău să-l spuni, apoi vom număra plumbii.

Mercur : Eu mai bine ași pofti ca să rămîn apărat, fiindcă eu în mari grije mă aflu, căci de voiu apăra pre Napoleon, negoțătorii rămîn cerșitori, iară de voiu apăra pre neămți, de unde vor căpăta lotrii venitul lor ? Și măcar că-mi sînt toți unii ca alții dragi, inimei

cei părintești cu greu vine întră doo soare a aleăge. Căci unui om cu puteăre, însă cuvîntul mieu știe ce zice. Pentru aceăia, fiind prezident ales și așa grăiaște tot spre laudă, thema poartă, fie ce va fi, mie nu-mi pasă de un plumb negru : iacătă-l !

Jupiter : Bine ! Iată că sînt 9 plumbi negri. Acuma dau crăescul mieu *veto* spre acela închei : oaste, armășie asupra tiranului și-l vinovățesc pre el ca spre moarte.

Themis : Au doară pre mine, ca pre o dzină din al doilea rang, nu mă slobozîți // a avea dreptate, adevărul a grăi ?

f. 47

Jupiter : Tu ești zina dreptății ; noi voim, precum sînt și capetele cualității dreăpte, spune-ne noo slobod gîndul tău.

Themis : Ascultați-mă, olimpi ! Acuma nu mai trebuesc zăii mai mult ca să împlinească patimile muritorilor, nu ni de lipse de a trimite pe Nemesis spre urgisirea de unealte a puterilor. Noroa-dele sale vor fi Nemesisa lor, celui de demult să apropie cu înșălăciune, ascunzînd uriciunea a celui norod ; îngînfarea cu pornirea și voia cătră deschilinite mutări și schimbări le dăm celui trufașu mîndru. De mai este vreo pedeapsă, careă așa să o simtă, decît că l-au năpustit credincioși lui și tot norodul.

Jupiter : Bun sfat, Themis ! Și eu zic cu tine. Deci acuma tu, Mercur, pogoară-te jos, în Tartar, și să-mi aduni o tabără aleasă din franțuzii cei morți, pre careă eu ca pre o deputăție cătră umbrele de Bourbon o voiu trimite-o, Robertpier să fie comandant și, ca un dictator, ceii dintii, vechii, crăeștii familii a se închina. Marșalii Junot, Duroc și Besicres, ei să fie de fațe. Duhul cel frumos, Voltăr, carele partea cea mai mare a păcatelor norodului său pre umerii săi o poartă, el tocma în urmă, în locul cel dindărăt să stea și în cîtă vreme va fi audienție, el nici un cuvînt să nu grăiască, căci mai bine de așa, pe un așa feliu de înbolditoriu a-l pedepsi nu putem. Ar fi o minune pre așa domni a-i rușina.

Mercur : Eu plec, ca slujba mia să o împlinesc.

Jupiter : Soborul s-au sfîrșit, fiindcă acest gînd au avut, așa-dară vă slobod pre voi și pre Dumnezeu rog ca el pre voi supt sfîntul său acoperemînt să vă ia.

CAPUL XV.

VORBIRE : GREERUȘU FLĂMÎND, CU FURNICA, IARNA ÎNTRĂ POSTURI

Greeru :

*Amar și năcaz mie,
Furnică, prietină vie,
Pieiu cu tot, mă stîng de foame,*

*N-am bucate, nice poame,
N-am de nicăirea milă,
Abea-mi trag viața-n silă.*

Furnica :

*O, grăuruș, prietin mare,
Milă mi de tine tare,
Milă mi și mă-nstristezi,
Cînd pași chin mare, tă văzi.*

Grăurușu :

*Plin sînt eu de supărare,
Plin de chin, de năcaz mare,
Vremea ernii friguroase
f. 47 v Imi pătrunsă-a meăle oase. //*
*De frig nu pot meărge-afară,
Foamea cu tot mă omoară.
Fie-ți milă, o furnică,
Iubita mea idomnică,
Rogu-te cu umilință,
Că bine-mi ști a mea fînță,
Spre min' te milostiveăște,
De foame mă izbăveăște,
Că tu ești o gazdă mare,
N-ai păreăche tu sub soare ;
Lăcuești în caldă casă,
Mîncare destulă-n masă,
De frig nu te îngrozești,
De foame nici nu gîndești.
Aruncă-mi ceva de mîncare
Dintr-atîta grămadă mare.*

Furnica :

*Milă mi de tine, hiară,
Spuind lucru drept afară,
Milă mi și nu prea tare,
Că tu ești un cine mare,
O zidire foarte slabă,
Că mînci pita numa-n hiabă !*

Grăurușu :

*Au nu sînt și eu zidire,
Făcut de dumnezeire,
De un Dumnezeu, cu tine,
Ce mă ocărăști pre mine ?
Sărac sînt și mișăl foarte,*

O, vino de mă ia, moarte !
Sărac sînt, dar n-am ce face,
Joc, dar nu cum mie-mi place.
Eu sînt blînd și cu răbdare,
Nimănu-i nu fac stricare.

Furnica :

Că ești flămînd știu prea bine,
Năcazul mare-i cu tine !
Ci eu în trecuta vară
Din cîmp aduși în cămară,
Prin holde și prin frunze
Aduceam grăunțe-n buze,
Aduceam cu mare trudă
Spice de grîu, muncă crudă !
Vara strîng și grămădesc,
Iarna șed și mă hrănesc,
Iar tu, o gadină proastă,
Nu grijai, numa de coastă,
Nu eșai din cuib afară,
Gîndeai că va fi tot vară,
Alta nu gîndeai nimică,
Ba doar rideai de furnică !

Greeru :

Greșăști, o, dragă furnică,
Nu-s eu așa, de nimică,
Au nu în trecuta vară
Eșeam și eu pe afară
Și, de alta nu făceam,
Cu falcile nu tăceam,
Ci cîntam pe lungă cale
Și pe dealuri și pe vale.
Cîntînd, cu a mea cîntare
Făceam mare desfătare
Fiecărui călătoriu ;
Acum, tu mă lași să moriu.

Furnica :

Astă vară tu cîntai,
Acuma ce să mînci n-ai,
Joac-acum, dac-ai cîntat
Cînd era timp de lucrat,
Că eu nu ț-oi da nimica,
Măcar îți crăpe beșica !

Socoteaște și tu, oame,
 Să nu mori iarna de foame,
 Vara lucră, te trudeaște
 Și spre iarnă te gătește,
 Ca să nu-ți zică furnica
 C-ai umblat vara, nimica ! //

CAPUL XVII

CARMENE INDEMNĂTOARE ȘI SPRE CÎNTAT

(VREMEA)

De plivești la ruje, ruja îți înfloare,
 Zioa bună să nu o pierzi în vro ceață,
 Nici un ceas cît de mic să nu-ți zboare,
 Că e vremea fugăreață.

Fi bucurat întru a ta pline
 Cît îi fi într-această viață,
 Neștiind tu unde-i fi mîine,
 Că e vremea fugăreață.

Nu întîrziia bine a face,
 Să nu te căești ca cei ce pat greață,
 Îți zic să fi veăsel cît îți place,
 Că e vremea fugăreață.

PRIETENIA

De văitat era cel ce în viață chinuise,
 Tatăl oamenilor nefăcînd critică,
 Puse prietenia ce o cumpănise
 Văzînd cumpăna patimii că în sus să rădică.
 Apoi zisă tatăl că o se urmeaze bine
 Ca toți să trăiască, să întărea pre sine.

Ah, fără prietin o sălbatecă mută văd eu !
Bună țară, cu de toate îndestulată,
Pre careă de a o înflori ca din Eliseu,
Ca pre o prietină din țărână uscată,
Mincînd cu noi pre măsai de pinză groasă, nălbită
Din mîrodiile dragostei lapte cu pită.
La gînd și faptă și cinsteă și noroc,
Care și făr de sînin să făcură dedate,
Ca prin slăbiciuni a zări a prietenii raze de foc,
El nu rătăceăște ori în ce feali de fapte,
Totma ascuțitele slobozități în pieptu prietinesc întinsă,
Îndată toate din dulce văzduh încă fac învînsă.

ADEVĂRATA DRAGOSTE

Intru adevăr că în viață nu e alt noroc mai mare
Decît în iubita căsătorie a fi îndrăgiți tare,
Adevărat că nu e în viață altă poftă mai înaltă
Decît cum e cea în îndrăgitele piepturi învăpăiată.
Celui ce în viață acea mai veăsălă niciodată nu i-au fost ivită,
Căci sfințirea dragostei sale n-au fost blagoslovită.
Însă norocul dragostei, așa ceresc, așa frumos
1. 48 v Niciodată nu poate fi fără credință și fapte bune de folos. //
Firea femeilor iaste gîngășă și curată
Iale și credința o țin apărată,
Deci fi încrezut în iubirea care nu momăște,
Că cea frumoasă caută des, iară cea adevărată biruiește.
Și primăvara pingă viața trecînd fuge
Și ceăia ce-și ține credința întreagă dulceața suge,
El trăește macar de i-ar pieri și i-ar treăce aicea toate,
Că cu razăle luminii din toată lumea bunele scoate
Și deși are făptura al său hotar oprit,
Însă credința în dragostea iubirii niciodată nu s-au clătît.

ȘPAȚU TIMPILOR VREMII

Timpu n-are șpați, nici loc,
Care însuși omul l-au izăflat,
Pîn cîti-i el în trai bun, cu noroc,
De-a să lupta cu acelea s-au dedat
În nestatornice schimburi s-au adus,
La întunecate veacuri au ajuns,
A marelui ocheian.

Noi privind la miile anilor
Cu o chiară căutătură neproruptă,
Văzînd laudele romanilor,
Care în fundul adîncului s-au pierdut,
Cu lăfirile lor acolo îngropate,
Pe aicea încă li se văd niște cetățîi sparte,
Sub fiorul duhurilor acoperite.

Ceăle cu sute de ani
S-au stricat au s-au mărit,
Nu e minune nici din bani,
Căci floarea ei au murit.
Să strămută și coroane,
Prețuite în milioane,
Prin un om vertos căpătate.

Ceăle din Olimful înalt
De grec izvodite
Și au fost pre fir de laudat
f. 49 Ca muritoare rînduite, //
Toate cu vaitice să strică,
Că timpî grei le fac de nimică
Astrucîndu-să în afunda negură.

Zeăcele anilor trecînd dupăolaltă,
Pruncul creăște mare,
Alți zeăce anî nu saltă,
Pîn pruncu să face om tare
Și iarăși ajung anii
De vor pieri și banii
Din planul fodeliei.

Dulcea primăvară îmi creăște
Flori frumoasă, de care îmi plac,
Ci vara pămîntul le vestejăște
Și voia bună după gînd n-o fac,
Apoi ajunge iarna cu temet de vijulii,
Care dejghînă puii florilor de vii,
Cei ce înfrumseștia pămîntul.

Lunile tot pe-ncet innoată
Și schimbarea lor bucuros o țin
Însă numai în cercul său să poartă,

Apoi în cel de curînd îngrădit mormînt vin
Și spre a viețuitorilor schimbări
Des să aruncă iubitoare de oameni zări,
Ca cea statornică lună.

Sfărîmatu-s-au jugurile ceăle greăle
Prin brațul de fier puteărnic
Și săptămîna dă vremi reăle,
Ci-s trecătoare ca nimic,
Anii, lune și săptămîne,
Jărtvă în oltare rămîne,
Într-o întunecată vecie.

Ah, și zilele săptămîinii nu-s de lăudat,
Că la preț una cu alta nu să loveăște,
Că luna este foarte de văitat,
Că dumineca cum să cădea nu să cinsteăște,
Încă și simbăta este întrecătură,
Cu cea dingă ea, ce-au dat opintitură,
După cursul timpilor.

Cine poate ceasurile a număra pre rînd,
Cu a lor învîrtire fierbinte
Și timpii ne dau multe în gînd
Despre aducerea aminte,
Ce prin copilărești închipuiri să păzia
Și a noastră bună pojtă smintea ;
Toate vor întineri.

Ceasurile zilei începîndu-le din zori,
Care ca rușile roșii luminează,
Pe ameazi pier ca niște flori,
Pre noi la lucru învăluși ne îndătorează
Și abea pacea de seara conteneăște,
Bună scuteală săracului ostănit dăruiăște,
O frumoasă fațe în vis.

Ba încă și părțile ceaselor ce cură
Sînt triste, ca și norocirea bună,
Că viața în scurt să ia, ca o bură
La fîntîni de sus, îndărăt la lună,
Precum cetim noi din steăle
Îi viața noastră ca niște obeăle,
Ca o frumoase clipitură. //

MĂRIREA A DOI OAMENI

Măririle oamenilor să arată îndoite
Și fiecareă își îmbracă omul cu spata ;
Ce capătă amîndoo, iele țin deschilinite,
Nici firu, nici strămătura nu-i la una ca la alta.
Una să învălește în lumina trecătoare,
Pîn alta își culeage rudițe folositoare.

Cum razăle soarelui unia îi strălucește,
Care lumii încălzînd cărbuni fine,
Cețialaltă e ca luna cînd să ivește
Și numai noaptea tăcînd face bine ;
Ceăia spăimîntă cu a sale luminoasă zări,
Ceasta lucește, nerăpînd vederi.

Ceăia cum cură girla din munte pre ripe petroase,
Careă urlă și geâme groaznic și fricos,
Ceasta stă și cu nesimțite biruințe, ca nevederoasă
Și ca un părău cură prin păduri în jos ;
Ceăia cu repezina surpă ea holde și pustiiăște,
Ceasta încet adapă și cu umezeale răcoreăște.

Ceăia rădică stîlpi de veăste în credință,
Aducîndu-i din jumătăți de lume,
Ceasta simte îndestularea sa în biruință
Și din plîns și lacrimi nu-și ceare nume ;
Ceăia tae laude în petri mari, scobite,
Ceasta ține de acelea în inima sa adîncite.

Ceăia vreă numai din mărimi a avea plată
Și lăcașu numai tronuri cu făptură,
Ceasta o vedem și în colibe mici îndestulată,
Căriia îi vine plată din sfînta natură ;
Ceăia poate fi fiuca norocirii și acase,
Ceasta mulțămăște ceia că în pace o lase.

Mărire a suncetelor de laudă a veciei tale,
Lărgirea e asemenea cerescului firmament,
Însă, aducîndu-și aminte de locul stării sale,
Este muritorilor numai un mic monument ;
Tăcută mărîre, eu te rog numai pre tine,
Pre tine numai, că tu ești pentru sicine.

*Calea vieții nu e cale de-a odihni în răcoare,
 Pre flori de ruje a dormi pre spate,
 Unde după voe, în pripeala de soare,
 Tinărul apus opintitură răcoroasă să arate,
 Pe unde numai versu priveghitoarii face îndestulare,
 Și prin deăluți înfloriți răsună cîntare.
 Ba, rar făgăduiaște aici cîmpii așezate,
 Unde ușor, însă rar, norocul le scapă,
 Unde lacrămile să varsă numai în petri uscate,
 O floricea careă primăvara noo ni-o arată
 Și mii de ori acea floricea, că ce noă ne creăște,
 De vinți cu sălbatece furtune să răneăște.
 Cine ar fi toate aceăsteă amărăciuni a vieții,
 Cine ar cumpăni patimile cu bucuria cea curată,
 Cine înpeădecă riurile vremilor norocite a tinereății
 Și cine biruiaște curgerea vremii cea cruntată,
 Cine poate unda ploii mari cu puterea a o învinge
 Și neagra oaste a norilor a o împinge ?
 O, inimi sfinte, unite, cu o așa inimă bună,
 Cine-i ei asemenea din urmări neasemănate.
 Își duce soarta patimii, în răbdare ride, nu sună,
 Și simțind mîngăere în virtuți stau nedejghinate,
 Apoi învață a se iubi și locuri neadăorătoare,
 A afla cea mai frumoasă a vieții floare.*

f. 50

CAPUL XVIII

**DE ÎNSURĂCIUNI, CU NUNȚILE RUMĂNILOR
 ÎNPREJURUL MEHADII**

În tinereățele mele junii preste doozăci, voinici, cătră 30 de ani, să însura, iară feăte, de la 15 ani, puține preste 22 de ani, bătrîne, să mărita. Și foarte rar feciorii cu fecioarele să vedeau, cît nici nu să cunoșteau. Ci de Miercuri spre Joi Mari, ducîndu-să feciorii cu feăte după surcoăle de alun, de-a coace mine colacii, să vedeau. Apoi, la Paști, frumos înbrăcați, mergînd la popa să ia

paști cu oao roșii, fetele toate în țoale albe, grijite, chitite, ca ingerii, începea cu feciorii oăle a-și ciocni și a-și sparge. La mițcălău, a doa luni după Paști, seara, adunați la un piați, toți cu oăă roșii și mici cununi de flori, prin care își dau gura de să sărută. Feciorașii să fârtătesc, feătele să cumăcesc; apoi și feăte cu feciori să înfrătătesc. Feciorii își zic „firtate“, feătele, „oumace“; dintr-aceasta să prindeau frați de cruce.

Iară nunțile rumânești cu rinduială, pre leăge, următoarele țeremonii au avut: că simțind părinții feciorului voia lui de însurămînt, încep a să vorbi, a socoti cu neamurile, de neămotenii, cusori și de nunășii întră unii, alții. Așa spune fecioru mîni-sa care fată i-ar plăcea, pre careă după Paști la joc în sat au văzut-o; iară mai vîrtos, așa tineri să putea vedea în ceăle zeăce zile a serbătorii Rosaliilor, în care zile, prin toate satele jocuri să făceau. Uneori aveau dîn satu lor sau și din vecinătate cei 3 căluceni ou bloju lor. Într-alți ani să făceau ceăle trei crăițe, cu craiu lor. Care, după dătina sa, faluri de jocuri voinicești știaju juca și totul, bărbați, femei în priveăliște să aduna.

Cei trei căluceăni, feciori tineri, în cămăși de pinză albă, cu flori, pumnași, vărgat cusută, scurtă, cioareci albi de lină, obeăle, opinci, pinteni de hier, lați, cu trei rotite, zdrăncăneăle la ei, cu brine roșii cu lămpureăle încinși, cuțițe la brîu, la grumazi peșchire de mătase neagră, lung ca un șal, legat, capetele sloboze îndărăt și năimte, ineăle în deăgete, în cap gujmeăne de jder, fundu lung, unguresc, de postav bun, roșu, pre umăre slobozit. Aveau voivodă mai mare, care ce porunceă, ei făcea. Jocurile lor, cu sabia în dreapta, dară și cu buzduganu, juca voiniceăște, drept în sus, în genunche și pre spate, bătînd pintenii, de jos sus sărea. Cimponeriu lor faluri de jocuri le da, iară bloju lor, un om prost prefăcut, măscărit, în peătece înbrăcat, cu o peăle de căprioară în cap și cu boată sourtă în mîină, acesta pre de laturi săria, // juca, să schimosia. Voivoda, frumos înbrăcat, cu fileări, și călțuni încălțat, cu buzduganu pe mîină înbăerat juca. Gloatele, feciori, feate mari, în danțu căluceănilor, la voivoda să prindea; feătele, neveăstele tinere, toate în viganne albe ca zăpada înbrăcate, și de a se cunoaște cu feciorii. Giunii cu căluceăanii să întreceau; unii și învingea. Alți feciori, copii, de acasă-și aduceau oao clocite cu care ei în bloj zvîrlea, bloju cu boata alerga, zvîrlea. Căluceăanii în toate zilele alte gazde aveau; chieați să ospăta, căluțu juca. Așa toate zilele jocuri făcea, oameni cu femei, feăte să aduna, pîini, lină, brînză, oao le aducea și bani le da.

Iară crăițele, trei feăte mari, jucătoare, un fecior frumos, crai numit, cu voivoda și cimponeriu lor, ialc preste cămașa albă, cu țoala de pinze albă, cu laibăr, minecariu, albe ca neaoa, cumu-s acu vigannele, cu pumnași, frumoase, în picioare călțuni au obeăle cu opinci, pinteni lați, cu trei rotite zdrăncănașe, cu brine roșii, măr-gelate, brăciri, ineăle în deăgete, la grumazi multe mărgele zdrăncăne, cu bani și în urechi cercei bani, la brațe cu brățări și salba

de bani, alta, pe frunte, apoi gujmanu de jder, fundu roșu, lung, unguresc în cap. Toate treăle cu sabii scoase, rădicate, cea dintii danțu lor cu figuri făcea. Cu iale să întreceau alte feăte ; danțu, horă lungă, albă, care din careă mai frumoasă. Gazdăle din sat și pre crăițe cu voivoda lor, om gazdă, de omenie, în toate zilele alții îi ospăta, satu ; să aduna bucate, băuturi. La așa adunări și babe bătrine, în viganе de pînză, albe, proaste, strîmte, sau și de lînă neagră viganе, venea, ceva bani, lînă, cași, brînză le aducea, să strîngea. Danțuri mari, feăliuri de jocuri arătau, de mirare. Cine vrea să sărute o crăițe careă îi plăcea, el o strîga pe nume. El își lua un ban petac „groșițu în dinții săi, ea cu sabia la el venia, jucîndu-i, cu dinții ei banu lui apuca, fără de-a se atinge să trăgeau, să săruta și-l da, altele zîmbri făcea. Și tot ce au căpătat toți împărțiau. Care jocuri cu milităria începură a se strica.

Turcii, care preste doo sute de ani p-aicea ținusă, jocurile știiu într-aceăste sărbători. În anul 1716, perzînd Timișoara cu Banatu, fugînd de la Oravița preste munți în Almăji, în Valea Reă români așteptîndu-i, mulți au omorît, mulți au scăpat, n-au zăuitat. În răzmirița din anul 1738, în 25 mai, joi după Rusaliu, turcii luasă Mehadia. De-aicea o mie de turci, mai mulți călăreți, curînd fără de veăste pi la Lăpușnicu de supt codru, preste Valea Reă, în haia țară au trăcut. Satele la căluceăni, crăițe, la jocuri adunate ; turcii în patru părți satele lovesc, Socolari, Ciuchiciu, Racaștia, Ilidia, Broșteăni, Mircina pușcă, tae, prînd vii mare mulțime, oameni, mueri, feăte mari, copii mici. Cîte 4 copii mici în disagi mari, rumănești, iar preste Almăji, la pașa în Mehadia au adus și robii i-au împărțit. Că rumăni din aceăle sate pre turci i-au așteptat și i-au prădat ș-au răscumpărat pre nevinovați.

Iară nunta, cum ziși, a unui june rumân așa să face, că simțînd părinții voia feciorului și ce feăte i-ar plăcea, ei, prin neamurile lor și prin de a feății voia părinților ei încep a ciocni, a cerca ; cari, macar că nu să apără, însă tot îndată nu să îmbună, că în voia lor stă, nu // într-a tinerilor. Și după adeăse cercări învoți, părinții junelui fac piini, azime, ceva fripturi, brînză, oao, băutură, dînd știre, cu disagi încărcați, seara la cei cu fata merg, de sint chemați și priimiți, iară fără știre, nechiemați, nu să priimesc. Că la părinții buni, cu feăte de omenie, la lucru bărbate, bine lucrătoare, cîte în vro seară și mai multe rînduri de-așa grăitori pețitori să întilnesc și deșărți să duc, iară cei poftiți, la mase așezați, cînstea lor pre masă. Părinții feății, și ei la masă bucate, băutură scot, toți să așază și să vorbesc, zioa credinții de-a să vedea tinerii o rînduesc. Atuncea, adunîndu-să cu cînstăle, tinerii cu ineăle pre deăgete. Părinții, unii și alții, cu neamuri adunate, șed la mase, alte neamuri pre fată de față naintea tuturor a aduc și stă ; încă și cu lumănarea în mînă, toți a o vedea bine. Ea sărută mîna tuturor și a junelui. Părinții feății intrabă pre fecior : place-i fata lor ? Părinții feciorului intrabă fata : place-i feciorul lor ? Și zicînd că-și plac, junele luund de la tata sau mumă-sa banii de dar, el să întinde, fata îi vine,

darul lui ei în mână îl dăruiaște ; și alții cite ceva îi dăruiesc. Ea se numește fată dăruită. Ea le sărută mâna și cu țeremonii aci de fațe ineălele își schimbă și iară iase afară. Iar părinții, zioa de cununie cînd să fie întră sine leagă și în cuscrie să bagă.

Neamurile feătii, mueri, feăte la ea să adună, caută, grijăsc ce le trăbue, zioa, noaptea lucră, fac cămăși frumoasă, peșchire tot feăliu, lungi, scurte, pentru socri, nunași, junelui și alții. Așa părinții feciorului, cu frumoasă cînste, mîncări, băutură la nunașu să arată, la toți în casă minile pre fațe, pre dos le sărută, încredințarea și zioa de nuntă spune de a se griji, cu steagu, și de altele. Cu doo zile naintea nunții, precum părinții feătii, cu plosca cu băutură, prin un neam a lor, nu numai la neamuri, ce și la alți voitori de bine trimeăte în sat a arăta, care ce pot a le ajuta, așa, într-acel chip, și părinții feciorului, cu alt om al său, cu plosca împodobită, înflorată, ca neamurile nuntași călăreți au pedestri la nuntă să dea ; nuntași juni și însurați să leagă a fi, carii în zioa nunții, dimineața, cu flori chitiți, la june să adună.

Junele, scăldat, spălat, peptenat, păru pre spate dezlegat, cu bani de argint, zdrăncane, cămașă albă, lungă, cioareci novi, ungu-rești, apoi toale vechi adunate, sute de ani păstrate, în sat din neam în neam ținute, adecă cizme roșii, Rakoți, brîu roșu, șal turcesc, lung, de mătăsu au de lînă, brăcîiri cu mărgeăle, lanțurcăle, zdrăncăneăle, piștol și teacă cu cuțit mare la brîu, alt șal lung de mătăsu, negru, la grumazi legat, a căruia capetele, unul năinte, altul îndărăt, pre spate cu păru slobozit, în șubă îmbrăcat, preste șubă căpeneag lung, alb, în umeri ; preste acesta păru și șalu negru erau. În cap, gujmanu de jderi, fundu lung, roșu, cu cunună, flori și celencă de argint în f.51 v gujman, iară în mână avea // buzduganu, în deăget inelu feătii, cu tot cum să cade mirelui împodobit. Cu carele, împreună cu muzicantu, toți la nunașu merg, unde, naintea cășii nașului steagu din șal roșu și alb, rădicat fluturînd, îl vād. Nuntașii cu stari-sfatul lor ajungînd, bună dimineața nunului dau. Nunașu ia steagu său în mînă, unuia din nuntași, ca o mare sfîntenie, ca viața, îl dă, stăgari îl numeăște ; stari-svatu făt de cumătru mare rămîne. Și unul cumnat de mînă mireășii să rînduiaște, mînile nunului, a nunii sărută și la casa junelui după steag merg, unde toți ai casii cu băuturi în mînă înainte-i îi es, mîna și pre el, ca pe voivoda, îl sărută. Și așezîndu-se, cumnatului de mînă, neam, june, cunună dau, ploscă și colacu de azimă, cerc pre mînă, îi încredințează. Alții iau disagi plini cu bucate, pre cale de-a nu flămînzi. Cîmponeăriiu zice, nunașu să rădică, și steagu, gata, nuntașii ehu, ihu, hu, ton mare dau și piștoale dau, de să răsună dealurile toate, cătră casa mireășii mergînd.

Nunu cu nuntașii de la sine, toți cite ceva bani, daruri mireășii aduce, adună. Doi nuntași colăcași înainte trimet, ajungerea nunții să arate, carii, dăruiti, veăste bună aduc, că gata, așteaptă. Ihu, hu, hu, trei ori dau. Nunu cu nuntașii naintea cășii feătii ca o tabără stau, supt steag. Neamurile feătii, unii, alții, înainte vin, intrabă ce cere oastea. Nunu zice :

— Căprioara noastră iaste la voi, că urma pân-aicea i-am adus-o.

— Dar aveți checheraza ei în tulba voastră ? Și alte pilde de glume fac întră sine. Aduc vro fată urită din sat, nepeptenată, cu cunună de fin în cap, toată ruptă.

— Asta-i ?

— Nu e ! Apoi scot trei feăte mari, infrumusețate, întră carii mireasa în mijloc, în mîna cu bosioc.

— A noastră îi aicea, să se arate ! Neamul ei aduc o vadră cu apă, ea întinde floarea, bosiocu în vadră, stropeăște înainte, la dreapta, stînga, face cale și toată apa din vadră înainte li-o aruncă. Nunașu cu junele și nuntașii întră în casă, să așază după mase, toți cu capetele acoperite. Neamurile feătii își arată cinstele ce-au adus feătii, una, alta. Nunu mulțameăște : „mulțam, mare mulțam, mult să dea Dumnezeu“.

Într-aceasta, mireasa prin cumnatu de mîna de fațe să aduce. Mirele, după masă, în picioare, lîngă nunașu stă. Muzica țace. Nunașu pre unul, pre altul îi întrabă a do-oară : „placu-și ?“. Ei răspund : „plac“. Nașul le dă păharu dulce a bea ei doi. Mirele închină feătii anume : „Sănătate, Floarea“. Ea îi mulțamește, apoi ea lui închină : „Sănătate, Romane“. „Mulțămim, Floario“. Și bînd ei, nunu din sîn scoate sovonu și-l dă junelui, ca ei, mireășii sale, învălitoare capului a-l da. Acela e din pînză albă, suptire, îndoită, ceva cusută, cumu-i cușmă cu glugă de cap. Gluga e : capuță, capîte, capse, ceapse, învălitoareă. Acuma poartă doamnele de mătasă cușmă, îi zic toți *vinkler*. Din cușmă gujman s-au făcut. Acea albă învălitoare junele de 3 ori în fața mireășii o aruncă, careă ea iară de trei ori mirelui în obraz îndărăt îl aruncă. Acu mirele scoate buzduganu, pune învălitoarea (: sovonu) în buzdugan, îl aduce pre capul plecat a mireășii de-l // învăleăște. Cumnatu de mîna o ia de mîna ; el capătă pre mîna o colac azimă, cerc, cu mătasă sau lînă. Semnu e : bucate tinerilor la cale a avea. Și nunașu scoate darurile ce-au strîns el cu nuntașii, bani, și-i dă în mîna finii. Ea le sărută miinile. Și o ia cumnatu de mîna și scapă cu ea la steag și toți nuntașii cu ea acolo.

f.52

Afară să pun scamne lungi ; părinții feătii es, să așază și plîng. Nunașu dă pre mire și pre mireasă naintea părinților ei, unde, în locu lor, un urătoriu, orator, ceăre ertăciune părintească a le da, că și înșii vor lui Adam și Evii a urma. Cad în genunchi și în lăcrimi mîinile părinților de trei ori le sărută. După care blagoslovenie, nuntașii de 3 ori ihu, u, și pistoalele pucăe. Muma feătii o azimă cu sare spre capetele tinerilor o frînge în bucăți, asupra nuntașilor o aruncă, bucate pe cale le dă, plecînd la biseărică. Mirele să întoarce, chieptoarea la cămașa soacră-sa o rupe, o dăruiăște, mîna îi sărută ; ea sărutîndu-l un peșchir îi dă.

În biserică preotul de nov îi întrabă : placu-și ? Ineălile schimbă, îi logodeăște. Nunașu la spate doo lumănări aprinde, pe umerii lor le ține, mirele la dreapta, mireasa de-a stînga stau. Mirele cu gujmanu, mireasa cu cujma în cap, preotu cununile pre capetele lor

pune, ceva pine și dintr-un păhar beau ei doi. Preotul cu cartea înainte danțul cîntă și meăрге, nunul pre finu, el pre mireasă, de mină să țin, de 3 ori cîntînd dăntuiesc ; apoi, luundu-le cununile, sărută minile, mirele își sărută mireasa în numele Domnului, afară es. Mare ehu, ihu, hu, ton dau și de piștoale, de să răsună văile. Nunta după steag la casa mirelui meăрге, veăseli strigă : Bună dimineața ! ; naintea cășii : ihu, hu ! Aci o masă scundă stă pusă, pre careă mama junelui suită stă. Suindu-să mirele, mireasa la dînsa, mîna îi sărută, ea pre dînșii de trei ori pre masă, sus, îi învirtește joc, îi sărută ; și muma tinerilor le pune un frîu preste cap, cu acela în casă îi trage. Nuntașii în mare ton, ihu, hu, u, piștoale bat streșina cășii, apoi cu nunașu, ca biruitorii cu triumf, întră în case, șed la mase, ceva înbucă și beau ; îndată să rădică și acasă să duc să-și chame neveăstele cu cînstele la nunta.

Într-aceasta, mama mirelui pune pre noru-sa, mireasa, lîngă foc, la bucate, jos a șădea, căriia un prunc mic în poală-i pun, să-i deă mîncare. Cumnatu de mină, cu plosca pe mină, și aci lîngă ea șăde, o păzește. Muma dă tinerilor vadra pră bît, de la rîu apă bună să aducă. Cumnatu dă mină și muzicantu îi petrec, aduc ; pre ei doi, cu cumnatu de mină, îi duce ea în vr-un clet au sus în pod, de mîncare fără carne le dă, lapte, oao, brînză cu pine. Nunu-starisvat, nuntașii, iară să adună, mireasa cu vadra cu apă și cu bosiocu le spală mînile la ușă afară.

Acuma să adună toate femeile nuntașilor, cu nunașu, aducîndu-și cînstele sale, pini, fripturi, brînze, oao, purcei, băutură. Spălîndu-le minile, ea ceva dar capătă. Toate adunate întrînd, la scamne să așaze, cînstele să pun pre mase și gazda aduce fierturi, bucate pe masă, și tămîne rădică, prînzesc. Cimponeăriu zice, unii încep a juca, întii feciorii pre loc, căluțu, danțu, apoi și femeile la joc să scoală. Toți cu voe bună joacă.

f.52 v Seara ajung dîrzarii, neamuri de-a feătii, carii disagi novi, plini, încărcați de zeăstre // de la părinți, cu daruri ei trimisă, cu îmbrăcămînte de mînile ei luorate aducînd, carii îndată cu închinăciune la cumătru mare să arată și în loc cînstit la masă li să dă. Însă aceia nu să așază, ci cu mireasa disagii dezleagă, însă nu aci, de fațe, ci de chilin, și toate darurile, de ea împăturite, pre rînd le scoate și prin un urătoriu, grăitoriu la masă cumătrului mare arătînd, strigă : Bună dimineața, cumetre mare ! Unde să află cutarele, anume, iată-i un dar bun și frumos ! Cu voe bună, cu cuvînte de glumă, întii nunului, nunii, tuturor nuntașilor, apoi cuscrilor, în urmă mirelui dă. Cămeși bărbătești, femești, lungi, scurte, peșchire, cirpe, tuturor înparte, care daruri, afară de cămăși, toate de la neamurile feătii sînt ei de cînsteaduse. Și acum la împărțire, pentru cel ce capătă, toți strigă cu nunașu : Mulțam, mare mulțam, mult să dcă Dumnezeu ! După aceasta, să mulțameăște, cu toții închină : Noroc, ceas bun ! Apoi nașu, cumătru mare, ceăre o azimă și sare pre ea, pre careă el întii bani, daru său, pune și toți nuntașii și cuscrii bani dau. Nunașu îi numără și în poala mireășii, cu azima, îi toarnă. Careă mînile tu-

turora sărută și la dîrzarii ei să duce și la masă îi aduce și aceștia nunașului și tuturor mulțămînd, cinstele sale cu disații pre masă și dinainte le scot, pini, fripturi, brînze, băuturi. Gazda și lor ferturi le aduce. Dîrzarii aceștia o noapte și o zi să gostesc, apoi să duc.

După toată cina și jocuri, cătră miezul nopții apoi încep unii și alții nunașului a se vâita că s-au ostenit, că li somn, că s-ar culca, iară mai pre urmă, că li milă de tineri că-s ostăniți, ca să-i erte, să se ducă la sălaș, să vadă ce-i, cum și ca de dimineată să se scoale, să caute ce să pună în oale.

Acu aduc tinerii de față la nunași, îi pun în genunchi, dau nașului, nașii bune băuturi, apă bună; toți să roagă să-i iarte, să-i sloboadă, fac metanii, mîna pre față și dos sărută. Nunașu lumănarile de cununie le aprinde, mare bucurie arată, cu finii tineri să prinde în hoară, joacă și deodată pier. Ea cu muma jumelui duce tinerii unde culcuș le-au făcut, la frig, iarna ger, unu pre altu să se încălzască. Mireasa dezbracă pre mire pînă la cămașă, cizmele din picioare îi trage și el cu tureacu cizmii preste cap îi dă, o ștearsă, apoi și el pre mireasa naintea mînă și a nunașii pînă în cămașă o dăzbracă, mînile nunașii și a mîni-a sărutînd. Banii ce au căpătat mireasa într-acea zi în așternutu lor îi toarnă, preste ei să culcă, muma cu nașa îi învăluie și la nuntași veăsele să duc, voe bună fac, toți la mueri caută, nunu dă sămn, să rădică steagu, afară aleargă, nainte nuntașii cu cimponeăriu es, ehu, ihu, hu dau, sună, cocoșii cîntă, dîrzarii îi prind, Muma, tata mirelui, cu alte neamuri, cu băuturi în mînă, pre nunașu acasă petrec, mîna sărutîndu-le, cu steagu să întorc.

f.53 Dimineata, de noapte, muzicanții „zorile“ la ușa nunașului și a altora cîntă, zic, capătă ceva. Nunașa la nuntă mîneacă, căria tinerii îi sărută mîna: aci și alte femei neamuri să adună, ceva gustă, apoi nunașa cheamă tinăra, spirlioasă, fie cum, sovonu govii, adecă cușma de pînză de pe cap i-o ia îndărăt la sine. Iele pre tinăra frumos o peptină și mucreăște o învălesc, muzica îi zice. Ea au suspină au să rîde, tot fac răchie îndulcită cu // miere sau vin fiert îndulcit, beau muerile. Vin aci nuntașii cu steagu, duc nunașului dulce să bea, și altora duc, și dîrzarilor dau. Nuntașii iară să adună, încă în voe bună, pre tinăra o vād învălită, în mire îndrăgită. Toți beău, chiotesc, bucatele fierb și clocotesc, pre unii dîrzarii îi leagă și, de dau găini, îi dezleagă. Și așa toți vreama prînzului așteaptă. Nuntașii joacă pre tinăra pre rînd, în mînă-i bani puind. Venind și nunașu cu nașa la ei, la foc să frig și purcei, însă la masă nu e gata să se pună, pînă ce toate nuntașițele cu cinstele nu să adună. Apoi, de-i zi cu soare, caldă, joacă toți afară la uliță, să se vadă, și iar pînă în sară să ve-selesc, apoi că o fi destul își gîndesc, pre nunași acasă toți îl petrec, el steagu îl opreăște, nunta să sfîrșăște.

La trei zile după nuntă, dîndu-și de știre, părinții feătii cu cinste, avînd cu sine și vrunii de neam, bucate, băuturi iau, merg de a-și vedea fata, unde, cum au dat-o, fac cale pre mare, în cuscrie prin multe sărutări să încuscrează și toată zioa ospătînd, iar cu cinste

acas să duc. Apoi la alt termin și zi numită, și părinții feciorului cu neamuri și amîndoi tinerii, grijîți, cu mari cînste, bucate, băuturi, merg în cuscrie, cale pre mare, și iară cîte o zi deplin să ospătează, să cînstesc, cusorii pre cuscre sărută, neamu, cuscriia o întăresc.

IARĂ NUNȚI SCURTE, DIN BĂTRINEAȚE ȘI AȘA SĂ FACEAU

*Junele cu vro smintă, sărac de tată,
Acela foarte rar află vro fată.
El nunașu-său, cu vaitece, lipsa sa o spuneă,
Nașu într-o seară șaou pe cal puneă.
Piștolu lua, la brîu cușit sau iatagan,
Căpeneagu în umeri, în mină chilom au buzdugan.
Ei încă doi celăi cu ei își căuta,
Pre care îi știau că pot bine alerga,
Colinda sălaşă și case în margini numite,
Dor or afla feăte mari adormite.
Ei mai multe nopți în alte hotară colinda,
Doar de vrună singură la vite ar da.
Și de afla vruna așa, făr de vrun frate,
Ei o arunca nunașului pră cal, după spate.
Nașu calului da pinteni să grăbească,
Ca până în zio la popă să sosească,
Și de afla popă, macar în miezul nopții :
„Scoală părinte, cunună, nu te lăsa morții“.
Doi petaci îi da ; lîngă foc,
Intrăbîndu-i numele, îi cununa deloc.
Altfal, săracii pre gazdă slujăsc
Și ca vai de ei, așa îmbătrînesc.*

Mehadia, la 28 mai/9 iunie 1830,
scriși eu, Nicolae Stoica, manu propria,
protopresviter.

*Iară feăte și de domni, înșelate,
Fie acum zăuitate,
Că multe s-or și momit,
În fetie or îmbătrînit.*

N. S.

PENTRU ALTFAL DE NUNȚI, CU A RUMÂNILOR OBICEĂE LA NAȘTERE, ÎN VIAȚĂ ȘI LA MOARTE

Feciorii cu fecioare, fiete, învoiți, sau și cum zic, prinse, trasă, adusă, care pri la sălaşă și săptămîna ascunși șădeau, pîn ce părinții cu neamurile să învoiau și lucru împăca. Care obiceiăe rumânești nu numai la Meedia, ce și la Temeșvar, în Cetate, fiind eu acolo la episcopu de la anul 1763 pîn la anul 1770, am văzut. Că din sate necununăți la protopopu și drept la episcopu în curte veneau, după carii și pîrișii ajungea. Aci îi cerca întrebîndu-i: voia bună sau trasă? Să vedea, îi închidea, îi bătea, apoi a să cununa îi da. Acolo la așa fal de nunți eu de cîteva ori nunași am fost; și cu scrisoare acase să duceau.

Însă așa fel de nunți și alții de alte nații făceau. Acolo, în Cetate Temeșvara, anul 1765, Stefanovici, sîrb de la comerția împărătească, învoit cu feata Theodora a negustorului Petru Stoico de aci, unde, într-o seară tirziu, lăitnantul Gavriil Seciuiaț, serb de la Regimentul Ilirîș din Chichinda, viind la episcopul Vidac, noaptea fata adusără, care nuntă cununată, în zori dimineața din Cetate s-au dus.

Acolo, anul 1775, în Cetate, după instalația episcopului Putnic, mitropolitul Vidac cu episcopul Verșetului, Popovici și episcopu Putnic, fiind chemați la Trifon Malenița la cină, cu alții, duminică seara, zăpostitu mare, după cină încă la masă șezînd toți, bătînd în ușa întră ritmaisteru Cobasița, serb de la horveți, din Carlștat sosit, persoana naltă, sabia zdrăncănînd. Îi arătai; el mitropolitului, episcopilor cîntea arătă, rugîndu-să pentru cununie cu Mața, fata lui Calinovici de aci. Muma feătii de la masă sus sări. Arhi- și episcopii răspunsără că au trecut; pîn după Paști. Însă el cu fata aflară, după miezu nopții cununăți; la deschiderea porților cetății cu poștă sănătoși s-au dus.

Anul 1783, oberlăitnantul baron Barko de la Barkohusarn, ungar din Ardeal, la mappirung în Mehădia venit, o doamnă cu sine au adus, cununăți fiind acolo. Aicea porunca ajunsă că au fost tras-o, și-i cununară. Apoi, la anu, în Ardeal, la reghiment, prin pateru a 3-a oară cununăți or fost; unguari.

Anul 1788, aicea laghere; un oberlăitnant de la Grefenhusarn Reghiment, Bigoni, morav, slovac, o văduvă sîrbă din Verșeți aicea în lagher o adusă; macar că au fost cununăți, ajunsă porunca de a se cununa. Fiind ea sîrbă, eu ca reghimentpater să-i cunun și i-am cununat; reghimentpateru lui i-au cununat. Apoi, anul 1795, fiind ei la Verona, aicea porunca au venit, ca eu carte de cununia lor în Mehădia să le dau și le-am dat.

Deci iată așa nunți și alte națioane fac.

Rumânile, după cununii, cu anii în biserică nu întră, de rușine.

Tinăra muiere pornind groasă și avînd undeva a meărgă pingă adunare de oameni sau femei, ca să nu se deoche, fiind încărcată, ea curînd un capăt de briu, brăciră, sloboade după ea a tîrăi, acolo să se mire.

f.54 La zîoa sau ceasu nașterii ei, ea vorbită cu vro prietină încrezută sau vreo stearpă a-i fi moașă, care înștiințată, zîoa, noaptea aleargă cu muma soacra, ce-i în chinuri ajută. Moașa buricu pruncului cu vrun cuțit lăpădat, custură, pre un răstău de la jug îi tae, // îl înoadă, născutul spală, îl învălue, locșoru născătoarei aci într-un unghiu îngroapă, apoi o oală sau curcubătă plină cu apă ourată și un fir de bosioc mirositori luund moașa, la popa aleargă. Moltivă ! Popa pre crețari apa sfîntește, de viață, sănătate ceteăște, unii și nume pruncului dau, alții nu dau. Moașa viind cu sfînta apă face pruncului scaldă caldă, cu moltivă o stropeăște, pruncul după scaldă îl stropeăște, într-o lînă noo, de berbeăce sau de oae îl infășe, în leagăn îl culcă. Și pre muma cu bosiocu o stropește, o curăteăște, pre prunc a-l apleca și ceva a mînca să poată. Apa sfîntită în oală, pentru scaldă pruncului, 40 de zile o țin.

Pentru botezu pruncului părinții prin moașa cînstelă la nașu o azimă frumoasă, cu o găină friptă sau brinze și ceva băutură trimet, a veni să boteăze. Acu nunașu cu nașa grijăsc orijma, un cot de pinză albă, pre o lumină învăluită, de ceară, cu un fir de mătăsă roșie sau și cu lînă albă legate, la care legătură un ban, dar pus pruncului, stă. Moașa duce pruncul cu leagănu la botezu, nașu aprinde lumina, ia pruncu în brațe. El dă numele pruncului și grăiaște. De la biseărică aducîndu-l acasă, să cînstesc. Unii prunci și trei ani sug. Moșu Lazăr Brînda din Corni me-au spus că la 7 ani, aducînd seara porcii din cîmp, pre mamă-sa o trîntea și o sugea și că el, la 14 ani, june întreg crescut au fost.

Buricu meu mie în Mehadie un ibraiter de armitie, în 12 februar 1751 cu sabia sa mi l-au tăiat, zicînd : „Să fie cătană, în tabără“ ; că el vahtmaister la husari fuseăse. Apoi și eu la Praizi, la Holand, la turci în tabără capelan de oaste călare am fost, prociia lui s-au împlinit.

La beteșugurile rumănilor cearcă cu descîntece, făcudu apelor, fal de faluri, pîn ce li să urăște.

La moartea lor, după altele, popa să cuminece. Și pricepîndu-i slăbiciunea, neamurile să adună, pre pămînt jos îl culcă, cămăși spalate, cioareci, opinci, încins, peptenat, ciăbăți în cap, maramă în mînă de șters și bit de alun alb, cu un ban la el, de argint, legat, vameșului a da. Cei ce fac lada, sicriuiu, fiind gata, îl închid. Aci, afară, le scot bucate, băutură, pre ladă. Ei din piceăre înbucă și beău. Puind mortu în sicriu, cu el și un creang de rug spinos lingă el puu, că răul de el să nu să apropie, a nu fi moroni-strigoni. Popa la groapă petrecînd ceva cîntă, însă muerile cu cîntece, cu cerbi, cu leăgene de aur, în ehu nalt, de sună văile, îl petrec. După îngropare, fac spalarea mînilor. Avînd o oală novă, cu apă curată, și un dărab de pinză albă, peșchir, cei ce-au săpat groapa spre ea toți tind mîinile,

una le toarnă apa toată pre iale. Oala cu pînza celui ce au început groapa le dă și tuturor 9 colaci și 9 bani înparte. De aci, cei știuți, chiermați, cu popa merg acas la poomană și acolo capătă colaci, lumini și duc acasă. Mortul sau mormîntul 40 de zile prin mueri să tîmiază dimineața, de noapte. O fetițe, pîn 10 ani bătrînă, tocmită, iar 40 de zile dimineața, de noapte, la cițiva vecini cu vasăle apă proaspătă de pomană aduce. La sfîrșitul zilelor, coăle cu tîmiera și cîntecele și cea cu apa la mormîntul mortului fac slobozirea. Fata capătă plata, pînză albă de o cămașă.

Rumânile, fiăte, mueri, vara, în 24 iunie, Sfîntul Ioan, sîmziiane pre cîmpii mînunche flori culeg, leac acas aduc.

Rumânii doo posturi mari curat țin : a Paștelui și a Simtă Mării Mari, iară la a Crăciunului, numai zioa cea din urmă, adecă Ajunu, de tot nemîncați, pîn seara au ajunat. De a Simpetrului bătrînii n-au știut, ce prin grecii din Țarigrad, bătuți, și la rumâni s-au început.

Rumânii din vechime puține sudălmi au avut, de mumă, de morți, alta nu. Iară cu soldații, cătanele ungurești amestecați : legea, sufletu, crucea, lumina s-au auzit.

*Nicolae Stoica de Hațeg, manu propria,
Mehadia, 17 iunie 1830
protopresviter.*

f.54 v <Urmează o notiță în limba germană, scrisă în 1832, în care se înșiruie din nou date despre sectele religioase : baptiști, metodiști, presbiterieni, congregaționiști, quakeri, evrei etc.>

Mehadia, 29 februar 1832,
Nicola Stoica

GLOSAR

- absid = sfârșit, despărțire.
 acera, a — = a pândi.
 auflug = cortegiu.
 bași = întocmai, exact așa.
 bicule = bucle.
 biușag = belșug.
 bloj = ultimul dintre călușari, îmbrăcat zdrențuros, care face glume și ghidușii spre hazul spectatorilor.
 boată = ciomag.
 boboloșul pământului = globul pământesc.
 bobotae = vilvătaie.
 bozomenit = buimăcit.
 brăciri = brîu de lînă, lung și îngust.
 brîne = briuri.
 bucium = butuc.
 caică = luntre ușoară.
 cantă = căldare, găleată.
 carfunchel = granat.
 călucean = călușar.
 călțuni = încălțăminte de sărbătoare, de forma cizmelor.
 colău = viclean, înșelător.
 chiar = clar, limpede.
 chilom = balta.
 chiti, a — = a aranja, a potrivi;
     <reflex.> a se găti.
 cipcă = dantelă.
 clainod = bijuterie, piatră scumpă.
 clăbăț = căciulă de oaie.
 clet = cămașă.
 cociaș = vizitiu.
 comprande = înțelege.
 corfă = coș.
 costului, a — = a costa.
 cronprinț = principe moștenitor.
 crunt = însingerat.
 cure, a — = a alerga, a fugi.
 curt = fără coadă, fără barbă.
 dații = dări.
 dărab = bucată.
 dejghinare = frîngere, rupere, dezbinare.
 deloc = îndată, imediat.
 deplinit = desăvîrșit.
 deschilinit = deosebit, aparte.
 desvolbi, a — = a descurca.
 faierverche = foc de artificii.
 farbă = culoare.
 fetal = sfert, pătrar.
 fireanghele = perdele.
 firmament = boita cerească.
 fișcal = avocat.
 galie = corabie.
 gazdă = om înstărit.
 gherdan = șirag de mărgelc.
 golimb = porumbel.
 govie = mireasă.
 gujman = căciulă de jder, cu fundul de postav colorat.
 hacov = butoi mic, de 56 litri.
 hiațint = iasomie.
 hinteu = caleașcă.
 huli = uliu.
 hure = vînătoare cu gonaci.
 iağâr = vînător.
 iarebită = prepeliță.
 iuvele = juvaere.
 izăfla, a — = a inventa, a descoperi.

iznov, de- = din nou.
infrunta, a — = a certa, a dojeni, a
  muștra.
labudă = lebădă.
lachirt = lăcuit.
laibăr = surtuc, vestă.
lovi, a se — = a se potrivi.
luft = aer.
lumină = lumina.
mandule = migdale.
măreață = mindră.
mășai = față de masă.
măscări, a — = a-și bate joc de cineva.
mișca = săracă, sărmană.
mînețariu = zăbun, haină țărănească
  scurtă, fără mîneci.
mitcălau = sărbătoare populară, luni
  și marți după Dumineca Tomii, în
  care se împart pomeni cu ouă roșii
  și colaci.
momi, a — = a atrage, a ademeni.
mreață = plasă.
muncă = chin.
nădăi, a se — = a presupune.
năpusti, a- = a părăsi.
neamotenie = rudă, neam.
nenădăit = pe neașteptate.
niminca = om de nimic.
novină = ziar.
orăniță = barcă.
palast = palat.
panachidă = tăbliță de lemn pe care
  scriau școlarii.
pasetă = pateu, plăcintă.
peșchir = prosop, ștergar.
plăviț = blond.
plesni din palme, a — = a aplauda.
plezirui, a — = a răni.
pomorange = portocale.
prau = praf de pușcă.
profira, a — = a privi printre gene, a
  trece cu privirea peste.
pricolici = strigoi.
prorupe, a — = a întrerupe.
pumnăși = manșete de un anumit fel
  la cămășile sau file țărănești.

pup = boboc.
răstavnîță = acoperișul unei lăzi de
  zestre, margine.
răzmiriță = război.
rinză = stomac.
roze, ruje = trandafiri.
saft = suc.
sălaş = căsuță la cîmp (vie, livadă),
  cu acareturi și pentru vite.
sărac = orfan.
scamn = scaun.
schimosi = a se strimba, a se schi-
  monosi.
smidă = desic, crîng.
smintă = greșeală, defect.
sobă = cameră.
somot = catifea.
sovon = vâl.
sprinți, a se — = a se risipi, a se
  răsfira.
stalmaister = comis.
stalicot = pitic.
stant, stand = stare, categorie socială.
șturn = atac, năvală.
taer = farfurie.
tic = cioc.
tractirui, a — = a găzdui.
trîeni, a — = a tresări speriat.
țaiher = limba ceasului.
țîncer = cameră.
țoale = haine.
țug = trece, mers, curs.
țvîbal = pesmet.
uiagă = sticlă.
uină = mătușă.
vaitoce = vaiete.
vederat = luminat.
vigan = rochie.
vincler = cunună.
vine = vie.
visocos = bisect.
zănat = meserie, meșteșug.
zăuța, a — = a uita.
zdrăncăneale = zurgălăi.
zob = grăunțe de porumb, orz, ovăz,
  ce se dau cailor.

VARIA

CINTECE *

Cea dintîi lucrare a cronicarului Nicolae Stoica de Hațeg, excepție făcînd manualele didactice la a căror alcătuire a participat, o formează *Cîntecele* adunate sau compuse de el în ultimul sfert al veacului al XVIII-lea.

Manuscrisul lucrării se află la Muzeul de istorie al Transilvaniei. Se prezintă sub forma unui caiet copertat, de 15 file (24×15 cm), avînd un titlu din care se mai pot citi cîteva cuvinte : „Aici sîntu cîntece adunate . . . Nicolae Stoica . . .“. Pe partea interioară a copertelor se află desenate coloane cu capitellii și cîteva stele ; ultima poartă semnătura uneia din fiicele cronicarului : Ecaterina Stoica. După datele răspîndite de autor în cuprinsul manuscrisului, deducem că a fost alcătuit vreme de mai mulți ani, între 1778 și 1800.

Caietul cuprinde 28 de cîntece, din care 22 legate oarecum de biserică și obiceiuri la marile sărbători, iar șase de conținut laic : 24 sînt numerotate de autor, iar patru nu poartă număr.

Analiza conținutului manuscrisului, comparația cu multe alte produse ale genului ne-au dus la concluzia că 12 cîntece sînt creații proprii, originale ale cronicarului (cinci laice și șapte religioase), 13 culegeri, toate însă purtînd amprenta lui Stoica, prin modificările pe care le-a adus, iar trei sînt reproduse. La categorisirea de mai sus ne-a ajutat însuși cronicarul, prin calificativele pe care le dă contribuției sale : celor proprii le spune „alcătuite“ sau „făcute“, celor culese dar transformate de el le zice „profăcute“ sau „dîrese“, iar despre cele copiate scrie simplu că sînt „proscrise“ (= scrise din nou). Din prima categorie, șapte au în acrostih fie numele cronicarului, fie al localității natale.

Versurile sînt așezate în pagină pe două coloane, cele mai multe strofe fiind numerotate.

Majoritatea cîntecelor laice sînt de circumstanță, prilejuite de unele evenimente din viața grănicerească bănățeană sau elogiînd persoane cunoscutе ; cele religioase sînt mai ales legate de marile sărbători și de obiceiurile populare proprii acestora, îndeosebi colinde. Caietul constituie probabil cea mai veche „cărțicea“ de cîntece de stea și irozi din literatura românească populară.

* Alese și transcrise de Damaschin Mioc, după manuscrisul original al autorului.

Multe din versurile proprii, oarecum stîngace, departe de cursivitatea celor populare, provin din ziceri bătrînești sau din unele manuscrise care au circulat în Banat la sfîrșitul secolului al XVIII-lea ; deși, în mare parte, lipsite de valoare artistică și literară, ele reprezintă o aspirație și reflectă un aspect, chiar dacă nu deplin realizat, al iluminismului bănățean din epocă. Rămîne în sarcina istoricilor literari de a le stabili locul în literatura românească veche. În ce ne privește, socotim versurile lui Nicolae Stoica, scrise cu două veacuri în urmă, cel puțin asemenea celor, din aceeași vreme, ale lui Vasile Aaron, Ioan Barac, Alexandru Beldiman și chiar Ioan Budai Deleanu, toți figurînd demult în istoriile literaturii române ; Stoica nu a fost tratat deopotrivă cu cei pomeniți mai sus datorită faptului că versurile sale au fost descoperite recent și unele se fac cunoscute abia acum. Prezentăm cîteva producții aflate în caietul pomenit, cu unele exemplificări, din dorința de a atrage atenția asupra lor, măcar ca fenomen cultural, dacă nu literar-artistic.

„Poezia“ cu titlul „La tabăra Praizilor, anu 1778 făcută“ (nr. 16, f. 7—7 v), un acrostih cu numele autorului, NICOLAE, a fost ocazionată de plecarea unor contingente de grăniceri bănățeni, cărora li s-a alăturat însuși cronicarul, la războiul austro-prusac din 1778. (Evenimentul este amintit și în cronicile sale). În șapte strofe a șase versuri fiecare, autorul dezvăluie starea de spirit a grănicerilor bănățeni, de curînd înregimentați de austrieci, și felul cum sint văzuți de împăratul Iosif al II-lea. Cităm o strofă :

*Cînd ne-au și văzut,
De ne-au miluit,
Ca lor să fim gloate
Spre trebile toate,
Lor, de biruință,
Noao, de ajutorință.*

„Cintec diecesc în școală la Corni“ (nr. 17, f. 7 v—8) a fost scris probabil între 1778 și 1781, cu același acrostih, NICOLAE ; are tot șapte strofe, a cîte șapte versuri fiecare, cuprinzînd aprecieri la adresa școlii, însemnătatea ei pentru români, dar și o lăudare de sinc, în dubla calitate pe care o deținea în sat, de învățător și de preot. Cităm strofa a șasea, care se referă direct la el :

*A lui nume, Nicolae,
Trage la credință,
Limba lui e de vîpae,
Spre toți cu umilință.
Cu darul este preoțit,
De bașca, dascăl iscusit
Spre pravoslavie.*

„Poezia“, în 41 de versuri, dedicată stabilirii statului-major al regimentului româno-ilir la Mehadia (nr. 20, f. 9—9 v), constituie un elogiu

la adresa comandantului, colonelul baron Papilla ; are cursivitatea versurilor populare. O redăm parțial :

Al ștabului din Mehadia, la anul 781

*Doamne, în primăvară,
În ceastă noastră țară,
De demult să aude
Și-acum să răspunde
La noi ștaps să vină
Toți domni să închină*

*Oberșter Papila domn,
De înalt neam, baron,
El de neam e sîrb,
Altor domni e vîrf,
Nu e nalt de stat,
Dar îi domn bărbat,
Nici îi însurat,*

*Cînd de-acasă pleacă,
Prin sate-și să treacă,
Cărți nainte scrie,
Tot omul să știe,
De-are vreo plînsoare
Pentru vro închisoare,
El să iasă-n drum,
Să spună ce și cum*

„Cîntecul școlastic“, nenumărat de autor (f. 13—14 v), este în întregime o versificare encomiastică la adresa corpului ofițeresc al regimentului româno-sîrb, de la comandantul regimentului, Sava Prodanovici, și pînă la subofițeri, atribuindu-li-se calități deosebite, mai virtuoase militare. În cazul de față, în acrostih citim : NICOLAE STOICA PROTOPREZVITER U MEHADIA. A fost compus în 1792, cu prilejul numirii sale, la propunerea conducătorii regimentului, ca director al școlilor naționale române din regiune de graniță și protopop de Mehadia și a fost copiat pe curat doi ani mai tîrziu, la Corni, unde încă mai locuia, la 24 iunie (Sînzien) 1794. Are 29 de strofe (203 versuri) din care reproducem cîteva :

*Cartea scrie foarte mult
De Ciorici, ce au făcut
Pe Cernegău, mare deal,
Vestea merse și-n Ardeal*

*Bate ordii cu rumânii,
Iar turcii fug ca și cîinii
Și nu rabdă focu.*

*Om au fost și este
Vancea cel de veîste,
Din Visocica răcnește,
Turcii jos îngrozește,
De rumân născut,
Ca un pom crescut,
Laitnantul Ionifă.*

*Veniți voi, școlarii,
Cu toți păcurarii
Și luați oglindă
Pre Maciuca pildă,
Că-i rumân mic de stat
Și ofițer bărbat,
Laitnantu Trăilă.*

În „Cîntecu Mehadie“, acrostih : MEHADIA, autorul deplînge soarta consătenilor săi, care au avut atît de mult de suferit, și încă mai au, de pe urma războiului austro-turc din 1788—1791. Nu este numerotat de autor (f. 12 v). Singurul pe care îl reproducem în întregime :

La anul 795 scos. Cîntecu Mehadie, din rîzmiriță adevă

*Mehadia iaste
În lume de poveăste,
Ce-au răbdat și rabdă
Și nima nu-i iaste.
Erau negustori,
In oaste mulți feciori
Frumoși s-au prăpădit ;
Pe-alții turcii i-au robît
Hasnele și averi,
Bărbați și cu mueri
Tătari i-au luvat,
Cu turci i-au măritat.
Acuma iară să strîng
Și în necaz amar plîng,
Măcar că-s unii vii,
Dar au robî mueri și copii.
Dumnezău toate le știe
Ce-au udît în Mehedie,
Puțini moșteni au udît,
Iar mai mulți s-au prăpădit.*

*Ieu cînt dar cu mare jele
Din fundu inimii mele,
Că vin gloși de peste mări
Și ne spun multe ocări,
Iarna vin și rău trăesc,
De sărăcie tinjesc,
Că trag la creștinătate
Și nu capăt nici bucate.*

Un cîntec fără titlu și nenumerotat este închinat popularului sfînt Ilie prorocul, avînd în acrostih numele de familie al autorului : STOICA. Strofele se compun din cîte trei versuri, la care se adaugă alte trei, constituind refrenul.

Un alt cîntec, care a cunoscut o largă circulație orală și scrisă (vezi, de pildă, ms. 842 și 1164 de la Biblioteca Academiei și culegerile lui I. Tomici și A. Pann) este „La nuntă de evanghelie“, pe motivul pfa-cerii apei în vin. În caietul lui Stoica poartă numărul 19 (f. 8 v—9) ; are multe deosebiri față de cele de mai sus, rezultate din intervențiile croni-carului nostru. Versurile sînt de factură populară, cităm cîteva :

*Nuntă mare s-aduna,
Cîntec frumos că-m cînta,
Spre toate-avea căutătură,
Mîncare și beutură.*

*Beau toți și se veselesc,
Vinu gazdii tot sfîrșesc
Precesta s-au nădăit
Că vinul tot s-au sfîrșit.
Fiiului ei îi șoptește
Și pentru vin îi vestește*

*Iar nunul s-au spămîntat
Pre finul său au chemat :
Fine, tu nu socotești
Cum goștii tăi îi cinstești ?
Vinul slab îl dai întii,
Cel bun îndărăt îl ții ?
Fine, acum să te-nvești
Pre dumnezeeștile cărți,
Dă vin bun întii la gloate,
Pre urmă și cel slab, poate.*

Cîntecul de sub numărul 24 (f. 10 v—11 v) este o versificare a unui așteptat „Sfîrșit al lumii“, un amestec de viziune populară și biblică a răsplății de după moarte. Iată cîteva versuri :

*Duceți-vă de la mine,
Că n-ați făcut nici-un bine.
Am fost flămînd, sărac, gol,
Nu mi-ați dat măcar un țol.
Striîn eu și călători,
Prin temniți erezam să mori*

*Gătît este hoșului
Matca mare-a focului*

*Cei nemilostivi bogăți
În vermi toți-s aruncați.
Pre ticălos mincinos
Îl bagă-n cuptori pucios.*

Cîntecul de sub numărul 23 (f. 10—10 v) este versificarea unei părți a popularului roman *Varlaam și Ioasaf*, atît de răspîndit la români în veacurile XVIII și XIX. A circulat mult sub forma unui colind și se află tipărit în diferite culegeri de la începutul secolului al XIX-lea, ca și în diverse manuscrise. Cel cules de Stoica are multe deosebiri față de celelalte.

De pustietăți

*Cel ficior de împărat,
Bun gînd Dumnezeu i-au dat,
O prea frumoasă pustie (refren)
La pustie au plecat
Și de lume s-au lăsat.
În pustie lăcuia,
Vrăjmașul mi-l ispitea*

*Pi la mezi de meazănoapte,
Nu mă-nfricoșa cu moarte,
Nici mă-nfricoșa cu frică
Că nu mă tem de nimică,
Nici cu a ta îngrozire
Să nu mă fac prăfuire.*

*Ramurile tale-ți pleacă,
Ca ruga să mi să treacă,
Și le pleacă cît mai multe,
Ca ruga să mi-s-asculte,
Și le pleacă cît de jos,
Ca să dobîndesc folos.*

Sub numărul 18 (f. 8—8 v) se află un „Psalom“; este vorba de cunoscutul psalm 47, versificat de Dosoftei. Dar versurile lui Stoica au deosebiri față de cele ale învățatului cărturar moldovean.

Spre sfârșitul caietului se află un fragment scurt din „Irozi“, alcătuit în 1794. Pentru această vreme nu am întâlnit în culegerile cercetate asemenea producții în versuri, ci numai în proză. Versificația este curată, ritmul vioi, popular, rimele potrivite. Îl reproducem în întregime, considerînd că reprezintă cea dintîi versificare a „Irozilor“ la noi.

Orații Nascerii dom. Hristos, profăcute în anul 794

Irod :

*Crailor, de unde voi veniți
Și încâtro cu așa multe daruri vă sîrguiți ?
Cum vă sînt numele voastre ?
Să nu fiți cumva iscoade în țările noastre !
Sau numai împărați fără de veaște v-au năvălit
Și pentru ajutori la mine ați venit ?
Au poate că vrun lucru preaslăvit
De la moșiile voastre v-au pribegit ?*

Gaspar :

*Înpurate, de ești și stăpîn de țară,
Să ști că nu sîntem iscoade de ocară
Și măcar că am călărit prost pe cai,
Noi sîntem de la Persia nebiriți trei crai :
Eu, bătrînul Gaspar, cu Melhior cest bărbos,
Cu al treilea, Baltazar, cest tînăr și frumos,
Fără osteneală de-acasă am plecat,
Cu daruri să ne închinăm noului împărat.*

Melhior :

*Pre cela ce cu bucurie lumea l-au așteptat
Și acuma este la noi nou născut împărat,
Știm astronomia fără de părere.
Căci toți sîntem mari cetitori în stele,
Tuturor vestim nașterea unui împărat veăcnic
Și cădem lui ca unuia prea puternic,
Pre acela tuturor voo îl arătăm
Și cu niște maghi am plecat lui să ne închinăm.*

Irod :

*Bine, meârgeți și vedeți nașterea și ispitiți
Și viînd îndărăt aceia mie să o vestiți.
Întrebați de neamuri și de vrednicie,
Cercați-l de seminție și de prorocie.*

*Duceși-vă cu darurile și vă închinați
Și întorcându-vă și pre mine cătră aceăia să mă îndemnați,
Ca să merg să-i cerc singele, să mă închin
Și călătoria nu-i va face nici un chin.*

Baltazar :

*Pre noi, împărate, o stea de la răsărit ne poartă,
Care ne-au adus pîn-nicea la tine în poartă,
Ca am văzut nașterea unui nou mare împărat
Și cu trei scumpe daruri din ale noastre am plecat,
Aur ducem, smirnă și tămîe,
Care închîpuesc a lui veicăinică împărăție.
Acest împărat va fi și este preste toți domni sfinți
Și stăpînește în ceri și pre pămînt.*

Irod :

*Ce, au altă vișe mai este să se rădăce
Și împărăția Iudeii din nou să o prostrice ?
Că împărăția mea în lume-i foarte vestită,
De chiesariu și de alții în veăci întărită.
Eu, Irod, am fost vrednic și sint împărat
Și de frica mea tot ce-i viu s-au spăriat,
Eu îngrozii apa și vîntul
Și de vederea mea să cutremură tot pămîntul.*

Caietul se încheie (f. 15 v) cu populara poezie despre eliberarea Iordanului de sub turci, deosebită de cea cultă, prin întindere și versificație. Este, sigur, copiată după vreun manuscris care a circulat și la Mehadia. Și în acest caz, intervenția lui Stoica e vădită, prin bănașenismele pe care le introduce (Vezi forma cultă în *Cronici și povestiri românești versificate*, editată de Dan Simonescu, București, 1967, p. 103—114). Poezia are 12 strofe (60 versuri). O redăm parțial.

Mehadia, 15 ianuar 1800, de Nicolae Stoica directă

*Hotine, Hotine,
Gătește-te bine
Că muscalu vine
Și-o să între-n tine.
Au nu-ți pare bine ?*

*Pe vale, pe deal,
Staguri de muscal,
Prin dumbrăvi, pe cale,
Răitar cu cătane
Vin cătră cetate.*

Pe văi și pe lunci,
Feliuri de calmuci,
Cu steaguri și surle,
Trec și prin pădure,
Iuți ca arnăuții.

Nistru era mare,
Ei îl trec călare.
Aduc tunuri mari,
De sparg cetăți tari,
Ce n-au pomenit.

Pașa Haraman
Sbiară rău : aman,
Văzîndu-și sfîrșitu,
Își zmulge cuțitu,
Ca să-și facă moarte.

Pași de cei mai mari
Cad robi la muscali.

Domnul Han-lătar
Să face muscal,
Ca să pomenească
Țara Rumânească
Din mic pîn la mare.

„Cîntecele“ lui Nicolae Stoica n-au fost destinate publicării, precum cele adunate de Tomici sau Pann, ci doar unei circulații restrînse în zona Mehadiiei, între poporenii săi și între elevi, cele mai multe pentru a fi cîntate cu prilejul sărbătorilor sau al unor serbări grănicerești, atestate în epocă. Manifestări ale unor aspirații cultural-artistice populare, ele trebuie luate ca atare, fără pretenția unor calități literare deosebite.

Din cîntecele laice, cinci au mai fost publicate de descoperitorul manuscrisului, Nicolae Bocșan (Vezi *Introducere*, nota 5), cu mici deosebiri de lectură față de noi. Caietul, neinventariat încă, ne-a fost pus la dispoziție de cercetătoarea științifică Magda Jude, căreia îi mulțumim și pe această cale.

CATALOGUL COLECȚIEI NUMISMATICE*

Între pasiunile lui Nicolae Stoica de Hațeg un loc important l-a avut și numismatica, fapt firesc, dacă avem în vedere bogăția antichităților din regiunea sa natală. Acestea i-au atras atenția din tinerețe și pînă în pragul morții, cronicarul dovedindu-se și un pasionat colecționar de inscripții, monumente funerare și îndeosebi monede.

Date amănunțite despre bogata sa colecție numismatică găsim și în *Cronica Mehădiei* ... (vezi Secțiunea I, paragraful IV), dar mai ales într-un catalog din 12—14 martie (st. n.) 1831, alcătuit de cronicar în limba germană și trimis mitropolitului din Carlovăț, șeful său ierarhic pe linie bisericească. Nu cunoaștem motivele reale pentru care a ținut să-l înștiințeze pe mitropolit de această adevărată comoară; deși mărturisese că o face pentru a aduce servicii școlii, poate că se gîndea că ar fi nimerit să încunoaștințeze o autoritate superioară despre existența colecției, pentru a nu se risipi după moartea sa. Oricum, ca și cu zece ani înainte, cînd și-a dat seama de valoarea bibliotecii personale și i-a alcătuit catalogul¹, e cert că acum, cînd își întocmește catalogul de monede, își dă seama și de valoarea lor.

Materialul pe care-l prezentăm mai jos se compune dintr-o scrisoare în limba slavo-sîrbă a epocii, adresată mitropolitului de Carlovăț, datată 4/16 martie 1831 și semnată în chirilice: Nicolae Stoica, manu propria, protoprezviter; o introducere explicativă la colecția numismatică, în limba germană, purtînd data 12 martie 1831 și semnată cu litere latine, Nicolae Stojka de Hatzeg, m.p., Mehădier Erzpriester (ultimul cuvînt scris cu caractere gotice), urmată de catalogul propriu-zis, tot în germană, cu data 3/14 martie 1831 și semnat la fel ca introducerea.

Catalogul cuprinde 120 de tipuri de monede. Din ele, 11 sînt grecești, macedonene și geto-dace, 38 romane republicane, 56 romane imperiale, cinci bizantine și zece medievale (germane, ungurești, sîrbești, poloneze, una raguzană). Dintre monedele imperiale, 26 sînt emisiuni

* Prezentarea, transcrierea și traducerea scrisorii: Damaschin Mioc. Transcrierea și traducerea catalogului: Costin Feneșan.

¹ Dimitrie Cioloca, *Biblioteca protopopului Mehădiei Nicolae Stoica de Hațeg la 1821*, în „Altarul Banatului”, III (1945), p. 346—354.

numai din argint, 22 numai din aramă, iar 13 și din argint și din aramă. Cîte monede a deținut în realitate, căci fără îndoială că avea mai multe din unele tipuri, nu vom ști niciodată.

Pentru bogăția și valoarea colecției numismatice a lui Nicolae Stoica, iată și o mărturie contemporană. În 1830, cu ocazia unei vizite la Mehadia a istoricului Damaschin Bojincă, acesta avînd în pregătire lucrarea *Anticile Romanilor* . . . , bătrînul cronicar i-a arătat propria colecție de monede, de care el rămîne surprins, exprimîndu-și admirația. „*Asămine ban am văzut --- scrie Bojincă între altele --- pe care este scris „Roma Condită“, Roma făcută, careă monetă de argint fără îndoială s-au ștămpuit în anii carii s-au făcut cetatea Roma. Această monetă și altele foarte multe romanești se află și le-am văzut la anul 1830 în vestita numismatiră romană a domnului protopresviter din Mehadia, Nicolae Stoica de Hațeg. Acest vrednic și pentru nația sa foarte zelos bărbat s-au sîrguit din tinerețele sale a aduna banii vechi, mai virtos românești, de care atîta au și adunat, săpați în ținutul Mehadiiei, cîți nîma dintre români nici are, nici va avea ocașion (prilej) să adune . . . <Este apoi descrisă o monedă de la Iulia Augusta>. Pe lîngă marele numer de monete vechi românești, grecești, încă de la Filip și Alexandru Machedon, au adunat acest preacinstit bărbat și o mulțime de monumenturi, adevăc inscripții de pe table de mormînturi, a multor vestiți vechi romani, ce se află a fi fost îngropați în ținutul Mehadiiei“².*

Cronicarul, pe măsura cunoștințelor sale, a reprodus în catalog și lectura legendelor la monedele pe care le avea și descrierea lor ; în marea majoritate a cazurilor, atît cit am putut verifica (după Cohen³), ele sînt exacte.

Rămîne ca asupra catalogului, acest valoros izvor numismatic, ca și asupra importanței colecției celui dintîi numismat român, să-și spună părerea și adevărații specialiști în materie⁴. Menționăm că unele date de istorie antică sau medievală, confuze, le-am eliminat.

² Damaschin T. Bojincă, *Anticile Romanilor, acum înția oară românește scrise*, Buda, I, 1832, II, 1833 ; citat din vol. II, p. 198—200, nota.

³ Cohen, Henry, *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire romain*, I—VIII, Leipzig, 1930.

⁴ Asupra acestui material ne-a atras atenția istoricul iugoslav Nikola Gavri-
lović, care ne-a pus la dispoziție și un xerox ; îi mulțumim.

Visoko Prevoshoditelneaišij i Visoko Destoinneaišij

Gospodine Arhipastiriu,

Poneže iako ego osveštenneaišee C. K. veličestvo naša milostincaišij monarha i otcă otečestva, na vozobnovenie i veleleapnoe ukrašenje sihá zdeašniha cealitelniha Herkules Teplicahă ili Baniam do Mehadie dostoine izdivenie tvorită vsia dostopamiatnija vestia i predeala sa primeačanjami opisati blagoizvolilă, no zaneže da takovi spisateli vă teplice suštaja i slučaštaja sija, i togo predeala spisali, obače measto Mehadiju să predeali, să monetami, po ihă mneaniju, iako neprilična tomu prezirali ili ne doznavši metodă neamccki — hohtaičă — kao ja pisati, mimohodili.

Po sei pričina, ja sebe, paki derznovenie vziavši sie moe spisanie zdeašnihă drevnihă moneta antiken Vašemu Visoko Prevoshoditelstvu, ašte sij užă davno iză obštago tečenija othodili i zabveniju predani, Vamăžc Premudreaišemu Gospodinu Arhipastiriju, po dostoinstvu nazvanu usudil sia spisanie predložiti să vesnižoišima prošeniemă mnea o často pisaniju ne zameariti, no oprostiti, ibo takovaja gospodam profesoroma Karlovac, arhiepiscopă Stratimirovič škola velikago blagodeatelja vă opisanie zemli ili istorij, vă čemă služiti možetă.

Za ninea ničego boleae ne želimă, neželi vseblagitvorcă da vas dolgo leatnimă zdraviemă blagoslovită, da i să moimi spisanimă vremia provoditi i vă predannosti săpostnimă methanijamă vam sveatuju desnicu caluemă i do izumertvii vă vearon esmă.

Vašego Visoko prevoshoditelstva, vă Mehadii, 16/4 martija 1831 ; Media dveră Pannonie. Čista Sreda vel. posta.

Prepokorneaiši sluga,
Nikolae Stojka, m.p.
protoprevziler

Înalt înaintemergătorului și înalt preavrednicului
Domnului arhiepiscop și mitropolit

Domnule arhipăstor,

Deoarece iată că preasfinția sa chesaro-crâiasoa maiestate, milostivul nostru monarh și părinte al patriei, a făcut cheltuială deosebită pentru reconstrucția și măreata înfrumusețare a celor de aici vindecătoare Băi ale lui Hercules sau băile de la Mehadia și a binevoit să scrie toate faptele cele vrednice de amintire și despre aceste ținuturi remarcabile ; și pentru că astfel de scriitori s-au întâmplat a fi și la băi, au scris și despre acest ținut, însă localitatea Mehadia, cu regiunea și cu monedele sale, după socoteala lor, le-au desconsiderat, ca necorespunzătoare, sau le-au ocolit, neștiind să scrie ca mine, după metoda nemțească — Hochdeutsch.

Din această cauză, eu însuni luîndu-mi iarăși îndrăzneala să scriu înălțimii voastre înaintemergătoare această scrisoare a mea despre cele de aici vechi monede antice, m-am încumetat să supun cu preaplecată rugămintă preaînțelepciunii voastre, domnule arhipăstor, renumit prin vrednicie, acestea rămase de demult, din cursul cel de obște și lăsate uitării. Socot a nu-mi lua în nume de rău această respectuoasă scrisoare, ci să iertați, căci una ca aceasta poate sluji la ceva domnului profesor de la Carlovăț, arhiepiscopul Stratimirovici, marele binefăcător al școlii, la geografie sau la istorie.

Pentru acum nimic mai mult nu vă doresc, decît ca atotfăcătorul să vă binecuvînteze cu îndelungați ani de sănătate, ca să vă petreceți vremea și cu scrierea mea și vă sărut sfînta dreaptă cu devotament statornic și plecăciune și vă sînt cu credință pînă la moarte înălțimii voastre, înainte-mergătorul.

La Mehadia, 16/4 martie 1831 ; Media, poarta Panoniei. Cînstita Miercuri a marelui post.

Preaplecată slugă,

Nicolae Stoica, manu propria,
protoprezviter

Dass ich seit mehreren Jahren, besonderst vom 1813. her, als der Herr Karassovaer Vicigespan von Jakabfy auf Befehl zu mir kamm¹, um 24 Stück Moneta Antiken für die² neue Pester National-Museum einzukauffen, welche ich als Nationalist und Patriot unentgeltlich geschenkt und durch Zeitungen als ein Nomisma¹ bekannt worden, so dass ich von unseren Herrn Badgäste(n), Standespersonen und Durchreisende, besucht wurde, die mir ihren Wunsche geäussert, um von hiesigen Gegenden die Merkwürdigkeiten, von der alten Rudera der hiesigen und bei den Donauuffern, mögen solche auch wallachische Erzählungen seyn, nur schriftlich zu lassen, als von denen Bergthürme(n), Schlösser, Festungen, Kirchen, Inscriptionen, Grabsteinen¹, gepflasterten Strassen, antiquen alten Moneta, vom letzten Türkenkrieg und Weteranische Höhle, von natürlichen und bearbeiteten Exithöhlen, von diesen Herkulesbädern Entdeckung, Erbauung, von hiesigen slavischen Nahmen und Bennenungen¹ der Dörfer, Berge und Flüsse, und wenn's auch nur bloss Muthmassungen, Anecdoten und Fabeln seyn sollen, nur schriftlich zu heissen und die Belesenen sollen's entscheiden. Darzu erhielt ich von meinem Herrn Bischof und wallachisch-illyrisches Regiments-Commando Anträge, um für eine neue ungarische Geschichte etwas von hiesigen Denkwürdigkeiten baldigst schriftlich anzugeben. Dabey dachte ich, izt¹ soll ich, was die gelehrten Geschichtsschreibers so lang, auch wichtigen Gegenstände verschwiegen, in die ewige Vergessenheit vergraben verblieben, errathen. Und doch musste mich besinnen und nachdenken, kein Witz oder Scherz und mit orakelmessigen¹ Antworten mich zu behölffen¹; fieng¹ dergleichen zu schreiben und die Aufträge wurden glaubwürdig erledigt und mich beruhiget.

Was aber die nachfolgenden beschriebenen Münzen anbelangt, welche hier zwischen die Berge, auf unsere Ackergründe gesäet¹, meistens ober Mehadia, um die Festungrudera, Szidina genannt, alwo¹ die jemahligen Lateiner, Römern hihr³ ihre Republique, Monarchie, Vaterlands Wohlstand, bey öfftere feindliche Überfälle, besonders der 1-ten <...> Dacischen Geten und der 2-ten verschiedener Gothen etc., welche an Macht die Israeliten übertreffen, sich heldenmüthig und tapfer bis zum Todt¹ verhalten, auf dem Marsfeld geblieben und ohnvisitirt zu werden verfaelt¹. Solche hatten pur Silberlinge oder kupferne Münzen bei sich

liegend und durch Ackern auseinander gekommen und einzeln¹ werden angetroffen. Merkwürdig ist, dass Münzen über 2000 Jahre altene sich conserviret und lesbaren; wurden meistens an die jungen Kukuruzwurzeln beim⁴ Arbeit gefunden; für einigen, republicanische oder politisch abrevirten Moneta, die finden hier keine Leser nicht; andere

Abkürzungen, Verzierungen aber, die werden erraten, als heisst Roma; Asia, Africa, COL., Colonia; L. Legion; IMP. Imperator; C., CAES., Caesar; AVG., August; P.M., Pont. Maxim.; PP., Potestatis; AN. III. TR.P., seiner Regierung; COS. III. Geprägs, consulibus; S.C., Scitischen Colonien. Die Republicaner mit ihren Triumphwägen, die meisten zu 4 Pferde gehalten und keine Bärthe bis zum 1-ten Antonius getragen; ihre Genius, Sinnbilder nach Befund, Wohlstandes oder Umständen zu erkennen, auch nach der Weld¹ modi, die erstere besser als die letzten gewesen, Geschrieben im 80-ten Jahre ohne Oculare.

Mehadia, den 12-ten März 1831.

Nicolae Stojka de Hatzeg pp.

Mehadier Erzpriester

Roms Jahre	Silber Münze	Um die Weltjahre 3600 PORTRAET REVERS SIGLARUM EXPLICATIO	Triumph- Pferde
1	1	ein Römer Feldherr unter Helm	2 Buben unter der Wölfin im Wasser; solle Romulus oder Nunitor seyn
	1	ein Spotkopf ¹ Schädel, ein A und Vogel, Spotkörper ¹ , Hände und Füße; soll Amulius sein	
	1	VRBS ROMA: A Q E, zwey Buben unter Wölfin in Wasser, oben 2 Sterne; Romulus.	
39	1	NVMA POMP. I. ROMA MOLO Kopfkranz, mit Priestern Opferdienst verrichten; König Numa Pompilius	
177	1	 Servius Tullius	Genius, ein Engel auf dem Thron; König
358	1	N CAM	Triumphwagen mit 4 Pferde,
griechische	1	ΦΙΛΙΠΠΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ	4 Consul Furius Camillus mit Bart und Kopfkrantz, Genius, ein Reiter; ist Philippus, Vater des Alexander
griechische	1	ΑΛΕΞΑΝΔΡΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ 	G (enius) auf Thron, in der Hand ein Vogel; Alexander, in Asien gross, liess seinen alten Feld-Marchal Parmenon nebst Sohn und andern Generals als Conspirantes hinrichten; Spotmünzen in Cours herausgeben, als ein Königreich, eine Kuh mit Kalb, Parmenon Vater und Sohn hingerichtet worden
griechische	1	ΠΑΡΜΕΝΩΝ ΝΟΣΔΑΝ	

Roms Jahre	Silber Münze	Um die Weltjahre 3600 PORTRAET REVERS SIGLARUM EXPLICATIO	Triumph- Pferde	
griechische	1	ΦΙΛΟΤΑΣ ΚΝΑΛΟΥΔΥΝ	ein Königreich, Kuhe, Kalb ; Philotas Kiloidin, der Sohn hin- gerichtet worden	
griechische	1	ΑΝΔΡΙΩΝ ΑΠΟΛ. ΘΕΟΦΙΛΩΝ	Königreich, Kuh, Kalb ; Andrion Apol Theophilon, hingerichtet worden	
griechische	1	ΑΡΙΣΤΟΝ ΑΠΟΛ.ΛΥΚΙ. ΝΩΣ	Königreich, Kuh, Kalb ; Ariston Apol-liki-nos, hingerichtet worden	
griechische	1	ΜΕΝΙΣΚΟΔ ΛΥΚΙ	Königreich, Kuh, Kalb ; Meni- skod-liki, hingerichtet worden	
griechische	1	ΜΕΝΙΣΚΟΔ ΔΥΡΚΑΛΩ- ΝΟΣ	Königreich, Kuh, Kalb ; Meniskod- Dirkallonos, hingerichtet worden	
griechische	1	ΜΕΝΙΣΚΟΔ ΛΟΤΙΑ	Königreich, Kuh, Kalb ; Meni- kod-lotia, hingerichtet worden	
griechische	1	ΛΙΣΙΜΑΧΩΣ ΒΑΣΙΑΕΩΣ	Gen (tus) aufm Thron ; Lisima- chus, König in Thraciaen	
griechische	1	ΚΩΣΟΑ ΒΑΣΙΑΕΩΣ	bis Atalus aufm Thron ; Kosol, König in Thraciaen ; zu Atalus Zeiten seyn die 1-ten (...) Geter von Moscopolia als Tracier Daciaer worden, die Römer Pergamo Mehadia, alt Mossia erhalten	
469	1	BE IVLI BVRSV	Triumphwagen mit 4 ; Sulpius Derius mus	4
480	1	DIVVS VERVS : CONSVL GRATIO	ein Schlossthurm, DVILIUS-Statua wegen Carlago	
500	1	TDEID 	zwey rauffen, einer überwunden	
530	1	AQ SCIP. ARAFR.	Triumph Cornelius Scipio ; Arab., Africa	4
531	1	GRAC L AES ROMA	Triumph Tiberius Grachus	4
532	1	B P I E A S : M J E R E N N I	ein Blosser tragt einen Nackten aufm Achseln	
540	1	VVALL ROMA	Valerius Levinus	4
622	1	P R	Triumph P. Rupilius Nepos	2
630	1	C E M E C A R I R O M A	Cecilius Metelus ; Asia, Africa	
632	1	C N S O V E P R V	Cneius Cornelius Gitegus ; Thracia	
643	1	I P E T A S : A L B I N V S B R V T M	zweyer Hände zusammen ; Postumius Albinus	
645	1	I V N Q M I A R O M A	M. Junius Silanus	2
647	1	A S C A V R : A E D C V R S , U P S A E A R C V A	ein Camel-Tier ; Aurelius Scaurus	4
648	1	C M A M I L L I M E A N	Genius stehend ; C. Mamilius	
652	1	M A R I V S	ein Reiter ; Marius bey Aquae Sextiae	
	1	J E R M M A E	2 rauffen ; Mars mit Bogen zwis- chen ; die Römer zwischen Gric- chen und Dacischen Geten ; um dieser Zeiten wurden diese Bäder nach den Griechen gebauet	
653	1	Q P I L I P V S R O M A	ein Reiter ; Martius Philippus	

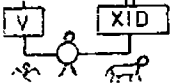
Roms Jahre	Silber Münze	Um die Weltjahre 3600	Triumph-Pferde	
		PORTRAET REVERS SIGLARUM EXPLICATIO		
654	1	X AL SATVRN	Triumph ; Apulius Saturninus	4
664	1	CAESAR DIVI F	Genius	
670	1	L IVLI	Triumph ; C. Julius Caesar	4
671	1	IVRC NORBANVS	Land-Reguliren ; C. Norbanus Flachus	
672	1	CNE * POEP ROMA	Cneius Pompeius	2
680	1	M SI ROMA	Manilius Servilius Caepio	4
682	1	XM BAEBIQM ROMA	Baebatius	4
688	1	XC CATO ROMA	Triumph ; ein Engel kutschirt	2
695	1	B CREPVS	ein Reiter	
702	1	ANFAM CLODIVS	ein Schiffart ; Anius Clodius	
708	1	ΔEMMORQVATX S C ROMA	Seitische Coloniae	4
710	1	L CAES. I R. RA.	als Monarch Überwinder der Wilden	
711	1	IIIVIR ROMA VICTOR	Triumph	
		zwey Stück Spott-Münzen, kupfern, fir	Caesar 	ordiner
723	—	MAGRIPPA L P.COS III. SC	Portet rückwärts ; Menenius Agripa leg. Part.	
725	—	DIVVS AVGVSTVS PATER ROMA. SC.	rückwärts ; Ge. Apol. lat. colon.	

Um die Weltjahre 3979, Romsjahre 749, Imp. Augusti 26, ist Chrystus der Herr gebohren ¹ . . . Augustus liess von Rom den Ovidius und seine Tochter Julia mit ihren Kindern ins Exil verschicken, entfernt, nach Mehadia ⁵.

christliche Jahre	mit Bärthe	PORTRET — REVERS EXPLICATIO	Silber	Moneta Kupfer
13	—	IMP. CAESAR AVGVSTVS : PP FORTVNA AUG. Gen (ius) aufm Thron, Kränzte austheilen	1	1
31	—	IMP. C. CAIVS P. FELIX AVG. PIVS COS. VIII. G (enius) mit Wilder ; diese Bädern bauet, Baiac-Puteoli bis dato heissen	—	1
51	—	NERO CLAVDIVS CAESAR AVG. PIVS GER. IMP. CINVENTRS? ; ein Tisch-Horn ; S. Petrus hier gekreitziget	1	—
69	—	IMP. CAESAR VESPASIANVS AUG. PONT. MAX. TR. P. COS. VII. aufm Thron	1	—
79	—	IMP. TITVS VESPASIANVS AVG.P.M. COS. VIII PP.TR.P.IX IMP. XV Schiffart und Schlangen	1	—
81	—	CAESAR AVG. F. DOMITIANVS COS. II SC. G (enius) mit Wilden ; die Römer und er selbst im Banat bey Einbruch der Daesch- (en) Geten geschlagen ; um von Belagerung Mehadier Festung abzuziehen, ihnen Tribut zu zahlen sich verbunden	—	

christliche Jahre	mit Bärthe	PORTRET—REVERS EXPLICATIO	Moneta	
			Silber	Kupfer
94	—	IMP. NERVA CAES. AVG.P.M.TR.P.COS. III.PP.FORTVNA AVGVST. aufm Thron	1	—
96	—	IMP. CAES. NERVA TRAIANO AVG. GER. DACIA P.M.EN.COS.TR.P.FELICITAS AVG. G (enius) Apolon ; er schlug die Daciacr und pardonirte, als er mit Germanier zu thun hatte, die Daciacr wieder ins Banat ; er kommt <...> und Dacia Traiani mit römischen Colonien besetzte und bevölkerte	1	1
102	—	IMP. CAES. NERVA TRAIAN. AVG. GERM. DACIA P.M.TR.P.COS.III. Iovi ; unter andern liess auch die Bädern bauen	1	—
117	—	IMP.CAES. TRAIAN. HADRIANVS AVG. P.M.TR.P.COS.III.SALVS PVBLICA die Palas	1	1
138	Barth	IMP. CAES. AEL. HADRIAN. ANTONINVS AVG. PIVS P.M.TR.P.COS.III die Palas Kränze und Pfeile herzeigt	1	1
—	—	GRISPINA AVGVSTA. P N P R FELICITAS AVGVST. seine Frau	—	1
171	Barth	IMP. M. AVREL. ANTONINVS. CONCORD. AVG. TR. P. XVIII aufm Thron Kränze zeigend	1	1
—	B.	ANTONINVS AVG. ARMENIACVS IMP. P.M.TR.P.XVIII. COS. III. Iovi ;	1	—
—	—	DIVA FAVSTINA AVGVSTA. PIETAS AVG. die Ceres	1	1
180	B.	IMP. L. AVREL. COMM. AVG. PP. EI. P. M. TR. P. XVII. IMP. VIII. COS. VII. PP. Apolon	1	—
—	B.	L. AELIVS CAESAR TR. POT. COS. II. Opferdienst verrichtet	1	—
185	B.	IMP. L. VERVS AVG. PP. P. M. TR. P. XXIII. COS. II. Iovi mit den Weldapfel	1	1
192	B.	SEVERVS PIVS AVG. PART. MAX. P. M. TR. P. X. COS. III. PP. Gen(ius) zwischen Kindern	1	1
197	B.	IMP. CAES. L. SEPT. SEVERVS AVG. COS. III. P.M. INVICTO IMP. ein Engel	1	—
—	—	IVLIA AVGVSTA MAMAEA : FELICITAS PVBLICA Gen(ius) und folgender ihre zwey Stiftsöhne des Vorigen	1	1
211	B.	IMP. CAES. M. AVR. ANTONINVS AVG. P.M.TR.P.XVIII.COS. III.PP. BRITAN. Fortuna ; Karacala genannt	1	1
—	B.	ΑΥΤ. ΚΑΙΛΙΣΕΥ. ΑΝΤΩΝΙΝΩΣ. ΟΥΛΙΑ ΚΑΕ ΣΕΡΔΙΚΗΣ zwischen Blumen legend ; griechisches	—	1
—	B.	ANTONINVS PIVS AVG. GERM. P.M. TR.P.XVIII.COS.III.PP. Minerva	1	1
—	—	P. SEPT. GETA CAESAR PONT. FELICITAS PVBLICA Fortuna ; des Obern leiblicher Bruder, Juliae Stiftsöhne ¹	1	—
—	B.	P. SEPT. GETA PIVS AVG. BRITAN. VICTORIA BRITAN. Iovi ; die Historien	1	—

liche christ- Jahre	Bärthe mit	PORTRET—REVERS EXPLICATIO	Moneta	
			Kupfer	Silber
		sagen, dass der Antoninus hätte seinen Bruder Geta im Schoosse ihrer Stifftmutter Julia Mamae erstochen, sie geheurathet, aber die Portreten, gleiche Fisionomien ¹ , ihre kurzen Bärte als Männer bestätigen, und Julia vermög Titeln hoch geschätzt gewesen, als da folgender		
		IVLIA AVGVSTA MAMAE MAESA.		
		VESTA. SOAMTA. DOMNA auf ihren verschiedenen Münzen-Titulisten	1	1
	—	IVLIA AVGVSTA VARVS CELESTIS ihr Verwandtirer ¹ wisst; meistens in der jetzigen wallachischen Sprache gesagt als Mamae — Muter, Maesa — der Muter, Vesta, Soamta, Sanctu — Heiligen und Doamna — der Frau, und auf eine goldene Münze hat sie im Schoosse die zwey Stiffsöhne ¹ und sagte Aeternitas Augusti.		
217	—	IMP. C. IVL. MACRIANVS PIVS AVG.		
		SPES PVBLICA Minerva	1	—
218	—	IMP. CAES. M. AVR. ANTONINVS AVG.		
		PONT. MAX. aufm Thron; Elagabalus	1	—
	—	ANTONINVS PIVS AVG. BRIT. PART.		
		MAX. P.M.TR.P.VIII.LZOS.III (Genius) zwischen Wilden	—	1
	—	ANTQN SINSI ΘYNIPIQNQN ein Krug voll Blumen	—	1
222	B.	IMP.C.M.AVR.SEV.ALEXANDER AVG.		
		PIVS P.M.ANNONA AVG. TR.P.VI.PAX auf Thron; Juliae Sohn	1	—
	B.	M.AVR. SE A AXEΞANAPQN NEIKAIQN G (enius); Alexander hat in Campu Severin Schloss-Thurm gebauet, in seine Residenz für seine Muter ¹ Mamae, die eine Christin gewesen, eine Hülf-Capele ¹ gehabt; aus Mehadier Festungs-Rudera habe ich ihren steinernen Portret in mein Zimmer. Durch sie wurden viele ¹ zu Christen, und angehetet. Alexander verzierte Rom; in Deutschland mit Julia von seinen Soldaten umgebracht worden		1
230	Bart	MAXIMINVS PIVS AVG.GERM.P.M.TR.P. IILCOS.PP. G (enius) zwischen hohen Stangen; Verfolger der Christen	1	—
	B.	MAXIMINVS PIVS AVG.GERM.VICTORIA GERMANICA ein Engel zeigt alle Welttheille	—	1
238	—	IMP.CAES.M.AVR.T.GORDIANVS AVG.		
		PIVS P.M.DIANA LVCIFERA Minerva	1	2
	—	NA T ΓΩΠΑΙΑΝΩΣ AVG.KAXXAAQNION Tertona		
	—	NAIT ΓΩΠΑΙΑΝΩΣ AVG. NIKAIEQN Ceres	—	1
	—	SABINA AVGVSTA: CONCORDIA AVG. auf Thron	1	—

christliche Jahre	mit Bärthe	PORTRET—REVERS EXPLICATIO	Moneta	
			Silber	Kupfer
244	—	M. IVL. PHILIPPVS CAESAR. PROVIN- CIA DACIA G(enius) mit 2 Fahnen, zwischen, Adler und Lew V.XID. 	—	1
	B.	IMP. M. IVL. PHILIPPVS : AEQVITAS AVG. SECVRIT. ORBIS auf Thron mit Gerechtigkeitwaage	1	1
	B.	IMP. M. IVL. PHILIPPVS AVG. PROVIN- CIA DACIA G(enius) mit den Fahnen, zwischen Adler und Lew DACIA ; ein Christ	—	1
249	—	IMP. C. MOSSIVS TRAIANVS DECIVS AVG. PANNONIAE G(enius) ; die Gothen schlagen, zuletzt ¹ auch er geblichen	1	—
	—	IMP. C. MO. TRAIANVS DECIVS AVG. P.M.S. COL.VLMA.AN.XII G(enius) ; zwi- schen wilden Sciten	1	—
251	—	IMP.C.C.VIB.TREB.CALIVS PP. AVG. VICTORIA AVG. Gen(ius) ; die Sarmaten geschlagen	1	—
254	—	IMP.C.C.VIB.VOLVSIANVS AVG. CON- CORDIA AVG. G(enius) auf Wilden sitzend	1	—
	—	HERETRVS GILLA AVG. AEQVITAS AVG. aufm Thron	1	—
	—	LIC. GALIENVS AVG. FORTVNA AVG. die Minerva mit Kränzen	1	—
268	—	II.CLAVDIVS CAES.AVG.P.M.T.R.P.II.R. PR. SC. Mars, Victoria	—	1
275	B.	IMP.C.MANNI. PLORIANVS AVG. PRO- VIDEN. DEOR. KAA. zwey Genius	—	1
276	—	IMP.C.M.AVR. PROBVS AVG.P.M.T.R.P. COS.PP.XXIΔ. Triumphwagen mit Hirschen	1	—
285	—	IMP.C.M.AVR.MAXIMIANVS AVG.PP. CONCORDIA AVG. N. zwey Verbandeten	—	1
306	—	D.M.CONSTANTINVS AVG. PROVIDEN- TIAE AVG. GER. S R N B Schlossthurm	—	1
	—	IMP.C.P.LIC.GALIENVS PP.AVG.GER. QVIETAS AVG. Dankopfer mit Priestern	1	—
315	—	CAES.VAL.HILOSE.NOVINTVS.PROVINCIA DACIA P.M.S. COL.VII. AN.XII. G(enius) zwischen Wilden	—	1
327	—	CONSTANTINVS.IVN.NOB.AVG.VICTOR IMP.X.F.AVG.ANTER. zwey Herolden	—	1
350	—	D.N.IVL.CONSTANTIVS NOB.AVG.IMP. CAES. PROVIDENTIAE GRATIA eine Landschaft	—	1
359	—	D.N. CONSTANTIVS PP.AVG.REPARATIO ASIAE IMP.II.SA. G(enius) mit einer Fahne	—	1
408	—	D.N.THEODOSIVS II.AVG.REPARATIO REIPVBLICA AS.SC. als gerechter Richter	—	1
457	—	+LEONES + BAEILEVS + ROMAE + LEONEN +ΘEO + BASILEVS + ROMION + über Mehre- dia	—	1

Um die Zeiten hat Dacia durch den Bischof Theotimus die Lyturgie angenommen, durch ihn auch unter den Hunen verbreitet worden, welche versorgten; Dacia bekam einen Herrn nach den anderen; die Gothen die hilflosen Romanier ihre Familien in die weiten Wälder und Täle¹ versorgten; Dacia bekam einen Herrn nach den anderen; die Gothen sich aller Länder bemächtigt, Städte, Festungen verwüstet, vor die Hunen-Jasziken aber auch die Gothen etc. mit Familien die Wälder bezogen; mit der Avarer, Moraver und Vngarn 500 Jahre vergiengen... Diesem Mehadier Bannus musste das kleine Baddorf Pecsenesska alle 3-te Jahrs zwey junge Falken¹ vom Badberg Domogled und denen Felsenlöchern Schoimu gennant, für den König liefern. Die Ungern in Mehadia haben eine romanische Kirche renovirt, dabey die Stadt Ullics, Banovetz und andre Dörfer gehabt, allwo auch römische und ungersche Münzen giebt.

1000	Bart	STEPAN REX-S. STEPAN mit Bildnis ¹ IS. XS, Jesus Christus, auch MP.Θω; gross, klein	1	—
1038	—	PETRVS: LVCAS: PRISCVS: M G: AN-NIVS: TEONESTVS: MAR. Burgunder	1	—
1448	—	ohne Portret; servisch; ΓNB.ΔΕCΗΙΟΤ. ΠΙΟΠΤ'βX. Herr Despot Gjurg.L.Caesar	1	—
1519	—	LVDOVICVS REX VNGARIA; 1534 SIGISMVNDVS REX POLON.; 1648 Salus tuta IC XC Ragusa	1	—
1612	—	MATHIAS D.G.ROM. IMP.VNG.REX; 1694 LEOPOLDVS D.G.ROM.IMP. SA. GER. HVN. BAV. REX etc.; 1695 INOCENT XIIP.M. ROGATE QVE AD PACEM SVNT; 1696 IO.ERNEST D.G.ARCHIEPIS-COP. SALISVVRGENSIS	1	—

Sig (natem) Mehadiae,
3/14-ter März 1831

Nicolae Stojka de Hatzeg pr.
Mehad(i)er Erzpriester

RUINELE (ȘI) MONEDELE DE LA MEHADIA

De mai mulți ani, începînd îndeosebi cu 1813, cînd, din ordin, domnul de Jakabfy, vicecomite al Carașului, a venit la mine pentru a cumpăra 24 monede antice pentru noul Muzeu Național de la Pesta, le-am dăruit, ca iubitor de neam și patriot. Am devenit astfel cunoscut prin ziare ca numismat, încît am fost vizitat de domnii vilegiaturîști ai băilor noastre, persoane de vază și de cei aflați în trecere, care mi-au exprimat dorința lor să las ceva scris despre lucrurile demne de amintire din aceste ținuturi, despre vechile ruine de aici și despre cele de pe malurile Dunării, chiar de ar fi simple povestiri românești, anume despre turnurile ridicate în munți, despre castele, cetăți, biserici, inscripții, pietre funerare, drumuri pietruite, monede vechi, antice, despre ultimul război cu turcii și despre peștera Veterani, despre peșterile cu iesiri naturale și artificiale, despre descoperirea și construirea acestor Băi Herculane, despre numele și denumirile slave de aici ale satelor, munților și rîurilor, și chiar de ar fi numai simple presupuneri, anecdotice și fabulații, să le aștern în scris, iar apoi cîrturarii să decidă. Pe lîngă aceasta am mai primit de la domnul meu episcop și de la Comandamentul regimentului româno-iliric sarcina să contribui cît de curînd cu ceva scris despre lucrurile de aici, demne de amintit, la o nouă istorie ungară. Mi-am dat seama că va trebui să ghicesc ceea ce istoriografii învățați au trecut sub tăcere atîta vreme, chiar și lucrurile însemnate, care au rămas îngropate în uitarea veșnică. Și totuși am fost nevoit să mă concentrez și să mă gîndesc, pentru a nu recurge la vorbe de duh sau la glume ori la răspunsuri de oracol; m-am apucat deîndată să scriu și sarcina a fost temeinic dusă la îndeplinire, iar eu m-am liniștit.

Cît privește însă monedele descrise în cele ce urmează, ele <au fost găsite> împrăștiate pe aici prin munți, pe ogoarele noastre, mai cu seamă în sus de Mehadia, în jurul ruinelor cetății numite Zidina, unde latinii de odinioară, romanii, își aveau republica, monarhia și bunăstarea patriei lor și unde, în vremea mai multor atacuri ale dușmanilor, mai întîi ale geto-dacilor <...> și apoi ale diferitelor <neamuri de> goți etc., care îi întreceau pe israeliți în tărie, s-au apărat pînă la moarte cu eroism și vitejie, au căzut pe cîmpul lui Marte și au fost îngropați, fără a mai fi tulburați. La ei s-au găsit numai monede de argint sau de aramă, care

s-au descoperit cu ocazia aratului ori care au fost găsite izolat. E de remarcat faptul că s-au păstrat și se pot descifra monede mai vechi de 2 000 de ani ; ele au fost găsite în timpul lucrului <la câmp>, mai ales la rădăcinile cucuruzului tânăr. Nimeni de aici nu poate descifra <legenda> unor monede republicane ori care <cuprind> abrevieri <făcute din rațiuni> politice. Alte prescurtări și ornamente pot fi însă ghicite, ca de exemplu : înseamnă *Roma* ; *Asia, Africa* ; COL., *colonia* ; L., *legiune* ; IMP., *imperator* ; C. CAES., *Caesar* ; AVG., *Augustus* ; P.M., *pontifex maximus* ; P.P., *potestatis* ; AN.III.TR.P., *a domniei sale* ; COS.III, înseamnă *consulibus* ; S.C., *coloniile scitice*. <Monedele> republicane au <reprezentări ale unor> care triumfale, cele mai multe cu cîte patru cai, iar <monedele> pînă la cel dintîi Antonin înfățișează <chipuri>, fără barbă. Pot fi recunoscute genii, simboluri amăsurate împrejurărilor, bunăstarea ori evenimentele, de asemenea felul de a fi al lumii, <monedele> dintîi fiind mai reușite decît cele din urmă. Scris fără ochelari, în al 80-lea an <de viață>.

Mehadia, la 12 martie 1831.

Nicolae Stoica de Hașeg mp.
protopop al Mehadiiei

Anii Romei	Monedă de argint	3600 în jurul anilor lumii PORTRAIT REVERS EXPLICAȚIA LEGENDEI LOR	Cai de triumf
1	1	un general roman cu coif ; doi băieți sub lupoaica aflată într-o apă ; trebuie să fie Romulus ori Numitor	
	1	un cap caricatural, un A și o pasăre ; trup caricatural, miini și picioare ; trebuie să fie Amulius	
	1	VRBS ROMA : A Q E, doi băieți sub lupoaica aflată într-o apă ; sus sint două stele ; Romulus.	
39	1	NUMA POMP. L ROMA MOLO, cunună de lauri cu preoți îndeplinind sacrificii ; regele Numa Pompilius	
177	1	 geniu, un inger pe tron ; regele Servius Tullius	
358	1	X CAM car triumfal cu 4 cai ; consulul Furius Camillus	4
greacă	1	ΦΙΛΙΠΠΟΝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ cu barbă și cunună de lauri, geniu, un călăreț ; este Filip, tatăl lui Alexandru	
greacă	1	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ geniu pe tron, cu o pasăre în mînă ; Alexandru a ajuns la mările în Asia, a poruncit să fie executați drept conspiratori bătrînul său mareșal Parmenon cu fiul său și alți generali ;	
greacă	1	ΠΑΡΜΕΝΟΝ ΝΟΣΔΑΥΝ un regat, o vacă cu vițel, execuția lui Parmenon-tatăl și fiul	
greacă	1	ΦΙΛΟΤΑΣ Κ ΚΗΛΑΟΥΔΑΥΝ un regat, vacă, vițel ; Philotas Kiloidin, fiul a fost executat	

Anii Romei	Monedă de argint	3600 în jurul anilor lumii	Cai de triumf
		PORTRET REVERS EXPLICAȚIA LEGENDELOR	
greacă	1	ΑΝΔΡΙΩΝ ΑΠΙΘΑ. ΘΕΩΦΙΛΑΟΝ regat, vacă, vițel ; Andrion Apol. Theophilon, a fost executat	
greacă	1	ΑΡΙΣΤΟΝ ΑΠΙΘΑ. ΑΥΚΙ. ΝΩΣ regat, vacă, vițel ; Ariston Apollinikos, a fost executat	
"	1	ΜΕΝΙΣΚΟΑ ΑΥΚΙ regat, vacă, viței ; Meniskod Lyki, a fost executat	
greacă	1	ΜΕΝΙΣΚΟΑ ΔΥΡΚΑΛΩΝΟΣ regat, vacă, vițel ; Meniskod Dyrkallonos, a fost executat	
"	1	ΜΕΝΙΣΚΟΑ ΛΟΤΙΑ regat, vacă, vițel ; Meniskod Lotia, a fost executat	
"	1	ΛΙΣΙΜΑΧΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ geniu pe tron ; Lisimah, rege în Tracia	
"	1	ΚΩΣΟΑ ΒΑΣΙΛΕΩΣ pe tron pînă la Attalus ; Kosol, rege în Tracia ; în vremea lui Attalus pentru prima oară geții din Moscopole au devenit daci, fiind din neamul lor ; romanii au dobîndit Pergamon-Mehadia și Moesia Veche	
469	1	BE IVLI BVRSV car triumfal cu 4 <cai> ; Sulpius Derius	4
480	1	DIVVS VERVS : CONSVL GRATIO un turn de castel ; statuia lui Duilius din pricina Cartaginei	
500	1	TDEID doi se luptă ; unul este învins	
530	1	AQ SCIP. ARAFR. triumf ; Cornelius Scipio, Arabia, Africa	4
531	1	GRAC L AES ROMA triumf ; Tiberius Gracchus	4
532	1	B PIEAS: M JE RENNI un om desculț poartă pe umeri un om dezbrăcat	
540	1	VVALJ. ROMA Valerius Levinus	4
622	1	P P triumf ; P. Rupilius Nepos	2
630	1	CEM E C Q RI ROMA Cecilius Metellus ; Asia, Africa	e
632	1	CNSOVEPRV Cnaeus Cornelius Gitegus ; Tracia	
643	1	IPETAS : ALBINVS BRVT M două mîini împreunate ; Postumius Albinus	
645	1	IVN Q MIA ROMA M. Junius Silanus	2
647	1	ASCAYR : AFDVRS UPSAEARGVA o cămilă ; Aurelius Scaurus	4
648	1	C MAMIL LIMEAN geniu în picioare ; C. Mamilius	
652	1	MARIVS un călăreț ; Marius la Aquae Sextiae	
	1	JE RMMÆ doi se luptă, Marte cu arcul între ei ; romanii între greci și geto-daci ; prin acea vreme s-au construit, potrivit grecilor, aceste băi	
653	1	Q PILIPVS ROMA un călăreț ; Martius Philippus	
654	1	X AL SATVRN triumf ; Apulius Saturninus	4
664	1	CAESAR DIVI F geniu	
670	1	L. IVLI triumf ; C. Iulius Caesar	4
671	1	IVRC NORBANVS măsurare de pămînt ; C. Norbanus Flaccus	
672	1	CNE * POEP ROMA Cnaeus Pompeius	2

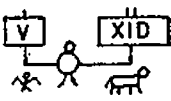
Anii Romei	Monedă de argint	3600 în jurul anilor lumii PORTRET REVERS EXPLICAȚIA LEGENDELOR	Cai de triumf
680	1	M SI ROMA Manilius Servillus Caepio	4
682	1	XM BAEBIQM ROMA Baebatius	4
688	1	XC CATO ROMA triumf; un inger conduce carul	2
695	1	B CREPVS un călăreț	
702	1	ANFAM CLODIVS o corabie navigind; Anius Clodius	
708	1	AENMORQVATX S C ROMA Colonia Seythica	4
710	1	L CAES. I R. RA. ca monarh, invingătorul barbarilor	
711	1	IIIVIR ROMA VICTOR triumf; două monede satirice de aramă; pentru Caesar; de calitate obișnuită	4
			
723	1	M. AGRIPPA L P. COS. III. SC Menenius Agrippa, leg(atus) P(ater)l(uicus)	
725	1	DIVVS AVGVSTVS PATER ROMA. SC pe revers: Ge. Apol. lat. colon.	

În jurul anilor lumii 3979, anul Romei 749, împăratului August 26, s-a născut Christos-Domnul... August a poruncit ca Ovidiu și fiica sa Iulia cu copiii ei să fie trimiși de la Roma în exil, departe, la Mehadia⁵.

anii creștini	(portret) cu barbă	PORTRET REVERS EXPLICAȚIE	monedă din argint	din aramă
13	—	IMP. CAESAR AVGVSTVS: PP FORTVNA AVG. geniu pe tron, împărțind cununi de lauri	1	1
31	—	IMP.C.CAIVS P. FELIX AVG.PIVS COS. VIII. geniu cu un barbar; <acest împărat> a construit băile de aici numite pînă în ziua de azi Baiae Puteoli	—	1
51	—	NERO CLAVDIVS CAESAR AVG. PIVS GER. IMP. CINVENTRS un corn de băut; Sf. Petru a fost răstignit aici	1	—
69	—	IMP. CAESAR VESPASIANVS AVG.PONT. MAX.TR.P.COS.VII pe tron	1	—
79	—	IMP. TITVS VESPASIANVS AVG.P.M. COS.VIII PP.TR.P.IX.IMP.XV corabie navigind și șerpi	1	—
81	—	CAESAR AVGF.DOMITIANVS COS.II SC. geniu cu un barbar; romanii și el însuși <împăratul> au fost înfrinți în Banat cu ocazia atacului geto-dacilor; pentru a renunța la asedierea cetății de la Mehadia, s-a obligat să le plătească tribut	—	1
94	—	IMP.NERVA CAES.AVG.P.M.TR.P.COS.III. PP. FORTVNA AVGVST. pe tron	1	—
96	—	IMP.CAES.NERVA TRAIANO AVG.GER. DACIA P.M.EN. COS.TR.P.FELICITAS AVG. geniul Apollo; el <acest împărat> l-a înfrînt pe daci și a îngăduit dacilor să		

ani creștini	(portret) cu barbă	PORTRET REVERS EXPLICAȚIE	monedă argint	din aramă
		se reintoarcă în Banat atunci când s-a înfruntat cu germanii; el a venit, <...> a ocupat și populat Dacia Traiană cu colonii romane	1	1
102	—	IMP.CAES.NERVA TRAIAN.AVG.GERM. DACIA P.M.TR.P. COS.III. IOVI <acest împărat> a poruncit între altele și construirea Băilor <Herculane>	1	—
117	—	IMP.CAES.TRAIAN.HADRIANVS AVG. P. M.TR.P.COS.III. SALVS PVBLICA Palas-Athena	1	1
138	cu barbă	IMP.CAES. AEL.HADRIAN.ANTONINVS AVG. PIVS P.M. TR.P.COS.III Palas-Athena cu cunună de lauri și săgeți	1	1
—	—	GRISPINA AVGVSTA P N P R FELICITAS AVGVST. soția sa <a împăratului Antoninus Pius>	—	1
171	cu barbă	IMP.M.AVREL.ANTONINVS.CONCORD. AVG.TR.P.XVIII pe tron, arătând cununa de lauri	1	1
—	b.	ANTONINVS AVG.ARMENIACVS IMP.P. M.TR.P.XVIII.COS.III Iupiter	1	—
—	—	DIVA FAVSTINA AVGVSTA.PIETAS AVG. Ceres	1	1
180	b.	IMP.L.AVREL.COMM.AVG.PP.EL.P.M.TR. P.XVII.IMP.VIII. COS.VII.PP. Apollo	1	—
—	b.	L.AELIVS CAESAR TR.POT.COS.II. aducerea de jertfe	1	—
185	b.	IMP.L.SEVERVS AVG.PP.P.M.TR.P.XXIII. COS.II Iupiter cu globul pământesc	1	1
192	b.	SEVERVS PIVS AVG.PART.MAX.P.M.TR. P.X.COS.III.PP. geniu între copii	1	1
197	b.	IMP.CAES.L.SEPT.SEVERVS AVG.COS.III. P.M. INVICTO IMP. un inger	1	—
—	—	IVLIA AVGVSTA MAMAEA : FELICITAS PVBLICA geniu; cei doi <impărați> care urmează sînt fiii ei vitregi de la <impăratul> precedent	1	1
211	b.	IMP.CAES.M.AVR.ANTONINVS AVG.P.M. TR.P.XVIII.COS.III.PP. BRITAN. Fortuna; <impărat> numit Caracalla	1	1
—	b.	AVT.KVAVΣEY.ANTONINΩΣ.OYX AVKAE SEPΔIKNE cuicat între flori; <monedă> grecească	—	1
—	b.	ANTONINVS PIVS AVG. GERM.P.M.TR. P.XVIII.COS.III.PP. Minerva	1	1
—	—	P.SEPT.GETA CAESAR PONT. FELICITAS PVBLICA Fortua; frate după mamă al <impăratului> de mai sus, fiu vitregi al Iuliei	1	—
—	b.	P.SEPT.GETA PIVS AVG.BRITAN.VICTORIA BRITAN. Iupiter; istoriile spun că Antoninus l-ar fi înjunghiat pe fratele său Geta în poala mamei lor vitrege, Iulia	1	—

anii creștini	(portret) cu barbă	PORTRET REVERS EXPLICAȚIE	monedă argint	din aramă
		Mammaea și s-ar fi căsătorit cu ea, însă chipurile, fizionomiile identice bărbile lor bărbătești scurte, confirmă, iar Iulia s-a bucurat de o statură înaltă, după cum o dovedesc titlurile <de pe monede>, ca cel care urmează: IULIA AVGVSTA MAMAE MAESA. VESTA. SOAMTA DOMNA, din legendele de pe diferitele ei monede	1	1
	--	IULIA AVGVSTA VARVS CELESTIS se știe că a fost rudenă ei; în limba română de acum se zice foarte adesea mammae - <i>mamă</i> , maesa — <i>al mamei</i> , Vesta, Soamta, sanctu -- <i>sfinț</i> și doamna — <i>a doamnei</i> , iar pe o monedă de aur e reprezentată ținând în poală pe cei doi fii vitregi, zicând Aeternitas Augusti	1	—
217	—	IMP. C. IVL. MACRIANVS PIVS AVGVSPES PVBLICA Minerva	1	—
218	—	IMP. CAES. M. AVR. ANTONINVS AVGV. PONT. MAX. pe tron; Heliogabal	1	—
	—	ANTONINVS PIVS AVGV. BRIT. PART. MAX. P. M. TR. P. VIII. COS. III geniu între barbari	—	1
	—	ANTON SINSI OYNIPHNON un vas plin de flori	—	1
222	b.	IMP. C. M. AVR. SEV. ALEXANDER AVGV. PIVS P. M. ANNONA AVGV. TR. P. VI. PAX pe tron; fiu al Iuliei	1	—
	b.	M. AVR. SEVA AAEAEANDPQN NEIKAIQN geniu; Alexandru a ridicat la Cimpul Severin ⁷ un turn de castel, iar la reședința sa a avut o capelă auxiliară pentru mama sa Mammaea, care era creștină; din ruinele de cetate de la Mehadia am în camera mea portretul ei în piatră. Prin ea mulți au devenit creștini, iar ea a fost venerată. Alexandru a împodobit Roma; a fost ucis în Germania împreună cu Iulia de către soldații săi	--	1
230	b.	MAXIMINVS PIVS AVGV. GERM. P. M. TR. P. III. COS. PP. geniu între prăjini înalte; persecutor al creștinilor	1	—
	b.	MAXIMINVS PIVS AVGV. GERM. VICTORIA GERMANICA un inger arată toate părțile lumii	—	1
238	—	IMP. CAES. M. AVR. T. GORDIANVS AVGV. PIVS P. M. DIANA LVCFERA Minerva	1	—
	—	NAIT ΓΩΡΔΙΑΝΩΣ AVGV. KAAXAΔONION Tertiona	—	1
	—	NAIT ΓΩΡΔΙΑΝΩΣ AVGV. NIKAIQN Ceres	—	1
	—	SABINA AVGVSTA: CONCORDIA AVGV. pe tron	1	—
244	—	M. IVL. PHILIPPVS CAESAR. PROVINCIA DACIA geniu cu două steaguri, între		

anii creștini	(portret) cu barbă	PORTRET REVERS EXPLICAȚIE	monedă din argint	din aramă
		un vultur și un leu V, XID	--	1
	b.	IMP.M.IVL.PHILIPPVS: AEQVITAS AVG. SECVRIT. ORBIS pe tron, cu balanța justiției	1	1
	b.	IMP.M.IVL.PIILIPPVS AVG. PROVINCIA DACIA geniu cu steaguri, între vultur și leu DACIA ; creștin	--	1
249	--	IMP.C.MOSSIVS TRAIANVS DECIVS AVG. PANNONIAE geniu ; i-a înfrint pe goți, iar pînă la urmă a căzut și el în fața lor	1	--
	--	IMP.C.MO.TRAIANVS DECIVS AVG.P.M.S COL. VI.MA.AN.XII geniu ; între scii sălbatice	1	--
251	--	IMP.C.C.VIB.TREB.CALLVS PP.AVG. VICTORIA AVG. geniu ; i-a înfrint pe sarmați	1	--
254	--	IMP.C.C.VIB.VOLVSIANVS AVG. CONCORDIA AVG. geniu șezînd deasupra unui barbar	1	--
	--	HERETRVS GILLA AVG.AEQVITAS AVG. pe tron	1	--
	--	LIC. GALIENVS AVG. FORTVNA AVG. Minerva cu cunună de lauri	1	--
268	--	II.CLADIVS CAES.AVG.P.M.TR.P.II.R.PR. SC. Marte, Victoria	--	1
275	b.	IMP.C.MANN.D.PLORIANVS AVG.PROVIDEN.DEOR.KAA. două genii	--	1
276	--	IMP.C.M.AVR.PROBVS AVG.P.M.TR.P.COS. PP.XXIA. car triumfal cu cerbi	1	--
285	--	IMP.C.M.AVR.MAXIMIANVS AVG.PP. CONCORDIA AVG.N. doi aliați	--	1
306	--	D.M.CONSTANTINVS AVG.PROVIDENTIAE AVG.GER.S R N B turn de castel	--	1
	--	IMP.C.P.LIC.GALIENVS PP.AVG.GER. QUIETAS AVG. jertfă de mulțumire cu preoți	1	--
315	?	CAES.VAI.IIHOST.NOVINTVS.PROVINCIA DACIA P.M.S. COL. VII.AN.XII. geniu între barbari	--	1
327	--	CONSTANTINVS IVN. NOB. AVG. VICTOR	--	1
	--	IMP.X.F.AVG.ANTER. doi crainici	--	1
350	--	D.N.IVL.CONSTANTIVS NOB.AVG.IMP. CAES.PROVIDENTIAE GRATIA un peisaj	--	1
359	--	D.N.CONSTANTIVS PP.AVG.REPARATIO ASIAE IMP.IT.SA. geniu cu un steag	--	1
408	--	D.N.THEODOSIVS II.AVG.REPARATIO REIPVBLICA ASSC. în chip de judecător drept	--	1
457	--	+LEONES+BAΣII.EVS+ROMAE+LEONEN+ΘEO+BASILEVS+ROMEON <găsită> mai sus de Mehadia	--	1

Dacia a primit în acea vreme prin episcopul Theotim liturghia <creștină>, care s-a răspândit tot prin același și în rîndul hunilor care l-au numit *Deus Romanorum* <Dumnezeul Romanilor>. În timpul invaziilor diferitelor <neamuri> gotice, romanii⁸ și-au ascuns familiile în pădurile întinse și pe văi. Dacia a schimbat un stăpîn după altul. Goții s-au înstăpînit asupra întregului teritoriu, au pustiit orașe și cetăți, dar în fața huno-iazigilor goții etc. s-au refugiat la rîndul lor în păduri împreună cu familiile lor; cu < trecerea stăpînirii > avarilor, moravilor și a ungarilor s-au mai scurs 500 de ani... În fiecare al treilea an Pecenișca, micul sat de lângă Băi, era obligat să-i dea banului de la Mehadia pentru rege doi șoimi tineri prinși pe muntele Domogled ori în peșterile numite Șoimu. Ungurii au reparat la Mehadia o biserică romanică; pe lângă acestea au mai avut orașul Ullics⁹, Banovățul și alte sate, unde se găsesc în tot locul monede romane și maghiare.

1000	cu barbă STEPAN REX — S.STEPAN cu chipul lui Iisus Hristos și MP Θω; mare, mică	1	—
1038	— PETRVS : LVCAS : PRISCVS : M G : AN-NIVS : TEONESTVS : MAR. <monedă> burgundă	1	—
1448	— fără portret; <monedă> sîrbească; ГНБ. ΔΕCΠΙΟΒ ΠΙΟΥΤΑ. Domnul despot Gheorghe. L.Caesar	1	—
1519	— LVDOVICVS REX VNGARIA ¹ ; 1534 SIGISMVNDVS REX POLON.; 1648 Salus tuta IC XC Ragusa	1	—
1612	— MATHIAS D.G.ROM.IMP.VNG.REX; 1694 LEOPOLDVS D.G.ROM.IMP.SA.GER.HVN. BAV. REX etc.; 1695 INOCENT.XII. P.M. ROGATE QVE AD PACEM SVNT; 1696 IO.ERNEST D.G. ARCHIEPISCOP. SALISBVRGENSIS	1	—

Semnat la Mehadia, la 3/14 martie 1831.

Nicolae Stoica de Hațeg pr.
protopop al Mehadiiei

NOTE

¹ Așa în original.

² Corect : *das*.

³ Corect : *hier*.

⁴ Corect : *bei der*.

⁵ Știre parțial eronată.

⁶ Este vorba de luptele din anii 88—89 e.n., încheiate cu o pace favorabilă dacilor de sub conducerea lui Decebal.

⁷ Este vorba de Turnu Severin.

⁸ Este vorba de populația daco-romană.

⁹ Localitate pe care n-am reușit s-o identificăm; poate Orșova?

CIRCULARE*

Între sarcinile lui Nicolae Stoica, în calitate de director al școlilor naționale românești din regiunea graniței bănățene și de protopop al Mehadiiei, se afla și cea de difuzor al instrucțiunilor care veneau de la organele superioare și se adresau poporenilor. De conținut variat (organizatoric, instructiv-școlar, gospodăresc, de igienă etc.), acestea erau emise de administrație sau de biserică, de obicei difuzate prin Episcopia de Virșeț — Caransebeș, către protopopiatele diocesei, de unde erau apoi răspândite la sate prin învățători și preoți. Cei din urmă aveau obligația de a le înscrie în registre, numite „Protocoale cu circulare“. Trecerea în aceste condici era verificată periodic de către protopopi. S-au păstrat destul de numeroase asemenea registre, ele aflându-se azi în diferite arhive sau încă la bisericile satești.

Cele mai multe din circularele care au trecut prin mîna lui Nicolae Stoica au fost emendate de el, purtînd pecetea personalității, a preocupărilor sale de om luminat și receptiv la tot ce era nou, progresist în ele. Textul ce-i parvenea era modificat de el mai cu seamă prin adăugiri de sfaturi, exemple personale, îndemnuri, care adesea depășeau intențiile celor de la care proveneau.

Am atras atenția cu alt prilej asupra însemnătății acestor mijloace de luminare a poporului, unele cu știri unice de istorie, altele cu date importante despre dezvoltarea culturii bănățene¹; în vremea din urmă, alți cercetători au publicat extrase, aducînd astfel o contribuție prețioasă atît la cunoașterea biografiei cronicarului, îmbogățind informația despre viața și opera sa, cît și la trecutul Banatului².

În cele ce urmează reproducem cîteva extrase, în care amestecul cronicarului este evident; le-am împărțit în: școlare, culturale, gospodărești,

* Selectate de Damaschin Mioc, după original sau alte ediții.

¹ Vezi Nicolae Stoica de Hașeg, *Cronica Banatului*, ed. II-a, Timișoara, 1981, p. 12.

² Vezi: Dănilă Puia, *Ordine, completări, însemnări, note și observații ale protopopului Mehadiiei, Nicolae Stoica de Hașeg*, în „Mitropolia Banatului“, XXIII (1973), nr. 7—9, p. 490—506; Liviu Smeu, *Din circularele lui Nicolae Stoica de Hașeg*, în „Mitropolia Banatului“, XXIX (1979), nr. 1—3, p. 144—150.

medicale și cu sfaturi de comportare în societate. Pe unele le-am copiat după un protocol de la Cuptoare, aflat la Arhivele Statului din Timișoara, altele sînt redată după publicații.

a) Școlare

La doi ani după înființarea școlii de la Virșeț, a „alumniului“, aceasta trecînd prin dificultăți materiale, se apelează la românii din diocenza Caransebeșului pentru susținerea ei. Iată cum se adresează Stoica preoților din protopopiatul Mehădiei, la 10 noiembrie 1801 :

„Cinstiți preoți parohialnici din al meu protoprezviterat,

Înalt Preasfințitul d-nul episcop, cu arhipăstoreasca sa milostivă scrisoare din în 1-a zi a acesteia luni, precum sfinția voastră, preoților, așa și bunilor creștini trimite blagoslovenic, să vă dea Dumnezeu viață, pace și sănătate. Și tare încredințează școala cea din Virșeț, care are 24 de dieci săraci, ce să învață în trei limbi, sîrbește, nemțește și latinește, să avem grije că nici o zi nu poate omul să trăiască fără bucate și să ajutăm cu bani și cu bucate, că toate și toți din aceea școală cer bani ; întii dascălii și lor și păzitori și învățători și slujitori ; bucatele, cărțile, hîrtia, cerneala, paturile cu țoale, spălătura și soba caldă, acelea-s cheltuiala noastră. Numai să învețe bine, *fîndcă vedem că din școale bune să pro-copsăsc și să fac oameni din toate neamurile, norocoase. Învățătura luminează, proslăvește și înalță pre oameni la stările ce n-au gîndit, face creștini buni și oameni de omenie. Așa școală bună numai aceasta iaste în toată țara noastră, în Banat, și mare rușine ar fi de ar înceta sau s-ar strica așa bună rînduială începută și întocmită* (s.n. — D.M.). O eparhie așa de mare și cu toate... îndestulată ; aveți în protocoale formulari pe an.

Spuneți creștinilor din ce... au, de bunăvoie... să dea, fie bani, fie bucate, legume sau beutură. Formulariul scrie că unii și an au dat și vite mari, care toate fiind adunate prin socoteala și paza epitropilor... și în 10 dechemvrie, cu reportul preoților epitropii vor veni. Străduiți-vă și îndemnați...

Semnat în Mehădia, 10 noemvrie 801,

Nicolae Stoica de Hațegu,
m.p., protopop³

La 26 noiembrie 1804, Nicolae Stoica se adresează celor în subordinea sa în aceleași probleme școlare, amintind că școala din Virșeț „la întîia dechemvrie să va începe. Subiecții sau clericii din militarie fără scrisoarea și slobozenia reghiments-comandei nu să vor primi“. Diaconii vor da cîte 1 florin, iar preoții cîte doi „la școala alumniului din Virșeț“. Banii îi va strînge el însuși⁴.

³ Arh. St. Timișoara, 4, 242/2, f. 166. Protocolul de circulare de la Cuptoare.

⁴ *Ibidem*, f. 219.

La 22 august 1811, el înștiințează că : „Școala cliricească a curții sale <episcopale> de la 1 noemvrie să începe, ca ficiorii cei ce poftesc rînduiala preoției a învăța, ei cu slobozenie în scris de la cinstita reghiments-comando și cu cărți trăbuincioasă și cu altele cuvioasă spre mai îndelungă vreme și să să grijască și la numita zi în rezidentia Verșetului să să afle, unde și diaconii cei rînduiți a merge să vor rîndui“⁵.

La 3 septembrie 1811 se dă o circulară pentru remunerarea învățătorilor. Se constată că toate s-au scumpit, iar salariul nu le ajunge ; se face o comparație între lefurile învățătorilor din cadrul regimentului german de Panciova și ale celor din regimentul româno-sîrb, în primul fiind și de două ori mai mari. În această situație, comandantul regimentului româno-ilir dispune ca „fieștecare grăniceriu cu casa sa, de pe moșia casii sale, fără deschilire, pe iohul de pămînt cîte 7 1/2 creițari de bunăvoie a da, cu care bani învățătorilor salarium (simbria) în trei clase să va da, și adică : a celor a I-a clas cîte 200 florinți, celor II-lea clas 150 florinți, iar celor de al III-lea clas 100 florinți a li să da, iară domnului șuldirector 800 florinți, după cursul banilor deacuma, precum și lemne învățătorilor cîte 6 și cîte 4 stînjăni să aibă, cu care simbria învățătorii de aicea mai bine decît cei din răghimentu Panciovei... pot trăi...“.

„Să ne trudim și învățătorilor, dînd bune simbrii, să le ajutăm, iară creștinii nici cît să nu să îndoiască sau să să apere a da, că aceste bune așăzări toate spre folosul nostru și al următorilor noștri să rînduiesc, știind că toate noroadele din învățatura școalelor s-au luminat... (s.n. D.M.). Preoții să îndemne sătenii ca „învățătorilor bune simbrii să dea, apoi mai buni învățători să vor afla și mai bine decît până acuma să vor trudi, școala și biserica cum să cuvine vor păzi...“⁶.

La 10 februarie 1813, într-o altă circulară, Nicolae Stoica scrie : „Ve-deți că cei trei înpărătești profesori (dascăli mari) rumâni școala dascălească din Arad încă de la 1 noemvrie au început. Școlarii ce-au mers întii, ei mai sus au eșit, într-a căroro loc pe alții așteaptă. Deci, după poruncă, îndată pînă la 15 martie norodului în beserică la sărbători de trei ori vestiți, spuind că de la întia aprilie a doa curgere se va începe. Feciorii preoților, cum fui eu la Timișoara întii din rumâni noștri, să meargă, ca să nu să căiască. Aceasta poruncă pe fața ușii besericii cu cune mici încuneat-o, adecă cu cune țintuiț-o“⁸.

La 16 octombrie 1819 și 1 august 1820 se dau două circulare în legătură cu adăugarea unui tas în biserică, pentru a se strînge bani în vederea înființării unei preparandii în cuprinsul regimentului româno-sîrb, așa

⁵ *Ibidem*, vol. II, nr. 10.

⁶ *Ibidem*, vol. II, nr. 11.

⁷ Cei trei dascăli erau Constantin Diaconovici Loga, Dimitrie Țichindeal și Iosif Iorgovici.

⁸ Arh. St. Timișoara, 4, 242/2, f. 81.

cum „în provincia... școală mare în Arad au, iară noi lipsiți rămasăram“. Tasul se înființează cu aprobarea „Hofcrigsrat“-ului și din dispoziția „gheneral reghiment-comandei“⁹.

La 31 decembrie 1824 se revine asupra salarizării învățătorilor, fixându-se și programa de învățămînt¹⁰.

b) Culturale

În unele circulare, Nicolae Stoica îi ține la curent pe preoți, învățători și enoriași cu ultimele apariții de cărți, fie ele de istorie, didactico-instructive, de conținut economic sau bisericești. Astfel, la 10 februarie 1813, el atrăgea atenția că „domnul Molnar¹¹, dohtorul și profesorul din Sibii, cu scrisoarea sa au înștiințat cum că are cărți noi bisăricești, adică *Ohtoice Mari*¹², cite cu 35 fl. bani buni și *Evanghelii*¹³ noi cu cite 18 fl. bani gata tipărite de vînzare...“. Pentru aceasta are și aprobarea mitropolitului de Carlovăț. „Eu știu că în bisărici sînt cărți, Ohtoice mici, nu mari, *Evanghelii* și *Trioade* vechi, pot fi și rupte. *Triodul*¹⁴ mare, rumănesc, [se] zice că îndată după Paști să va tipări; deci și *Trioade* unde [și] cui vor trebui, să înștiințăm, fiindcă acuma din nou bisărici zidite s-au rădicat și în doao strane să cîntă, n-ar strica și cite doao a avea, măcar că vād că-s scumpe. Deci, îndată vestiți creștinilor că unii vor lua una, alții alta...“¹⁵.

La 21 martie 1813, cronicarul recomandă cea mai importantă carte de istorie românească apărută în epocă, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* a lui Petru Maior, și alte cărți oditate de marele corifeu al Școalei ardeleni. „Eu v-am scris — spune cronicarul — că zăce *Istoria a Rumânilor*¹⁶ le am, cite 5 fl., 45 cr., zăce *Prediche*¹⁷, în trei cărți legate, pre an, cu 13 fl. zăce cărți osăbit pentru Cateheta¹⁸, de catihizație, cu 1 fl., 30 cr., fac 21 fl. bani buni și toate de lipsă parohul a le avea...

⁹ *Ibidem*, f. 130 și f. 136.

¹⁰ Liviu Smeu, *op. cit.*, p. 149—150.

¹¹ Este vorba de Ioan Molnar Piuariu (1749—1815), luminist ardelen, colaborator la redactarea *Supplex*-ului, cu multe lucrări de istorie, lingvistică, economie, medicină.

¹² S-a tipărit la Rîmnic, în 1811. Vezi BRV, vol. III, nr. 796.

¹³ S-a tipărit în 1812, la Buda. Vezi BRV, vol. III, nr. 807.

¹⁴ Se va tipări în 1816, la Buda. Vezi BRV, vol. III, nr. 921.

¹⁵ Dănilă Puia, *op. cit.*, p. 496.

¹⁶ Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, Buda, 1812.

¹⁷ Idem, *Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului*, I—III, Buda, 1810—1811.

¹⁸ Este, probabil, vorba de una din edițiile *Catehismului Mic*, la a cărui traducere a contribuit și Nicolae Stoica.

Acum îndată căutați bani . . . să aduceți, să le luați, să cetați și să le știți. Prescriți și aceasta în Protocolul țercularilor, să nu să zăuite . . .”¹⁹.

În toamna anului 1820 recomandă alte cărți : „Domnul Constantin Diaconovici Loga²⁰, al școalelor preparande din Arad, al nații rumânești sensor profesor, din 21 septembrie a.c., cu scrisoarea sa, pentru ca supusei preoțimi a protoprezviteratului meu a arăta, m-au înștiințat ; adevă văzînd dumnealui că în bisăricile noastre rînduețele și cîntările nu într-un chip să poartă, ca profesorul cîntării, au întocmit Tipicul pre limba rumânească după izvorul cel slovenesc, care să lovește cu cel grecesc. Această carte²¹ până astăzi în limba rumânească nu s-au tipărit și fiind îndemnat de arhipăstorii bisericii pentru cei cu grija preoții să o lucre și să o tipărească. Pre lingă Tipic, cîntările Ohtoicului pre opt glasuri, podobiile, catavasile, psalmii aieși, troparele și condacele sărbătorilor de peste an, dinpreună cu rînduiala vecerniei, a utreniei și a liturghiei ș.a. Acuma avînd învățători și clerici, cartea aceasta vor ști cum și cînd și ce trebuie să cînte”. Profesorul are aprobarea de tipărire a mitropolitului, a episcopului de Arad, a Consiliului crăesc din Buda, a Consistoriului din Virșeț ; care carte „să tipărească, pentru ca să aibă bisăricile spre îndreptarea sa . . . carea luînd-o, nu numai bisărica vom lumina, ci și porunca împărătească, crăiască vom împlini. Și socotesc; zice, că ea va eși ca o Psaltire mare, hîrtie bună și poate veni prețul opt florinți (8 fl.). Cei ce să vor prenumăra și îndată în octombrie 1820 bani gata la tipărit dau, aceia cartea cu un florin mai lesni și mai jos vor căpăta, căci că la tipografie întii banii jumătate îndată cer . . .”. Banii pot fi trimiși fie episcopului de Arad, Iosif Putnic, fie lui Loga. „Iară care acuma, în octombrie, n-au dat bani, aceia în februarie 1821 să-i dea și la tîrgul Peștii plătindu-să, cartea acasă ne va veni, iară bisăricii și norodului în loc de organ sau muzică slujăște, iară pre cîntăreți în podobii cu cîntări și în rînduială îndreptează”. Episcopul de Arad a prenumerat toate bisăricile din Eparhia sa, precum și mulți preoți și creștini, dînd banii înainte. „Deci, bine ar fi ca cîțiva preoți, diaconi, clerici, învățători, cărora rînduețele bisericii a le ști să cațe, încă și alții ce pot avea bani gata, cu numele și poliora să să prenumere, care în carte tipărite spre pomenire stau.

Eu vestindu-vă tuturora datoria mea împlinesc. Prescriați în protocol și curînd la alții trimiteți.

Semnat Mehădia, 21 noiembrie 1820.

Nicolae Stoica, m.p.
protoprezviter²².

¹⁹ Arh. St. Timișoara, fond. citat, f. 83.

²⁰ Constantin Diaconovici Loga (1770—1850), luminist bănățean, cu bogată activitate lingvistică și de editare a unor cărți bisericești.

²¹ *Octoich cu Catavasier*, Buda, 1826. Vezi BRV, vol. III, nr. 1284.

²² Arh. St. Timișoara, fond. citat, f. 142.

În anul 1826 recomandă o carte de pedagogie și metodică, tipărită de Naum Petrovici. „... din Pedagoghie, adecă Methodica²³, cînd una sau alta să cetiți, să spuneți, că-s bune învățături. Cui vor mai trebui, mai am vro 9, cîte 2 fl. 30 cr. argint. De vreo 6 ani le am. Am dat cîteva atuncea, știu căroră, și făr de bani până astăzi, dar ei n-au cetit să o știe, ca și molile din pei, și nu-s cojocari²⁴.”

c) Gospodărești

Nicolae Stoica a purtat de grijă și stării economice a enoriașilor săi. Nu puține sînt circularele prin care le recomandă tot soiul de legume, puțin cultivate în Banat, care le vor diversifica alimentația. Le dă sfaturi de felul cum să le cultive ; pe sine se dă drept exemplu.

În 1815, în două rinduri vine cu astfel de sfaturi, adresate prin circulare.

„Cinstiți parohialnici preoți,

Ecsălենția Sa, domnul episcopul nostru, înștiințat fiind că partea cea mai mare din rumâni lipsindu-să într-acești timpi de grîu și de cucuruz, greă foame te pat și rabdă și înțălegînd că oamenii, grănicerii noștri, din mila înpărătească spre ajutoriu crumpiri de sămîntă și bucate capătă, mie, sub 11 martie a.c. poruncește ca cu preasfințitul său nume preoțimei cei mie supusă, cu bună înțăleăgere, sămănatura crumpilor a o încredința, careă ei așijderea norodului cum mai bine, ca o roadă foarte folositoare, să o încredințeze și toți din destul să samene. Și preoții nu numai cu cuvintul, ci cu lucru și cu fapta pre parohialnicii săi cătră această bună sămîntă a-i deștepta și a-i povățui să aibă. Adecă ei întîiu, avînd pămînt arat, nu numai prin grădini, ci și în cîmp să-i samene și vor avea spor, căci că pre grundbiri nici brumile, nici ploile sau săceta nimica nu vatămă, nici strică. Cu crumpirii mult lucru sau cheltuială nu avem, dar ei noă mult rod cu folos ne dau. În casa ce are destui grundbiri nu numai că-s oamenii și pruncii sătui, ci și vitele sînt îndestulate. Deci, preoți, căpătînd zișii grumpiri, îndată mulți sămănați și pre toți îndemnați să pună. Eu pănă acuma în grădini la o sută de cuiburi am sămănat, cu careă porunca arhiepiscopoească împlinim, iară noă înșine foiosim. Împlinatorii laudei să vor învrednici !

Semnat Mehadia, 24 martie 1815.

Nicolae Stoica, m.p.
protoprezviter²⁵

²³ Nu este vorba de *Metodica* la a cărei traducere a participat și Nicolae Stoica, cum crede D. Puia (op. cit. p. 502), ci de *Pedagoghia și Metodica pentru învățătorii școlilor orășenești și satești de Villom (Villaume), acum întîiu pre limba daco-românească tradusă și prefăcută de Naum Petrovici...*, Buda, 1818.

²⁴ Dănilă Puia, op. cit., p. 502.

²⁵ Arh. St. Timișoara, fond. cit., f. 98.

În pastorala de Crăciun a anului 1815, Stoica revine cu alte sfaturi și îndemnuri, spre o gospodărie țărănească mai spornică, mai cu folos. „La lucrul pământului, care de care mai bărbat să să îndemne, gloatele să trăiască. De la Dumnezeu vite aveți, trageți gunoi, buclucu iarna. Pre locuri, pre nivii, în grădini grfu, bucate sămănați. Mulți ați văzut cum lucră nemții, franțuzii, talienii, ungurii, sîrbii; grădinile să-și dreagă, nu numai vițe, ci și legumi, păsui, mazăre, ceapă, ai, salată, varză, chel, crumperi, morcovi, napi, pătrînjăi, crăstăveți, piparcă, de tot felul de fierturi să aibă. Gloatele noaptea să doarmă, că lenea e sărăcie. Care nu e de școală, cum să ia neaua, cu sapa la țalină, la pământ nou, de linte, de cînepă, de in să sape. Și așa, cînd vom avea de toate, vom fi gazde și frați cu alte nații luminate și bărbate, iară cît or fi românii leneși sau nedotați încă, de băjocură altora vor fi. Aceasta prescriți-o și o ziceți.

Semnat Mehadia, în 9 dechemvrie 815.

Nicolae Stoica de Hațeg, m.p.
protoprezviter“²⁶.

Aceleași îndemnuri și sfaturi se desprind și dintr-o altă circulară, cu data 10 martie 1818. „Alta : preoții grădina casii sale să o împodobească cu tot feulul de legume, cărora alții să urmeze. Căpătați sămîntă, chel, chelărabi, morcovi, mazăre, păsui, ceapă, ai — usturoi, salată, pătrînjel, țalină, rădichie, varză, care gloatele toate cu gunoi să le grijască. Accasta-i porunca înpărătească ! Că veți tăia doi, trei pruni, aceia nu-i pagubă, că multe veți folosi“²⁷.

În 1822, Nicolae Stoica își sfătuiește poporenii să crească viermi de mătase, ocupație și ea aducătoare de frumoase venituri. Să sădească ăuzi, cum este porunca, și chiar el însuși a făcut-o . . . : „ . . . că eu încă la întîia poruncă — scrie el — în curtea bisăricii și într-a mea și înainte casii am pus și am. Deci toți, cu pilda voastră, pre toți povățuiți“²⁸.

d) Igienico-medicale

În legătură cu bolile care bîntuiau în Europa, dar și în regiunea graniței, mai ales variola și ciurma, cronicarul nu pregetă să fie în fruntea celor care, cu mijloacele vremii, caută să le combată.

În anul 1805, recomandînd și unele broșuri cu sfaturi împotriva variolei, Stoica scrie : „Prin toate bisăricile oamenii să să sfătuiască, să îndemne a nu aștepta venitul bubelor în satele sale . . . , ci pe pruncii mari sau mici de vîrstă, nebubați, îndată să-i ducă la dohtorii cei aproape. Prin sate, în stații să-i chieame, în sat să să oculească, să nu să căiască, că ci

²⁶ Liviu Smeu, *op. cit.*, p. 146—147; cf. și Dănilă Puia, *op. cit.*, p. 493.

²⁷ Arh. St. Timișoara, fond. citat, f. 118.

²⁸ Dănilă Puia, *op. cit.*, p. 500.

n-au ascultat. Încă și alți oameni și fâmei cuminte să să sfătuiască a învăța a le oculi, să poruncește și acei prunci fără de moarte și fără de pagubă curat să vor tămădui. Ați auzit că la carii s-au oculit, au prin dohtori sau prin fâmei, au scăpat. Deci și noi, românii, văzînd cum fac alții și nu le mor gloatele de bube, acelora să urmăm și noi“²⁹.

Tot în legătură cu vaccinul antivariolic, Stoica le adresează poporenilor săi, în special preoților și învățătorilor, la 4 iunie 1812, o altă circulară : „Creștinii să-i învățăm, să-i îndemnăm ca pruncii săi cu bubat de vaci să-i oculeze, ca pruncii să nu moară, nici să să schimosască“. Vaccinul, fiind gratuit, să se facă pînă la sfîrșitul lunii octombrie. „Să să știe că la casa unde nu or fi copii oculiți cu bube de vaci și ar veu bubele firești în aceeaia casă, acolo domnii, la ușa aceeaia căși venind, vor scri la acest om «aicea sînt bubele», ca toți să știe, să să apere. Pre pruncul neoltănit, de ar veni bubele pre el, pre acela nici în biserică, nici în vro casă cu oameni, încă nici pre uliță, întră oameni, a să împreuna, nu vor lăsa. Și de ar muri vreunul dintră cci nevaccinați cu bube de vaci, în acca casă preotul de a-l blagoslovi nu va veni...“³⁰. În 1826, revenînd asupra variolei, amintește și de drama sa personală : „... fiindcă bubele pingă morții mici — și mie vro 4 mi-au luat — și mari răpeaște“³¹.

O largă arie de răspîndire a avut ciuma, care a bintuit în anul 1814, cuprinzînd și Banatul. În legătură cu flagelul se dau mai multe circulare. „... de boala ciumei nu numai peste Dunăre, ci și în Țara Românească de iznov mor... Grănicerii cordonul să-l aperc, lor și noaă să fie credincioși. Ciuma-i mare bici“³². Pentru a se feri de ea, „în casă să să aprindă boabe de molete, care mult folos aduc“³³. În aceeași chestiune, în 1818 el scrie : „Pentru boala ciumii, celor ce merg la cordon, spuneți să să păzască, să să ferească ca de foc. Nu numai că-și poate aduce ciuma în casă, în gloate, ce în sat și în țară, și nu numai că vor duce pre el în grea robie, ci să știe că blăstămurile și aicea și în haia lume îl vor ajunge“³⁴.

În 1831, vara, semnalează „boala numită colera, până acuma noao necunoscută“. Se recomandă ca : 1) Circulara să fie adusă la cunoștința poporului în biserică ; 2) „Casa noastră dimineața a lufturui ; 3) Țoalele spălate, curate a îmbrăca ; 4) Trupul nostru a nu-l îmbuiba în beuturi, a nu-l vătăma, ci cu curăție a-l întări ; 5) În mîncarea poamelor a ne opri ; 6) Bucate de slastă, dulci, slobod a mînca ; 7) Pre cei ce ți să bolnăvesc a nu-i ascunde, ci a-i arăta“³⁵.

²⁹ Liviu Smeu, *op. cit.*, p. 145 ; cf. și Dănilă Puia, *op. cit.*, p. 494.

³⁰ Dănilă Puia, *op. cit.*, p. 495.

³¹ *Ibidem*, p. 502.

³² *Ibidem*, p. 498 ; cf. și Liviu Smeu, *op. cit.*, p. 146.

³³ Dănilă Puia, *op. cit.*, p. 498.

³⁴ *Ibidem*, p. 499.

³⁵ *Ibidem*, p. 503—504.

e) Sfaturi de comportare

La sfaturile episcopului privind comportarea preoților sau a unor poporeni, Nicolae Stoica adaugă și pe ale sale. Extragem câteva pasaje din anii 1813 și 1829.

Luând drept exemplu de rea purtare pe doi preoți ce urmau a fi carterisiți, pentru că s-au dovedit „lotri de cai și gazde lotrilor“, Stoica se adresează astfel, într-o circulară moralizatoare : „Eu, ca un fecior de preot, acestea din datorie sfântă vă aduc aminte : unde-s preoții cei ce în posturi lunea, mercuria și vinerea nici mînca, nici bea și lucra ?“. Cîndva își făceau cu prisosință datoria, iar acum : „Mulți și cite o lună nu-și caută protocoalele, n-au grijă de poruncile ce au trecut, nici de conscripția pruncilor în școală, catihizația nu fac, nici în besărică predice cu folositoare învățături nu dau turmei sale ; în loc de sfinte cuvinte, cu bune pilde, nu numai vorbe deșarte și urite, scandelă fac, cu care și pre alții vatămă.

Semnat Mehadia, în 7 avgust 813,

Nicolae Stoica, m.p.
protoprezviter“³⁶.

Într-o circulară din 5 aprilie 1825, Stoica atrăgea atenția preoților cum trebuie să se comporte fetele tinere în biserică și în lume. „... toată Dumineca și sârbătoarea — scrie el — fetele mari și mici în bisărică să să adune, școlarii rugăciunile, poruncile legii în glas să le spună, iară preotul, ca pastoriul, cu îndreptătoare de nărave bune pilde tîlcuind să le învețe, ca pre părinții lor să-i cinstească, să-i asculte, fecioria lor să și-o apere, sârbătorile bisăricești să le prăznuiască, iară a babelor cu descintecelă să nu le țină și cum că căsătoriile de voe bună, cu blagoslovenia părintească, sint norocoase...“³⁷.

În 1826, dintr-o circulară despre care a mai fost vorba, răzbate atitudinea preoților în orele de „catihezație“, așa cum ar trebui să fie și așa cum este. Stoica le spune : „vedeți ce materie veți lucra, grijiiți-vă cu țoale, cu cărțile și întrînd în școală... cu evlavie, lin, blind mileușăii să-i pașteți, întrebîndu-i una, alta, să vă răspundă, să-i laudați, iară nu ca vrunii, ce venind de la berturi, de la moară au de la cîmp, dezmațat, în cojoc, cu căciula în cap, trăcători, întră, zbeară, pruncii de el să rid și el, neștiind ce face, ce n-au mai făcut, pleacă. Alții nicicînd n-au mai mers să știe, și zic că fac catehizație“³⁸.

La 17 martie 1829, Nicolae Stoica difuzează unele dispoziții date de comandantul regimentului româno-ilor, colonelul Drajinovici, privitoare la „ceasurile învățaturii în zilele săptămîinii“, la interdicția numirii învățătorilor în satele în care au preoți rude, precum și la statul în biserică al femeilor. „Să opreăște ca niciun învățători ce ar fi neam cu preotul

³⁶ *Ibidem*, p. 497.

³⁷ Arh. St. Timișoara, fond. citat, f. 190.

³⁸ Dănilă Puia, *op. cit.*, p. 500.

satului, învățători în acel sat a nu să lua, ci într-altă parte slujbă a-și căuta ... că unii preoți, avînd dascălul neam, îl trimit la lucru în cîmp ... Partea fămeiască niciodată nici în școală pe scamnu, nici în bisărică adunate fiind la învățătura rugăciunilor creștinești, amestecată cu partea bărbătească oprit să fie, ci după partea bărbătească să fie cea dindărăt fămeiască, să să învețe“. Unii preoți lăsau fetele să circule prin biserică, chiar și prin altar, ceea ce aducea „scădere cinstei bisăricești și scandilă ...“³⁹.

³⁹ Arh. St. Timișoara, fond. citat, f. 228.

Pentru întregirea imaginii asupra personalității lui Nicolae Stoica de Hațeg, am socotit necesar să reproducem câteva din însemnările sale, făcute vreme de peste o jumătate de veac pe cărți vechi, pe manuscrise, pe registrele parohiale sau pe foi aparte. Variate ca formă și conținut, mergînd de la simple notații fugare pînă la descrieri largi, de la date de familie la știri de istorie universală, ele cuprind o arie foarte întinsă de preocupări.

Cele mai multe din însemnări sînt cunoscute printr-una din ultimele lucrări ale lui Nicolae Iorga, atenției căruia nu i-a scăpat nici vechea țară românească a Banatului¹. Aceleași însemnări sau altele au mai fost publicate de Coriolan Buracu², I. B. Mureșianu³, Dănilă Puia⁴ și Ilie Cămpianu⁵. Ne-am îngăduit să prezentăm cititorilor unele dintre ele, mai ales pe cele a căror lectură am avut posibilitatea de a o verifica și revizui, cu mai bine de un deceniu în urmă, la parohia din Mehadia, unde ne-au fost puse la dispoziție de preotul local I. Urecheatu. Îndreptările le-am operat tacit, cu excepția celor care ar fi putut trezi nedumeriri și a omisiunilor mai mari, pe care le-am semnalat în note.

Dată fiind diversitatea însemnărilor, le-am grupat după conținut (personale și familiale, fenomene ale naturii și calamități, date de istorie economică și socială, de istorie politică locală și universală și diverse) și în ordine cronologică, fără a mai specifica locul în care au fost scrise, întrucît se află în publicațiile după care le redăm. Am selectat doar ceea ce ni s-a părut mai reprezentativ pentru preocupările cronicarului și mai important sub aspect istoric. Un loc aparte îl ocupă scurta *Cronică*

* Selectate de Damaschin Mioc, după original sau alte ediții.

¹ N. Iorga, *Observații și probleme bănăfene*, București, 1940.

² Coriolan Buracu, *Muzeul General Nicolae Cena în Băile Herculane și Cronica Mehadiiei*, Turnu Severin, 1924.

³ Ion B. Mureșianu, *La trecutul slovei bănăfene. Despre Nicolae Stoica de Hațeg*, în „Luceafărul”, VI, s. II, nr. 4, p. 21—24.

⁴ Dănilă Puia, *Ordine, completări, însemnări, note și observații ale protopopului Mehadiiei, Nicolae Stoica de Hațeg*, în „Mitropolia Banatului”, XXIII (1973), nr. 7—9, p. 490—506.

⁵ Ilie Cămpianu, *Întregiri la biografia lui Nicolae Stoica de Hațeg*, în „Mitropolia Banatului”, XXVI (1976), nr. 1—4, p. 250—251.

de la Corni, din care am reprodus mai mult; ea a servit ca punct de plecare pentru *Cronica Banatului* și pentru *Cronica Mehadiiei și a Băilor Herculane*.

a) Date personale și familiale

Ierei Athanasie Stoica de Hațeg fu preoțit în Rîmnic de episcopul Grigorie în anu 1744. În anu 1744, 45, 46, 47, 48 de uniți fu urgisit rău. În an. 1749 veni în Sebeș — <Caransebeș> — preot; din Sebeși fu în Obreăjia paroh pus. Anu 1750 în Caransebeș fu instalația noului episcopu Ioann Gheorghevici, unde 6 mehedinți acolo fiind, și ei cerură încă un preot bun să li să dea. Episcopu le făgădui a le da și așa făcu orînduială: o cocie cu 5 cai veni în Obreăjia, unde măică-mea, Varvara, cu fetiță nou născută, Varsavia, într-acea zi de la Hațeg ajunseră. Și așa fu porunca: acea cocie îndată să-l încarce cu ce are și în Mehadia să-l aducă. Și veni. Doi ani, fără de casă. Șezură la oberenczu și la Mărin Ibraiteru. La cel din urmă sînt născutu eu, Nicolae, anu 1752 fevr. 24, unde-i acuma Ion Șileagă. Tată-meu fu aicea paroh de la 1750 până [în] 786. De la 786, dînd parohia sa frăține-meu, Gheorghe, sfinția sa rămasă duhovnic. Anu 788 fugi de turci pîn la Vilagoș⁶, la Șiria, cu toți⁷. De-acolo iar la Logoj duhovnic, apoi veni în Orșava Vechie. Avînd po-dagă, durerea picioarelor, în anu 1792 martie 21 au răposat. Eu cu 4 preoți cu cinstea l-am petrecut și puindu-l în groapă, în beserică, ajunsă din Țară și frate-meu, Costa.

Preot Athanasie Stoica fostu preoțit la 745 mai 23.

Fui la învățătura cea rumânească; 763, la Timișoara, întîi pentru sîrbie, apoi la nemție. Anu 1763, cînd m-am dus eu la Temișvar Domchirhenu fu gata. Încă bălți multe în Cetate erau, unde ne dam pe gheață. Destule locuri largi, unde ne jucam cu popicul, clinga, de-a poarca, cu lopta, nicea etc. Episcop sibiilor Vichentie Vidac, catholicilor graf Enghel erau.

An. 1764, 65, 66, 67, 68 și ceva în 69 și venii, iar acasă, 1770, 71, 72; 73 iar la Temeșvar, Verșeți; 1774, 75 Carlovce. 1776 eu venii de la Carlovăți, 31 ianuarie. 1776, mă cumunaiu în Sebeș (Caransebeș — n.n.), 2 fevr.; acasă. 1776 căutarăm să fiu deutscher Lehrer. 777, eu diacon în Corni, apoi preot. 1778 oastei preot pe mine mă rînduiră; am plecat ca regiments Pater⁸. Iar m-am întors îndărăt.

1761 iunie 24, la nașterea Sf. Ioan Botezătoriu este născută Natalia Ilinescu⁹.

⁶ La Iorga: Baleton.

⁷ La Mureșianu: laturea cu loză.

⁸ La Iorga: Peter.

⁹ Soția cronicarului.

1792 mai 22 am primit eu protoprezviteratu Mehadii de la păr. protoprezviter Ștefan Dimitrievici. 795 mai 23 venii de la Corni în Mehadia. Făcui casă mică pre pimnița d-lui maior. În noemvrie 795 mă mutai într-acea căsuță.

1803 iulie 18, dom. oberșter Oreșcovici mă chiemă, întrebă : poate să face Cheia din Taină pe Glob cătră Iablanița ? Fiindcă eri ¹⁰, 27/17, mulți ofițiri, inginiri cu el vro 5 capitani, adecă doi de mapirung... v. Suden, v. Lebzelnhorn, Veselinovici, Stoicovici, Șaher ¹¹, zisese 5 poduri, Cheia tot gata, va plăti 24 000 fl. Iar eu zisei : 2 000 florini. Și 19 iulie, cu Borcăsou și 10 aurari țigani a lucra început. Căpitanii veniră la oberșteru, să văitară că ci cu mine au tocmit, că și ei cu satele o pot face, făr de poduri și-mi zisă să mă las. Peste un an stătu, nu să lucră nimic la ea.

1804, în 23 octomv., eu în Caransebeș fui, la oberșter Oreșcovici. Vorbirăm de Cheia Globului, să înceapem. În 15 noemv. 1804 cite o sută de oameni începură a lucra. În 15 martie 1805 au fost gata tot drumu Cheii ¹² și chilendre pusă. Fui de o văzui.

1830 al meu capelan, ginere, Danil Borlovan, în 19 oct. seara, la 8 ceasuri răposă. Tot în acest an Catarina, la 1 oct. murise la Sebeș.

1830, 8 nov., fratele meu Hristofor Stoica de Hațeg, la 3 ceasuri după amiază răposă.

Prunca Stoica, a Măriuții, a murit la 17 ian. 1831.

1832, 18 aprilie, fiica mea, una, Măriuța Stoica, preoteasă, văduvă a lui Borlovan, după o boală de 40 zile, nevăitată ușor muri ¹³.

b) Fenomene naturale. Calamități

Anul 1794, vara, fu seceta mare, cît în tot pămîntu, în Banatul Timișorii, sîrbii în pustă griu nu făcură și flămînziră. 1795, primăvara, pîn la ajunsu bucatelor mulți păreăsimile nu lăsa. Aicea unele sate prin munți cite ceva bucate făcuse. Era sîrbi cerșitori. Sîrbii învățară a mînca mălai și mămăligă, coleăse, că nu știiu.

1761 mai 8, luni sara, după cină, au fost perirea lunei, ca 2 sau 3 ceasuri.

1768 fu stea cu coadă.

A. 1768, 14 avgust, încă fu stea cu coadă. Eram în Temeșvaru.

1780 iulie 19... lăcustele iar atuncea au venit întîi, apoi iar au mai vinit în 2 ani. 1780 iulie 22 au venit lăcustele în Mehadia. 1780 pînă în

¹⁰ La Iorga : erau.

¹¹ La Iorga sînt omise numele celor cinci c'pitan'.

¹² La Iorga omis cuvîntul : Chell.

¹³ Ultimele trei insernări după I. Cămpianu, *op. cit.*, p. 250-251

1783, în tot reghimentu Mehadii, valah-ilirîș, lăcustele au fost, iară în 1784 s-au prăpădit ; însă timpi buni nu avurăm până în 1788.

1782 a fostu iarnă greă ; s-au uscat nucii și pieărsăcii n-au fost... lăcustele au mîncat cucuruzul și iarba. 782, 783, 784 au fost omide flocoasă, care n-au văzut ; au mîncat frunza pădurii și pomii, totu, dară au dat altă frunză păn la S-ti Simpetru. Naintea acestora au fost lăcuste iar trei ani, 780.

1785 avgust 6 nu s-au adus struguri în biserică, că n-au fostu coțți, nu s-au aflat.

1794 ianuarie, fevr. și martie, adecă. Toată vara au fost secetă așa de mare, cît unde au fost rîurile mici, precum apele satelor, au secat. De la Domașnea pănă în Belereca n-au curs, ci numai unde și unde-i cite o baltă, numai cît să vedea unde și unde că cură. Și s-au făcut foamete mare în Bănat și Țara Ungurească. Scumpetea cea mare au fost pe la Temeșvara și în Verșeț, căci nici bucate, nici fin nu s-au făcut, că și ei cumpărau cu 9 cr. oca cucuruzu, și griu au fost mai scump. Vitele de la pustă și porcii le-au adus aici, la pădure ; cine le-au primit în ernat, în parte, adecă numai jumătate din ceăle scoase să le dea omului în primăvară.

Apoi iarna 795 au nins așa, cît au nămețit, case de tot le-au acoperit, cît oamenii pe coș au eșit, alții au săpat pe supt case de au eșit, alții au săpat și pe supt nămete au eșit din căși. Vacile pe nămeți mîncau vîrful pomilor. Iarnă greă, de martie ; care au avut hrană, au trăit bine. Vara au fost ploioasă.

1797 mai 21, la Jupanec, pe supt nucii, întră vini, eu cu dl. oberlaintnant Ioan Veselinovici a Mehadii, district-comandant, în căruță, mergînd cătră Orșava, pe drum văzurăm lăcuste mici. Și porunci la sate fin, paie să caute, să aducă, să ardă gardurile și prin vini, însă iale în pădure scăpară, altele însă în pămînt încuibate zăcea.

797, la 14 iulie, eșiră la Jupalnic mari, veniră în hotarăle Mehadii, în Iablanița. Auzirăm că au ajuns păn la Buda. Din 23 avgust 797 păn 1 septemv. 797, ceva în Halmăj, păn în Teregova.

1799, 26¹⁵ noemvrie iarna s-au început. 3 dim. zăpadă, 10 dim. D. capet. Veselinovici de la Petnic, Mehadia vrea să degere de ger. 20 dechem., unor militari de comandă de la Jupanic păn Mehadia le-au degerat picerele. Toplecenii la podu lor au aflat un fecior de la Globurău¹⁶ mort ; seara l-au dus în sat și păn dimineată l-au înviat iară. Abia în ianuar 1800¹⁷ a să muia geru începu. Tot ianuar, ger, nea. 8 februarie ninsă ; 18, 21 fevr. ninge¹⁸. 24 fevr. înghețat, păn 29. În 10 mart. ninge, iar 23 april pe munte nea. 6, 7 iunie, brumă. 9 iunie la Dubova, peatră.

¹⁴ La Iorga : miî.

¹⁵ La Iorga : 20.

¹⁶ La Iorga : Glodureu.

¹⁷ La Iorga : 1806.

¹⁸ La Iorga omisiune.

1800 în august 12, lăcustele ias de la Țara Rumânească încoacea peste Jupanec ; veniră nopțile la munte. Încă din 1800 luna mai, săteanii, oameni, mueri, copii, prin d. ofițiri rînduiți, cu bîte, mături le omorau, până 12 august ; și au pierit.

În anu 1808 au fost iarnă greă, că toate vitele au murit.

În 16 mai 810 fu mare vijelie de la Panciova prin Biseărica Albă, pe Cărașu, până în Halmăju, careă de la Biseărica Albă cu greă peatră tot au bătut.

În 21 mai 810 pe Stăncilova și pe toți munții nalți au nins ; la Cone-
reva păn lîngă sat neauă fu.

c) Date economice

De la 1760 eșiră creițari de aramă, iar cei mici, de argint, să strînseră în împărăție. Galbinii erau 4 fl., să rădicară 4 f. 10¹⁹ cr., apoi 14 cr., 20 cr., apoi 30 cr., apoi eșiră banii hîrtie.

1795 iunie 23 s-au trimis de la împărăție aici la Mehadia și în tot reghi-
mentul niște sămîntă de bucate noi, adecă haiden, iricică <hrișcă>. Și
unii au sămănat-o naintea Sîmpetruului, dar mehedinții după Sîmpetru au
sămănat-o. Miercuri, în 4 iulie 1800 nu s-au mai aflat iricica, adecă haidin,
că nu plăcu oamenilor. Vro doi ani cercară, apoi să lăsară de acea poruncă.

În anul 1810 să vîndu în luna lui iulie oca de făină de cucuruz cu
36 cr. ; de la apr. păn în 30 iunie să vîndu oca de carne cu 26 cr.

d) Date de istorie socială

1769. Pre aicea erau hoții în Halmăji ; din Șopot, Mișa cu alții din
alte locuri și pe la satele lor îi spînzurară. Toți oamenii și copiii în Halmăji
îi adunară acolo, să vază, să să spăimînte.

1775. Să începură hoți și în Halmăji a fi, că țărani din Țară veniră.

1776. Hoții pătășeni, borloveni și din alte sate erau.

778. Eu fui în Prilipăți, la hoți, pe deal în sus. Șezui cu ei. Cum plecai,
omorîră pe popa. Iarna veniră hoți 16 la Bozovici în beserică. Papila și
episcopu îi pardonară, apoi ei fugiră, numai 8 veniră ; cu ei Petru Mergia²⁰.
Și să dusără la oaste.

1784. În acestu an s-au arătat un om la Ardealu, Hora și Cloșca, de
au arsu casele și ourțile ale nemișilor pănă în pămîntu. Și au perit nemiși
și iobagi mulți. Și au perit și ei.

¹⁹ La Iorga : 20.

²⁰ La Iorga : mergia.

1785 mai 12 au dus 9 hoți la Jupanic, de i-au însemnat în obraz, le-au pus spinzurătoarea și roata. Pân vor fi vii, în temniță, cu legături de fier la mâini, la picioare, la grumazi. Și să le dea la zi o jumătate de porție de pine și apă, până la moartea lor.

808 maiu 31 și 1-iu iunie, preotul de la Crucița, cu alți oameni, făcură niște vorbe mari, scrisori urite, care mergeau ca asupra împărăției să facă larme urite, pe care i-au prins și i-au dus la Temișvar în judecată.

d) Date de istorie locală

1758, 1759, 760 s-au făcut baia cea mare și ceăle 2 mici, no. 1 și 2. Apoi s-au zidit birtu mare, grajdii, șopronu și alte băi leă direseră. În 1768 veni împăratu Iosef de le văzu toate.

1760 porunci d. episcop I. Gheorghievici la Băi să-i facă și lui casă de scînduri.

1760 s-au făcut casele la Băi, cu scînduri tot ghiluite și băgate, adevă înbucate una cu alta. Și s-au făcut în zilele împărătesei Maria Terezia, fiind arhiereul nostru Ioan Gheorghievici al Caransebeșului i proci. Iar la anul 1761 s-au făcut cerdacul, tot în zilele măririlor lor.

770, după Paște, pentru militarie au venit, să să facă Margina. În 1770, în mai, d. ²¹ oberstlajt. Papila cu alți d. ²¹ ofițari de miliție veni.

1771 mai 21 să joară Mehadia a fi militari. Din toate satele Marginii, de la Jupanic până la Ilova, mulți oameni fugiră în țară și hoți să făcură. 1771, la Paști, mehedinții de militarie în Țară fugiră, însă nici un an în Țară, de rău cazacilor, nu putură a șede, ci să întoarsără să fie militari. 1772, în februarie, cei fugiți în Țară, intraseră iară. Multe mii de suflete să duseră în Banat, pe lângă Tisa, prin sate se așezară.

1772. Pe mehedinți, topliceni, pecenișoani, globeni, conerevinți întorși, tocma sus la Tisa, la Murăș de aice îi mutară, prin sate. Împăratul Iosif cu Șișcovici inspectoru și alt ghenearal veni prin Halmăji la Mehadia : erau două companii făcute, de la Jupanic până la Rusca. Și împăratul singur slobozi ca toți cei duși în sus iar să se întoarcă aicea acasă. Casăle lor erau vindute.

1781. Veni d. episcop Vichentie Popovici la Băi. Mă trimeasă la Temișvara, la apotecă, după medițină. Acolo era d. episcop extelenț Moise Putnic. Îi spusei la ce am venit. Zisă că episcopu, cu bube pe frunte, au fost acolo, la Temișvara ; „au vrut, zisă, să să sărute cu mine și n-am vrut, văzîndu-i bubele“. Zice : „Spune-i că mitropolitul Vichentie Vidac au murit și, cum ni să cade, pre el au pre mine, să știe“. Eu venii la Băi, aci îi spusei. El zisă : „Ce ? El să nu să teamă de mine, ci să să teamă de Budeanu Șofronie, că trăineste bine cu domni ungurești“. Semnat Me-

²¹ La Iorga : 2.

hadia, 12 ianuarie 1811, noaptea, după cină, scris-am fără de ochelari, la lumină²². Nicolae Stoicoa protoprezviter.

1799, 4 iulie. Fiind la Băi aicea trei episcopi, exțelenț Petru Petroviciu al Temișvari, Iosif Ioanoviciu de Șacabent a nostru, din Verșeț, și Ioann Ioannoviciu a Bacichi, de la Noi-Sadu, eu vorbii cătră toți că ar fi bine să zidim aci o bisericuță. Și în 24 iulie făcurăm naintea birtului mare umbrari, supt carele sfinta liturghie au slujit. Pentru biserică zisără să fie aci, cam spre deal, și în 12 avgust 799, cu molitve, fiind crucea roșie gata, o am ridicat și veșeli am fost. Dd. episcopi toți să dusără, numa arhimandritu Vichen. Lustina²³ de față fu aci, veșel că pre arhimandr. Bezdinului, Maxim Seculiciu, carele era de preotul Stefan Branovațchi²⁴ a Timișvarii la împărăție pîrit, și în 23 iunie, cu episcopul Petroviciu aici la Băi veniră, încă în 29 iunie 799, de la Băi supt areștă la Timișvara și la Buda l-au luat și l-au dus. Eu cu cap. Veselinovici la Băi eram și cu toți la episcopul prinzirăm, apoi el cu alții plecă.

În 1805 avgust 15 s-au sfințit beserica de la Băni de episcopul Ios. Șacabent. Loviră ploile și în 2 dechemvrie căzu bolta.

1806 mai 20. Sosi la Băni un mitropolit, Meletie Thivais al Eghiptului, Alexandria, 32 ani în București, om de vro 78 ani, cu arhidiaconu său, iar bătrîn, și un protosinghel. În ziua de Rusalii de la lăzăret prin Jupalnic veniră.

Anul 1807, în avgust, septem. am ars un cuptoriu de cărămidă să facem boltă în beserica Mehadiiei; 1808, și un cuptoriu de var.

1808 iunie 11. Veni erthertog Ludvig, grenț director, de la Biserica Albă pe lângă Dunăre, la Băi...

1808 iulie 19. Ex. sa baronu Duca, comandir-gheneral, la Băi sosi, iară la 22 iulie începură a săpa băile de friguri și acoperiră culmea la izvorul cel ferbinte, să nu ploaie.

808 septemv. 15. Începură maorii a zidi școală rumânească unde au fost hauptvahtu²⁵ întru această lună.

În an. 1817 au venit împăratu Franț în Banat și au mers pre la Băi, la Rușava și la Mehadia.

Anul 1824 au început împăratul a direge Băile Mehadiiei.

e) Știri de istorie universală

Răzmrîța din anu 1788, 789, 790 cu turcii fu. Moscalii o începură, că turcii de ei în Crim să apucasă. Craiul Praizului, Fridrih cel lăudat muri,

²² Pasajul „scris-am... lumină“ omis la Iorga.

²³ La Iorga: Iustana.

²⁴ La Iorga: Bronaveț.

²⁵ La Iorga: platit bohtu.

apoi și împăratul Iozef la sfârșit 790... muri... Împăratul Leopold II împărat să pusă. Însă ungerii făceau niște lucruri urite asupra împărății, încă și franțuzii în Niderland. Craiul nou al Praizilor începu cu turcii de pace asupra împăratului a lucra. Turcii făgăduiră Praizului bani a-i da, unsprăzece milioane.

1793, în februarie, plecă un batalion a lui reghiment la oaste asupra franțuzilor.

1805 iulie 29 plecară 3 batalioane din acest valah-iliriș reghiment la oaste, iară 4 batalioane în Temișvara.

1805 avgust 1-iu iară plecară 3 batalioane întregi, la vro 4 000 feciori, și ajunsără toamna, cu ploii greale, până în țara Baerului. Atunci franțuzii luară Ulmu, în 3 octomvrie. Franțuzii în 30 octomvrie luară Beciul și Brinu. 1 ianuar 1806 s.n. făcură cu noi pace. 13 fevr. 1806 veniră batalioanele acasă. Apoi 3 batalioane a noastre din Baer începură a fugi prin Saltzburg în Ștaermarc, apoi de la Edenburg, tot cu iarnă greă plecară prin Țara Ungurească în Sebeș, la ștab, și în 10 fevr. 1806 acasă. Mulți de ger s-au prăpădit.

1809 februarie 5 au plecat tot reghimentul valah-iliriș, iar cu graba, în oaste în sus. 1809 avgust s-au făcut pace cu franțuzii în Beciu.

Fiind răzmirița cu franțozu la anu 1813, l-au biruit împăratu nemțesc și muscălesc și au luvat și scaunu în care au lăcuit, Parizul, la an 1814²⁶. Și fiind el de tot casiruit²⁷ și întru un ostrov așăzat de bunii biruitori ai noștri milostivi împărați, Alexandru și Franț, iarăși înprotivnicul Napolion Bonaparte cu groaznic războiu s-au prosculat a doao oară asupra celor doi milostivi împărați în anu 815. Și un batalion de reghimentul nostru au plecat, 24 martie 815, iară la bătae la franțoz.

1813. Turcii cu Regep-aga, cu veziru, cu mare oaste în Craina veniră. 813, 10 avgust, cu tunu omoriră pe Haiduc-Velco în Negotin și luară șanțurile cu Negotinu. 813, 14 avgust luară cetatea Cladova; 15 avgust Techia. Serbii fugiră. 813, 10 sept. luară turcii Porecea. Turcii îi tăiară, îi robiră. 813, 1 oct. luară turcii cetatea Beligradu, Șabațu, adecă toată Serbia. Serbii ce au scăpat, Regep-aga unora au ajutat. 813, împărăția turcească pe Regep acolo chiema. Îl mînară undeva la oaste. El fu și porunca împlîni. Fu cinstit și îndărăt a veni slobozit. Din Țarigrad eși, 814.

814 octom. 1²⁸, Regep-aga în Ruștiuc de pașa fu tăiat. Gogan s-au turcit. 814 noem. veni oaste turcească împărătească în Craina. Apoi veni Veli pașa. Turcii întră sine, ostrovenii lui Regep să bat cu cei împărătești

²⁶ La Iorga : 1819.

²⁷ La Iorga : casruit.

²⁸ La Iorga omis : 1.

la Cladova. 814 noemv. 14²⁹ companiile noastre cu ofițirii să adunară în Tufări ; vro 4 companii erau. Oastea înpăr. turcești, cu pașale, să bătea cu frații lu Regep din Ostrov, în Cladova eșea.

1815. Turcii din Ostrov cetate (Nei-Orșova³⁰, Adacalle), frații lui Regep-aga, Adem, Bechir și Sali-aga, toată vara să bătură cu cei înpără-tești, până în noem. 815. Sali-aga să duse în Cladova la Veli pașa și să vorbiră să predea Ostrovul cu acort. Și în 20 noem. veni pașa în cetate.

Extrase din Cronica de la Corni

788. 16 avgust 788, toată oastea și în sus trecură, care văzînd mehedinții, toți, oameni, femei, prunci, cari încătro puteau, cu copii în spinare, fugeau prin păduri la munți înalți, însă nice acolo de turci n-au scăpat...

An. 1788 avgust în 18, cu zorile, odată cu zioa, intrară turcii în orașul nostru, Mehadia. Cei dîntii alergară după oastea noastră, pre careă la Podu Cernatului o ajunseră. Cu ariegarda, Grefen-husaren reghiment, să loviră în deal. Peri ritmaisteru Baconi cu 10 husari ai săi, iară turci preste o sută. Turcii alergară către Glob, pe deal, coborîră cătră Corni, ajunsără ariegarda, raiteri Virtenberg-dragoni, făr de veăste ; din Ogașu lui Brăbete pușcară vro 7 raitări, alții scăpară în tabără la Corni³¹. Ai noștri să dusără la Sasca³², stătură. Alți turci jăfuiră beseărica noastră... Pușcat-au sfînții cei zugrăviți prin beseărică... și cu lancele lor îi băjucurise, ochii le scoseăse, gurile le sparse... toată beseărica o spurcase. La așa jalnică întîmplare sosînd dumnealui ispravnicul de la Cerneț, boeriu Chiriac, au luat Zlatoustu tătîni-meu, a popii Athanasie, și Apostolul, aflîndu-le de turci băjucurite ; și alte cărți rupte, lăpădate au văzut pe-afară...

Noi am venit la Logoj, cu reghementu, în care era înpăratul Iosef. Ne mina la Argeal, la Deva, între care erau vro 220 de feciori, cu căpitanu Iovșici³³. Iară femeile, copiii goli ne-au slobozit înpăratul la Timișoara. În 17-a septem. am plecat din Logoj, în 21 ajunsărăm în Timișoara. Să în-brăcară în 31 sept. ; plecară cătră Văsiova³⁴, de acolo la Oraviță... 15 octomv. eram în Sasca ; acolo primîrăm veăste că ne-au prăpădit vro 50 de feciori...³⁵

1788 octov. 20. Auzirăm în Sasca din Ilia Brata petniceanu că nu-s mai mulți turci în Mehadia decît vro mie. Gheneralu Taldon cu Harah, primînd poruncă, ne rînduiră, reghem. Vecei să meargă asupra Mehadii, cu 1 divizion husarn de Vurtemberg, cu ofițerul lor... să fie avangarda 1 comp., iar cu husarii năinte să meargă lait. Iovșici³³, carele cu o patrolă, el și 6 husari, 24 oct. 1788, au și venit în Mehadia. Însă turcii, 21 oct., atînsăse Mehadia și fugisă la Jupalnic. Iovșici află oameni morți, arși de

²⁹ La Iorga omis : 14.

³⁰ La Iorga : Neg-Orșava, cu explicația Nagy-Orșova.

³¹ Evenimentele povestite pe larg în *Cronica Banatului*, ed. II-a, p. 249—251.

³² La Iorga : Rusca.

³³ La Iorga : Iovșilă.

³⁴ La Iorga : Văscova.

³⁵ Evenimentele pe larg în *Cronica Banatului*, ed. cit., p. 258—260.

prau, care îi văzuse și Mărtin Călțun Vlășcaru frait., fiind trimis de obrîșteru înaintea lui Iovșici³⁶ furiș... În 29 sosi și ghen. Vartensleben³⁶. În 30 octom. 1788 ajunsărăm și noi, obrîșteru cu reghementu în Mehadia... La toate casăle în pod aflarăm znopi de grîu, de pe la Corni adusă, și duleți; și alte luoruri turcești prin sate s-au găsit, cămile și bivoli, năpustite în grabă. Biseărîca noastră în Mehadia ardea și cea nemțască întrecă, nearsă. Eu am trimis pe preoteasa mea, Natalia, la Corni, să vadă ce-i și cum și au găsit casa dumnezeiască și lăcașul meu de păgîni arsă și 16 de casă creștinești în fum păgînesc prefăcute, gardu biseărîcii mai do tot; și la casa mea jumătate au aflat stînd, care în urmă de ai noștri s-au ars. Obrîșteru nostru Hiebel, au șezut până în 17 noem. în Mehadia și s-au dus ștabu la Bozovici. Eu am mai șezut până în 4 ianuar 789 în Mehadia și m-am dus la Bozovici...

1789, în 14 april, am plecat și au sosit ștabu din Bozovici în Globurău. Aci au șazut ștabu până în 30 april și ne-am dus la Mehadia și pre toată iarna cite 1 divizion de noi s-au schimbat. Și am avut 1 companie de Franchen, cu cîțiva călăreți ai lor. Aflarăm pe obristlait, graf Nujan comandant. Eșiră ficiorii în lagher. Căpătarăm mulți ofițiri străini. Fu rînduit maioru Gh. Duca cu 4 companii să meargă la Arad... în 23 iunie plecă și dum. obrist Hiebel cu ștabu la Arad. Eu l-am petrecut până în Logoj și la 5 iulie am fost îndărăt în Mehadia, la reghiments comand. obristlait. Nujan, cu maioru Rachicevici³⁷. Turcii de la Topleț tot ne făceau nevoie, uneori 2, 3, altă dată tăiară 7 husari de Erdedi reghim. Iar în 24 iulie, viind turcii încă noaptea, în vărsat de zori, au gonit șvadronu din patrolă de la Topleț până în Mehadia; tăiară 1 lait. de Erdedi. Și dimineața, după 6 ceasuri, ajunsără turcii, vro 12000, la morminturi nemțești, și s-au început bătaia. Al nostru comandant era ghen, maior Vecel; avea un reghement nemțesc Ștain, adecă 2 patal. Șitarii noștri di pe coastă tunînd, și dincoacea și preste rîu, șpanișe raiter. Turcii deăderă năvală spre tunurile din Binchineț. Vro 50 de turci trecură Belareca. Al nostru reghement era cu tunurile, ghiulelele, întoarsără turcii; șitarii așîderea îi uciseră... Turcii începură a să trage îndărăt. Ai noștri cu tunurile dau. Turcii pedestrașii începură a fugi; călăreții stau și să trag încet, apoi plecară și în fugă. Aceasta era la 3 ceasuri după amiază. Și ai noștri mearsără ca vro două mii de pași și-i lăsară să să ducă, îi goniră. Turcii să dusără la Cheăia Coramnicului. Acolo or lucrat șanțuri, coșuri cu pămînt, tăria. Noi n-am mers. Și măcar că veăste dreaptă din Țară veni, că sint turcii înșănțați foarte, nu ne-am încredințat rumănilor, ci îndată, în 26 iulie, după porunca lui Clerfait ghegeneral, fiind crigsmaister comandant, am retiruit îndărăt din Mehadia și toate satele. Iar al doilea an, fugiră unii până în Logoj, iar reghementul nostru cu cel nemțesc am stătut la...

Pomiani gospodi. În răzmirița 788, 789, 790, cu ce s-au robit, ce-au murit soldați din Corni, 47 de ficiori frumoși. Iară cînd au intrat turcii de la Mehadia până în Logoj, Bistra, Pogonici, pi la Uipalanca, Biscrica Albă, Panciova, alți turci cu Mavrogheeni vodă a Bucureștilor, s-au robit,

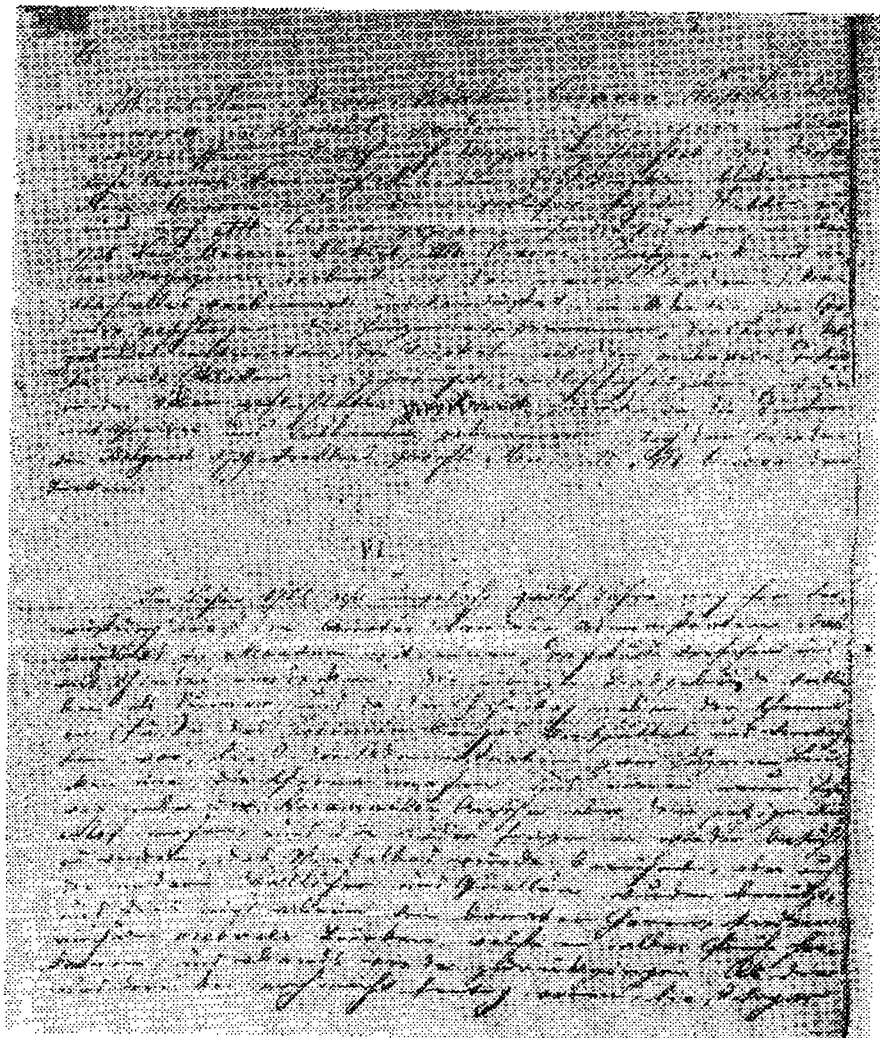
³⁶ La Iorga : Vartenenleben.

³⁷ La Iorga : Rachitici.

cătră Hațag, de Cara-Mustafa, prin sate : cu tot suma robilor creștini, scriși în Țarigrad : șaptezeci și doao mii.

789 iulie 26-lea, fiind a doa oară la Mchadia, eu m-am suit aicea în Dealu Morii. Reghem. odihneau ; eu mîncam prune. Alții plecară ; plecai și eu, dar căutai a rămînea în urmă, că căzu un șitar domășnean în Lunca Poștii ; să întimplă lîngă el Scobu Badea. Eu îl slujii, doi ficioni făcură un crou și-l îngropai ; și iar alergai . . . În 27 la Podu Feăneșului ne-am rînduit. Așteptarăm a ne goni turcii. Ei au venit până la Corni și puțini pe drumu mare . . . Dimineața, mai noapte, de zori . . . fuga turcii la pod, să așteapte. Ai noștri coboară, turcii să slobod. Ai noștri militari dau foc spră turci . . . De la Cernegău veniră reghementu nostru întreg pe deal . . . în deal pusără tunurile și începură a da în turci . . . Turcii văzînd, în grabă își rădicară ale sale și începură a fugi. Ai noștri din Taina Mare îi gonesc încet. Turcii din Bănoți, prin Binchineteș³⁸, pi la via lui Grigorie și prin pădure, iar alții, cu tunurile, drept pe drumu mare au fugit . . . Și așa, din 6 avgust până în 10 octom. 789 tot în lagher eram în Mehadia. 789 octomv. 12-ce am plecat la Alion-beg. Am șăzut doo zile în Dreñec și trimeasă, în seara Sf. Paraschivii, împărțirea la ficioni în loc de pită la unii criz, alții oriz ; lipsă ! Și a doa zi ne-am dus în Alion. În 21 oct. veni felt-marșalu Laudon ; deăderă toate tunurile . . .

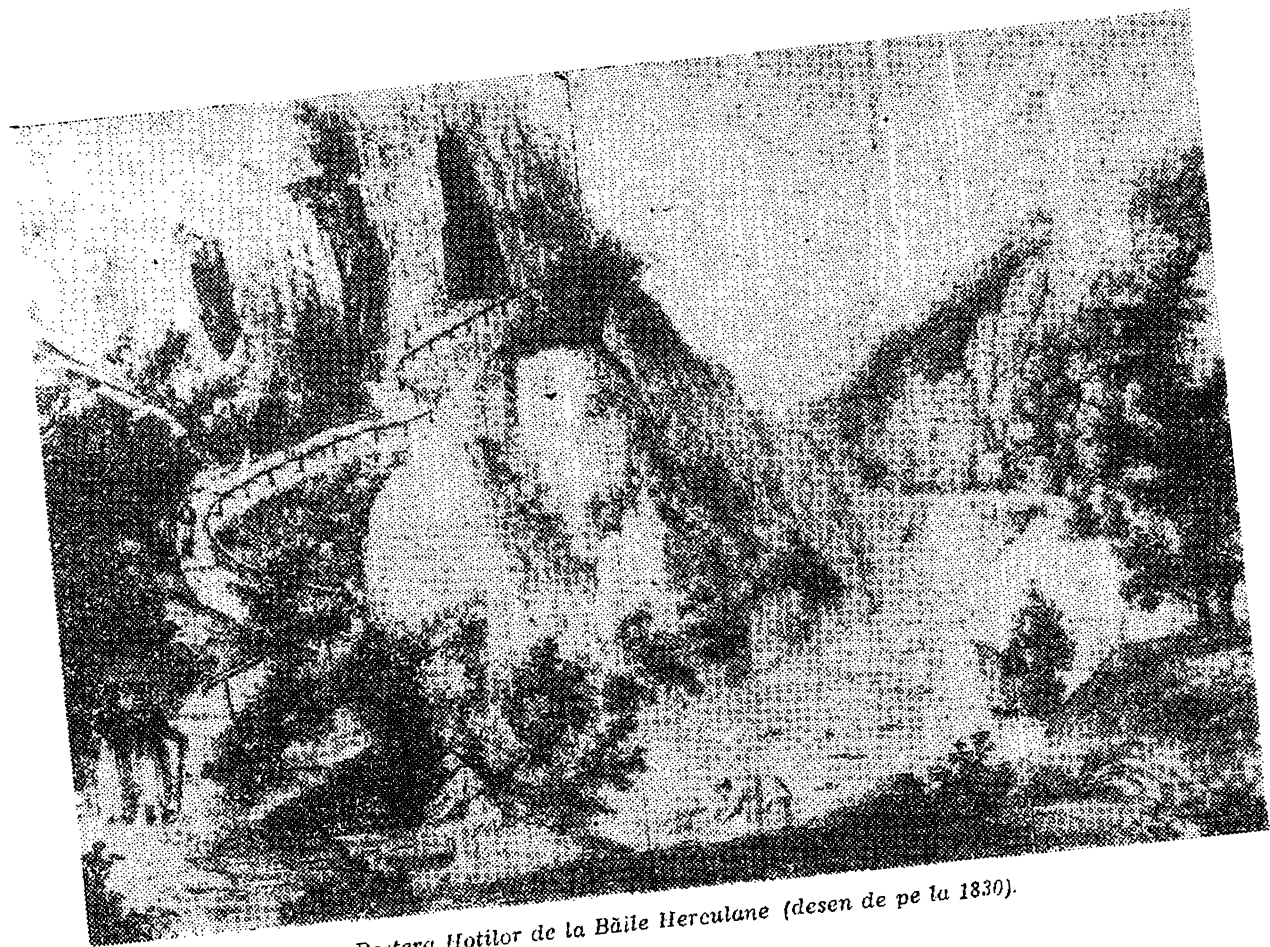
³⁸ La Iorga : Bănsăneț.

Cronica Mehădiei, pagină din manuscrisul autograf al lui Nicolae Stoica de Hașeg.

Planul fortificației de la Mehadia (1752).

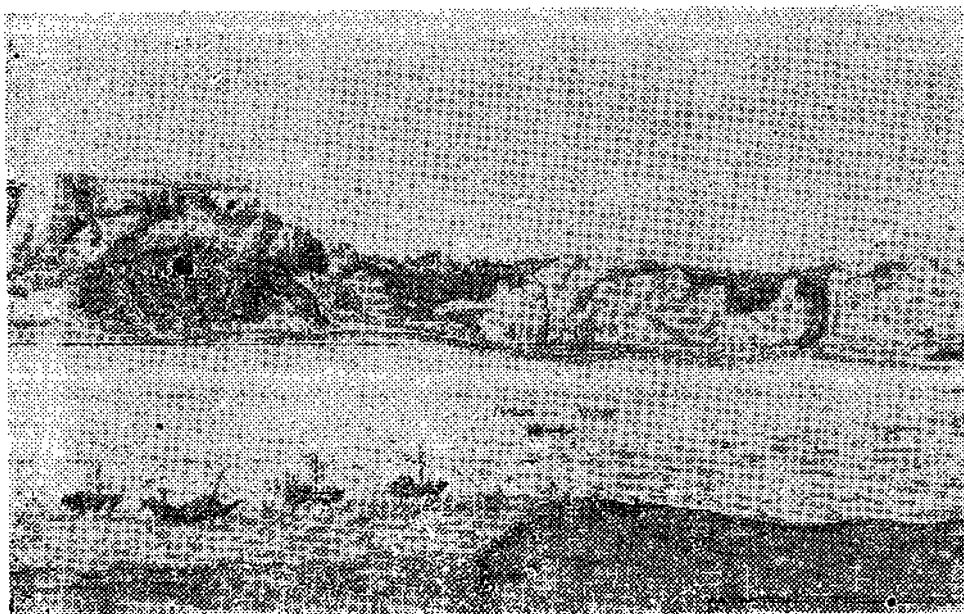

Peștera Hoșilor de la Băile Herculane (desen de pe la 1830).

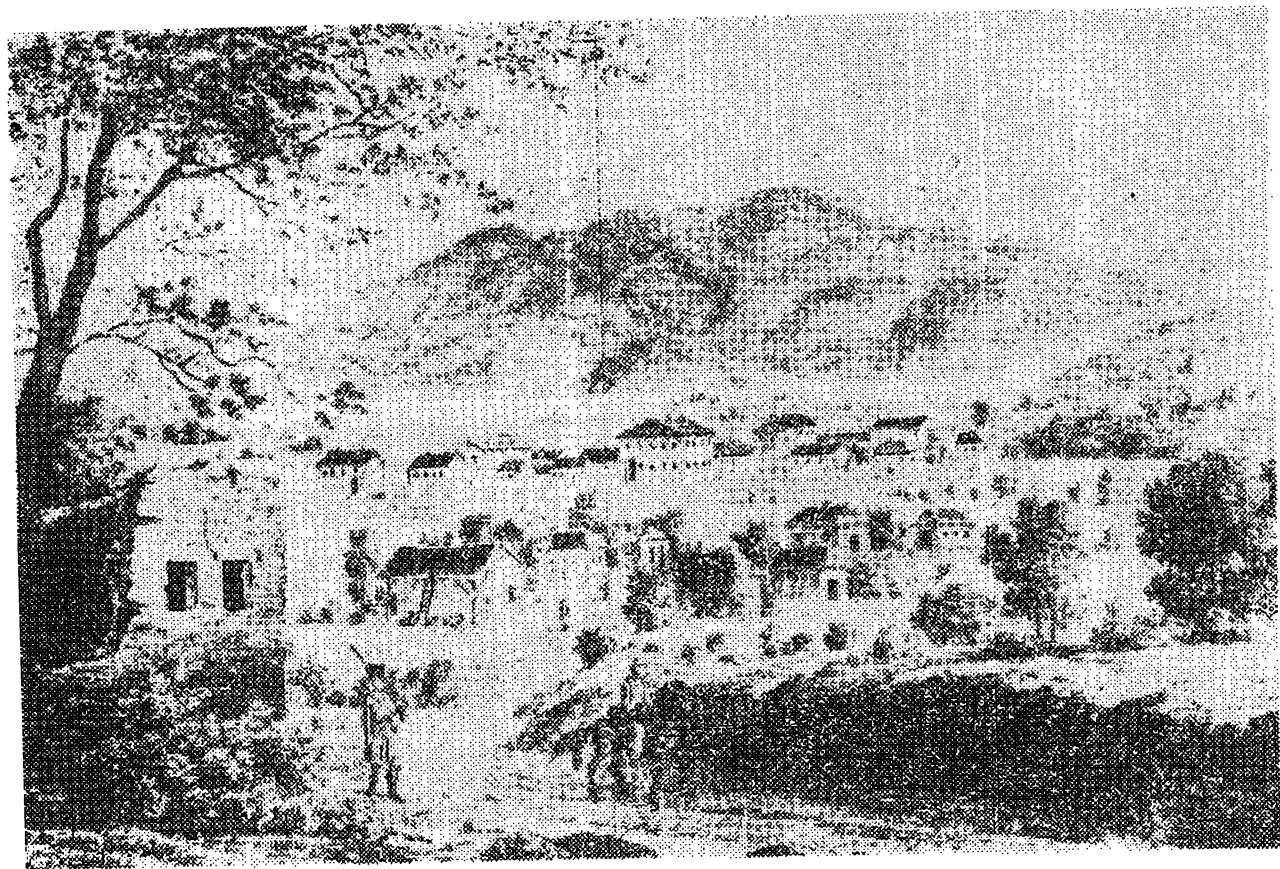

Uniforma unui grănicer român (desen de la începutul sec. XIX).

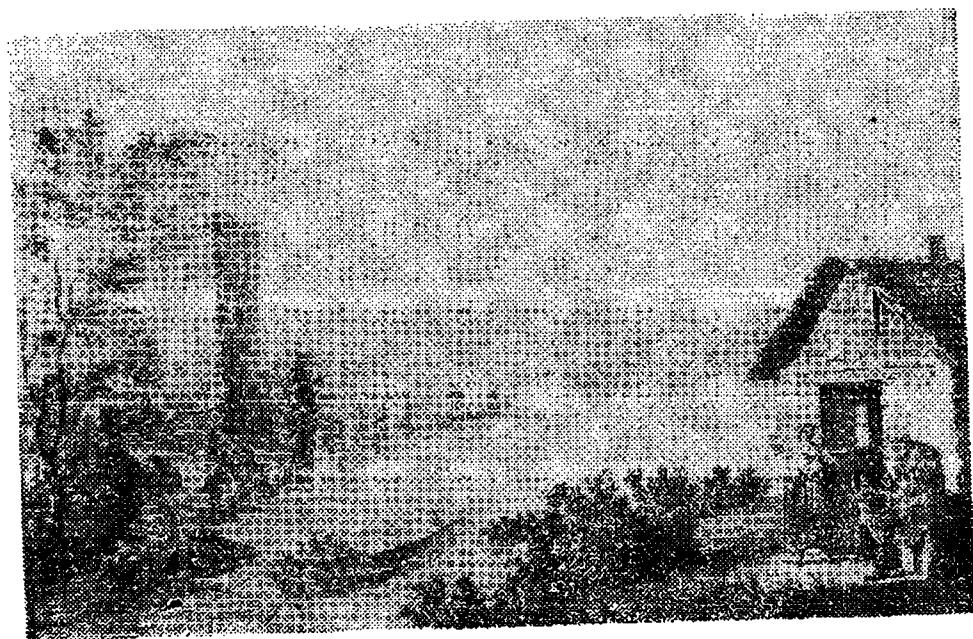

Vedere a Dunării în regiunea peșterii Veterani (desen din sec. XVIII).

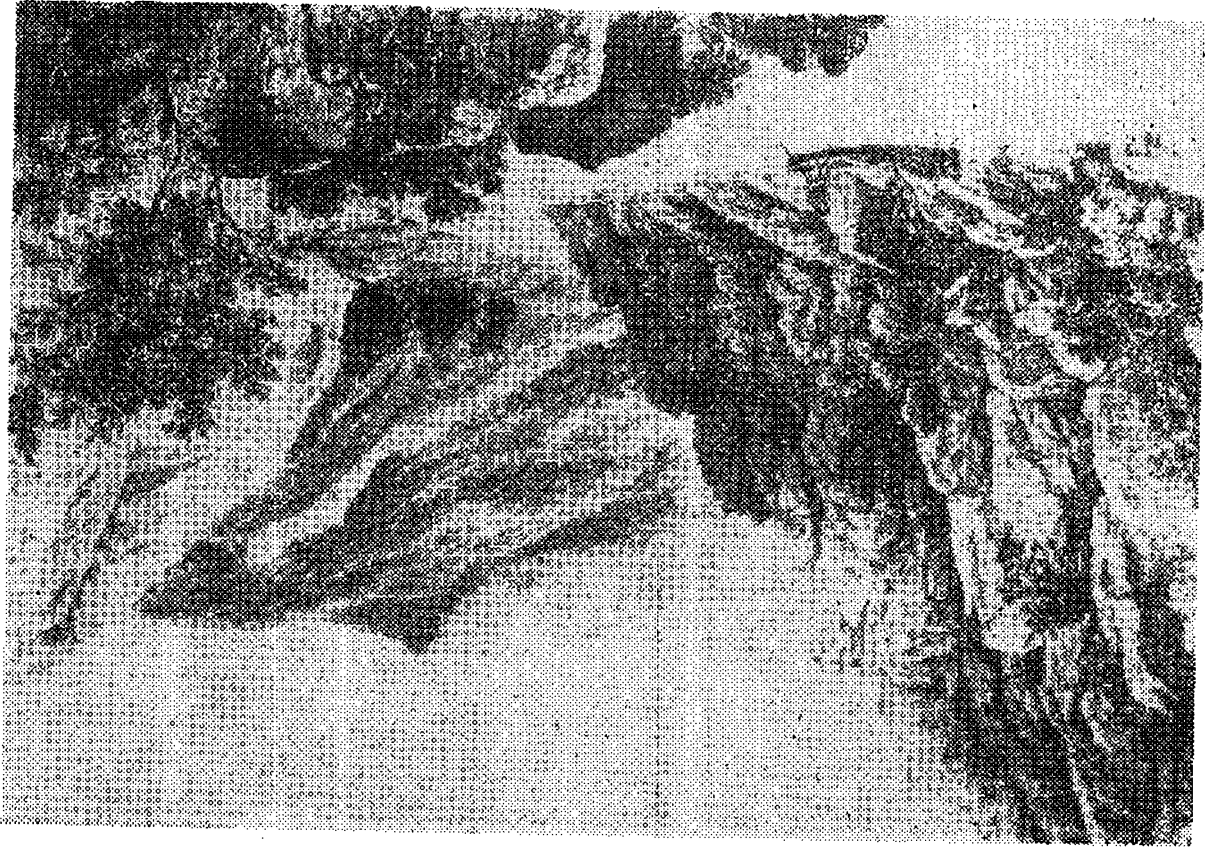

Vedere de la Jupalnic (desen de pe la 1830).

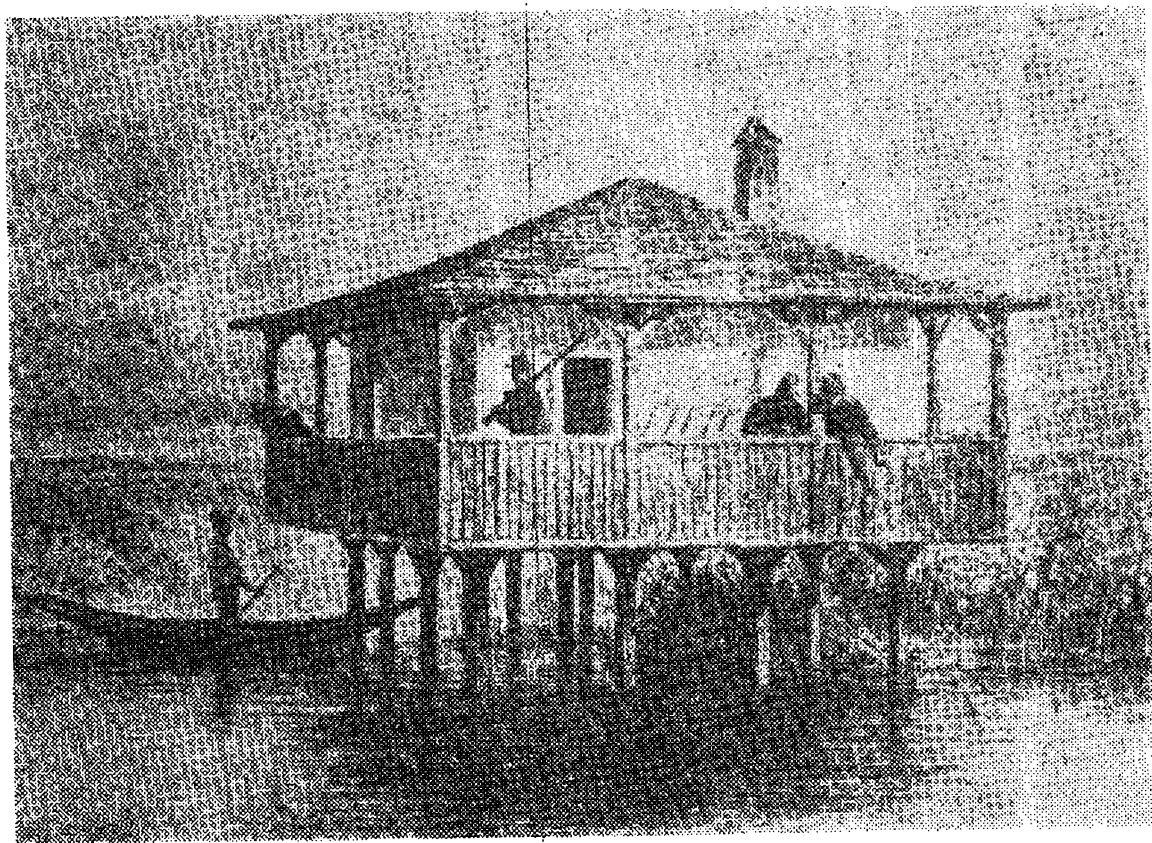
Vedere a Dunării în zona Clisurii (desen de pe la 1830).

Chelle de la Gibroutin (desen de pe la 1830).

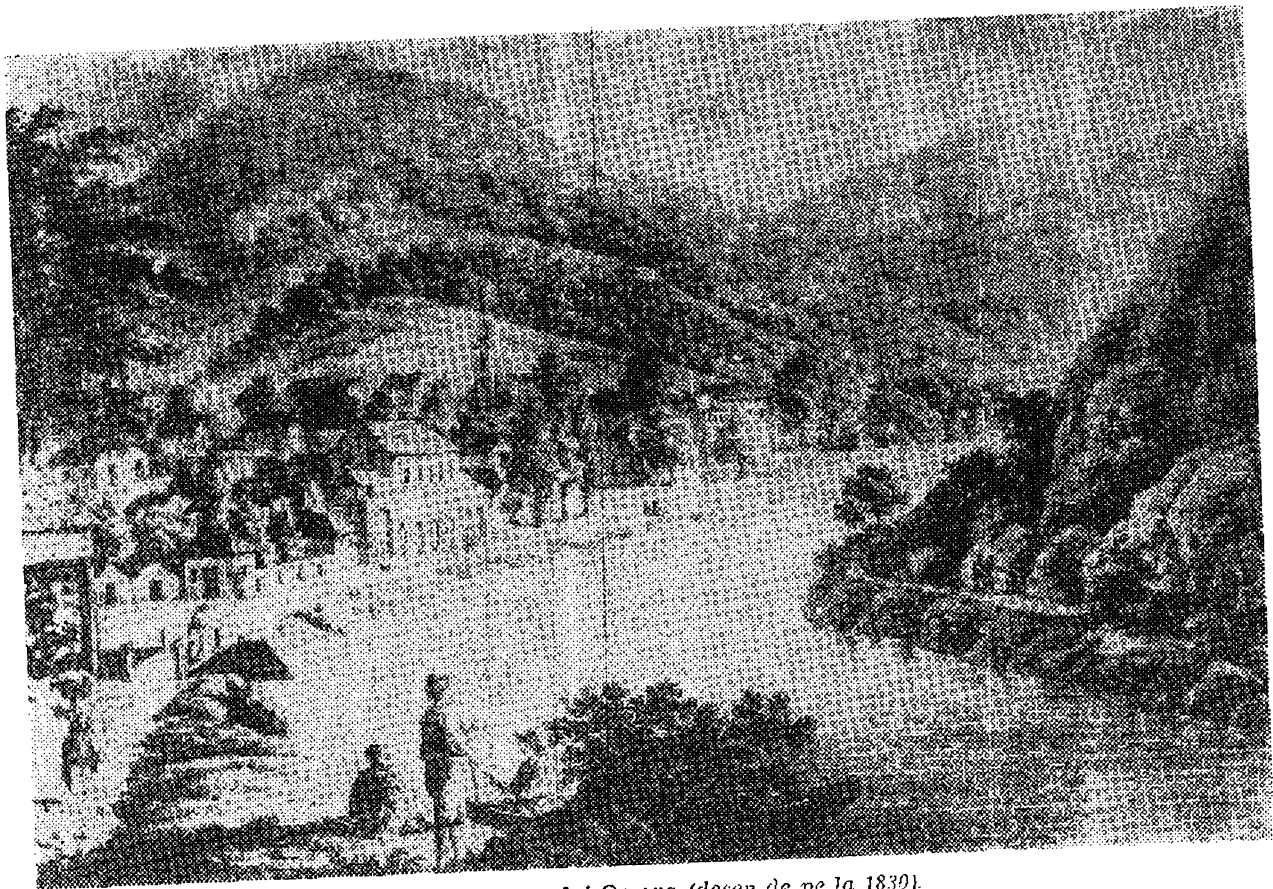

Păstor român din Munții Banatului (desen din 1838, de Auguste Raffet).

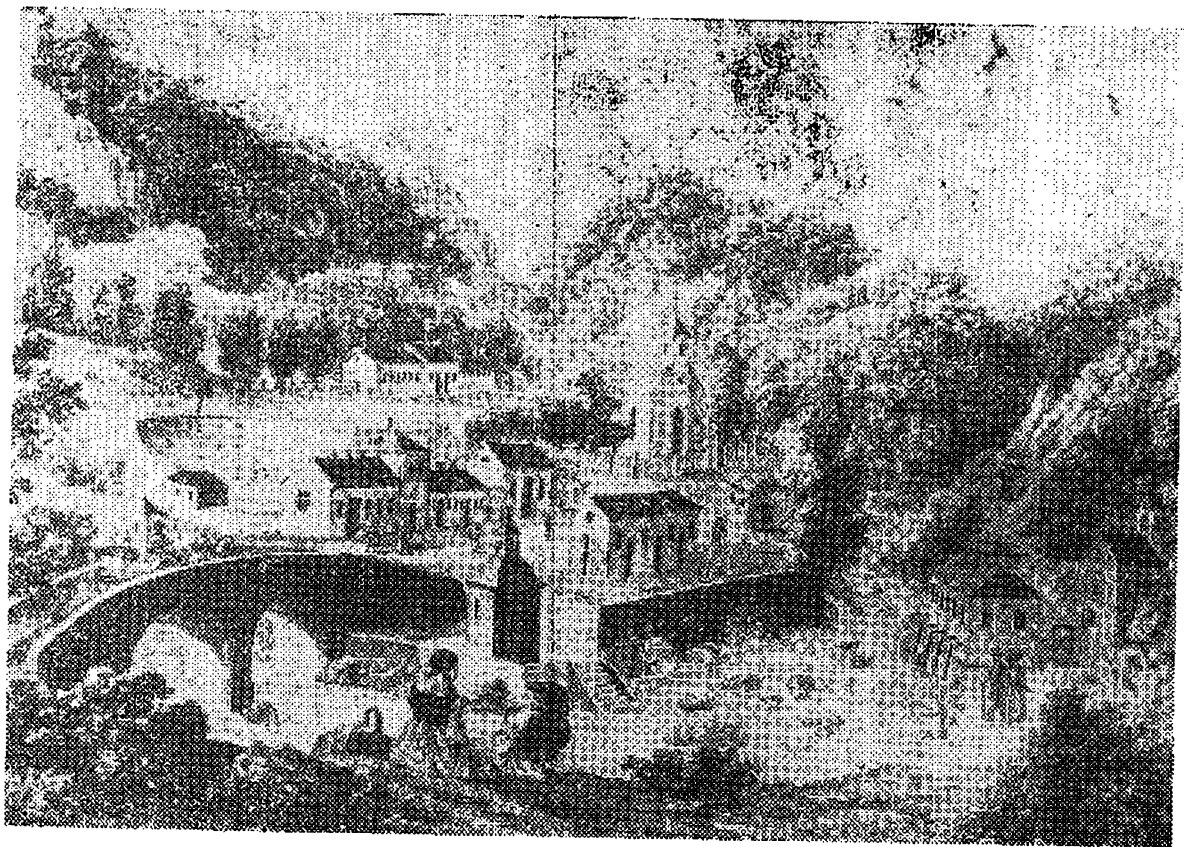

Post grăniceresc din Banat (desen de pe la 1840).

Vedere a orașului Orșova (desen de pe la 1839).

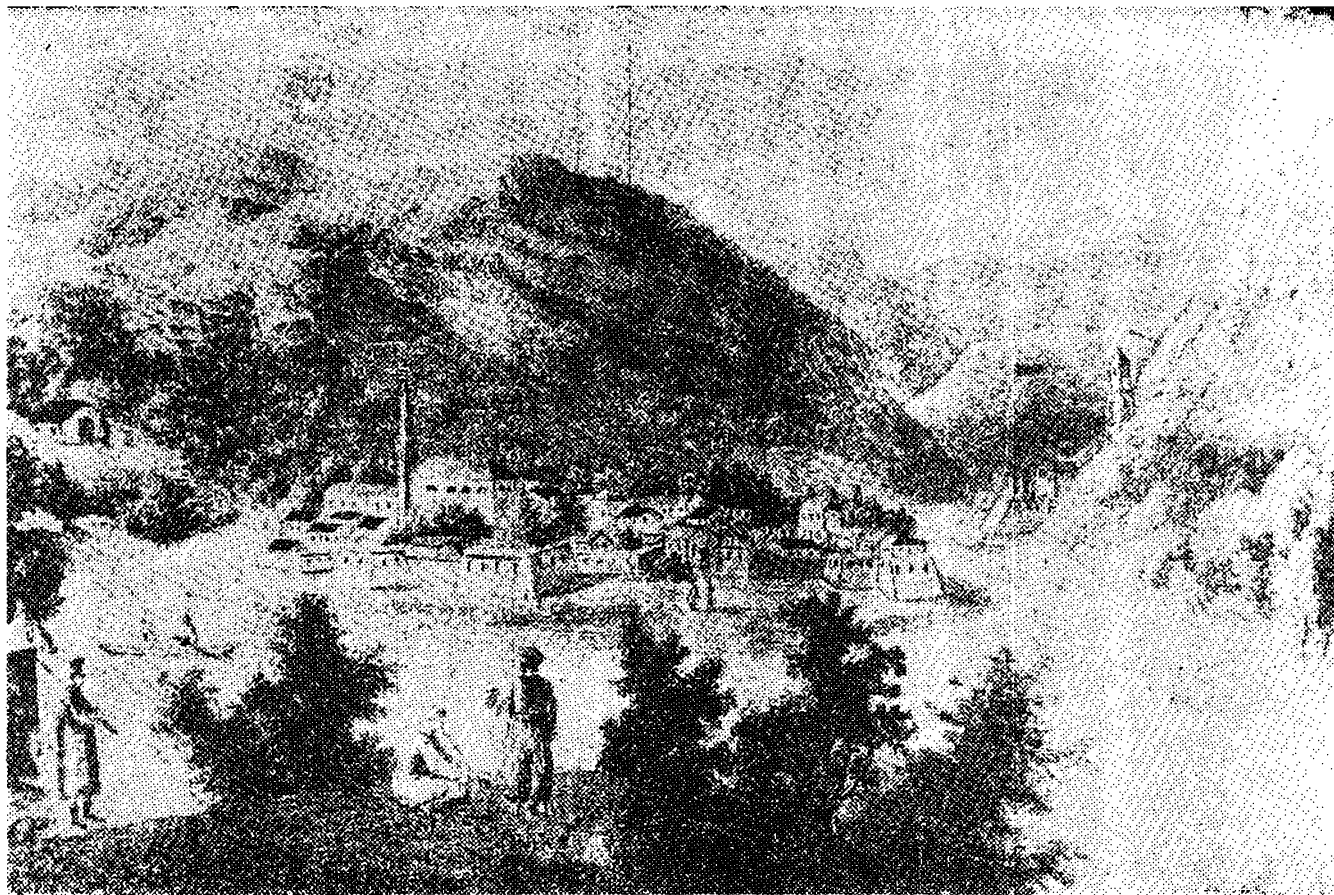
Vedere a Băilor Herculanee (desen de pe la 1830).

Din Banatul Valurilor. Gazonu Gârșeni.
L. Poniș 1820.

Români din Banat (pictură-tempera de la 1820).

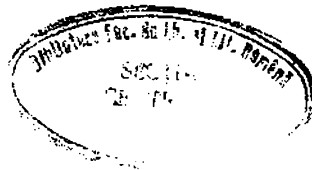

Vedere a insulei și cetății Ada-Kaleh (desen de pe la 1830).

CUPRINS

Introducere (D. Mioc)	I
Cronica Mehadiei și a Băilor Herculane (C. Feneșan — D. Mioc)	1
Povești moșăști, scolarilor rumânești (D. Mioc)	75
Varia	165
Cintece (D. Mioc)	166
Catalogul colecției numismatice (C. Feneșan — D. Mioc) ...	175
Circulare (D. Mioc)	195
Însemnări (D. Mioc)	205
Ilustrații	216

**VERIFICAT
2011**

**VERIFICAT
1987**

Redactor : IOSIF IOVANESCU
Tehnoredactor : IOAN I. IANCU

Bun de tipar : 19.09.1984
Apărut 1984
Coli tipar : 15

Întreprinderea Poligrafică „Banat“
Timișoara, Calca Aradului nr. 1
Comanda nr. 92

NICOLAE STOICA DE HAȚEG

SCRIERI

CRONICA MEHADIEI
ȘI A BĂILOR HERCULANE

POVEȘTI MOȘĂȘTI
SCOLARILOR RUMÂNEȘTI

VARIA